GERALD MESSADIÉ

Anı roman

musa

II. CİLT

ÇEVİREN
GÜLSEREN DEVRİM

ulus yaratan peygamber

6 SENİ MISIR DİYARINDAN, ESİRLİK EVİNDEN
ÇIKARAN ALLAHIN YEHOVA BENİM.
8 KENDİN İÇİN OYMA PUT, YUKARDA GÖKLERDE
OLANIN, YAHUT AŞAĞIDA YERDE OLANIN, YAHUT
YERİN ALTINDA OLANIN HİÇ SURETİNİ
YAPMAYACAKSIN;
9 ONLARA EĞİLMEYECEKSİN, VE ONLARA İBADET
ETMEYECEKSİN.
11 ALLAH'IN RABBİN İSMİNİ BOŞ YERE AĞZA
ALMAYACAKSIN; ÇÜNKÜ RAB KENDİ İSMİNİ BOŞ
YERE AĞZA ALANI SUÇSUZ TUTMAYACAKTIR.
12 SEBT GÜNÜNÜ TAKDİS ETMEK İÇİN,
ALLAH'IN RAB SANA EMRETTİĞİ GİBİ ONU TUT.
13 ALTI GÜN İŞLEYECEKSİN VE BÜTÜN İŞİNİ
YAPACAKSIN.
14 FAKAT YEDİNCİ GÜN ALLAH'IN RABBE
SEBTTİR; SEN VE OĞLUN, VE KIZIN, VE KÖLEN
VE CARİYEN, VE ÖKÜZÜN, VE EŞEĞİN, VE HİÇ
BİR HAYVANIN, VE KAPILARINDA OLAN
GARİBİN, HİÇBİR İŞ YAPMAYACAKSINIZ.
17 KATLETMEYECEKSİN.
18 VE ZİNA ETMEYECEKSİN.
19 VE ÇALMAYACAKSIN.
21 VE KOMŞUNUN KARISINA GÖZ
ATMAYACAKSIN.

3. BASKI

DK DOĞAN KİTAP

Musa

II. CİLT

Ulus Yaratan Peygamber

MUSA

II. CİLT
Ulus Yaratan Peygamber

Orijinal adı: *Moïse, Le Prophète fondateur*
© Éditions Jean-Claude Lattès, 1998
Yazan: Gerald MESSADİÉ
Fransızca aslından çeviren: Gülseren DEVRİM

Türkiye için yayın hakları: © Doğan Kitapçılık AŞ
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla satın alınmıştır.
1. baskı / haziran 1999
4. baskı / temmuz 1999 / ISBN 975-6817-58-5

Kapak tasarımı: İnci BATUK
Baskı: Doğan Ofset AŞ

Doğan Kitapçılık AŞ Hürriyet Medya Towers, 34544 Güneşli-İSTANBUL
Tel. (212) 677 06 21 - 677 07 39 Faks (212) 677 07 49

Musa

II. CİLT

Ulus Yaratan Peygamber

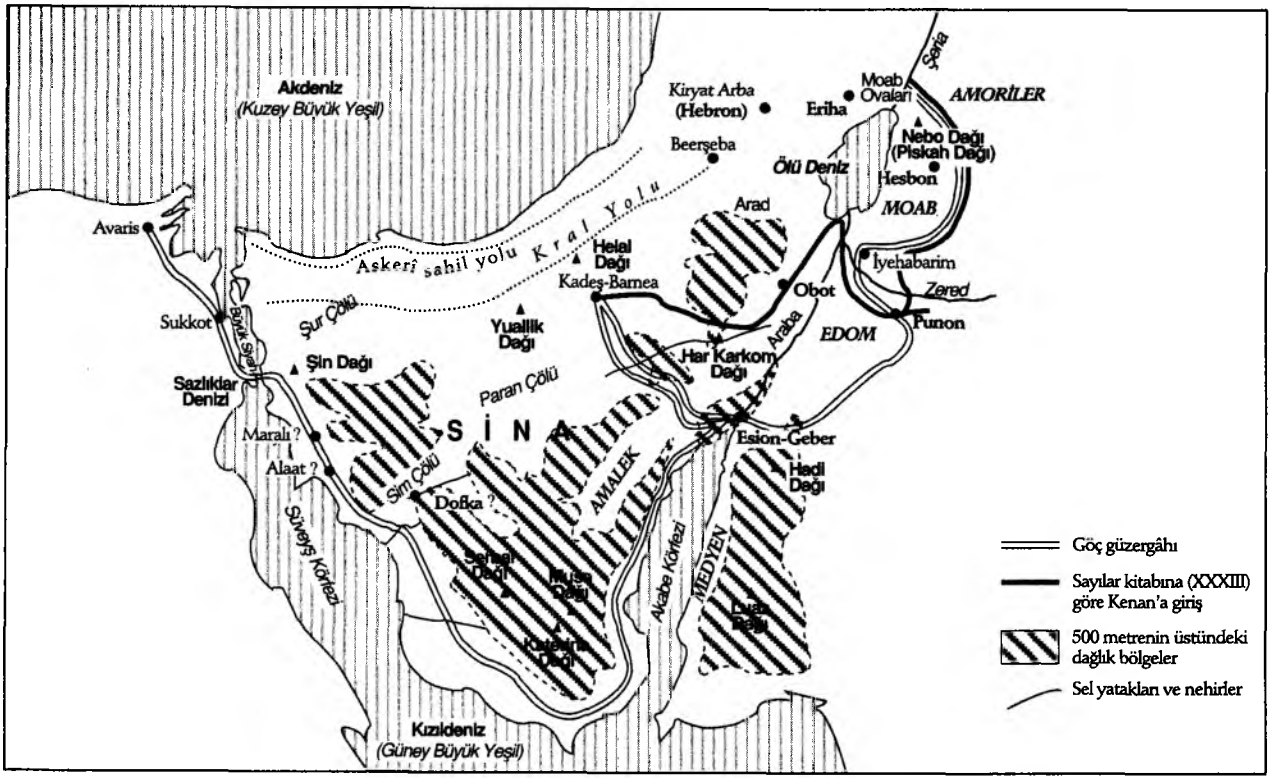
Gerald Messadié

Çeviren: Gülseren Devrim

"Peygamberler olmasa Tanrı var olmayı sürdüremezdi."

Luther

Kenan'a doğru göç yolu

Giriş

Yeni dünyayı yaratan adam

Musa'nın hayatını, zaman örgüsü içinde canlandıran ilk kitap *Mısır Prensi,* "insan Musa"nın içinde biçimlendiği koşulları anlatıyordu: II. Ramses'in sarayını ve onun Mısırını. Sınırsız fetihler peşinde mutlak merkeziyetçi bir monarşi ve ülkeyi bir ölümcül hastalık gibi kemiren yolsuzluklar! Antik Mısır'ın en parlak ve en ünlü çağına egemen olan nitelikler bunlardı.

İnanıyorum ki, kalıbı ve o kalıpta biçimlenen insanı birlikte ele almadan gerçekçi bir tarih yazılamaz. Kalıp, biçimlendirir ve insan o kalıpta kendi kendini yoğurur ve yaratır.

Sarayda, sarayın pervasız ve sorumsuz şımarıklığı içinde yetişmiş olan, anasının kanıyla soylu bu genç adam, bir süre sonra, fizik olarak koptuğu bu çevreden aklı ve ruhuyla da uzaklaşacaktır. Fizik olarak kopacaktır: Musa, Aşağı Mısır'a, o yıllara kadar merkez tarafından ihmal edilen, sonra, I. Seti ve megaloman oğlu II. Ramses'in, delice bir hırsla ve büyüklük tutkularına yakışır boyutlarda inşa ettirdikleri yeni kentlerde donanan bölgeye Krallık Yapıları İdaresi yöneticisi olarak gönderilecektir. İbranîlerle (ya da Apirularla), dört yüzyıl önce Yusuf'un peşinden buralara göç etmiş insanlarla orada tanışacaktır. Ramses'in kentlerini onlar inşa etmektedir.

Ama İbranîler artık, eskiden olduğu gibi "krallığın koruması altındaki sığınmacılar" değildir; onlar, en ağır işlere ko-

şulan yarı köle insanlardır şimdi. Torah, yani Eski Ahit'in ilk beş kitabı Musa'yı, "Mısır'da krallığın ileri gelen, önemli kişilerinden biri" olarak tanımlar.

Kuşkusuz bu tanım, bir süre Mısır'da hüküm süren ve ortak kökenleri nedeniyle İbranîlerin dostu ve müttefiki olan Hiksoslar döneminde krallardan birinin danışmanı olmuş Yusuf'a benzetilerek yapılmıştır. Fakat iddia gene de tümüyle gerçekdışı değildir, sadece eksiktir: II. Ramses'in Mısırı'nda ancak yönetimde güç sahibi olunabilirdi, yani Musa, yüksek dereceli bir yöneticiydi.

Aşağı Mısır'da Musa, Ramses'in yarattığı ve tarihin onun adıyla andığı toplumun hiç bilmediği iki erdemi tanıdı: isyan duygusu ve manevî değerlere yöneliş! İsyan duygusunu İbranîlerle yaşadı, sonra sarayın ve eyalet yöneticilerinin entrikalarına duyduğu nefretle pekişti başkaldırı arzusu. Maddî hayatın dışındaki bir hayata yönelişiyse, kuşkusuz, belki de İbranîlerin yolundan giderek bir çeşit tektanrıcılık yaratmak isteyen ve sonra "deli kral" olarak mahkûm edilen Firavun Ahenaton'un rahiplerinden birinin yol gösterişiyle oldu. İçindeki isyan Musa'yı cinayete, insanlıktan uzak bir ustabaşını öldürmeye sürükledi ve bu yüzden Sina Çölü'ne kaçmak zorunda kaldı. Orada, Yahveh'in sesini duydu, Tanrı ona, halkını firavunun zorbalığından kurtarması emrini verdi. Böylece Musa, uzaktan, Çıkış'ı düzenledi.

Öykünün ilk bölümü burada sona eriyor.

İkinci bölüm, canlandırılışı daha büyük özen isteyen bir öyküdür. Eski Ahit, Çıkış'ın inanılmaz öyküsünü birbiriyle çelişen metinlerle anlatmıştır. Olaydan birkaç yüzyıl sonra yazılmış beş kitabın her biri, dört büyük yorum okulunun farklı bakışlarına yer vermiş, yazanlar kurguyu değiştirmiş, yazılanlar bir kez daha yazılmış, en bilinen bölümler birbirine zıt yorumlarla farklı farklı anlatılmıştır. Örneğin, Musa'nın susamış İbranîlere su bulmak için kayaya vuruşu, bazı yorumcular için, kendisine verilmiş Tanrısal görevin simgesi ve ispatıdır; karşıt yorumculara göreyse bu olay Musa'nın Tanrısal öfkeyle cezalandırılmasına neden olmuş, kayaya Yahveh'in adıyla vurmadığı için Musa Vaat Edilmiş Topraklar'a ulaşamadan ölmüştür.

Bu durumda benim, çelişkiler arasındaki ortak çizgiyi

bulmak için, tarihsel ve psikolojik araştırmalardan ve metinler üzerindeki incelemelerden yararlanmam gerekti. Böylece vardığımız sonuçlardan biri şudur: Musa Arabistan'a -şimdiki Suudî Arabistan- kaçtığında Medyenli bilge rahip Yetro, onu konuk etmiş ve ona kızı Tsippora'yı vermiştir. Aslında, bizzat Peygamber tarafından yazıldığı iddia edilen Eski Ahit'in, Musa'nın karısından biraz daha sevecen bir dille söz etmesi gerekmez miydi? Oysa sadece iki kez, o da çok kısa cümlelerle değiniliyor. Tsippora, Musa'ya iki oğul vermiştir ki, İbranî toplumunda çok saygın bir yeri olan "Leviler" bu çocukların soyundan gelmektedir. Karısı çıkış yolunda Musa'yla birlikte miydi? Kuşkusuz! O halde bu suskunluğun sebebi nedir? Bunun tek cevabı Tsippora'nın yabancı kökenli oluşudur.

Bu, örneklerden bir tanesidir, daha böyle birçok örnek verebiliriz. Ama okuyucuyu araştırmalarla, keşifler ve kuramlarla bunaltmak istemediğimize göre bunları yazmanın anlamı yok. İstenilen, Musa'yı, bu bilinen bütün kalıpların *ötesindeki insanı tanımaktır. Tanrısal bir misyona adanmış* ama buna rağmen her yönüyle insan olan, öfkeleri, coşkuları, korku ve kuşkularıyla ve ne yazık ki Eski Ahit'in pek az yansıtabildiği sınırsız hoşgörüsüyle gerçek bir insan. Kendi insanlarını yabancılara karşı hoşgörülü olmaya çağırırken "Unutmayın ki siz de Mısır'da birer yabancıydınız!" diyebilen bir bilge insan.

Sonraki yüzyıllarda Musa'yı yazanlar ona bir zorba kisvesi giydirmişlerdir: ben onun inanılmayacak kadar yüce gönüllü olduğuna inanıyorum. Musa, kendilerine Kenan Ülkesi'ni vermek için İbranileri Mısır'dan çıkardı. Başarılması gereken iş çok zordu: bu insanların kimbilir kaç kuşaktan beri başlarında bir şef yoktu, Mısır'da bıraktıkları kazların, kavunların özlemiyle öfkeliydiler, yolculuğun son gününe kadar ona kan kusturdular, içecekleri suyu, buldukları yemeği beğenmeyerek, aralarında birbirleriyle didişerek hep sorun çıkardılar, onu yabancı bir kadınla evlendiği için suçladılar, hatta Tanrı'nın elçisi olduğunu bile reddedecek kadar ileri gittiler. Ama Şef yılgınlığa düşmedi: Yakup Peygamber'in yaratılmış olduğu cevherden yaratılmıştı o da; Yakup bir akşam Yahveh'le karşılaşmış, bu elle tutulamayan, görü-

lemeyen korkunç güçle dövüşmüş ve bu nedenle adı İsrail olarak değişmişti: Esra-El, "Tanrı'yla dövüşen" anlamında... Tanrı'yla buluşan ve onunla konuşan Musa, İsrail'in soyundan gelenlere boyun eğecek değildi kuşkusuz.

Harcadığı güçle, üzüntüler, kaygılar ve hayal kırıklıklarıyla yıpranan Musa, Vaat Edilmiş Topraklar'a ulaşamadan öldü. Bu ölüm, Tanrı'nın aldığı intikam değildi, böyle olduğuna inanılamaz. İntikam arzusu insanoğluna özgü bir duygudur. Eski Ahit'in kıskanç ve kinci Tanrısının bile, üç bin üç yüz yıl sonra bugün hâlâ Yahudisi, Hıristiyanı, Müslümanıyla bütün modern dünyanın ardından yürüdüğü bu çok büyük insana sevgi duymamasına imkân yoktur.

Bütün bu dar açılı ve eskimiş metinlerin çok ötesinde ve cesaretle söylenmesi gereken çok şey var. Ben de bu olağanüstü manevî ve siyasî lidere inanılmaz bir cimrilikle yaklaşan kutsal metinleri aşarak, Musa'ya hayranlığımı dile getirmek istiyorum. İbranîlerin atası İbrahim'den çok daha büyük bir lider olduğuna inandığım Musa, Moab Ovası'ndaki meçhul mezardan daha iyisine layık değil miydi? Çünkü, o olmasaydı, bugün neydik biz, hepimiz? Üç tektanrılı din olmasa, çağdaş dünya ne olurdu? O olmasa, biz Hıristiyanlar İsa'ya sahip olabilir miydik?

I- Çıkış

Acele

Rüzgâr, kuşkusuz çılgın ruhların çıkardığı korkunç bir rüzgâr, mosmor ve öfkeli bir göğün altında güneyden kuzeye esiyordu. Giysilerin etekleri uçuşuyordu, sazlıkta kamışlar eğilip kalkıyor, saçlar dağılıyordu ve tozları kaldıran rüzgâr, üç beş saniye süren burgaçlarla dönüyordu şurada burada. Görmesini bilen bir göz, kuzeyin, Kızıldeniz Körfezi'yle hemen ilerisindeki Sazlıklar Denizi'nin, böylece elle tutulamayan ama hissedilen yüce, görkemli bir şeyleri kendi dünyasına almak istediğini görürdü. Orada büyük, çok büyük, olağanüstü bir şey yaşanacaktı.

Doğadaki, ilahî bir işarete benzeyen bu kaynaşmanın en garip yanı, bulutların birden yırtılıvermesiyle bir an beliren ışıklı bir delikti, hiç kuşku yok, bu ışık, dünyasının kaderini değiştirecek olan bir olayı seyreden Yaratıcı'nın bakışıydı.

Dünyanın kaderini değiştirecek bir olay, evet: tarihin karanlık belirsizliğinde sıkışıp kalmış birkaç bin tutsak, çöl denilen o kıraç, o acımasız topraklara doğru yola çıkmak için zengin ve görkemli bir ülkeyi terk etmeye hazırlanıyordu. Ufuklara kadar uzanan sazlar arasında kendilerine bir yol açıyorlardı ve sazlar kuşkuyla başlarını sallayarak, onlara: "Nereye?" diye soruyordu sanki, "Büyük Irmak'ın bereketli toprağını, altın yaldızlı tapınaklarını, besili av kuşlarını, olgun ve sulu meyvelerini bırakıp, nereye gidiyorsun İbrahim'in oğlu, nereye?"

Onlar da bilmiyorlardı. İnsanoğlu, kadını erkeği, kaderin kendisine ne hazırladığını bilmez, sadece, bir gidişi görebilir belki, ama günbegün bilmez, Yaratıcı'nın korkunç yasasını anlayamaz ve anlamadığı için de mutludur onlar da mutluydular belki. Ama bir gün küçük, beklenmedik işaretler, rüyalar, geçmiş günlerde söylenmiş sözler, derinlerdeki gizli "ben"leri canlandırmıştı. Birikmiş öfkeler, kinler su yüzüne çıkmıştı. Sonsuz ufukların çağrısını duymuşlardı. Zapt edilmez bir sabırsızlık, karanlıklarda gizlenmiş doymak bilmez, aç gözlü istekleri, pırıltılı hayalleri, belirsiz korkuları, sınırsız heyecanları ve gülünesi nefretleri, gerçekleşmesi imkânsız düşleri, günahkâr arzuları ve Tanrısal aşkları, yani, kısaca, insanı insan yapan şeyi, ruhu ateşlemişti. Tanrı parmağıyla Doğu'yu göstermişti: "Gidiniz, vakit geldi!"

Hiç kimse, Tanrısal emrin yarattığı yürek çarpıntılarının, soluklarını kesen korku ve acıların onları bir kadere doğru götürdüğünün bilincinde değildi. Hiç kimse, Mos'dan başka! Uzak ataları İbrahim'in torunları ilk kez tattıkları özgürlüğün sarhoşluğuyla kendilerinden geçmiş, Büyük Siyah'ın batı kıyısında toplanmışlardı. Kadınlar bağırıyor, ağlıyor, erkekler, ellerini göğe kaldırıyor, kocaman deniz kabuklarından yapılmış borozanlarını çalıyorlar, sarmal kabuğun ucundaki küçük deliğe üfleyerek çıkardıkları boru sesiyle heyecanı artırıyorlardı. Bütün bunlar eşekleri ve kaçakların yanlarında getirdikleri küçükbaş hayvanları korkutan korkunç bir gürültü yapıyordu. Kıyıda olanlar Büyük Siyah'ın kırış kırış yüzüne bakıyorlardı ve kuşkusuz, gerçekten bu sınırsız suyu geçmek zorunda mıyız, diye düşünüyorlardı ve nasıl geçeceklerini de... Bu denizi hayatlarında ilk kez görüyorlardı ve hiç güzel şeyler akla getirmiyordu. Sadece insanın suda boğulduğunu biliyorlardı.

Aynı zamanda, henüz Mısır topraklarında olduklarını ve Ramses'in ordularının her an, cehennemî bir gürültüyle bir yerden ortaya çıkabileceğini ve onları akbabaların ağzına layık bir et yığınına çevireceğini düşünüyorlardı.

Mos bunun da bilincindeydi. Ramses'e ve verdiği sözlere güvenmiyordu. Ama gene de Tanrı'nın onları çok uzaklardan buralara, o zorbanın kılıcına teslim etmek için getirmiş olamayacağını düşünüyordu. Halkının kurtarıcısını ve kurtarı-

cının da halkını görebilmesi için omuzlara alınmış Mos, bir an, göz alabildiğine uzanan bu garip buğday tarlasına baktı: her başak, bir insandı. Sazlıklar Denizi'nin kıyısında, sadece rüzgârın uğultusuyla bozulan kesin bir sessizlik vardı. Apirular, o ana kadar hemen hemen hiçbirinin tanımadığı bu şefi görebilmek için rüzgâra karşı gözlerini kırpıştırıyorlardı.

Boylu, yapılı bu genç adamın güç ve kararlılık ifade eden yüzü, rüzgârda savrulan koyu renk saçlar ve kıvırcık bir sakalla çevriliydi. Demek İbrahim'in Tanrısının, dört yüzyıl sonra konuştuğu adam buydu! Birden, çılgın bir rüzgâr giysisini savurdu ve etekleri arkasında kocaman kanatlar gibi açıldı.

"Tanrı'ya şükredin!" diye bütün gücüyle haykırdı, kollarını göğe kaldırarak. "Kurtarıcı Tanrı'ya şükredin!"

Emir ağızdan ağıza iletilerek ve anlaşılmaz bir uğultu halinde buğday tarlasının en uzak sınırına ulaştı.

"Tanrımıza şükrolsun! Kurtarıcı Tanrı'ya şükrolsun!"

Cevap, insan sesinden çok, gök gürültüsü gibi yankılandı. Martılar korkuyla dört yana uçtu.

Sonra Mos, taşıyıcılarının, kardeşi Harun'la Arfaksad'ın omuzlarına abandı ve ayaklarını yere bastı, yüzü durgun, hatta kaygılıydı. Kabile şefleri, daha doğrusu, öyle davranan birçok kişi hemen etrafını sardı, Mos'a onunki gibi kaygılı yüzleriyle bakarak sustular, bir emir bekliyorlardı. Hiçbir şey sormadılar, yaşadıkları olağanüstü olaya uyum sağlamaya çalışıyorlardı belli ki, ama durumun acil olduğunu da anlıyorlardı.

Mos'un heyecanı da, gördüğü kalabalık ve yaşanan olağanüstü olay kadar büyüktü, ama bu heyecan onda yerini çok daha güçlü bir inanca bırakıyordu: sadece bir Tanrı, tanrıların en büyüğü olan Tanrı, bunca insanı yuvalarından, yurtlarından koparabilir ve onları yeni bir vatana doğru yola çıkmaya razı edebilirdi. Otuz bine yakın insan, bir zamanlar vatan bilip kök salmaya çalıştıkları toprakları terk ediyordu. Ve bütün bunlar, Tanrı'nın "her şeye kadir" sıfatıyla kendisine göründüğünü iddia eden bir yabancının çağrısıyla oluyordu. Mos, bunun bilincindeydi, inanılır gibi değildi bu ve Apirulların yüreklerinde sakladıkları kendilerinin ola-

cak ve kölesi olmayacakları bir ülkeye gitme ümitleri olmasa böylesi bir mucizenin gerçekleşemeyeceğini de biliyordu. Gerçek, çok çok güzel bir ülke! Eskilerin, bazı bazı, çok da inanmadan kendilerine söylediği gibi, İbrahim'in Tanrısının onlara vaat ettiği ülke. Başka bir yerde, acımasız ustabaşlarından, zorla yaptırılan işlerden, aşağılanmalardan uzakta. Kendi onurunu ve zaferini alkışlatmak için anıtlar dikmeye doymayan o deli hükümdarın buyruklarından uzakta. Bu sınırsız buğday tarlasını dalgalandıran, denizden esen rüzgâr değildi, ümitti. Kendisi bu olağanüstü serüvende bir hiçti, bir uygulayıcıydı sadece. Evet, Tanrı'nın eli onun üzerindeydi, birçok kez söylendiği gibi!

"Bütün bunlar senden çok çok daha büyük, Ramses" diye mırıldandı. "Tanrı, senin o uluyan, havlayan, öten tanrılarının hepsinden daha büyüktür!"

Sonunda rüzgâr gözyaşlarını kuruttu, dalgaların uğultusu doğaya yeniden egemen oldu. Martıların saygısız çığlıkları, bağrışmaları, şikâyetleri, coşkulu duaları, çocuklarını bulamayan anaların feryatlarını ve ağrıyan başlarından, ayaklarından, sırtlarından yakınan ihtiyarların iniltilerini bastırdı. Ve Tanrı'nın kendisine emanet ettiği bu halkla, onları özgürlükten ayıran Sazlıklar Denizi'nin kıyısında buluşmanın verdiği sevinç sarhoşluğu dağılınca Mos, içindeki korkuyla baş başa kaldı. Kendisinin, şefleri aracılığıyla seslenerek onlara söylediği birkaç söz üzerine Aşağı Mısır'dan yola çıkmış bu insanları, inançlarından çok onun sözleriyle, kaderlerinin yol göstericisi olduğuna ve İbrahim'in Tanrısının onları mutlu ve özgür yarınlara götüreceğine inanmış bu kalabalığı, kadın erkek, genç ihtiyar, otuz bin, kırk bin insanı güvenli bir toprağa ve sonra özgürlüğe götürmek zorundaydı.

Bütün bunları istemiş olmak başka, bu kalabalığın neredeyse askerî komutanlığını üstlenmek başka şeydi. Ve Mos, hemen şimdi harekete geçmek gerektiğini hissediyordu. Ramses asla affetmezdi, çok rahat sözünden dönebilir ve ordularını, hâlâ sığınmacı durumunda olan bu insanların peşine salabilirdi. Bu bir soykırım olurdu. Günü yarılamışlardı, hemen şimdi Sazlıklar Denizi'ni geçmeye başlasalar bile geceden önce herkesin karşıya geçebilmesine imkân yoktu. Zaten, Mısırlıların, eski tutsaklarını, Ramses'i izin vermeye

zorlamış olan o korkunç salgından, yüzlerce çocuğu öldüren o hastalıktan sorumlu tuttuğu eski tutsaklarını çölde bile kovalamak için Sazlıklar Denizi'ni geçmeyi göze almayacağını kim söyleyebilirdi?

Mos, gümüş rengi gökyüzünü yansıtan geniş su yüzeyine bakıyordu. Gerçek bir deniz, ama şurasında burasında adam boyu kamışlarıyla, tuzaklarla dolu bir deniz. Bazı yerlerinde su ancak bir arışa ulaşırken birçok yerinde boğulurdu insan. Şu an bulunduğu yerde, mimarlarla yaptığı araştırmalardan biliyordu, düz dipli teknelerin kullandığı doğal bir kanal vardı ve bu kanal iki sığlığın arasında yer alıyordu. Bu sığlıklardan geçmeyi düşünecek olurlarsa, insanların göğüslerine kadar suya girmesi gerekecekti. Ama buradan geçeceklerdi, çünkü kıyıdaki kara yolundan geçmeleri imkânsızdı.

Düşüncelerinin burasında, bir kalabalığın ona doğru yürüdüğünü gördü, yüzleri heyecanla alt üst, kaşları havada, ellerini ona uzatmış, ağlamak üzere birtakım adamlar. Bunlar kabile şefleriydi, Enoş, Yernuel, Gerşon, Libni, Mahli ve bütün ötekiler. Bir elini yakaladılar, sonra ötekini. "Tanrı! Her şeye kadir Tanrı! O sana göründü! Bizi kurtarman için! Şükranlarımız sonsuza kadar ona yükselsin! Sen bizim şefimizsin! Tanrı'nın istediği olsun!"

Mos, hepsi aynı anda konuşan, tükrüklerini saçarak coşkuyla, heyecanla, gözleri dolu dolu konuşan, çırpınan bu adamlara tek söz söyleme fırsatı bulamıyordu, hatta hemen oracıkta kurban kesmek isteyenler vardı: bir güvercinle bir kuzu bile getirmişlerdi.

– Olmaz dedi Mos.

– Neden?

– Kaybedecek vaktimiz yok.

– Ama Tanrı'ya bir kurban vermeliyiz, bizi kurtaran Tanrı'ya kuşkusuz o kadar vakit...

– Şu an buradayız, çünkü Sazlıklar Denizi'ni geçerek Mısırlılarla aramızda bu suyun bulunmasını sağlayacağız, Tanrı'nın emri böyle! Buraya kurban kesmeye gelmedik.

Adamlar, yüzlerinde açık bir hayal kırıklığı ifadesiyle yerlerine döndükleri zaman Harun'a döndü:

– Ramses'in habercisini gördün, o sana kesin olarak ne söyledi?

– Bizim Mısır için pis bir çıban başı olduğumuzu, tanrılarına saygısızlık yaparak ülkenin başına bir sürü felâket getirdiğimizi söyledi. Sonra, madem gitmek istiyorsunuz, gidin, iki Mısır'ın efendisi buna çok memnun olacaktır, dedi.

Harun sustu, bir şey düşünüyor gibiydi, Mos onun söylenenlerin bir bölümünü geçiştirmek istediğini anladı.

– Başka ne dedi? diye üsteledi.

– Sehmet'in, bizi bu yola sürükleyen vatan hainlerinden ve canilerden alacağı intikamın korkunç olacağını ve tanrıçanın onları parçalayacağını söyledi.

Vatan hainleri, Mos'u çoğul olarak kasteden bir sözcüktü.

– Yazılı mesaj verdi mi?

– Hayır. Sadece sözlü bir mesaj iletti.

Mos birkaç saniye düşündü, sonra tekrar sordu:

– Senin izlenimin ne?

– Bize hakaret etmek, aşağılamak istemiş, bence.

Mos düşünüyordu.

– Kesinlikle gitmeye kararlı olduğumuzu anlayıp anlamadığını bilmek isterdim, dedi. Apirular yanlarında ne kadar erzak getirdiler?

– Şu birkaç hayvandan başka, şu gördüklerin[1], yolda pişirmeyi düşündükleri bir miktar ekmek, peynir, yumurta...

– Peki ya su?

– Su mu? Evet, birkaç matara var. Neden, bizi götüreceğin o yerlerde su yok mu?

– Neden yanlarına biraz daha fazla yiyecek almalarını söylemedin? Ne olsa uzun bir yola çıkıyoruz.

Harun, sesinde hafif bir kınama hissettiği kardeşine şaşkın gözlerle baktı:

– Ramses'in habercisi Avaris'ten gider gitmez hazırlanmalarını söyledim. Senin verdiğin talimatı eksiksiz yerine getirdik. Halkımız Avaris çevresinde toplanmıştı, Tanrı'nın verdiği sözden dönmeyeceğini biliyorduk. Haberci öğleüzeri geldi; emir herkese ulaştığında akşam olmuştu. Çabukça yemek yedik ve yanımıza, yürürken başımıza dert olmayacak kadar öteberi alarak yola çıktık. Senin söylediğin gibi, hep birlikte Sukkot'tan hareket etmeye karar vermiştik. Oraya varmak için, bir gün iki gece yürüdük, sonra Etam'a kadar bir gece,

sonra da seninle buluşacağımız yere kadar da yarım gün. Yani buraya! Önemli olan yola çıkmaktı. Anlıyor musun? Gidiyorduk artık, değil mi ya? Buraya ulaşacaktık. Ve işte buradayız![2]

Mos cevap vermedi, düşünüyordu. Mısırlıların, bunca insanın, Apiruların dillerindeki adıyla Sukkot'tan çıkıp gitmesine izin vermiş olmalarına şaşıyordu. Orada giriş çıkışları denetleyen bir askerî üs vardı. Sınır nöbetçilerinin, bu insan selinin Mısır toprağından[3] çıkışına tepki göstermesi gerekirdi.

– Sukkot'ta size ne dediler, diye sordu. Bunca insanın ülke sınırından çıkmak istediğini anlayınca ne dediler?

– Onlara firavunun bizi kovduğunu söyledik. Zaten pek fazla bir şey de görmediler, çoktan gece olmuştu ortalık karanlıktı.

– Nöbetçiler kaç kişi olduğunuzu görmediler mi? diye alçak sesle sordu Mos, kendi kendine konuşur gibiydi.

– Hayır, sanmıyorum, dedi Harun, kaç kişi olduğumuzu görmemişlerdir. Neden, ne çıkar bundan? Çok mu önemli?

– Evet, çok önemli. Bu demektir ki Ramses kaç Apirunun gittiğini ancak yarın öğrenmiş olacak.

– Peki, sonra?

– Sonrası, çok şaşıracak, öfkelenecektir. Tepkisinin ne olacağını da Tanrı bilir!

Yola çıkmadan önceki toplanma yeri olarak Sukkot'u seçmekle ne kadar iyi ettiğini anlıyordu: Mısırlılar Apiruları engellemeye karar verirlerse, kuşkusuz, kaçakların en kestirme[4] yol olan sahil yolundan gideceğini düşüneceklerdi.

Arfaksad'la Lumi yanlarına gelmişti, konuşmayı dinliyorlardı. Hepsi Mos'un vereceği kararı bekliyordu, herhalde geceyi burada geçirecek değillerdi.

– Yanlarında en az üç gün yetecek erzak var, dedi Harun. Yetmez mi? Sonrasına Tanrı yardım eder!

– Tanrı yardım eder! diye tekrarladı Arfaksad, oysa bilmediği bir şey vardı: Mos çölü tanıyordu, bu yolculuğu bir kez daha yapmıştı. Arfaksad, kendilerinin de emin olmadıkları bir şeye sizi inandırmaya çalışan insanların gözleriyle bakıyordu Mos'a. Ve Mos'un tek geri adım atma ümidi yoktu. Karşıya geçmek zorundaydı, geçmek ve yürümek. Kısacık

birkaç saniye, yolculuğun sonucu hakkında en ufak bir kuşku göstermesi halinde ne olacağını düşündü. Kuşkusuz paramparça ederlerdi onu. Arfaksad Mos'un korkusunu hissetmişti, kolunu yakalayarak tekrarladı: "Tanrı yardım eder, Mos. Bizi buraya kadar getirdi, buradan öteye de götürecektir."

Güven insandan insana ulaşan bir duyguydu ve Mos biraz rahatladığını hissetti.

– Haklısın, acele etmemiz gerek. Şeflere söyle, herkes ayaklarından sandallarını çıkarsın. Buradan yüz arış kadar ötedeki iki sığlıktan geçeceğiz. Onlar karşıya geçerken sen ve ben burada durup, bekleyeceğiz.

– Onlarla konuşmayacak mısın? diye sordu Harun, şaşkındı. Tanrı'dan söz etmeyecek misin?

– Tanrı bizi Mısır'dan, yolda durup nutuk söyleyelim diye çıkarmadı, dedi Mos.

– Bu telaş niye? diye sordu Arfaksad, ne var?

Mos "Mısırlılara hiç güvenmiyorum" diye cevap verdi. Büyük Yeşil'de kopacak bir fırtınanın Sazlıklar Denizi'ni geçilmez hale getirmesi olasılığından söz etmek istememişti. Şu son günlerde hava çok değişken görünüyordu ve Esion-Geber'den buraya yolculuk bazen çok zor koşullarda yapılabilmişti.

– Neden? Ramses Tanrı'nın bizi savunduğunu hâlâ anlamadı mı? diye sordu Lumi. Kendisini kaç kez cezalandırmış olan Tanrı'ya karşı gelmeye cesaret edebilir mi?

Mos "Tanrı şu ana kadar Ramses'i hiç cezalandırmadı" diye sertçe cevap verdi. "Kralın intikam hırsı ve gücü hiç eksilmedi. Her an karar değiştirebilir ve ordularını peşimize takabilir. Konuşarak vakit kaybediyoruz. Derhal geçişe başlayalım. Şefler kendi insanlarını buraya getirsin!"

Ses, tartışma istemeyen, hatta öfkelenmeye hazır bir insanın sesiydi. Harun, Lumi, Arfaksad ve ötekiler, şeflere yola çıkılacağı haberini ulaştırmak için gittiler.

Biraz sonra, başta karısı, çocukları, kuşkusuz Mısırlıların intikamından korkarak kalmak istemeyen ve şimdi koyunları güden kölesiyle birlikte Enoş olmak üzere, kalabalık kıyıya geldi. Enoş sandallarını çıkardı, suya baktı ve ayağını dikkatle, korkarak uzattı.

– Burası çok derin! diye bağırdı Mos'a bakarak.

– Hayır, su ancak dizlerinizin altına gelir. Sığlıktan yürümeye dikkat edin! Dümdüz yürüyün!

Bu sığlığı iyi biliyordu; beş, altı arış genişliği vardı, rahatlıkla yürünürdü. Enoh giysisinin eteklerini kaldırdı başına örttü, küçük dengini kafasına oturtarak bir eliyle tuttu ve suda yürüdü; karısı da ona tutunarak yürümüştü. Çocuklar çok daha hevesliydi, bu bir oyundu onlar için, ilk adımlarda babalarının önüne geçtiler. Koyunlar çok da karşı koymadı, başları suyun dışında, neredeyse yüzer gibi yürümeye çalışıyorlardı. Altmış- altmış beş kişi daha öncülerin ardı sıra suya girmişti, bir ara Enoh akıntının hızıyla dengesini kaybetti kolunu kaldırarak bir çığlık attı. Çocuklar geri dönerek koştular, babalarını ayağa kaldırdılar. Sığlık beş yüz arıştan uzun değildi, kuşkusuz, bazı yerlerinde biraz daha derindi, ama çocukların sevinçle, kocaman adımlarla koşmaları bu yürüyüşün tehlikeli bir serüven olmadığını göstermeye yetiyordu. Karşı kıyıda hiç zorlanmadan sazlıkları iki yana ayırarak karaya çıktıkları görülüyordu, sonra gözden kayboluyorlardı. Ama bütün bunlar, kadınlar ve ihtiyarlar yüzünden çok uzun zaman alıyordu. Gidenlerin hepsi boylu boslu değildi, böylesi derin bir suyu görünce dehşete kapılıyor, öte yandan, başlarında taşıdıkları denkleri düşürmekten korkuyorlardı.

– Bu ne kadar sürecek? diye bağırdı Mos. Daha çabuk, daha çabuk! Harun sen geçişi bu sığlıkta durarak gözle, insanlarımızı ikiye bölelim, bir kısmımız biraz daha aşağıdaki sığlıktan geçsin. Söyle onlara, peşimden gelsinler!

Öbür sığlık birinciden gözle görülecek uzaklıktaydı.[5] Mos, kaçakları çağırmak için kolunu sallayarak öne düştü, nitekim az sonra iki geçitte de kalabalık birikmişti.

Yürüyüş saatler sürdü, sonra, güneş ufka yaklaşırken, ötekilerden daha bilinçli görünen kabile şeflerinden Mişael, Mos'a yaklaştı. Otuz yaşlarında, bir adamdı, bir süre Memfis'te ustabaşı olarak çalışmıştı.

– Mos, kardeşim, dedi, insanlarımızın ancak yarısı karşıya geçebildi. Neredeyse gece olacak ve kalabalığın bir bölümünün bu kıyıda kalması onları korkutacak. Hem sanıyorum sen, en kısa zamanda herkesin karşıya geçmesini istiyorsun.

Mos, soran gözlerle baktı.

– Bu demektir ki biz, gece de yürüyüşümüze devam etmek zorundayız, diye açıkladı Mişael. Onun için, geçidi aydınlatmamız gerekmiyor mu?

– Doğru, dedi Mos. Ziftimiz var mı?

– Koca bir fıçı zift getirdim.

– Ya ateş?

– Ateş de var.[6]

– Çok iyi, dedi Mos. Her iki geçit için meşale hazırla. İki kişinin birer meşaleyle sığlık geçidin tam ortasında durmasını istiyorum, iki yanı da aydınlatmak ve yol göstermek için.

İki meşale, yarım saatten az bir sürede hazır olmuştu, korların tahta parçalarını tutuşturması ve ziftin alevlenmesi için gereken süreydi bu. Mişael kendisi birinci sığlık geçidin ortasında durdu, Mos'un tanımadığı başka bir genç adam da ikinci sığlığın ortasında, Mos'un önünde yerini aldı. Alevler bir an, denizden esen sert rüzgârla sağa sola savruldu, ama önemi yoktu, meşaleler iyi cins ziftle yakılmıştı, sönmezdi.

– Bu alevler Mısırlılara yerimizi gösterebilir, dedi Harun; yanına gelmişti.

– Şimdilik etrafta Mısırlı görünmüyor, diye cevap verdi Mos, sadece gemilerdeki tayfalar var. Hem ben, geçişi sabaha bırakmaktansa bu tehlikeyi göze almayı tercih ediyorum.

Yorgunluğunu hissetmeye başlıyordu. Bu, sadece saatlerden beri, dizine kadar suyun içinde, ayakta beklemenin yorgunluğu değildi; bir gün öncesinden bu yana hiç dinlenmemiş, hemen hemen hiçbir şey yememişti. Heybesini karıştırdı, bir parça ekmekle kuru incir çıkardı. Ötekilerin, özellikle de iki gün iki gecedir yürüyen yaşlılarla kadınların daha ne kadar dayanabileceklerini düşünüyordu kaygıyla.

– Sen yerine dön! dedi Harun'a.

Birden, az ötesindeki sığlıkta yürüyenler arasından bağrışmalar duyuldu. Bir kadın kaymış, düşmüş, erkekler tutup çıkarmıştı. Canı yanmamıştı, ama ağlıyordu; bağırıyor, dayanacak gücü kalmadığını söylüyordu. Akrabaları Mos'a geldiler, kadının çok yorgun olduğunu söyleyerek yakındılar, hepsi çok yorgundu, artık yola devam edemeyeceklerdi.

– Söz konusu olan, özgürlüğünüz, dedi Mos. Hepimizin özgürlüğü!

– Kuşkusuz, dedi ihtiyar adam, ama nereye gittiğimizi bile bilmiyoruz.

Nereye gideceklerini Mos da bilmiyordu.

– Pekâlâ, dedi. Karşı kıyıda mola verin, sabaha kadar biraz dinlenirsiniz.

– Öylece, açıkta mı? dedi adam, öfkeli.[7]

– Dört beş saat uyumak için çadır kuracak değilsiniz herhalde...

İhtiyar duyduklarına inanamamıştı, şaşkınlıkla:

– Dört beş saat mi? diye tekrarladı. Biz yorgunluktan ölüyoruz, üç gece iki gündür yoldayız.

– Dört beş saat dedim, güneş doğuncaya dek, o kadar.

– Peki sonra nereye gideceğiz?

– Kenan Ülkesi'ne, diye cevap verdi Mos, sabrını kaybetmek üzereydi.

– Uzak mı orası?

– Evet, çok uzak.

Ve ihtiyara sırtını dönerek yürüdü, Harun'a ve meşale taşıyan iki adama, mesajı iletmelerini söyledi. Sazlıklar Denizi'ni geçtikten sonra karşı kıyıda mola vermek isteyenler şafağa kadar dinlenebilirlerdi, daha fazla değil. Bu rüzgârlı, karanlık gecede, kabile şeflerini tek tek bularak emri iletmelerini istemek olanağı yoktu. Geçiş bozguna uğramış bir ordu gibi dağılmaya başlamıştı. Suyun iki yakasında kaçaklar, örtülerine sarınıp birkaç saat bile olsa uyuyabilmek için kumların üzerine yatmışlardı. Birkaçı ekmek pişirmek için meşalelerin yakıldığı ateşten almıştı. Şu anda kabileler de dağılmıştı sanki, herkes başının çaresine bakıyordu.

Büyük yürüyüş zor koşullarda başlamıştı, kendi de bitkin halde olan Mos, Harun'u nöbet yerinden almaya gitti. Her biri nöbetleşe üçer saat uyuyacaklardı. Geçiş yarın sabah tekrar başlayacaktı. Meşale taşıyanlar da geldi, alevleri kuma gömerek söndürdüler ve yattılar.

İlk Mos uyudu, bitkin düşmüştü.

Giysilerine sarınarak küçük bir kumula yaslandı ve uyku, ani bir ölüm gibi üzerine indi.

"Onların bir deniz tanrısı yok"

Geceyarısını iki saat geçmişken Harun onu uyandırmaya geldiğinde, çığlık atmamak için kendini zor tutarak dehşetle irkildi. Gözlerini açtı, bir anda kalkarak, sıkılmış yumruklarıyla Harun'un üstüne atıldı. Sonra, durdu, şaşkın gözlerle kardeşine baktı.

– Harun!

– Benim. Ne oldu, neyin var?

Mos, eliyle yüzünü sıvazlayarak "Sandım ki..." dedi, yorgun bir sesle devam etti, "Ramses... Ramses bana saldırıyor sandım." Gerindi, matarasından büyük bir yudum su içti. Gecenin rutubeti kemiklerine kadar işlemişti. Gözleriyle ısınacak bir ateş arandı bir an.

– Aklın Ramses'te! Rüyanda bile onu görüyorsun. Ben yatmaya gidiyorum, biraz uyuyacağım.

– Bir şey olmadı, değil mi?

– Hiçbir şey olmadı. Hepsi uyuyor, burada da, karşıda da.

– Üç saat sonra seni uyandırırım.

– Ne? Üç saate kadar güneş doğmaz ki, diye bağırdı Harun.

– Herkesi uyandırmamız ve geri kalanların karşıya geçebilmesi için zaman gerekli, sonra şafak söker.

– Neden bu kadar acele ediyorsun? Ne var?

– Sana söyledim ya, Ramses'e güvenmiyorum. Sizi çok kolay bıraktı.

– Onun artık Tanrı'dan korkmadığını mı düşünüyorsun? diye sordu Harun, kuma uzanırken.

– O hiçbir şeyden korkmaz, dedi Mos, uzaklaşırken, hâlâ bir ateş arıyordu gözleriyle.

Biraz ötede sönmek üzere olan bir ateş buldu. Kırıp küçülttüğü birkaç dal attı üzerine, ateş çıtırdayarak canlandı ve tütmeye başladı. Yanında uyuyan ihtiyar uyanmıştı, bir şeyler homurdandı sonra ateşe yaklaştı, oturdu ve Mos'a çapaklı, donuk gözleriyle baktı. Besbelli, tanımamıştı onu; belki de hiç görmemişti şimdiye kadar. Söylendi:

– Bu Mos deli!

– Neden? diye sordu Mos.

– Neden arkadaşlarıyla bir olup bizi Mısır'dan çıkmaya zorladı? Biz orada rahattık, evimiz vardı, sürülerimiz vardı, istediğimiz gibi ekip biçiyorduk.

– Orada tutsaktık, diye cevap verdi Mos.

– Tutsaktık, çünkü yeterince kalabalık değildik, kendimizi savunamıyorduk, saydıramıyorduk kendimizi. Nereye gitsek aynı şey olacak.

Ellerini ateşe uzattı, devam etti:

– Bunları Korah'a söyledim. Ama Korah, Mos'un, İbrahim'in Tanrısından emir aldığını söyledi.

– Sen buna inanmıyor musun?

– Hayır. O Tanrı'nın, dört yüz yıl susup susup da tam bugün bizi, sonunun nereye varacağını bilmediğimiz belalı bir serüvene niçin yolladığını anlayamıyorum. Mısır'a geldiğimiz günden beri var olduğunu belli eden hiçbir işaret vermemişti.

– Şimdi kendini gösterdi, çünkü köle yapılmıştık, dedi Mos.

Uzakta çakallar uluyordu.

– Ayrıca, bir Tanrı'nın bir ölümlüyle konuşmak için kendini gösterdiğini de hiç işitmemiştim, dedi ihtiyar. Sen kimlerdensin?

– Levilerden.[1]

İhtiyar başını salladı.

– Çok genç bir sesin var. Herhalde sağlıklı ve güçlüsün. Oysa aramızda senin gibi olmayanlar var, bu zorlu sınava dayanamayacak ve yolun sonunu göremeyecekler.

Kısa bir sessizlikten sonra Mos:

– Tanrı'ya inanmıyor musun? diye sordu.

– Tanrı'nın bana inanmasını isterdim, dedi ihtiyar. Acı çekmemize seyirci kalan bir Tanrı ne işe yarar? On yaşından beri çalışıyorum, dürüst bir yaşamım oldu, çocuklarımı yetiştirdim, çocuklarım da torunlarımı büyüttü, yetiştirdi ve işte bak, şimdi çöllerdeyim, namussuz bir adammışım gibi gece karanlığında, soğukta çöllerdeyim. Bu Tanrı kör mü?

– Ümit et baba, ümit et!

– Peki, ya sen kimsin, ümit eden adam?

– Mos, dedi genç adam, ayağa kalkarken.

İhtiyarı ateşin karşısında bıraktı ve sazların hışırtısını dinleyerek kıyı boyunca yürüdü, yumuşak duygularla çılgın kehanetler arasında gidip gelerek... Ufukta ölümü görmeye çalışır gibi geceyi gözledi, hiçbir şey göremedi. Yıldızlara baktı ve onların kendisinden önce var olduğunu, sonra da var olmaya devam edeceklerini düşündü. Rüzgâr daha sert esiyordu şimdi ve Mos kaygılanıyordu bundan. Uyuyanların yanına geldi, uykudaki çocuklarına bakan bir baba gibi baktı. Onlar Mos'un çocuklarıydı bundan böyle. Ona karşı nankörce davranacaklardı kuşkusuz. Kutsal Babalarına karşı oldukları gibi. Göğüs geçirdi. Tanrı bu ağır yükü neden kendisine vermişti? Güçlü olduğu için mi? Güçlülerin, bu gücün bedelini ödemeleri mi gerekiyordu daima? Yanına bir gölge yaklaştı.

– Uyumuyorsun, dedi adam ve Mos, Mişael'in sesini tanıdı.

– Birinin nöbet tutması gerek.

– Hangi düşmana karşı nöbet tutuyorsun?

– Ramses, dedi Mos.

– Bize gece saldıracağına ihtimal verir misin? Bizim gibi o da karanlıkta göremez.

– Casuslarını gönderebilir.

– Ne yapmak için?

– Yerimizi öğrenmek için. Sonra şafakta saldırıya geçecektir.

– Bize niye saldırsın ki? Gitmemize izin vermedi mi? Felaketler aklını başına getirmedi mi sence?

– Verdiği izin öfkesinin sonucuydu; bize, kendisi için hiçbir değer taşımadığımızı göstermek istedi. Ama ben onun sö-

zünden rahatça dönebileceğini biliyorum, bizden, Mısır'ın üstüne çöken felaketlerin öcünü almak ve kaçtığımız için bizi cezalandırmak amacıyla saldıracaktır. Üstelik, biz onu iş gücünün çok büyük bir bölümünden yoksun bırakmış olduk.

– Ama gene de, diye üsteledi Mişael, kardeşine bir haberci göndererek, gitmekte serbest olduğumuz mesajını verdi. Bu izni geri alabileceğini mi düşüyorsun? Sence sözünden döner mi, verdiği sözden?

– İktidar sahiplerinin tek sözü, güçleridir.

– Sen onu tanıyorsun. Onursuz olabilir mi?

– İktidar hırsı onur tanımaz, Mişael. Ramses iktidar delisidir. Babası bir ölçüde onurluydu belki, çünkü adını taşıdığı tanrıdan, Seti'den korkardı. Oysa Ramses kendisinin insan bedeninde bir tanrı olduğuna inanıyor. Böyle olunca da, onun için sözünden dönmek diye bir kavram olamaz. Yaptığı her şey doğrudur, tıpkı tanrılar gibi!

Mişael artık konuşmadı, liderinin gerçekçiliği onu şaşırtmıştı. Mos gözlerini göğe, yıldızlara kaldırdı; geceyarısını beş saat geçmişti. Esion-Geber'den getirdiği bir parça ekmek peynirle kuru inciri yedi, matarasından su içti. İhtiyaç gidermek için biraz uzaklaştı sonra döndü. Harun'u uyandırmaya gitti.

Uykusu ağırdı Harun'un. Sonunda uyandı, elleriyle yüzünü sıvazladı, üstüne eğilmiş olan gölgeye baktı göğüs geçirdi:

– Ortalık kapkaranlık daha, dedi.

– Bir saate kadar şafak sökecek. Haydi kalk. Mısır yakasında olanları uyandırmaya gidiyorum. Sen buradakileri uyandır.

Harun nihayet davranmıştı, gürültüyle nefes alarak kalktı.

– Rüzgâr sertleşiyor, dedi Mos. Acele etmeliyiz.

– Rüzgârla ne ilgimiz var?

– Anlatırım. Daha doğrusu kendin görürsün.

Bakışlarıyla Mişael'i aradı, göremedi, seslendi. Mişael koşarak geldi.

– Meşaleleri hazırla, dedi Mos.

– Sabahı beklemeyecek misin?

– Hayır. Karşı kıyıya geçiyorum. Geçmeye hazır olanların hepsi de arkamdan gelecek. Bunun için meşalelere ihtiyacım var.

Mişael, az sonra, elinde, zifte karışan kum taneleri yüzünden çıtırdayarak yanan bir maşeleyle geldi. Bir başka meşale de, bir kaç adım ötedeki bir adamın elinde yanıyordu. Mos sığlığa yürüyerek keşif yaptı. Akıntı çok daha güçlüydü şimdi. Mısır kıyısına doğru dikkatli adımlarla yürüdü. Asya kıyısında duran Mişael'e "Arkamdan gel!" diye bağırdı. "Akıntıya dikkat et!" Sonunda karşı kıyıya ayak bastılar, bir an durup dinlendiler sonra gizemli bir savaşın ölüleri gibi yerlere serilmiş uyuyanların arasında dolaşmaya başladılar. Mos, göz kararıyla en az on beş bin kişinin hâlâ bu kıyıda olduğunu hesapladı.

– Haydi kalkın! diye bağırdı Mos, en güçlü sesiyle. Herkes uyansın! Karşıya geçeceğiz!

– Bu saatte mi? diye sızlandı bir kadın. İnsaf denen şey yok mu sende?

– Sizin iyiliğiniz için yapıyorum, diye karşılık verdi Mos. Ölmek istemiyorsanız kalkın! Hepimizin karşıya geçmesi gerek, hemen!

– Geceyarısı mı? diye öfkeyle sordu bir adam.

– Az sonra şafak sökecek, dedi Mos. Eşyanızı toplayın ve hazır olun.

Koyunlar melemeye başlamıştı, bu sesler insanları da uyanmaya davet ediyordu.

– Aranızdaki kabile şefleri kalksın, yanıma gelsinler[2] diye bir kez daha bağırdı Mos, Mişael'in meşalesinin ışığında.

Beş ya da altı kişi göründü, ayaklarını sürüyerek geldiler.

Aralarından biri, Kohat adındaki adam:

– Bu acele de ne oluyor? diye sordu.

– Ortalık iyice aydınlanmadan karşıya geçmiş olmamız gerek, diye anlattı Mos.

– O senin kararın! diye cevap verdi Kohat.

– Ben bunları, koruyucu ve kurtarıcı Tanrı'nın emriyle söylüyorum. Sanırım Avaris'ten buraya, bu kıyıda yerleşmek için gelmediniz!

Tartışma sesleri öteki uyuyanları da uyandırmıştı. Bir kısmı bohçalarını toplamaya başlamıştı, bazıları ihtiyaç görmeye gitti, az sonra bir kaç düzine insan geçmeye hazırdı.

Mos, "Onlara yolu göster!" diye seslendi Mişael'e.

Geride kalan son huysuzları da kaldırmak için yanlarına

gitti. Bazıları ortalık aydınlanıp, suyu iyice görmeden Sazlıklar Denizi'ni geçmek istemiyordu. Ama sığlığa doğru yürüyüş başlamıştı ve gökyüzü ağarıyordu. Az sonra insan seli bir önceki günün yoğunluğuna erişti. Gecenin gölgeleri solmaya başlayınca Mos da ikinci sığlığın ortasında ellerini sallayarak bağırmaya başladı: "Buradan! Buradan! Çabuk! Çabuk!"

Kalabalığın bir bölümü ona ulaştı. Mos ihtiyarları ellerinden tutarak cesaret vermeye çalışıyordu. Öteki sığlıkta Mişael meşaleyi söndürmüştü. Rüzgâr büyük bir öfkeyle esiyordu. Gitgide yükselen dalgalar artık sığlıkların üzerinden aşmaya başlamıştı.

Bir saatin sonunda Mos, sığlığa doğru yürüyen bir adama, "Daha kaç kişi var?" diye sordu bağırarak.

– İki bin kadar herhalde, bilmiyorum.

– Dön ve onlara çabuk olmalarını söyle.

Adam, serüvende rol almanın sevinciyle döndü, koştu. Suyun ortasında bir koyun melemeye başladı o an, yardıma gidenler yavru bir köpekbalığının hayvanın kuyruğunu kapmış olduğunu gördüler, koyunu kurtarmak için balığı öldürmek gerekti. Mos, köpekbalıklarının biraz yukarıda, Büyük Siyah'ın yakınlarında yavruladıklarını hatırladı.

Sonra kaçakların yarattığı sel, yoğunluğunu kaybetmeye başladı ve Mos'un bulunduğu sığlıkta kimse kalmadı. Kıyıya kadar koştu, tırmandı ve etrafa baktı. Karşıda, kumlarda tüten ateşlerden başka bir şey yoktu. Son yolcular da kıyıya inerek Mişael'in beklediği sığlığa doğru yürüyorlardı.

– Çabuk! Çabuk! diye bağırdı Mos.

Adamlar telaşlandılar ve adımlarını şaşırdılar. Biri düştü, Mos tutup, kaldırdı.

– Su buz gibi, diye sızlandı adam.

– Ölüm daha da soğuktur, diye karşılık verdi Mos.

Rüzgâr savurduğu kumla adamların yüzlerini kamçılıyordu. Sığlığı en son geçen Mos oldu ve Harun'u karşısında buldu.

– Onlara söyle, ilerlesinler! Bütün gün bu kıyıda bekleyecek değiliz.

– Neredeyiz, burası neresi? diye sordu Harun.

– Şur Çölü'nün yanındayız.

Harun bir an durup düşündü; bu çöl hakkında hiçbir şey bilmiyordu.

– Ne tarafa doğru yürümek gerekiyor? diye biraz kaygılı, sordu Mos'a.

– Güneye[3] doğru.

Rüzgârlı, simsiyah bulutlarıyla karanlık ve soğuk bir gün başlıyordu.

Mos, sığındıkları yabancı toprağın kıyısında durmuş, gözlerini kısarak karşıya, veda ettiği Mısır'ın bu son görüntüsüne bakıyordu. Orada doğmuştu, orada ona ün ve onur vermişlerdi, ama bütün bunlardan geriye kalan sadece buruk anılardı. İnsanlar tanrılarını hizmetkârlarıymış gibi kullanıyorlardı orada, oysa Tanrı kimsenin hizmetinde değildir, olamaz! Zavallı ahmaklar! Çürümeye, güzel kokularla, tahnitçilerle karşı koymaya çalışıyorlardı! Çözüm, kafanızın içindedir oysa! Ve birden, kuzeyde, ufuk çizgisinin titreşimlerle kımıldadığını gördü, sonra görüntü netleşti; bunlar, on, on iki zırhlı arabanın peşinde, martıların canhıraş çığlıkları arasında ilerleyen Ramses'in piyadeleriydi.

Boğulur gibi bir sesle haykırdı:

– İşte geliyorlar!

– Kim? diye sordu Harun.

Mos cevap vermedi. Birkaç kişi daha gelmişti yanlarına, nereye baktıklarını anlamaya çalışıyorlardı. Sonra anladılar ve sustular.

– Tam düşündüğüm gibi! diye mırıldandı Mos. Kuzeyden geliyorlar! Sahil yolunda önümüzü kesmeyi planlamışlar! Gecikmelerinin nedeni bu!

Harun ve ötekiler ne dediğini anlamamışlardı bağırıyorlardı:

– Bizi yakalayacaklar! Hepimizi öldürecekler!

– Kaçmanın hiçbir yararı yok, dedi Mos. Burada kalacak ve bekleyeceğiz!

– Sen çıldırmışsın! diye haykırdı adamlardan biri.

– Attan daha hızlı koşabilir misin? diye sordu Mos, ona dönerek.

– Bunca eziyet boşunaymış! diye göğüs geçirdi bir ihtiyar. Bizler lanetliyiz!

– Bu Avaris'teki birinci garnizon olmalı, dedi Mos.[4] Bin dokuz yüz kişi.

Harun'un boğazından hırıltılı bir ses çıktı.

– Arabalar sığlıklardan geçebilir mi? diye sordu inler gibi.

– Normal koşullarda, evet, dedi Mos. Tabiî sığlıkların yerlerini biliyorlarsa.

Gemiciler, Ramses'e sığlıklar konusunda bilgi vermiş olabilirlerdi, doğal kanaldan söz etmişler miydi acaba? Zırhlı arabaların sığlıklardan geçebilme olanağı çok az, diye düşündü Mos. O halde buraya kadar niye gelmişlerdi?

– Kuşkusuz bizi karşı kıyıda bulacaklarını sanıyorlardı, dedi yüksek sesle.

– Orada hepimizi öldüreceklerdi! diye bağırdı adamlardan biri.

– Neden o kadar acele ettiğini anladım, dedi Harun Mos'a. Ne yapacağız?

– Tanrı'ya yalvaracağız, dedi Mos, adamlara dönerek, dua edeceğiz!

Şimdi, orada durmuş *büyülenmiş gibi, rüzgâr kadar hızlı* ilerler görünen Mısırlıların gelişini seyreden bin kişi vardı. Çok geçmeden zırhlı arabalar, sazların örttüğü karşı kıyıdaydı. Mos, bir kez daha on iki araba[5] saydı. Her birinde, zırhı ve kaskıyla dimdik bir subay ve arkasında bir asker vardı. Durdular ve bağırarak Apirulara bir şeyler söylediler. Kuşkusuz küfrediyorlardı ama kaçakların giysilerini parçalayacak gibi savuran rüzgâr seslerini çöle doğru alıp, götürdü. Mos, saymaya çalıştı; tahminen iki bin kadardılar, Avaris'teki birinci garnizonun tüm mevcudu. Demek Ramses, Harun'a gönderdiği mesajda hissettirdiğinden çok daha fazla önem vermişti, Apiruların gidişine. İki bin askerin, kaçakların büyük bir bölümünü kılıçtan geçirerek on ile yirmi binini tutsak etmeye yeteceğini düşünmüştü hiç kuşkusuz. Altı, yedi asker kıyıya indi, sığlık geçidi aramak için herhalde.

Bir an, Apiruların korku dolu bakışları altında, çok güçlü olması gereken akıntıya karşı koymakta zorlandılar. Sonunda bir geçit bulduklarını belli eden işaretler yaptılar.

– Kaçalım! diye bağırdı Harun.

– Sakin ol, sana söyledim, kaçmak hiçbir işe yaramaz, dedi Mos, bakışları güneyde, Sazlıklar Denizi'nin güney ufkun-

daydı. Dua edelim de bir an önce saldıraya geçsinler!

Arabalardan biri yalpalayarak sığlığa doğru ilerledi, atlar dalgalarla karşılaşınca birden irkildi, şaha kalkdı. Arabadaki subay döndü ve arkaları sıra sığlığa yürüyen askerlere eliyle işaret verdi; Mısırlılar, kaçakların karşıya geçişleri sırasında gösterdiği dikkati bile göstermeden yürüdüler suya doğru. Piyadenin ilk grubu suya daldı, birçoğu dengesini kaybetti, bağrışmalar duyuldu. Biri, bir sığlık geçidin ne olduğunu bilmiyordu kuşkusuz, birden derin bir yere girdi, ötekiler yardıma koşmak zorunda kaldılar. İlk zırhlı araba dalgaların arasına yürüdü, bir ikinci hemen ardından geliyordu. Subaylar, kuzeye, Büyük Siyah girişindeki dar boğaza doğru inanılmaz bir güçle akan sularla dehşete düşmüş atları zapt edebilme çabası içinde, karşı kıyıda korkuyla kendilerini seyreden kaçaklara dikkat bile etmiyorlardı.

Sadece arada bir anlamı çok açık bakışlarını onlara çeviriyorlardı. Yağmur başlamıştı.

Harun "Mos!" diye inledi.

Mos, hâlâ, dişleri kenetlenmiş, kıpırdamadan, Sazlıklar Denizi'nin güneyine bakıyordu.

Ve o inanılmaz olayı gördüler.

Bora bütün gücüyle patladığında, peş peşe yedi zırhlı araba ve bine yakın asker, sığlık geçitte dalgalarla boğuşarak yürümeye çalışıyordu. Güneyden gelen ve uzun boylu bir insan yüksekliğindeki ilk dalga bir anda Mısırlıların üzerine geldi. Askerler şaşaladılar, sağa sola dağıldılar, arabadaki subaylar dengelerini kaybetmişler, arabalardan biri ilk anda devrilmişti; atlar, sahipsiz kalmış arabaları çekip, devirerek şaha kalktı, korkuyla kişniyordu hepsi. Daha büyük ve güçlü ikinci dalga atları ve askerlerin çoğunu boğdu.

Mısır kıyısında, henüz denizi aşmak için sığlığa inmemiş olanlar, zırhlı arabaların sürücüleri, askerler, arkadaşlarının uğradığı felaketi[6] dehşetten büyümüş gözlerle seyrediyorlardı.

– Yüzme bilmiyorlar, diye mırıldandı Mos. Bir deniz tanrıları yok, biliyorsun değil mi? Ama benim Tanrım, denizlerin de tanrısıdır.

Harun, bu kez de anlamamıştı onun ne dediğini. Dizüstü

yere çökmüştü, yağmurun ve rüzgârın ortasında hıçkırarak ağlıyordu.

"Tanrım! Tanrım bizi kurtardın!" diye bağırıyordu. Mos'un elini yakalamıştı, öpüyor, "Biliyordun!" diyordu. "Sen biliyordun!"

– Biliyordu! diye bağırdı ötekiler de. Fırtınanın öfkesine aldırmadan Mos'un etrafında toplanmışlardı, yüzleri yağmurla ve gözyaşlarıyla ıslanıyordu. Mos, gözlerini karşı kıyıdan ayırmıyordu. Artık Mısırlıların suyu aşmalarına olanak yoktu. Atlardan biri koşumlarından kurtulmuştu, Apirulaların durduğu yamaca tırmanmaya çalışıyordu.

"Yakalayın şunu!" dedi Mos. Tanrı'nın emriymiş gibi, insanlar atı yakalamaya koştular.

"Mataralarınızı doldurun!" diye emretti sonra. Kendi de hemen matarasının ağzını açtı, dolsun diye yere bıraktı. Mısırlılar, karşı kıyıda, ne yapacaklarını bilemez görünüyorlardı. Suyun üzerinde cesetler yüzüyordu. Bir Mısırlı asker, sonra bir başkası bir üçüncüsü Apirulara doğru yamacı tırmanmayı başarmışlardı, *sallanarak zorla yürüdüler, sonra* nefes nefese yere yığıldılar. Mos en yakındakinin yanına gitti, belindeki hançeri çekip, aldı.

– Gebertelim onları! diye bağırdı kabile şeflerinden biri.

– Hayır, dedi Mos. Onlar bizim tutsaklarımız. Artık tutsak alma sırası bizde!

– Şimdi bu Mısırlıları besleyeceğiz öyle mi? diye öfkeyle sordu adam.

– Tutsaklarımızı besleyeceğiz, dedi Mos.

Başkaları da, ölümden kurtulmuş başka askerler de karşı yamacı tırmanmış, orada yığılıp kalmışlardı.

– Neden burada duruyorsun, diye sordu Harun, sesinde hayal kırıklığı vardı.

– Şimdiden sonra ne yapacaklar, görmek istiyorum...

Çok uzun süre beklemesi gerekmedi; felaketten kurtulabilmiş beş zırhlı araba geri dönüyordu. En akıllıca karar buydu, çünkü fırtına daha da şiddetlenecek gibiydi.

– Ramses! diye haykırdı Mos. Apirulların Tanrısı çok, çok büyüktür!

Geri çekilmekte olan son Mısırlıları seyretti. Giysisi sırılsıklamdı.

– Mataralarımızı doldurmalıyız, dedi bir kez daha. Harun'u, kabile şeflerini çağırmaya gönderdi. Mos'a yürekten bağlanmış görünen Mişael ve üç Apiru daha -biri, gururla başı dönmüş çok genç bir adam- ona, otuz bir tutsak aldıklarını, ayrıca on iki araba atını da yakaladıklarını haber vermek için yanına geldi.

– Güneye yürüyeceğiz, her kabile şefi kendi insanlarının başında olacak, diye anlattı Mos. Gündüzleri yol alacağız, gece nerede mola vereceğimizi ben söyleyeceğim.

Konuşurken, sesinin pürüzlü çıktığını fark etti. Ve kalabalığın karşısında, zihni yapılacak işlerle meşgulken, birden, kıl payı kurtuldukları korkunç ölümü, olanca gerçekliğiyle apaçık gördü. Nefesi kesilir gibi oldu, bütün vücuduyla titremeye başladı, elleriyle yüzünü örttü ve ağladı.

İlk pişmanlıklar

Yürüyorlardı, hâlâ yaşadıkları korkunun etkisi altındaydılar. Sadece bundan söz ediyorlardı: şayet Tanrı Mısır ordusunu yok etmek için dalgalarını göndermemiş olsaydı, şu anda cesetleri, binlercesi yan yana çöle yayılmış olacaktı! Ağlıyorlardı, öyle ısrarla ağlıyorlardı ki insan, gerçekten, bu duydukları minnetin gözyaşları mı diye düşünüyordu ve çocukların gözleri korkuyla koskocaman açılıyordu, zor kurtuldukları ölümün korkunç öyküsünü dinleyerek ağlıyorlardı.

Herkes, bir kez daha, kendiliğinden, kabileler olarak gruplar oluşturmuştu, her kabile şefi, yanında oğulları olduğu halde önde ve karısı, kız kardeşleri ve kızları ardında yürüyordu, sonra öteki akrabalar ve en arkada hizmetçiler ve hizmetkârlar. Tek tük hayvan, Mısır'ın bereketli otlaklarından çekilip, alınmış birkaç eşek ve katır da arkaları sıra geliyordu. Mos ve Harun, en önde yürüyordu, Miryam'la ailesi, Harun'un karısı Elişeba ve dört oğulları, Nadab, Abihu, Eleazar ve İtamar onları izliyorlar ve ötekilere, en öndeki grupta yürüdüklerini göstermek istercesine arada bir dönüp, arkalarına bakıyorlardı. Mos, Miryam'ın birkaç kez "Kardeşim Mos" dediğini duymuş, buna çok sinirlenmişti. Harun kendisine, Miryam'ın kehanetlerde bulunduğunu, biraz da utanarak, anlatmamış mıydı?

– Tanrısal ruhun bedenine girdiğini söylüyor.

– Ne zamandan beri? diye sordu Mos.

– Son birkaç aydır... dedi Harun, tereddütle.

Mos'un çölde "her şeye kadir" Tanrı'nın sesini duyduğunu öğrendiğinden beri, tabii! Bunlara derhal son vermek gerekiyordu. Harun'un karısına gelince, Mos onun da, Sazlıklar Denizi'nden geçişi kendisi başarmışcasına böbürlenerek konuştuğunu duyuyordu. Önceki gün iki boşboğaza hallerini bildirmek zorunda kalmıştı.

"Kadınlar arkaya!" diye emretmişti, itiraz istemediğini belli eden sert bir sesle ve Miryam'la Elişeba'ya öfkeyle bakarak. Kadınlar şaşırmış, susmuşlar, Harun zor duyulur bir sesle itiraz etmeyi denemişti.

Ah! Tsippora... Bu kuş beyinlilerle ilgisi olmayan karısı, zarafetin zekâsı ve zekânın zerafeti, Tsippora! Mos'un aklı, düşünceleri tek ve gerçek sevgilisi, karısı olarak gördüğü kadına gitti karşı konulmaz bir özlemle, ama başka şeyler düşünmeye zorladı kendini. Onu tekrar görebilecekti, biliyordu. Tanrı onu, bu maddeler dünyasıyla olan tek bağından yoksun bırakmazdı. Gücünü ondan, o sevgili kadından alıyordu, Tanrı'nın emrini onun desteğiyle yerine getirmişti. Yalnız bir adam, kendi bedenini yer, bir zamanlar yaşadığı Mısır'da böyle derlerdi.

Birden, düşmandan ele geçirdikleri atlardan birine binmeye karar verdi; kadınları kendinden uzakta tutmanın tek yolu buydu. Harun'un oğullarından birini at getirmeye gönderdi. Genç çocuk, bir saat sonra, yedeğinde iki atla geri döndü. Mos, ikinci atı Harun'a vermeyi düşündü, at binmeyi bir türlü beceremeyen Harun bu kez de eyerin üzerinde oturmakta zorlandı, ama seyircilerin önünde başarısızlığını göstermek istemiyordu, sonunda doğrulup oturdu.

Mos, bu kararın bir faydasını daha keşfetmekte gecikmeyecekti; gücünü boşuna harcamadığı gibi çevreyi de daha iyi görebiliyordu şimdi. Sürekli Büyük Yeşil'in karşı kıyısına bakıyordu; beklenmedik bir anda Mısır devriyelerinin ortaya çıkmasından kaygı duyuyordu. Ama denizin iki yakası gitgide birbirinden uzaklaşıyordu ve bir saatin sonunda Mısır kıyısı suların ötesinde bembeyaz bir ufuk çizgisinden ibaret kaldı. Gençlik yıllarının, entrikaların, sevinçlerin, kadınların yok olup gittiği bu beyaz çizgide hiçbir şey görünmüyordu artık. Memfis'in sarayları görünmüyordu, Avaris'in nar bah-

çeleri, Hape-naht'ın entrikaları, abakuslarının önünde yazıcılar, Buto'nun büyüleri... Hiç biri görünmüyordu şimdi.

Ve Mos'un orada bıraktığı oğulları, saraydakilerin affetmeyen bakışları altında, kuşkusuz, bambaşka bir adla büyüyecek olan oğulları...[1]

Bu arada, Mos'u kaygılandıran başka bir konu daha vardı. Seti ve Ramses, doğu Büyük Yeşil'in kıyılarını dolaşan savaş gemileri inşa ettirmişlerdi; Mos'un korkusu, Ramses'in, çılgın öfkelerinden birine kapılarak bu teknelerden birkaçını kaçakların peşine yollaması olasılığıydı. Bunlar, her biri en az altmış okçu taşıyabilen büyük gemilerdi. Beş yüz-altı yüz okçu, çok iyi tasarlanmış yaylarıyla onlara ağır kayıplar verdirebilirdi. Bu yüzden Mos, sürekli denizi, özellikle de kuşku çekici yelkenlileri gözlüyordu. Bu gemilerin yelken donanımlarını biliyordu: bir büyük ve bir küçük yelken. Ama, yola çıktıklarından bu yana, sadece, herhalde Kuş'tan[2] gelen, dört köşe yelkenli bir tekne görmüştü. Bu nedenle, sonunda bakışlarını önünde uzanan manzaraya çevirdi.

Çöl! Yıllar önce, kendisinin de, bir önseziyle kıyıdan uzaklaşarak güneye doğru yürümeyi yeğlediği ilk yolculuğunda tanıdığı çöl. Tanrı'nın yol göstermesiyle... Çöl, ufka kadar, sonsuza kadar! Pembe ve sapsarı dağlar ve sağda deniz. Yürüyecekleri bu sözde yolu, sürekli değişen hava koşullarının yaptığı çatlaklar ve kervanların ayak izleriyle dolu bu taşlaşmış toprağı tanıyordu; cehennem sıcaklarıyla acımasız, korkunç rüzgârla parçalanmış, hiçbir yaşam belirtisi görülmeyen ağaççıkların, dikenli çalıların bile gitgide seyrekleştiği bu yolu tanıyordu; böceklerin sayıklarcasına sürekli seslenişini, kertenkeleleri, açlıktan gözü dönmüş yırtıcı kuşlarla leş yiyicileri biliyordu, gecelerin dondurucu soğuğunu bildiği gibi.

Buraları hiç görmemiş olan Harun, manzaranın tekdüze çıplaklığıyla şaşkın, çevresine bakıyordu. Kıraç, hırçın dağlar, kum ve deniz... Çölün zenginliklerini gösteren hiçbir şey, hiçbir belirti yoktu, küçücük, mis kokulu, sapsarı, tadı güzel tohumlarının hevenk hevenk sarktığı ılgın ağaçları, akasyalar yoktu, Hussam'la oğullarının bir zamanlar Mos'a anlattığı pırıl pırıl parlayan miskotları yoktu. Şimdi hüzünlü bir özlem duyuyordu Harun. Mos bunu, onun hayal kırıklı-

ğıyla gölgeli bakışlarından anlıyordu; o, her şeyiyle yaşanmaya hazır bir dünya istiyordu, dopdolu, meyvelerinin ağırlığıyla eğilmiş hurma ağaçları, dolgun kalçalı kadınlarıyla dopdolu bir dünya! Şu anda sadece açlığını hisseden ve sadece suya özlem duyan Mos'un aksine. Tuhaf bir hüzünle "Ben çöl için yaratılmışım" diye düşündü Mos. Çölde özgürdü; orada hayatta kalabilmiş, yaşamıştı, orada dövüşmüştü ve orada bir gün, alevler içinde bir çalılık görmüştü...

– Gittiğimiz yer de böyle mi? diye sordu sonunda Harun.

– Hayır. Kenan Ülkesi yeşil ve bereketlidir. Biz şimdi ters bir yoldan gidiyoruz.

– Neden?

– Çünkü, eğer kestirmeden gidecek olursak, Ramses'in ordularının denetimindeki bölgeye düşeriz, diye anlattı. Sen şimdi git, bana tutuklulardan birini getir, lütfen.

Harun döndü, gitti ve birkaç dakika sonra, elleri arkasında bağlanmış bir Mısırlı askerle geri döndü. Mos atından inmişti, hayvanın yuları elinde, yürüyordu, yolu incelemek ve yakın zamanda buradan geçenler olup olmadığına bakmak istiyordu.

– Ellerini kim bağladı? diye sordu, ne cevap vereceğini bilemeyen Harun'a. Askerin ellerini çözdü ve bütün öteki tutsakların ellerinin çözülmesini emretti. Sonra askere döndü ve Mısır diliyle konuştu onunla.

– Seni tutsak etmem için ellerini bağlamama gerek yok.

– Ne yapman gerekir? diye küstahça sordu Mısırlı, bileklerini ovuştururken. Yirmi yaşlarında gencecik bir adamdı, çeneleri inatla kenetlenmişti.

– Burada, benim emrinde olmanın senin de yararına olduğuna seni inandırmam gerek. Orduda rütben neydi?

– Şu anda, hâlâ zırhlı araba subayıyım, diye cevap verdi Mısırlı.

– Şu anda benim tutsağımsın, dedi Mos. Sazlık Denizi kıyısına vardığınızda nereden geliyordunuz?

– Sahil yolu üzerindeki Sin'den.

Mısır ordusunun bu kadar gecikmesinin nedeni buydu demek. Çok yavaş yürümelerine rağmen kaçaklar, Tanrı yazgısı geçişi tamamlayabilmişlerdi.

– Bizi Sin'de yakalayabileceğinizi sandınız, öyle mi?

– Evet, size Sina yolunu kapatmak istiyorduk. Ama sınır nöbetçileri sizi görmediklerini söyleyince, güneye doğru yürüdüğünüzü ve hâlâ krallığın topraklarında bulunduğunuzu düşündük.

– Bize gidiş izni verdiği halde, kralın neden fikir değiştirdiğini biliyor musun? diye sordu Mos.

– Biz, orduda, sizin gerçekten gidebileceğinize hiç ihtimal vermemiştik. Neden gidiyorsunuz?

– Artık usandık! Ülkeniz koskocaman bir hapishane olmuştu bizim için.

Subay, bu cevap üzerine durup, düşündü, ama anlamış görünmüyordu.

– Peki, şimdi nereye gidiyorsunuz? diye sordu.

– Kenan Ülkesi'ne, gelmiş olduğumuz yere.

– Orada Mısır'da olmayan ne var?

– Özgürlük!

Bu kavram da Mısırlı için hiçbir şey ifade etmiyordu. Onun gözünde özgürlük neydi ki? O kendi ülkesinde özgürdü; başkalarının, başka koşullarda yaşadığını düşünemezdi bile.

– Mısır dilini bu kadar güzel konuştuğuna göre, sen Usermare'nin yeğeni olmalısın. Yanılıyor muyum?

– Evet, haklısın.

– Apiruların şefi sen misin?

– Evet.

– Orduda senden söz edildiğini duymuştuk. Usermare seni yakaladığı an köpeklere yedirecek.

– Beni yakalayamayacak.

– Neden?

– Çünkü benim Tanrım onunkilerden çok daha büyük ve sizi yendi.

– Biz yenildik öyle mi? diye tekrarladı Mısırlı. Elinizde bir sapanınız bile yok!

– Görüyorsun ya, dedi Mos, daha iyi incelemek için yola doğru eğilerek; tutsak almak için sapana gerek yokmuş.

– Neye gerek varmış peki?

– Tanrı'ya.

– Bizim de tanrılarımız var.

– Onlar sizi sulardan kurtaramadı. Ne çekirgelerden, ne

Nil'in kan rengi sularından, ne kurbağalardan, ne sineklerden, ne de yeni doğmuş yavrularınızı alan ölümden! diye cevap verdi Mos.

Mısırlı bir süre düşündü.

– Onlar senin de tanrıların, dedi. Sen Usermare'nin yeğeni değil misin?

– Nasıl tanrılar bunlar, dedi Mos. Hayvan kafalı tanrılar, birbirlerini öldüren, yok eden tanrılar... Hayır, onlar artık benim tanrılarım değil. Ben gerçek Tanrı'yı bildim.

– Senin Tanrın hangisi, söyle o halde! Kim senin Tanrın?

– Benim Tanrım, o!

– Bu bir cevap değil.

– Ola ki senin kulakların sağır ve gözlerin kör! Ola ki sen, Ramses gitmemize izin vermediği için Mısır'ın yaşadığı felaketleri görmedin. Peki, az önce, bizi yakalamaya gelen askerleri gönderdiği sularla boğduğunu da görmedin mi?

– Senin Tanrın hangisi, söyle! diye ısrarla sordu asker. Bu kadar güçlüyse benim de Tanrım olmasını isterim.

– Önce kendi tanrılarından vazgeç!

– Neden, o öteki tanrılara düşman mı?

– Öteki tanrı yok, diye bağırdı Mos, yok, sadece o var!

– Neye benziyor peki?

– Hiçbir şeye benzemiyor ve her şeye benziyor, madem bu dünyayı o yarattı!

O ana kadar kara bulutlarla kaplı olan gökyüzü birden açıldı, ama rüzgâr hâlâ bütün gücüyle esiyordu, deniz köpük köpüktü. Gün ortasından az sonra dört kabile şefi -büyükbaba Kohat, Mahli, Yeşu ve Korah- Mos'la Harun'u görmeye geldiler.

– Şimdi Mısır topraklarından çıktığımıza ve aceleye de gerek kalmadığına göre, dediler, biraz dinlenip, kendimize çeki düzen vermek için mola istiyoruz!

Mos onlara hak verdi, ama yolculuğu uzatmamak için molaları çok da uzatmamak gerektiğini hatırlattı.

– Yiyecek ve suyu ne zaman buluruz? diye sordu Korah.

– Suyu üç günden evel bulamayız, dedi Mos, daha önce buralarda yaptığı yolculuğu hatırlayarak. Üstelik, o zaman, durmadan yürümüştü, mola vermeden, sadece geceleri dinlenerek.

Miryam, kocasıyla birlikte kabile reislerinin ardından gelmişti; asla vazgeçmediği o hiçbir şeyden memnun olmayan tavrıyla konuşulanları dinliyordu.

– Ne kadar suyunuz var? diye sordu Mos. Orada, Sazlıklar Denizi'nde yağmur yağdığı sırada size mataralarınızı doldurmanızı söylemiştim.

– Biz de öyle yaptık. Ama ancak iki gün yeter, o da...

– Herkese söyle, çok dikkatli harcasınlar.

– Tamam, suyu hallederiz, dedi Korah. Ya yiyecek?

– Ekmek aldık yanımıza, değil mi? dedi Harun. Peynir, yumurta, hurma, kuru incir...

– Evet ama, o da ancak dört beş gün idare eder...

– Pekâlâ, zamanı gelince düşünürüz, diye karşılık verdi Mos.

– Dur bir dakika dedi başka bir kabile şefi Samuel, yanlarına yeni gelmişti; sen şimdi bize Kenan'da yiyecek bulamayacağımızı mı söylemek istiyorsun?

– Hayır, ben öyle bir şey söylemedim, diye açıklamak istedi Mos. Kenan toprağı bereketlidir ve Tanrı bizi çölde yaşayalım diye kurtarmadı Mısır'dan! Ama Kenan'a kadar yolumuz uzun ve çölden geçmek zorundayız, onun için, oraya ulaşana kadar azla yetinmek gerekecek. Anlatabildim mi?

Kabile şefleri durup, düşündüler, sonra Samuel tekrar sordu: "Kenan'a kaç günde varırız?"

Mos bir an sustu.

– Kesin bir şey söyleyemem, dedi. Bir ya da iki ay, yürüyüş hızımıza bağlı!

– Bir iki ay mı? diye korkuyla bağırdı adamlar. Açlıktan, susuzluktan ölürüz hepimiz!

Ve Mos'un yanından ayrılmamış olan Mısırlıya kin dolu gözlerle baktılar, kendi kendilerine, bunun ve bütün öteki Mısırlıların doyurulacak fazladan birer ağız olduğunu düşünüyorlardı kuşkusuz.

– Ama emzikli kadınlar var! dedi biri.

– Su ve yiyecekte ayrıcalıkları olacaktır, dedi Mos. Tanrı'nın, Mısırlı çocuklar ölürken bizimkileri koruduğunu görmediniz mi? Memedeki çocukların ölmesine izin vereceğini düşünebilir misiniz? Tanrı sizleri, Ramses ordularının kılıçları altında ölmekten kurtarmadı mı, diye sözlerine devam

etti Mos, sesinden, zor zapt ettiği öfkesi belli oluyordu; üstelik sadece birkaç saat önce. Belleğiniz bu kadar mı kıt? Sizi açlıktan ve susuzluktan ölmeye bırakacağını mı sanıyorsunuz? Ya da Tanrı'ya inanmıyorsunuz, öyle mi?

– Affet, affet bizi Mos, diye bağırdı kabile şefleri. Tabii Tanrı'ya inanıyoruz, Mos, böyle bir şeye, nasıl?.. Biz sadece bazı şeyleri öğrenmek istedik, günlük sorunları...

Mos, peki, der gibi başını salladı, ama hepsi canının sıkılmış olduğunu anlamıştı. Kabile şefleri yerlerine döndüler, biri dışında, Yeşu'ydı bu, Nun'un oğullarından biriydi, Sazlıklar Denizi'ni geçişleri sırasında Mos'un dikkatini çeken, güçlü, yapılı bir genç adamdı ve sakin yüzünde en ufak bir yakınma izi belirmeden kadınlara ve yaşlılara tükenmeyen enerjisiyle yardım etmişti.

– Mos, dedi Yeşu, bizim düşmanlarımız sadece Mısırlılar mı?

İşte, nihayet, ekmekten ve şaraptan söz etmeyen biri...

– Ne demek istiyorsun?

– Şunu demek istiyorum ki, kabile şefleriyle ihtiyarların bastonlarından ve bazılarımızın bellerindeki hançerlerden başka, bir saldırıya uğradığımızda kullanabileceğimiz hiçbir silahımız yok. Ne bir ok, ne bir yay, ne bir sapan. Senin daha önce buralara geldiğini duymuştum, onun için sana, korkulacak başka düşman yok mu, diye sordum.

– Yağmacı çeteler var, ama bize bir şey yapamazlar. Kervanlara saldıran on beş-yirmi kişilik atlı çeteler, önemli bir zarar veremezler.

– Başka yok mu?

– Bilmiyorum, dedi. Mos gerçekten de bu sorunu ilk kez düşünüyordu. Geçmişte onu iyi karşılamışlardı, çünkü gençti, güçlüydü, yakışıklıydı, özellikle de yanlızdı, tek başına, ama şimdi, on binlerce kişinin geldiğini gören yerli halkların tepkisinin ne olacağını kim bilebilirdi? Onları işgalci düşmanlar sanabilirlerdi.

– Ne öneriyorsun? diye sordu genç adama.

– Buralarda az da olsa ağaçlar görüyorum, dedi Yeşu. En düzgünlerinden dallar keser, daha da düz olması için bıçaklarımızla yontabilir, uçlarını ateşte sertleştirebiliriz. İyi kötü birkaç silahımız olur böylece...

Mos, geçmişte, bir yay yapabilmek için ne kadar uğraşmış olduğunu hatırlayarak başını salladı.

– Aramızda gençler var, diye devam etti Yeşu, yürürken bile bunu yapabilirler pekâlâ, molalar sırasında da oyalanmış olurlar.

– Mükemmel bir fikir, dedi Mos. En uzun dalları seçin o zaman, en iyisi genç servilerin düzgün dalları; servilere ilerde, yolumuzun üstünde de rastlayabiliriz. İçinizde sapan kullananlar yok mu, vardır kuşkusuz.

– Var tabiî.

– Onlara, ceplerine işe yarar birkaç çakıl taşı koymalarını ve alıştırma yapmalarını söyle.

Genç adam başını eğerek selam verdi ve insanlarının yanına gitti.

Miryam geri dönmüştü. Gene kaşları çatıktı.

– Mos, dedi, içimizde sana körü körüne bağlı olanlar var, ama birçoğu da bizden sonra Mısır'da yalnız kalmamak için yola çıkmış olanlar...

– Evet? dedi Mos.

– Çok az yiyeceğimiz var, diye devam etti Miryam; ve aç, susuz kalırsak bu insanlar isyan edecek. Gittiğimiz yolun doğru olduğundan emin misin?

– Kaçtığım zaman bu yoldan geçtim, dedi Mos. Zor bir yol, ama ölecek kadar değil! Bu insanlar onları Mısır'dan Tanrı'nın çıkardığına ve sonuna kadar da koruyacağına inanmıyorlarsa, sonları gelmiş demektir.

Miryam, aşırı bir heyecanla bağırdı:

– Ama görmeleri gerek, Mos! Kendilerini hangi Tanrı'nın koruduğunu görmeleri gerek! Harun bana anlattı, hepimize anlattı, sen görmüşsün, Tanrı'yı bir alevin içinde görmüşsün -alevli çalılar olayını böyle anlatmışlardı demek ki- ama onlar hiçbir şey görmediler!

Bir an sustuktan sonra "Benden ne istiyorsun?" diye sordu Mos.

Miryam, gözlerini kardeşinin gözlerinden ayırmadan devam etti:

– Senden istediğim, bu insanların hepsinin Tanrı'ya inanmadığını unutmaman!

– Neye inanıyorlar peki?

– Bir sürü tanrıya, bilmiyor musun? Sen bizi tanımıyorsun. Sen kralın sarayında büyüdün, sonra bir prens olarak yaşadın, dilimizi bile doğru dürüst konuşamıyorsun. Onlar Baal'e, Apis'e, Osiris'e, İsis'e inanıyorlar. Sen Tanrı'dan söz ettiğin zaman onlar onun Baal ya da öteki tanrılardan biri olduğunu sanıyorlar.

– Peki, sonra? dedi Mos sertçe, kardeşinin bu tepeden bakan tavrına sinirlenmişti.

– Onlara Tanrı'nın, bütün o taptıkları tanrılardan biri olmadığını göstermek gerek. Hem de bir an önce, gecikmeden.

Mos başını salladı ve Miryam, kendini beğenmiş tavrıyla döndü, uzaklaştı. Evet, haksız değildi, ama haklılığını Mos'un yüzüne çarparak haksızlık ediyordu.

İlk mola emri verilmişti, ama Harun çadır kurmamaları için kalabalığı bir baştan bir başa dolaşmak zorunda kalmıştı. Bazıları yatıp uyumak, bazıları rüzgârdan ya da güneşten korunmak istiyordu çadırlarında...

– Hayır, diye bağırıyordu Harun, sadece karnımızı doyurup biraz dinlenmek için durduk. Yürümeye devam etmemiz gerek!

Çocuklarla gençler sahile koşmuşlardı, birçoğu denizi ilk kez gördüğünden keyifli çığlıklar koparark çırılçıplak suya atmıştı kendini.

Mos bu sonu görünmeyen kalabalığı dolaşıyordu ve bir kadının "Mısır'da ne kadar rahattık. Aç susuz çölün ortasındayız" diye sızlandığını duydu.

Miryam haklıydı; onlara göstermek gerekiyordu.

Düşünceleri bir an, gerilere, Lumi, Arfaksad ve birkaç eski tanıdıkla buluşmalarına gitti, Avaris'in sıcak gecelerinde, hayallerindeki bir ülkeye gitmek için kendilerine öncülük etmesini istedikleri o uzak geçmişe. Odalığı Butto'nun göğsünden yayılan lotus çiçeği kokusu, nar ağaçlarının gölgelediği bahçede çirişotları arasında keyifle gerinen yabankedileri, kayısı rengi gün batımında ürperen papirüsler! Tahtın gölgesinde yaşanan duygusal yoksunluk ve gönül çöküntüleri...

Bütün bunlar yoktu artık. Doğaötesi güç ona seslenmişti. Yüce sesin titreşimleri, yaşam sandığı şeyi dolduran yapay süsleri, gerçekte var olmayan gücü, kolay ve ucuz ten zevklerini, abanoz sandalyeleri ve kaymaktaşı masaları, rüzgârın

tozları savurduğu gibi savurup yok etmişti. Tüm güçlerin üstündeki bir güç ona bir kader hazırlamış ve yıldızlardan yapılmış muhteşem bir gerdanlık gibi boynuna takmıştı.

Ustabaşını öldürmüş olmasaydı, gene de kalamazdı Mısır'da. Mısır'da her şey bozulmuş, kokuşmuştu. Evet, doğruydu, çiçeğe durmuş badem ağaçlarının ve yasemin ruhu sürünmüş küçük rakkaselerin kokusundansa, çölün sıcak toz kokusunu seviyordu o.

Deniz kıyısı boyunca yürürken mırıldandı:

– Bir ustabaşıyım ben de, Tanrı'nın emrinde... Onun buyruklarını yerine getiren bir ustabaşı.

Altın ve özgürlük

Dağların eteğinde geceyi geçirebilecekleri bir yer bulduklarında, ateşler yakıldıktan ve yolcular, kumanyayı idareli harcamak için basit bir yemekle yetinmeye razı edildikten sonra, çadırlar kuruldu. Mos, Harun'un çadırını paylaşacaktı, Elişeba çocuklarıyla birlikte Miryam'ın[1] çadırında uyumaya gitti.

– Gerçekten özgür olmayı istiyorlar mıydı? diye sordu Mos, yanılmış olmaktan korkuyor gibiydi.

– Mısır'dayken, kendi kulaklarınla duymadın mı, diye bağırdı Harun. Hele ben, onlar gitmek istemeseydiler senin dediklerini yapabilir miydim? İmkânı var mı? Her gece beni sorguya çekmeye geliyorlardı; kralın habercisi gelmiş miydi? Senden yeni bir mesaj almış mıydım?.. Durmadan soruyorlardı.

– Sonra o ayaklanma girişimi oldu...

– İşte bu da ispatı! diye bir kez daha bağırdı Harun.

– Nasıl oldu bu?

– Yeni nomarkı hatırlıyorsun, değil mi, Ramses'in seçtiği?

– Setepentot.

Mos'un onun hakkında güzel anıları yoktu: kuru, kendini beğenmiş bir genç adam, iyi bir yönetici ama boynuna tasma geçirilmiş bir tilki kadar güven verici... Birden, Avaris'e geri döndü bir an, sıcak, çiçeklenmiş akasyaların gübre kokusuyla karışmış baygın kokusu, sokaklarda koşan çıl-

gın köpek sürüleri ve entrikaların, yolsuzlukların boğucu havası...

– Evet, Setepentot. Sen gidince, bir otorite boşluğu doğdu. Ramses'i temsil ediyordun, yöneticiler çekiniyordu senden. Birden, Setepentot, senin otoriteni ve gücünü devraldı, o da Ramses'in güvendiği, seçtiği adamdı, değil mi ya? Ama bir süre sonra, sanırım sahip olduğu güç başına vurdu. Hizmetkârları bana, bütün büyük toprak sahiplerinin Setepentot'un evinde mekân tuttuğunu anlatıyorlardı. Bir araya gelip, kendilerini senden kurtardığı için Amon'a dua ediyorlarmış. Krallık iktidarının, senin yüzünden maruz kaldıklarına benzer haksızlıklara ve zulümlere alet edilmesinin, kabul edilebilir bir şey olmadığını söylüyorlarmış...

Mos, gülümseyerek dinliyordu.

– Doğru, bu adamlar için adalet, zulüm anlamına gelir.

– Cüretleri artmaya başlamıştı. Kralın gözünde Aşağı Mısır, sadece vergi veren ve en ucuz el emeğini sağlayan bir toprak parçasıdır, diyorlardı. Durumlarının, Apirulardan farklı olmadığını söylüyorlardı. Gerçekte, Memfis'in Avaris'e aldırdığı, oradakileri adam yerine koyduğu yoktu, Ramses sadece bir kez gelmişti bölgeye! Bu işin ideali, evet! Bu işin ideali, Aşağı Mısır'ın, ileri görüşlü zeki bir liderin, Setepentot gibi bir liderin yönetiminde bağımsız bir ülke olmasıydı...

– Peki, diye sözünü kesti Mos, bizim bütün bunlarla ne ilgimiz olabilir?

– Yönetici yazıcıları bizi sık sık ziyaret etmeye başladı, hem de hiç alışmadığımız biçimde, otuz iki dişleri meydanda gülerekten... Sonra ufak tefek armağanlar getiriyorlar ve bize inanılmaz sözlerle nutuklar atıyorlardı; gerçekte, o kadar uzun süreden beri bu ülkedeydik ki bizler de onlardandık, Mısırlıydık ve bizim için üzülüyorlardı, acıyorlardı bize.

– Demek bize acıyorlardı!

– Evet ve acınacak durumumuzun suçluları "Memfis'teki o adamlar"dı; artık öyle söz ediyorlardı: Memfis'teki adamlar! Aşağı Mısır firavunun iktidarından kurtulacak olursa, bizim durumumuz da düzelirdi... Bu manevralar böyle birkaç hafta sürüp gitti, sonunda Arfaksad'la kabile şeflerinden bazıları, bütün bunların ne anlama geldiğini sordular. Adamlar o zaman bize bir pazarlık önerdi: şayet Memfis'ten

kurtulması için nomarka yardım edecek olursak, altınla, gümüşle, bakırla ödüllendirilecek ve istediğimiz kadar toprak satın alabilecektik. Ama kralın askerleriyle dövüşmek gerekti. Biz de cevap olarak, peşin ödeme istedik. Birkaç günlük tartışma sonunda bu koşulu kabul ettiler.

– Sizinle bu pazarlıkları yapan aracılar kimdi?

– Geceyarısı gelen ve adlarını söylemek istemeyen bazı yazıcılar. Ama peşin ödeme yapıldı. Çuval çuval. Torbalar dolusu. Parayı büyük toprak sahipleri sağlamıştı, gözlerini kırpmadan ödemişlerdi. Apirulardan oluşacak bir ordu çok önemliydi; çünkü onların çıkarları için dövüşecek yeter sayıda köylü bulmaları imkânsızdı; garnizonlardaki asker hiç kuşkusuz Ramses'in safında olacaktı. Onca altını, gümüşü, bakırı tartamadık bile... Sonra ayaklanmanın iki güne kadar başlayacağını bildirdiler. Biz Avaris'teki garnizonlara saldıracak ve kralın askerlerini tutsak edecektik. Sonra büyük bir süratle Memfis'e giden yollarda barikat kuracak ve Ramses'in ordularını durduracaktık.

– Ve siz bütün bunlara, evet dediniz, öyle mi?

– Bu senin az önce özgürlük konusunda sorduğum sorunun cevabı, işte! Biz, yani onlar, hepsi, özgür olmayı o kadar çok istiyorlardı ki, bu uğurda Apofis'le bile anlaşabilirlerdi.

– Peki, nasıl oldu da başarısızlığa uğradılar?

– Ertesi gün Memfis'ten bir askeri birlik geldi, subaylar Setepentot'la ailesini tutukladılar, Memfis'e götürdüler. Büyük toprak sahiplerinin hepsi tutuklandı, hapse atıldı. Ramses'in generallerinden biri hemen o gün nomark görevini üstlendi.

– Hiç kuşku yok, Hape-naht sansarı onları ihbar etmiştir. Peki siz, siz ne yaptınız?

– Altını saklamıştık. Ama çok korkuyorduk. O zengin çiftçilerle Setepentot kendilerine yardım etmemiz karşılığında bize para verdiklerini söyleyecek olurlarsa, işimiz biterdi. İşte tam o günlerde Ramses'in mesajı geldi. Nasıl alelacele toparlanıp, yola çıktığımızı tahmin edebilirsin.

– Ve o altınlar şu anda yanınızda.

– Yanımızda.

Mos uzun süre sustu, düşünüyordu.

– Gene de bu insanların bu kadar ödlek oluşuna şaşıyo-

rum, dedi, bir dirseğine dayanarak yarı uzandı. Daha bu sabah, Tanrı'nın iradesinin -başka kim yapabilirdi?- o dev dalgaları yaratarak Mısırlıları nasıl boğduğunu gördüler. Ama sabahtan beri tek yaptıkları, su için, yemek için, şarap için, daha ne bileyim, her şeyden yakınmak... Özgürlüğün bir bedeli olduğunu, ancak özveriyle kazanılabileceğini anlamadılar mı hâlâ? Bu ana kadar aç kalmadık, susuz kalmadık, vahşi hayvanlara karşı kendimizi savunmak zorunda kalmadık, gerçekten zorluklarla karşılaştığımızda ne yapacaklar acaba?

– Şefler biliyor, dedi Harun, Mos'u yumuşatmaya çalışarak, ötekilere de anlatacaklardır. Ama halkımızın çoğunluğu, sen de çok iyi biliyorsun ki Tanrı'nın kim olduğundan bile habersiz! Tanrı deyince, Amon ya da Ra diye düşünüyorlar. Mısır'da toprakları vardı, sahip değillerdi ama bir toprakları vardı, sonra bir tek adamın sözüyle kendilerini çölde buldular... Onları anlamaya çalış...

– Anladığım şu ki, benimle konuşmaya gelen kabile şeflerinin de ötekilerden fazla bir bilgisi yok.

– Belki de Tanrımızı bilmiyorlar, tanımıyorlar. Dört yüzyıl geçmiş, Mos... Dört yüzyıl!

– Biliyorum, dedi Mos. Yarın, Tanrı'ya topluca şükranlarımızı ve iradesine itaatimizi ifade etmek için bir kurban keseceğiz.

Harun, birden telaşlandı:

– Ne keseceksin kurban olarak? diye sordu.

– Koyunlar var, kuzular var...

– Aklına bile getirme, diye bağırdı Harun. Uzunca bir mola verdiğimizde hepsi kendine bir kurban kesmeye hazırlanıyor. İsyan ederler, eğer sen...

– İsyan etmeyecekler, diye sözünü kesti Mos. Bu kurbanı keseceğiz, sonra etini yiyecekler. Tanrı'ya mutlak bir kurban kesmemiz gerek.

– Sen ayrıntıları düşünmüyorsun Mos, dedi Harun. Bir tek kurbanı otuz bin kişiye paylaştıramayız! Koyunun parçalarını birkaç kişiye, diyelim yirmi, yirmi beş kişiye dağıtacak olursak kıskançlıklara, senin de sözünü ettiğin o yakınmalara yol açarız. Üstelik sen, Mısırlıları öldürecek yerde tutsak etmeyi tercih ettin. En iyisi bu kurban için, başka

hayvanlar da bulabileceğimiz, daha uzun süreli bir molayı bekleyelim, özellikle de yiyeceğimizi ve suyumuzu temin ettikten sonra...

Mos, Harun'un akılcı sözlerini kabul etti.

– Şu halde, Tanrı'ya hep birlikte dua ederiz.

– Bu bana mantıklı göründü, dedi Harun. Söylesene, sence ne zaman su ve erzak bulabiliriz?

– Bilmiyorum, dedi Mos. Bu yol üzerinde rastladığım ilk site, Alaat'tı, bu yürüyüş hızımızla aşağı yukarı sekiz günlük yolda. Orada koyun satın alabileceğimiz hayvancılar var, kuru bakla, mercimek alabileceğimiz çiftçiler var. Ama onların da satabilecekleri erzakın ve sürülerin bizim için yeterli olacağından kuşkuluyum. Otuz bin kişi... Bu, doyurulması gereken bütün bir ulus, demek. Sonuçta, kendimize güzel bir ziyafet çekeceğimiz yer Alaat olmayacak.

– Peki, o hayvancılarla çiftçilere ne ödeyeceğiz karşılık olarak? diye sordu Harun.

Harun'un Mos'u her zaman güldüren bu tüccar zekâsı bu kez onu öfkelendirecekti.

– Bütün o yanınızda taşıdığınız altın,dedi, nerede kullanacaksınız onları? Ne için kullanacaksınız?

Aslında cevabı tahmin ediyordu; erzak için bile altınlarından ayrılmaya razı olmayacaklardı! Ola ki Mısır'dan çıkarken, gittikleri yerde, içinde çanak çömleği bile olan evleriyle kurulu bir düzen bulacaklarını düşünmüşlerdi. Mos, o an, yandaki çadırı korkutan uzak çakal ulumalarını duydu. Bir erkek sesi, "bu vahşi hayvanlara karşı bir nöbetçi dikmeli" diye bağırdı. Miryam'ın kocasıydı. Besbelli adam, çakalların insanlara dokunmadığını, sadece hayvanlara saldırdığını bilmiyordu, şimdi de koyunların kokusunu almışlardı kuşkusuz. Mos çıktı, yan çadırdakileri rahatlatmaya gitti, az sonra döndü.

– Geç oldu, dedi Harun. Ben yatıyorum, herhalde sabah güneşle kalkacağız.

Rüzgârın sarstığı çadırın içinde yataklarına uzanmışlardı ki karanlıkta Harun'un sesi duyuldu tekrar:

– Sazlıklar Denizi'nde o med dalgalarının olacağını nereden biliyordun?

Soru, Mos'u tedirgin etti. Demek Harun Tanrı'nın onları

kurtardığına inanmıyordu, ya da... Tanrı'ya inanmıyordu belki de.

– Böyle bir dalganın geleceğini bilmiyordum, dedi. Her sabah olduğu gibi, o sabah da gelgit yüzünden suların yükseleceğini biliyordum. O fırtınanın yaptığı dev dalgaları Tanrı gönderdi. Fırtınayı önceden bilmeme imkân yoktu.

Bu açıklamayı uzun bir sessizlik izledi. Ama Harun vazgeçmek niyetinde değildi.

– Her günkü gibi bir gelgitle suların yükselmesi gene de Mısır ordusunun bizi takip etmesine engel olabilir miydi?

– Evet. Zırhlı arabalar karşıya geçemezdi; dalgalara kapılır, devrilirlerdi. Bu kadar çok ölen olmazdı kuşkusuz ama gene de Mısır ordusunun hızı kesilirdi.

– Bu nedenle mi bizi Sazlıklar Denizi'ni geçmeye zorladın?

– Evet.

– O halde başaracağımızdan kuşkun yoktu?

– Tanrı, benim Sazlıklar Denizi'ni ve oradaki sığlık geçitleri bilmemi istemişti, oysa Mısır ordusu buraları tanımıyordu, diye anlattı Mos. Bu nedenle oradan karşıya geçme sorumluluğunu göze aldım.

– Peki, sen Mısır ordusunun Sazlıklar Denizi'ni ve o iki sığlık geçidi bilmediğini nereden biliyordun?

– Mısır ordusu Sazlıklar Denizi'ni geçme gereksinimini hiç duymamıştı, çünkü sahil yolunu kullanıyordu. Üstelik, gelgit olayını bilmeleri çok uzak bir olasılıktı, hele fırtınaların yaratabileceği dev dalgaları bilmelerine imkân yoktu. Olsa olsa bir yerlerde bir geçit olduğunu duymuş olabilirlerdi.

– Şu halde bizi senin Sazlıklar Denizi'ni iyi bilmen kurtardı, öyle mi? diye sordu Harun.

– Dinle beni, Harun, dedi Mos, bu konuşma artık fazla uzamıştı, benim bildiklerim Tanrı'nın bana öğrettikleridir, onun iradesinin eseridir. Tıpkı, Ramses'i gitmemize izin vermeye zorlayan bütün o felaketler gibi.

Uzun süre uyuyamadı Mos, kardeşinin kuşkuları canını sıkmıştı. Tanrı onu, Mos'u seçmiş, Apiruları kurtarmakla görevlendirmişti. Açık bir gerçekti bu ama ötekiler gerçeği göremiyorlardı. Henüz göremiyorlardı.

– Ben bir hamur mayasıyım, diye söylendi kendi kendine; ve hamur çok ağır!

Maya

Doğmakta olan gün, Mos'u ayakta, bütün duyuları ve aklıyla uyanmış ve tetikte buldu. Dağın eteğinde bir kenarda ihtiyaç görmek için çadırdan çıktı. Hava açıyordu. Şafağın yarı karanlığında, birkaç at ve birkaç eşeğin siluetlerinin ardında binlerce çadır, rüzgârla çırpınıyordu. Uykuda otuz bin insan; Tanrı'nın bakışları altında, gelecekte bir ulus yaratacak ama şimdi belirsizlikler içinde şaşkın, otuz bin insan! Mos döndü ve bakışları, çalılık bir düzlüğe tepeden bakan, iki insan boyunda büyük ve yassı bir kayaya takıldı; burası uygun bir kürsü olabilirdi. Üzerinde uzanmış bir leopar, tıpkı onun gibi manzarayı seyrediyordu. Benzeyiş Mos'u güldürdü leopara doğru bir taş fırlattı, taş hayvanın kaba etine geldi. Kocaman kedi atlayıp kaçtı. Mos, bu saatte çok soğuk olan denize gitti, soğuk su kanının akışını hızlandırırdı.

Harun'u uyandırmak için çadıra döndü, büyük bir yudum su içti, matarasını sallayarak ne kadar su kaldığına baktı, bugün ve yarın yetecek su vardı ama sonra, susuzluk tehlikesi baş gösterecekti. Bu kötü olacaktı, çünkü insan az yemekle yetinebilirdi, ama su içmek gerekti, yeteri kadar su...

– Mos! diye seslendi bir kadın sesi, çadırın dışından.

Dışarı çıktı. Miryam bir maşrapa sütle yarım peksimet getirmişti.

– Bunu senin için saklamıştım.

Mos tereddüt etti. Bu süt ne zaman sağılmıştı?

– Dün gece kaynattım, dedi Miryam, Mos'un tereddüdünü fark etmişti. Bugün güçlü olman gerek. Bugün konuşacaksın onlarla değil mi?

Sütle peksimeti aldı, cevap vermeden çadıra girdi. Şimdi de ona akıl öğretmeye kalkıyordu! Harun daha uyanmamıştı, onda da "maya" yoktu! İlk kez, doğal -ya da zoraki- bir sevginin aldatıcı ışığı olmadan, Harun'un görüntüsü canlandı zihninde; Harun otuzla kırk yaş arasında, hangisine daha yakın olduğu anlaşılamayan sıradan bir adam, göbeklenmeye başlamış, kuşkusuz düztaban, şimdiden saçı dökülmüş, vesveseli ve korkak... Yapılacak bir şey yoktu, Tanrı bazı kullarına lütufta bulunuyor, bazılarını lütfundan yoksun bırakıyordu, üstelik bu lütuf bütün değerleri içeriyordu, manevî değerleri olduğu kadar bedensel olanları da: Ali ve kardeşleri, Stito... Güçlü kasları kadar güçlü ve kıvrak zekâlarıyla, çevreye ve koşullara uymaktaki hızlı ve mucizevî yetenekleriyle, kanat takmış sanılan ayakları ve yaratıcı kafalarıyla... Harun o insanlardan biri değildi. Kuşkusuz, anasıyla babası, karınlarının bakla ve soğanla fazla dolu olduğu bir gün yapmışlardı onu.

– Haydi, kalk artık, diye seslendi Mos. Güneş doğdu bile.

Harun homurdandı, derin bir nefes aldı, boğazını temizledi, sonra davrandı, oturdu, hâlâ puslu gözleriyle Mos'a baktı, ayıldığını göstermek için bir şeyler söylemek istedi ama sözcükleri bulamadı. Besbelli, başucunda karısını görmeye alışıktı ve şimdi kardeşi vardı karşısında, kendisinden önce kalkmış, tertemiz, capcanlı.

– Yapılacak çok iş var, dedi Mos. Haydi kalk, çişe filan gideceksen git, suyunu iç. Denize de girebilirsin, insanı canlandırıyor.

Harun istemeye istemeye kalktı. Mos da arkasından dışarı çıktı ve onun komşu çadıra girdiğini gördü. Yanında kadınlar olacaktı hep, onlara ihtiyacı vardı, meme çocuklarının analarına muhtaç olması gibi. O bir fatih değildi, hayır, yüzü sevinçli, bakışı aydınlık, yürekli bir Tanrı elçisi hiç değildi, sadece iyi gelişmemiş, çirkin, bir sürü kusuru olan, kırk yaşında bir ana kuzusuydu! Az sonra elinde bir tas sütle peşinde Elişeba'nın ona verdiği dört suratsız oğulun üçüyle çadırdan çıktı. Yok, hayır! Alevli çalıları görebilecek âdemoğlu

o değildi! Sütünü içerken bir an ürperdi, sonra bakışları Mos'a takıldı.

– Soğuk var, diye söylendi ağlamaklı bir sesle.

– Harun, biraz acele et, dedi Mos, canı sıkkın. Ve birden, ne kadar yalnız olduğunu düşündü. Çadırlar boyunca yürüdü, peş peşe Yeşu'yu, sonra Mişael'i görünce içi ısındı. Belki de onlar gerçek yol arkadaşlarıydı, yoldaşlar, geçmiş günlerdekiler gibi, yay yapmak için dal yontarken onu ateşli gözlerle seyreden eski dostlar gibi. Yeşu az önce kalkmıştı besbelli, hâlâ denizin suyuyla ıslaktı ve pırıl pırıl gözleriyle, sert hareketlerle bedenini kuruluyordu.

– Su insanı ayıltıyor, dedi, bir şey söylemiş olmak için.

Böylesi genç adamlarla bir şeyler yapılabilirdi. Mişael de gülümseyerek yaklaşıyordu. Mos, sabah, bir insan yüzündeki gülümsemenin, evreni kutsadığını düşündü. Tanrı, ilahî gücünü, erken ve güler yüzle uyananlarla paylaşıyordu. Bir kez daha aklı ve gönlü, her zaman sevgi dolu ve taptaze uyanan Tsippora'ya gitti. Her sabah yeniden fışkırmaya başlayan bir kaynak gibi.

– Bugün ne yapıyoruz? diye sordu Mişael. Hemen yola çıkıyor muyuz, yoksa yapılacak başka bir iş var mı?

– Yapılacak başka bir iş var, dedi Mos, ama ben yapacağım, kendim.

– Ne yapacaksın?

– Size, yapmakta olduğumuz şeyin ne olduğunu anlatacağım.

Söylediklerini açıklamasını beklediler ama Mos devam etmedi.

– Siz ikiniz insanları uyandırmaya gidin, dedi sadece. Uykuları kurşun gibi ağır.

Mişael güldü.

– Sen rüzgârla ateşten yapılmışsın Mos, dedi, herkes senin gibi olamaz.

Mos genç adamın omzuna sevgiyle birkaç kez vurdu. Mişael ile Yeşu bağıra çağıra çadırlar boyunca yürüdüler; nereden bulmuşlarsa bulmuşlar, bir de dümbelek vardı ellerinde, bir şarkı tutturmuşlardı: "Kalkın, sabah oldu! Gece öldü, gün doğdu! Kalkın, şükredelim Tanrı'ya!"

Çadırların aralıklarından öfkeli yüzler göründü, kimi ho-

murdanmakla yetinirken, kimileri iki densize lanet yağdırıyordu.

Mos, ayak sürüyerek denize doğru yürüyen Harun'a, sonra Mişael ile Yeşu'ya baktı.

– İşte gerçekten değerli iki genç, diye mırıldandı.

– Nereye gidiyor bu? diye sordu Elişeba.

– Denizde yıkanmaya gidiyor Elişeba ben söyledim ona, dedi Mos sert bir sesle. Su insanı güçlendirir.

– Denizde mi yıkanacak? Ama su buz gibi. Hasta olacak, diye bağırdı Elişeba, denize girmesine engel olmak için Harun'a doğru atılırken.

– Buz gibi değil, sadece soğuk. Hayır, dur, gitme! Ya da git, sen de suya gir.

– Aklını başına getirecek bir kadının olmadığı belli oluyor, Mos! dedi Elişeba, nefretle bakarak; sonra bağırıp çağırmayı sürdürmek için çadırına girdi.

Herkesin hazır olması için bir saat beklemek gerekti. Mos kabile şeflerini yanına çağırdı ve onlardan Apiruları, bir süre önce keşfettiği büyük kayanın etrafında toplamalarını istedi. Herkes hazır olduğu zaman, arka taraftan dolaşarak yüksek kayanın üzerine çıktı. Sırtı dağa ve güneşe dönüktü ve güneş bir an, bütün görkemiyle parlayarak Mos'u yaldızlı bir aydınlığın içinde bıraktı. Mos, birkaç saniye, bu insan denizini seyretti; belki Tanrı da, hayat ateşiyle tutuşturulması ve bilinç kazanması dahi beklenmeden kimliğine kavuşturulması gereken bu hareketsiz, bu yaşamayan kütleyi aynı gözlerle seyretmişti. O yüce, o ilahî bilince, tek Tanrı bilincine ulaştırılması gereken, sefil duygular, çocuksu bencillikler ve kısır hesaplardan, saçma kaygılardan, saçma ve dayanaksız kıskançlık ve nefretlerden oluşmuş bu kaos... Mos, birden, daha başlamadan kendini bıkkın ve ümitsiz hissettiğini fark ederek korktu.

– Dün, diye söze başladı, gene de güçlü bir sesle... Dün birer tutsaktınız. Bugün, atalarının topraklarına doğru yola çıkmış özgür erkekler ve kadınlarsınız. Dün sizi hor gören bir kral, kendi zaferini alkışlatmak için, sonu gelmez bir çalışmanın acılarına mahkûm etmişti hepinizi! Bugün acılarınız, sizi kurtaran, sizi özgürlüğe kavuşturan yüce Tanrı'nın yolunda çekilen acılar olacaktır.

Sesi kayalıklarda çınlıyordu, yankılanıyor ve Mos'un, bu binlerce bilincin içinde uyukladığı kalın zırhları kırmak, parçalamak için çekiç gibi kullandığı bir güç olarak geri dönüyordu.

– Sizi tutsaklıktan kurtaran Tanrımız olmasaydı, bugün hâlâ, Nil'in çamuru kadar bile değeri olmayan, tere batmış ve gözyaşlarıyla boğulmuş insanlar olacaktınız. Hayvan başlı tanrıların, çakal, timsah ya da maymun yüzlü tanrıların hükmü altında, kör azabınızın içinde yaşamakta olacaktınız!

Dinliyorlardı, sadece dinliyorlardı. Dinleyicileri arasında, ilk sırada Mişael'le Yeşu'yu gördü ve yüzlerindeki heyecanı fark etti. Onlar tutkuyla dinliyorlardı.

– Ve bu Tanrı, atalarınız İbrahim'in ve Yakup'un Tanrısı, yüzyıllar boyu süren tutsaklığın sizi içine hapsettiği kefeni yırttı. Birer ölüydünüz, o size yeniden hayat bahşetti. O Tanrı bana göründü, çölde, bir ağaççıktan fışkıran ve yakmayan alevler biçiminde ve bir ses, bütün gök gürültülerinden daha güçlü bir ses bana şöyle emretti: "Halkımın kurtuluşunda sen benim aracım olacaksın! Git, onlara vaktin geldiğini söyle! Ve git, firavuna, onların gitmesine izin vermesini söyle!"

Sessizlik, kalabalığa hâkim olmaya başlıyordu ve Mos değişimi hissetti.

– Ben, Ramses'e yazdım, ben, Tanrı'nın hizmetkârı, Tanrı'nın emri üzerine Ramses'e yazdım. Ondan, gitmemize izin vermesini istedim. Ama, biliyorsunuz, gördünüz, Ramses Tanrı'nın emrini yerine getirmedi. Ramses hayvan başlı tanrıların hizmetkârıdır, sadece hayvanî içgüdülerden söz eden tanrıların ve Tanrı ilk kez gücünü ve öfkesini gösterdi o zaman, biliyorsunuz, gördünüz; Nil, kan gibi kırmızı aktı ve suyu içilemedi. Gördünüz, değil mi?

– Gördük, diye cevapladı sesler, özellikle Mişael, Harun ve Yeşu gibi ön sıradakiler.

Bu kalabalık ilk kez tepki gösteriyordu.

Tanrım, diye düşündü Mos, güç ver bana, bu ağır, bu katı hamurla bir şeyler yapabilmem için bana güç ver!

– Ama Ramses Tanrı'dan korkmaz, çünkü onu tanımıyor. Ramses, sadece avcının okunu tanıyan yırtıcı hayvan gibidir! Ve Tanrı, ülkesine kurbağa yağdırdı. Gördünüz, değil mi?

– Gördük! diye cevap verdi, bu kez daha da kalabalık sesler.

– Ama Ramses kulaklarını kapatmakta diretti ve Tanrı Mısır ülkesine sinek yağdırdı, hastalık taşıyan sinekler ve tüm ülke hasta oldu, sizin yaşadığınız Aşağı Mısır dışında! Ama Ramses sağır kaldı ve evrendeki en büyük gücün ihtarlarını dinlemek istemedi! O zaman Tanrı gökten taş yağdırdı. Gördünüz, değil mi?

– Gördük, diye gürledi bütün bir kalabalık.

– Ama Ramses'in kafası, gökten inen taşlardan daha katıdır; o zaman Tanrı, kralı, ülkesinin bereketine indirdiği darbeyle cezalandırdı ve Mısır toprağı, bütün ürünü yiyip yok eden çekirge sürüleriyle kaplandı. Ve Tanrı gündüz ortasında geceyi geri getirdi, biliyorum, gördünüz! Ama Ramses duymak istemedi. O zaman atalarınıza vaad ettiği gibi sizi, siz Apiruları özgürlüğe kavuşturmak isteyen Tanrı, artık sabrını kaybetti. Küçük çocukları ve büyükleri öldüren korkunç hastalıklar gönderdi Mısır'a! Bunları görmediniz, çünkü size olan sevgisi, yaşadığınız Aşağı Mısır'ı bu felaketten uzak tuttu, ama öğrendiğinizi biliyorum. O zaman, hayvan başlı tanrıların rahipleri bile korkmaya başladı. Onlar, Ramses'in yırtıcı hayvan inadının bedelini, gelecek kuşakların ödeyeceğini anladılar. Onlar, kendi güçsüz ve değersiz tanrılarının bizim tek Tanrımızla boy ölçüşemeyeceğini gördüler ve gitmemize izin vermesi için Ramses'e yalvarmaya gittiler. İşte o zaman Ramses, ülkeden çıkmamıza izin verdiğini bildiren haberciyi gönderdi.

Mos sustu ve sonu görünmeyen dinleyici kalabalığına baktı. Etkilenmişlerdi, şimdi o görünmeyenden söz etmesini bekliyorlardı, zihinlerinde biçimlendiremiyor, sadece belli belirsiz bir şeyler hayal ediyorlardı.

– Şefleriniz, gitme vaktinin geldiğini bildirdi size ve Sukkot'da buluşma talimatı verdiler. Tanrı benden bu emri size iletmemi istemişti. Ve gene Tanrı'nın benden, size iletmemi istediği ikinci bir emre uyarak Sazlıklar Denizi kıyısına geldiniz. Çünkü Tanrı'nın bilgeliği sonsuzdur, o her şeyi bilir. Çünkü o Ramses'in ikiyüzlü olduğunu biliyordu. Ramses'in, yolunuzu kesmek için peşinizden ordularını göndereceğini biliyordu ve bu ordular kıyı yolundan gelecekti! İşte bunun

için sizin güney yolundan, Ramses'in geçmeyi düşünmediği yoldan geçerek gelmenizi emretti!

Görüyor musunuz, İbrahimoğulları? Artık görüyor musunuz? Sizi Mısır'dan çıkaran ve her şeyden koruyarak buraya kadar getiren yüce Tanrı'nın iradesidir! Artık görüyor musunuz?

– Görüyoruz! diye bağırdılar.

– Her şeye kadir olan Tanrı, firavunun ordusunu Sazlıklar Denizi'ne getirdi ve onun yüce iradesiyle, sizin karşıya geçmenize izin veren sular, Ramses'in arabaları ve askerleri üzerine kapanarak onları boğdu! Gözlerini ve ellerini gökyüzüne kaldırdı Mos:

– Kim senin katına erişebilir, ey tanrıların Tanrısı? Senin sınırsız gücünle kim kıyaslanabilir? Senin sonsuz şefkatin halkını bütün tehlikeleri aşarak buraya getirdi, senin sınırsız gücün halkının düşmanlarının savaş arabalarını erimiş kurşun gibi suyla sürükleyip götürdü![1]

Büyülenmiş gibi dinliyorlardı.

– Tanrı'nın gücünü hissediyor musunuz?

– Tanrı'nın gücünü hissediyoruz!

İlk sırada Mişael'in, Yeşu'nun, Harun'un sesini apaçık duyuyordu ve artlarında binlerce erkeğin ve kadının sesini.

– Hayır, sadece hissettiğinizi zannediyorsunuz! Çünkü her biriniz, çöldeki kum tanelerinin sayısı kadar yıl yaşamış olsanız bile, gerçeğin ancak çok küçük bir parçasını görmüş olabilirsiniz! Çünkü Tanrınızın gücü sonsuzdur. Tanrı'nın sizin Tanrınız olduğunu ve onun evrenin tek Tanrısı olduğunu anlıyor musunuz?

– Tanrı'nın bizim Tanrımız olduğunu, onun evrenin tek Tanrısı olduğunu anlıyoruz! diye tekrarladılar.

– Sizden duymak istiyorum; hepinizden: Tanrı'nın sizi koruduğunu söylemenizi istiyorum!

– Tanrı bizi koruyor! diye haykırdılar.

Sesler asla bu kadar büyük bir güçle onun sesine cevap vermemişti; dağ bu seslenişle yankılandı.

– Ama Tanrı'yı, kıymet bilmezliğinizle üzüyorsunuz, diye devam etti Mos. Sizi özgürlüğünüze kavuşturmak istediğini bildirmek için bana göründü. Haftalar boyunca, sınırsız iyiliğinin, sizi koruma iradesinin ve inanılmaz gücünün delille-

rini gösterdi size ve siz, onun koruyucu kanadı altında Sazlıklar Denizi'ni geçer geçmez, yakınmaya başladınız. Bu, kıymet bilir evlatlara yakışır bir tutum mudur?

Bu soruyu ağır bir sessizlik izledi.

"Çok pişmanız!" diyen birkaç ses duyuldu, gene ön sıradan; Harun, Yeşu ve Mişael'di konuşanlar. Arkalarına döndüler ve kalabalığın geri kalanını aynı sözleri söylemeye çağırdılar ellerini sallayarak. Mos'a, kalabalağın arasına serpiştirilmiş arkadaşları varmış gibi geldi, onlar gibi gencecik adamlar hemen kollarını kaldırdılar. O zaman başka sesler de duyuldu, önce ürkek, sonra kararlı sesler.

– Tanrı gelecekteki vatanınız olarak size Kenan Ülkesi'ni seçti. Orada bereketli topraklar vardır. Ama Tanrı, büyük rehberiniz olan Tanrı sizden, kendisine layık askerler gibi davranmanızı bekliyor, Ramses'in mezbahaları için Mısır topraklarında besiye çekilmiş hayvanlar gibi değil! Yolculuk uzun sürecek, zahmetli olacak. Yoksunluklar yaşayacaksınız. O zaman da yakınmalarınızla Tanrı'yı gücendirecek misiniz gene? Tek ve benzersiz efendimizi öfkelendirecek misiniz bir kez daha?

– Hayır! Hayır!

Bir önceki gibi, başta gevşek bir cevap oldu, sonra birkaç teşvikçinin haykırışları ardından biraz daha coşkulu sesler duyuldu.

– Ne zaman su bulacağız? diye sordu birden öfkeli bir kadın sesi ve Mos, Elişeba'nın, Harun'un karısının sesini tanıdı. Harun'la birkaç erkek susturmaya çalıştılar, ama kadın hırsla çırpınıyordu.

– Ne zaman su bulacağımızı sormak benim hakkım! İki yüzlüsünüz hepiniz de! Hepiniz en az benim kadar sabırsızlanıyorsunuz su için! Madem Mos Tanrı'yla konuşabiliyor, o halde ne zaman su bulabileceğimizi söylesin bize!

Mos'a, öfkeden kıpkırmızı olmuş yüzüyle bakıyordu.

– Tanrı'dan böyle mi söz ediyorsun? dedi Mos.

– Tanrı'dan söz etmiyorum, seninle konuşuyorum Mos, madem Tanrı'nın sözcüsü olduğunu iddia ediyorsun! Çünkü sen benim Tanrım filan değilsin. Ne zaman su bulacağız?

– Kadın, sen susuzluktan ölmeyi hak ediyorsun, diye sertçe cevap verdi Mos öfkesine hâkim olmaya çalışarak.

Ama Tanrı sana böyle bir ceza vermeyecektir. İçinizden bir tekinin bile susuzluktan ölmesine izin vermez, senin bile, inançsız kadın!

– Hâlâ cevap vermedi! diye haykırdı Elişeba. Hiçbir şey bilmiyoruz!

Sonunda Harun onu kalabalığın dışına çıkardı ve tartışmaları, insanların kınayan, azarlayan sesleri arasında duyulmaz oldu.

– Ben boşuna mı konuştum? diye bağırdı o zaman Mos, artık kendini tutamamıştı. Sizi terk etmemi mi istiyorsunuz? Benden bıktınız, öyle mi? Demek sözlerimin sizin için en ufak bir değeri yok? Sizi burada, çölde bırakmamı ister misiniz? Sizi Tanrı'nın gazabıyla başbaşa bırakmamı ister misiniz? Çünkü sizi bırakıp gidersem, atalarınızın Tanrısıyla ilişkinizi sağlayacak bir aracınız da olmayacak!

Kalabalığın içinde bir dalgalanma oldu ve kabile şefleri kayaya doğru yürüdüler, peşlerinde birçok genç adam ve birkaç kadınla.

– Hayır, Mos, hayır! Sen bizim şefimizsin! Sen o kadına bakma! Akılsız bir kadının terbiyesizliği yüzünden bizi mahkûm edecek değilsin ya?

Ve aralarından birkaçı kayaya tırmandı; Mos'u elinden, omzundan tutarak gönlünü almaya çalıştı. Yeşu, sonra Mişael de yanlarına geldi.

– Mos, dedi Yeşu, onlar adına senden özür diliyorum, vazgeç, sakin ol!

– Tamam, diye cevap verdi Mos. Artık yola çıkalım.[2]

"Su! Yemek!"

Bütün kadınlar böylesine düşman mıydı kendisine? Çadırları topladıkları sırada uzaktan seyretti onları, Miryam'la Elişeba arasındaki dayanışma, gelin görümce işbirliğinden çok, Miryam'ın ona naklettiği gizli isyanın ifadesi gibiydi. Harun, onun bakışlarını yakaladı ve ne düşündüğünü anladı.

– Kadınların doğasında var bu, yuvalarını korumak! Sen bilinmeyen bir hedef için onları yuvalarını terk etmek zorunda bıraktın.

– Bilinmeyen mi? diye öfkeyle karşılık verdi Mos. Özgürlük için desen, daha doğru olur! Tutsak olmayı mı yeğliyorlar yani?

– Onlar zaten evlerinin, ailelerinin tutsağı olmak için yaratılırlar.

– Olabilir, ama senin karın dünyayla kavga etmek için yaratılmış!

– Suyu bulduğumuzda hepsi geçecektir. Onları en çok korkutan sorun su, dedi Harun. Sen de hak verirsin ki, çevreye baktığımızda insanın aklına hiç de iç açıcı şeyler gelmiyor.[1]

Mos, Sazlıklar Denizi'nden yola çıktıklarından bu yana, kendisinin Mısır'dan kaçışında aynı süre içinde yapmış olduğu yolun ancak yarısını yürüdüklerini hesapladı. O at üzerindeydi o zaman ve hemen hiç uyumadan yol almıştı; şimdi, bu kez yayan yürüyorlar ve uzun molalar veriyorlardı. Bu durumda, geçmişte bol bol su içtiği o çavlana iki gün-

den önce varmaları imkânsızdı. Oysa bu insanlar iki gün daha susuz kalmaya dayanamazdı, hemen bir menba bulmak ya da bir kuyu kazmak gerekiyordu, üstelik, güneş yükseldikçe hava daha da ısınacaktı.

Gerçekten de öğleye doğru, kervanda sızlanmalar duyulmaya başlandı.

– Ne oluyor? diye sordu Mos, Yeşu'ya.

Genç adam ne olup bittiğini anlamak için gitti; döndüğünde insanların susuzluktan yakındığını, çölde susuz öleceğiz diye korkuya kapıldıklarını anlattı. Mos, Hussam'ın kendisine, çölde su bulmak için arazideki doğal çukurları aramasını salık verdiğini hatırlıyordu, su oralarda birikirdi. Son yağan yağmurda su, çukur yerlerde toprak tarafından emilmiş olmalıydı. Bir saat sonra, çevresinde bolca yeşillik görülen bir doğal çöküntü fark etti Mos. Atından indi ve Yeşu ile Mişael'i güçlü kuvvetli iki adamla iki kürek getirmeye gönderdi. Birçok işçinin, çocukça bir ümitle, gittikleri yerde iş bulma ümidiyle, kazma küreklerini de yanlarına almış olduklarını görmüştü.

– Neden durdun? diye kaygıyla sordu Harun.

– Çünkü burada su bulacağız.

– Burada mı?

Mos cevap vermedi, ama iki genç adam yanlarında iki işçiyle geldikleri zaman, Harun'a döndü:

– Git onlara burada bir kuyu açacağımızı ve su bulacağımızı söyle!

– Ya su çıkmazsa? Üzerlerindeki etkini kaybedersin.

– Çıkacak! dedi Mos öfkeli bir sabırsızlıkla. Ve adamlara, nereden kazmaya başlayacaklarını gösterdi.

Aralarında Arfaksad, Lumi ve İssar'ın da bulunduğu küçük bir grup yanlarına gelmişti; neler olduğunu anlamak için durup baktılar. Birden yüksek sesle konuşmalar başladı ve bir danışma kurulundaki tartışmalara dönüştü. Mos, arada sesler duyuyordu:

– Çölün ortasında su, ha? Bu bir mucize olur!

– Bu çukurda kuyu kazmayı kim istedi?

– Mos.

– Burada su çıkacak olsa, hiç olmazsa bir dere olurdu yakınlarda.

– Mos da deli değil ya!

– Hayır, tabiî, ama çölün göbeğinde kuyu açıldığını da hiç duymadım!

Kazmacılar, şimdiden, üç arış kadar genişlikte ve bir buçuk arış derinliğinde bir çukur açmışlardı. Mos eğilip baktı ve toprağın daha koyu renkli olduğunu gördü, daha siyahtı, çünkü nemliydi. Bu, toprakla çakıllı kumun bir karışımıydı.

– Kazın!

Bir arış daha derinde, kazmacılar, kumun sırılsıklam parladığı bir tabakaya rastladılar; bu görüntü heveslerini arttırdı. Kuyuyu genişletmek için hızla kazmaya koyuldular ve çukur, iki insanın rahatça yan yana durabileceği kadar büyüdü.

– Ayağımızın altındaki toprak ıslak! diye bağırdı biri heyecanla.

– Çok güzel! Devam edin!

Çukurun çevresinde kalabalık bir insan halkası oluşmuştu. Tartışmalar, itirazlar duyulmuyordu artık.

– Mucize! diye haykırdı Harun. Su! Su! Tanrı bizi gerçekten koruyor, bakın!

– Bakalım hepimize yetecek kadar su var mı? dedi biri.

Dört arıştan biraz daha derinde, aşağıdaki kazmacılar: "Su!" diye bağırdılar, bileklerine kadar suyun içindeydiler.

– Kazmaya devam et! dedi Mos.

Artık dışarı attıkları, ıslak kumdu. Bir saate kalmadan, su kazmacıların dizlerine kadar yükselmişti.

– Suyu bulduk, dedi Mos. Bana bir maşrapa verin!

Mişael getirmeye gitti ve Mos, maşrapayı doldurmaları için kazmacılara uzattı. İki, üç bin göz, yeni doğmakta olan bir halkın liderinin suyu tadışını seyrediyordu.

– Biraz tuzlu, ama içilebilir bir su, dedi Mos. Arıtılması koşuluyla, yemek pişirilebilir.

Kuyu denize çok yakındı ve yağmur suyu, tuzlu topraklardan geçerek gelmişti kuşkusuz.

Maşrapayı kabile şefi Kohat'a verdi, o da tadına bakmak istemişti.

– Tuzlu! dedi Kohat. Bu su tuzlu! Tanrım, ne yapacağız şimdi?

Kalabalıkta mırıltılar dolaştı.

– Susun! diye bağırdı Mos. Pişirecek yemekleri olanlar gelsin, sudan alsın! Sonra, içebilmemiz için tatlı su yapacağız!

– Nasıl yapacaksın? diye sordu Harun.

– Hâlâ içecek su bulamadık, değil mi? diye sordu Elişeba, yüzü öfkeli.

– Susun dedim! diye emretti Mos.

Yemek pişirmek ve ekmek yoğurmak için suya ihtiyacı olanların işi, üç saatten fazla sürdü. Mos bu arada, ilk gelişinde insanların, suyu tuzundan arındırmak için kullandıklarını gördüğü bir ağaççığı bulmaya gitti; kabuğu soyulan dallar suya atılarak kullanılıyordu. Birkaç kişiyle birlikte ağaççıklardan dallar kopardılar, kabuğunu soydular. Sonra Mos içmeye ayrılacak suyun kaplara doldurulmasını emretti ve suya kabuğu soyulmuş dal parçalarını attı. Yapışkan özsu bir anda suyun yüzeyinde ince bir tabaka oluşturdu.

– Kapları bir yarım saat kıpırdatmayın, dedi Mos, bu arada yüzeydeki tabaka dibe çöker ve çökerken sudaki tuzu da beraber alır. Sonra suyu içebilirsiniz, mataralarınızı da doldurabilirsiniz.

Yarım saatin sonunda Mos suyun tadına baktı; içilebilir bir suydu, evet, insanın ağzında belli belirsiz bir tuz tadı kalıyordu ama, susuzluktan ölmekten iyiydi. En kuşkucu olanlar bile su kaplarına alelacele kabuğu soyulmuş birer dal parçası attılar. Herkes, yüzünü buruşturarak da olsa susuzluğunu giderdiğinde ve su takviyesi tamamlandığında güneş ufka yaklaşmıştı; Mos, burada gecelemeye karar verdi, sabah, kaybedilen zamanı telafi için, şafakla yola koyulmak gerekecekti. O gün, kaçaklar, üç saat bile yürümemişlerdi. Bu gidişle birkaç haftadan önce Esion-Geber'e varamazlardı.

– Acele etmemiz için bir neden var mı? diye sordu Yeşu.

Doğruydu, neden acele etmeliydi, madem Mısır topraklarında değillerdi artık! Sorudaki çocuksu saflık Mos'u güldürdü.

– Biz büyük bir kalabalığız, Yeşu, diye anlattı Mos. Oysa gerçek bir halk olmamız gerek. Anlıyor musun? Tanrı bizi Ramses'in pençesinden kurtardı, ama bu yetmez! Aylarca çöllerde dolaşacak olursak, hayvanlardan farkımız kalmaz; yasası ve inancı olmayan hayvanlardan![2]

Böylece, birkaç saat önce sökülüp katlanmış olan çadırlar yeniden kuruldu ve ateşler bir kez daha yakıldı. Mos, kabile şeflerinin bazılarını ve Yeşu gibi, Mişael, Lumi, İssar ve Arfaksad gibi kendisine gerçekten bağlı olan birkaç kişiyi ateşin etrafında topladı.

Akşam yemeği, örnek alınacak bir sadelikte oldu; Miryam'ın pişirdiği ekmek, bir iki lokma peynir, bir haşlanmış yumurta ve meyva kurusu. İçecek olarak, sadece, çok da tatlı sayılamayacak bir su.

– Bizler azla yetinmeyi bilen insanlarız, dedi İssar. Ama buna çok zor katlanacak olanlar var. Ne zaman doğru dürüst yiyecek bulacağımız ya da hiç olmazsa karnımızı doyurabileceğimiz bir yere ne zaman varırız sence?

Hep bu yiyecek sorunu! Ve hep aynı soru! Mos sinirlendiğini belli etmemeye çalışıyordu.

– Yarın balık tutacağız, diye cevap verdi.[3]

– Balık mı? Neyle tutacağız?

– Ağ yapacağız.

– Burada balık bulacağımızdan emin misin?

Mos bu saçma soruyu duymazlıktan geldi.

– Ağları nasıl yapacağız? diye sordu Arfaksad.

– Bezleri ipliklerine ayıracağız, sonra bunları düğümleyeceğiz.

Tasarı Mişael ile Yeşu'yu sevindirmişti ama ötekiler sessizce dinlemekle yetindiler.

– Bana, mutfaklarında kap kacağıyla, tavuğuyla, etiyle, ekmeğiyle, bol bol sebzesiyle meyvesiyle, dokuma tezgâhıyla, serin serin saman yataklarıyla evlerimize ne zaman yerleşmiş olacağız diye sorarsan, İssar, en iyi niyetli bir tahminle, birkaç aydan önce olamaz, derim! Öncelikle evlerimizi yapmamız ve topraklarımızı ekmemiz gerekecektir. Ama şunu eklemek isterim ki bizler, bir kenarda besiye çekilmiş hayvanlar değiliz ve Tanrı'nın kurtarmış olduğu insanların, ona duydukları minneti daha çok göstermeleri ve yiyip içmekten biraz daha az söz etmeleri gerekir.

– Bunun, minnetle ilgisi yok, dedi İssar. Benim demek istediğim şu ki, biz yaşamak zorundayız ve yaşamak için yemek gerekir Mos, evet, yemek gerekir!

– Yanılmıyorsam, Mısır'dayken, halkımıza önderlik et-

mem için bana baskı yapan sendin, değil mi İssar?

– Evet, bendim. Şimdi de fikir değiştirmiş değilim.

Mos başını salladı.

– Mısır'dan çıktığınızdan bu yana, Tanrı sizi hiç yalnız bıraktı mı? Bundan sonra da, hemen yarın, bol sulu soğanla tatlı kavunlar bulamasanız da, o sizi aç bırakmayacaktır.

Canının çok sıkkın olduğu belliydi; kimse cevap vermedi.

– Sürekli açlığınızdan söz etmenizden bıktım! Keçilerinizle koyunlarınızı getirmişsiniz işte, onları kesin yeyin! Ayağa kalktı. Yemek! Su, evet, suyu anlıyorum! Ama yemek! Başka laf işitmiyorum!

– Otuz bine yakın insanız Mos, dedi İssar, vaz geçmek niyetinde görünmüyordu, yanımızda getirdiğimiz birkaç koyunla birkaç keçi bu kalabalığın beşte birini ancak doyurur.[4] Kimse söylediklerinin aksini düşünmüyor. Biz sadece sana sorular soruyoruz, çünkü sen bu bölgeyi tanıyorsun.

Mos cevap vermedi; söyleyeceğini söylemişti.

– Hemen ağları yapmaya başlayalım, dedi Mişael. Benim uykum yok. Beş tane mızrak yaptık bile.

Bu çocukların, gerginlikleri yatıştırma yetenekleri vardı.

– Bize beşten çok daha fazlası gerekecek.

– Ne kadar?

– En azından bin tane.

– Bin mi?

– Belki de beş bin tane, Mişael. Mızrağa gerek olacaksa bu bir sokak kavgası için olmayacak kuşkusuz. Şimdilik, kimsenin istemediği eski çuvallar yün parçalarını toplayın. Şu anda mızraktan çok yiyeceğe ihtiyacımız var.

Bir saat sonra, yoksul sofranın davetlileri, boş midelerinin hüznüyle ve yarısı yenmiş bir kavun dilimini anımsatan ay gökte yükselirken çadırlarına uyumaya gittikleri sırada, iki genç adam döndü. Bir kucak bez getirmişlerdi. Daha iyi görebilmek için ateşi canlandırdılar ve Mos'un gösterdiği gibi, kumaşları iplik iplik ayırmaya, sonra üç beş ipliği birlikte bükerek birkaç arış uzunluğunda ipler yapmaya koyuldular.

Mos, yalnız, dolaşmaya çıktı, çok keyifsizdi. Kaygılıydı. Otuz bin insanı beslemek! Tatminsizliğin ve yoksunlukların, obur, aç gözlü, sürekli ağlayan bebeklere döndürdüğü suratsız, ters, kavgacı otuz bin insan... Kamp yerinin uzunlu-

ğu on bin arışı buluyordu. Korkunç bir şeydi bu, beslenecek otuz bin insan; birden kanının damarlarında buz kestiğini hissetti.

– Tanrım, biliyorum, bizi Mısır'dan sen çıkardın. Biliyorum, senin niyetlerin gizlidir, bilinmezdir ve çok ender olarak bizlerce malum olur. Ama bana malum oldu, bana göründü, karanlık gökteki aydınlık ay kadar apaçık göründü. Sen her şeye kadirsin. Sen her şeyi bilensin, sen her şeyi görürsün, her şeye gücün yeter. Ben senin basit bir aracınım, Tanrım, bu insanlarla ne yapacağım ben? Sadece yemekten ve içmekten söz ediyorlar. Onlar senin halkınsa, beni anlamalarını sağlayamaz mısın?..

Gecenin karanlığı, kertenkeleler, baykuşlar, yarasalar, yılanlarla sadece dişten, ayaktan ve boş midelerden yaratılmış sanılan görünmez ve sessiz dört ayaklılarla, sadece karanlıktaki yaprak hışırtılarından, çatırtılardan, uzak kükremeleriyle miyavlamalarından varlığını hissettiğimiz giz dolu canlılarla doluydu. Ne arıyordu hepsi? Neyin peşindeydiler? Suyun ve yiyeceğin kuşkusuz; onlar da yaşamın en temel yasasına uymuşlardı.

Mos, kendisi bütün bu insanlara Tanrı iradesinin sınırsız aydınlığını göstermek zorundaydı. Birden yalnızlığını ateşli bir hastalık gibi bedeninde hissetti. Ve düşünceleri Tsippora'ya gitti. O anlamadığı zaman bile anlardı. O Mos'un "halk"ıydı. Ama Tanrı Tsippora'yı fethetsin diye görünmemişti Mos'a!

Gök, milyarlarla yıldızıyla, taşıyamayacağı kadar ağır bir yük gibi göründü genç adama. Nihayet Harun'un yattığı çadırı bulduğunda sendeliyordu ve uykuya geçerken, bilen insanın, evrenin en bahtsız kişisi olduğunu düşündü. En bahtsız ve en yalnız kişisi...

Hesaplar, hesaplar...

– Yetecek kadar oldu mu?

Ona, oldukça düzgün bükülmüş ipten yumaklar getirmişlerdi. Şafakla kalktık, diye anlatıyordu Mişael, akşamdan yarım kalan işi bitirmek için kalkmışlardı, gerçekten de gözleri kıpkırmızıydı. Harun Mos'un omzunun üstünden, kuşkucu gözlerle bakıyordu. Mos yumaklardan birini aldı, ipi tutup, iki eliyle kuvvetlice çekti.

– İş görür. Şimdi aynı boyda parçalar keseceğiz, her biri on iki arışlık, sonra onları çapraz bağlayacağız aralarında üç arış mesafe bırakacak şekilde.

Mişael anladığı belirtmek için başını salladı.

– Bugün burada mola verir miyiz? diye sordu. Bu yürürken yapılabilecek bir iş değil.

Mos, günü burada geçirmek için molayı uzatacaklarını söyleyince, Mişael, Yeşu ve iki genç hızla hemen çalışmaya başladı. Mos Harun'a döndü.

– Kabile şeflerini toplamanı istiyorum, onlardan, insanlarını saymalarını iste, hizmetçileri de dahil. Kaç kişi olduğumuzu kesin olarak bilmemiz gerek.

– Neyi değiştirir ki bu?

– Bir yerlerden erzak ve su alacağımız zaman gerekli olacak.

Harun keyifsiz görünüyordu, ama Mos önemsemedi.

Bunlardan sonra, sıra, bir saldırı olasılığına karşı, en

güçlü adamlardan bir silahlı birlik kurmaya gelecekti. Mos böylesi bir saldırının nereden geleceğini ya da ne için yapılabileceğini bilmiyordu ama gene de hazırlıklı olmak gerekiyordu. Tanrı da, yaratılışın başlangıcında, mantığı kaosa egemen kılmak için böyle bir çaba harcamış olmalıydı. Sonra atına atladı ve önlerindeki yolu keşfetmek için hayvanı sürdü.

Çevre üç yıldan bu yıla değişmiş gibiydi. Dağın bazı yerleri çökmüş, düzleşmişti, geçen yolculuğundan anımsamadığı yeşil bir örtü oluşmuştu, bir iki gün önceki yağmurla yıkanmış hünnap ağaçları ve bodur meşeler gözüne çarptı. Bitkileri daha yakından görmek için atından indi ve sevinçle bağırdı; pek çok ılgın ağacı vardı şimdi, tadına bakmak için bir parça manna kopardı. Evet, oydu, yeteri kadar toplayabilirlerse ekmeğin yerini tutabilirdi. Hatta bütün meyvelerini topladığı birkaç yabaninciriyle hindibalar da buldu, bir iki sap hindiba kopardı. Hayır, onu ürküten susuzluk değildi. Açlık tehlikesi de değildi. Gidilecek yerdeki sorunlardı. Birkaç incir yedi, tadına bakmak istediği hindibaları denizde yıkadı. Kuşkusuz bir ziyafet değildi bu ve ancak mideyi doldurmaya yarıyordu ama gene de hiç yoktan iyiydi. Öğleye doğru çadırlara döndü.

Mişael onu görünce koştu, attan inmesine yardım etti.

– Gel! Gel sana göstereyim!

Çok hızlı çalışmışlardı. İki tane ağ bitmiş, yerde yatıyordu.

– Çok güzel, dedi Mos. Kenarlarını çepeçevre bir iple sağlamlamak ister. Sonra dört köşesine sağlam tutamaklar yapmalıyız.

Genç çocuklar ve kızlar dediklerini yapmaya koştular. O arada, adamlar ağlara bakmaya gelmişler, şurasını burasını beğenmemişlerdi.

– Sizin ağlarınız var mı, ha? Var mı? diye sordu Mişael. O halde ne diye gelip kusur buluyorsunuz? Biz bu ağları kendi ellerimizle yaptık, balık tutmak için, siz bizim tuttuğumuz balıkları istemiyorsanız, biz de oturur, kendi balıklarımızı kendimiz yeriz!

– Bu kadar hafif ağlarla balık filan tutamazsınız, diye devam etti adamlar. Kızların yaptığı ağlar...

Karşılıklı bağrışarak zehir zemberek sözler söylendi, sıra neredeyse yumruklara geliyordu ki Mos haykırdı:

– Vakit kaybetmeyelim! Her ağ için dört kişi gerek. Yeşu, koş yardım getir!

İlk ağ henüz bitmişti ki Mişael'le örülmesine yardım eden iki kız suyun içindeydiler. Yeşu'nın çağırdığı gençler koşarak geldi. İki ağ, Mos'un ve kollarını göğüslerinde kavuşturmuş seyreden somurtkan adamlar kalabalığının gözetiminde, iki kerede ve üç hareketle suya bırakıldı. Mos kendisi de ağları açığa doğru çekmek için göğsüne kadar denize girmişti. Birkaç dakika sonra ağ gerilmeye başladı, kızlar heyecanlı çığlıklar attılar, öbür ağı tutan gruptan da bağrışmalar duyuldu. Hepsi saçlarına dek ıslanmışlardı.

– Sıkı tutun!

Gerçekten de ağ, balıkçıların ellerinden kurtulacak gibiydi, kızlardan biri ağı kaçırmıştı bile, üzgün ve heyecanlı kıyıya yürüyordu.

– Tamam! Çekiyoruz!

Ağ dayanmıştı kopmuş birkaç ilmeğin dışında. Tutulan balıklar kumların üzerine boşaltılmıştı, sıçrıyor, çırpınıyor ters dönüyor, ağızlarını açıp kapayarak hava almaya çalışıyordu hepsi. İri, kül rengi balıklar, kırmızılar, sarımsı, tombul, ince uzun balıklar ve daha bir sürü küçük ve tuhaf görünüşlüler...

– Küçüklerin hepsini suya atın! diye emretti Mos.

Sonra örnek olmak için küçük balıklardan birini kuyruğundan tutarak denize fırlattı. Mos ile Mişael'in karaya çektiği ağda bir yavru köpekbalığı, iki zargana ve yılanbalıkları vardı. "Pulsuz balıkları da atalım! Elinizi sürmeyin! Derileri zehirlidir!" Esion-Geberli balıkçılardan öğrendiklerini hatırlıyordu, adamların ellerinde şiddetli cilt yangıları oluşmuştu ve balıkları bir sopayla suya iterek ne yapmak gerektiğini gösterdi. Çabucak hesap yapıldı; ilk iki ağdan çıkanlar otuz kişiye yetecek kadardı. Mos, şantiye şefi günlerindeki deneyimine dayanarak herkesi besleyecek kadar balık avlamak için beş yüz ağın iki kez suya atılması gerektiğini hesap etti. Dört kez atılacak olursa iki yüz elli, sekiz kez atıldığında yüz yirmi beş, mümkünse tabii, on altı kez atıldığında... Oysa, sadece iki ağ vardı ve bugün on kezden fazla atmalarına ola-

nak yoktu, yani üç yüz kişiye yetecek kadar... Seyirciler aynı heyecansız yüzlerle seyrediyorlardı hâlâ.

Biri "Bunlarla kaç kişiyi doyuracaksınız?" diye sordu.

– Tekrar atacağız ağları, diye cevap verdi Mos, duygusuz bir sesle, yenilerini de yapacağız.

Kadınlar ağlardan çıkanları görmeye gelmişlerdi, dülger balıklarıyla tonları hayran gözlerle seyrediyorlardı, Yeşu, Mişael ve kızlar ağlarını hazırlamaya başlamışlardı çoktan.

– Güzel balıklar, dedi kadınlardan biri.

Yeşu ile Mişael'e yardım etmiş olan kızların biri: "Kız kardeşlerimle biz bir ağ yapabiliriz" dedi.

– Yapın hemen. Çabuk olun. Bu arada, diye devam etti Mos kadınlara dönerek, siz balıkları ayıklamaya başlayın. Yarım saat sonra tekrar gelin, bir bu kadar daha balık olacak.

– Bunları kimlere dağıtacağız? diye sordu Harun, kabile şefleriyle yaptığı görüşmeden yeni dönmüştü.

– Öncelikle yaşlı kadınlara, süt veren annelere, çocuklara. Sen şeflere söylediklerimi naklettin mi?

– Söyledim. Sayımı başlattılar.

Mos, ağ örme işinde Yeşu ile Mişael'in yerini tutabilecek güçlü kuvvetli adamlar bulmaya gitti.

– Hazır yumaklar var mı?

– Birkaç tane daha yapabiliriz.

– Kaç ağ örebilirsiniz?

– Dört, belki. Bir kez başlayalım da... İlk iki ağı onarmak için de ipe ihtiyacımız var.

Güneş ufka yaklaşırken Mişael üç yeni ağın hazır olduğunu ve iki ağ daha örmeye yetecek kadar ip kaldığını haber verdi. Tamamı yedi ağ ediyordu. Mos bir kez daha hesaplara başladı, bu arada Amsetse'yi, günün birinde bu işe yarayacağını hayal bile etmeden ona matematik öğreten sevgili öğretmenini düşündü. Bir ağ atışta yüz beş kişi, on atışta bin elli kişi. Oysa, balık avı yarın sabah şafakla başlayabilirdi. Bu demekti ki yarın en az yirmi kez ağ çekebileceklerdi ve bu, iki bin yüz kişi için balık anlamına geliyordu. Erkekler balığın tadına bakmak için epeyce bekleyeceklerdi. Ağların sayısını iki katına çıkarmak ve en önemlisi, başka bir besin kaynağı bulmak gerekiyordu.

Mos önce ilk sorundan başladı. Oysa, insanların feda edebileceği ve yeterince dayanıklı iplikler çıkarılabilecek kumaş hemen hemen hiç kalmamıştı. Gene de beş ağ daha örmeye yetecek iplik bulunabildi, ama artık son noktaydı. "Yirmi atışta üç bin altı yüz kişi" diye mırıldandı Mos. Yeterli değildi ve en önemlisi, halkının birbiriyle kaynaşması, kısaca, birlik ve beraberliği, yiyeceğin paşlaşımına bağlıydı.

Akşama doğru, hesaplarını bir kez daha gözden geçirmek zorunda kaldı. Aslında Yeşu, ara vermeden, gece bile balık tutacak ekipler kurmuştu.

– Kaç kez ağ atabiliriz? diye sordu Mos.

– Bir gün, bir gecede en az otuz ağ çekebiliriz, belki daha bile fazla.

– Çok iyi. Ağları çok fazla yüklemeyelim.

Bir ağın çekilmesi on beş kişiye yetiyordu, şu halde bu durumda beş bin dört yüz kişi doyabilecekti, yani, kadınların üçte birinden biraz fazlası. Hâlâ yeterli değildi. Herkese balık verebilmek için en az yetmiş ağ gerekliydi.

Miryam iki parça ızgara dülger balığıyla Mos'a gelmişti. Kendi emirleri gereği, bunları yemeye hakkı yoktu; ama tadına bakmak istiyordu: lezzetli ve besleyiciydi. Ne var ki sorun çözülmemişti; burada daha uzun süre kalacak olurlarsa -yeni ağlar yapmak için gerekli olan süre- başka yerlerde yiyecek bulma şanslarını azaltacak, o zaman da erkekler arasında hoşnutsuzluk artacaktı. Mos çadırın kapısında oturmuştu, bellerine kadar suyun içindeki balıkçıların ardında, Mısır toprakları üzerinde batan güneşi seyrediyordu, Harun telaşsız adımlarla yaklaştı ve sayımın sonucunu söyledi: yirmi yedi bin kişiydiler.

– Düşündüğümden azmış, dedi Mos hayretle, kaşlarını kaldırarak. Çok daha az! Neredeyse on bin eksik, hele hizmetçilerin de geldiğini hesap edersek...

Harun bakışlarını yerden kaldırmıyordu ve Mos o zaman, yukarıda, Sazlıklar Denizi kıyısında, buluştuklarında, ona herkesin Mısır'ı terk edip etmediğini sormamış olduğunu hatırladı. Herkes. Son Apiru'ya kadar. Birden bütün kanı yüzüne hücum etti. Yola çıktıklarının dördüncü günüydü ve gerçek, ancak bugün ona söyleniyordu.

– Harun, dedi zor duyulan bir sesle.

Harun bakışlarını Mos'a çevirdi.

– Ramses, nüfusumuzun otuz ya da kırk bin olduğunu söylüyordu, onun ağzından işittim.

– Halkımız için hiçbir sayım yapılmamıştı, diye cevap verdi Harun. Ramses'in sözlerinin hiçbir dayanağı yok.

– Ama gelmeyip orada kalanlar var ve sen bunu biliyorsun.

– Evet, kalanlar oldu. Ama sayılarını bilmiyorum.

– Hiçbir fikrin yok mu?

– Üç dört bin, belki biraz daha fazla.

Yeşu onlara ateş yakmaya gelmişti, iki adama baktı, aralarında bir gerginlik olduğunu hissetti, hiçbir şey söylemeden ateşin olmasını bekledi sonra gitti.

– Neden bana daha önce haber vermedin?

– Koşullar uygun değildi. Çözmen gereken yeterince sorun vardı. Daha karşılaşacağımız başka sorunlar da var, üstelik senin mektuplarımdan anladığını düşünmüştüm. Sana tüm kabile şeflerinin bizim fikrimizde olmadığını yazmıştım.

Yarasalar, ötelerde, dağların karanlığında ilk uçuşlarına başlamışlardı. Taze koparılmış dallar çatırdadı, tüttü. Mos, gücü ve etkisi konusunda fazla iyimser davranmış olduğunu anlıyordu.

– Neden Mısır'da kaldılar?

– Bazılarına habercileri ulaştıramadık. Bazı ekipler Aşağı Mısır'a, Seti'nin mezarını kazmaya gönderilmişti. Sonra... Bize katılmak istemeyenler de vardı.

Harun ellerini ateşe uzattı, sonra küçük bir torbayı açarak Mos'a hurma ikram etti.

– Aslında, istemeye istemeye gelen insanları ne yapacaktık? diye devam etti. Huzursuzluk yaratırlardı.[1]

Mos, düşünceliydi, ağzında bir hurma çiğneyerek sordu:

– Neden bize katılmak istemediler?

Az ötede, balıkçılar, yüklü, çok yüklü görünen ağları kıyıya getiriyorlardı.

Harun omuz silkti.

– Belki de babalarımızın inancına bizim kadar bağlı değiller. Belki artık hiç bağlı değiller. Pek çoğunun malı mülkü var, evleri, tarlaları. Mısırlı kadınlarla evlenmişler. Mutsuz

değiller. Çocukları kendilerini Mısırlı olarak görüyor... Mos'a sen, sen de yarı yarıya Mısırlıydın, der gibi baktı.

– Şu halde yirmi yedi bin kişiyiz, dedi Mos, sözü uzatmamak için.

Hepsi için ne kadar balık gerektiğini hesap edecek ruh halinde değildi şimdi. Zihninde bir tek düşünce vardı: henüz daha bir halk olamamış olan bu halk! Bütün bu insanları birbirine bağlayan çimento, eski düşmanlarına hissettikleri öfkenin güçlendirdiği bir dinî inanç ve babalarının inancına olan bağlılıklarıydı. Tanrı'nın koruyuculuğu, birçoğu için, sisli, karmaşık bir kavramdı. Tanrı gerçekten onları koruyorsa, neden temiz bir su ve yiyecek vermiyordu onlara? Yiyecek yoksa, inanç da yoktur! Tanrı'nın ona verdiği görev daha tamamlanmamıştı. Dünkü nutku, hiç kuşku yok, bir kulaklarından girip, öbür kulaklarından çıkmıştı. Sözler! Hem sonra, Mos'un, bu Ptahmos'un, gerçekten Tanrı'nın emirlerini işitip işitmediğini kim bilebilirdi?

Göğüs geçirdi ve kumların üzerine atılmış balıkları görmeye gitti. Kadınlar durmuş, seyrediyor, sonra kendilerine verilmesini beklemeden balıklarını alıp çadırlarına götürüyorlardı. Mutlaka, iki üç kez gelip, tekrar tekrar alanlar oluyordu. Balıkların dağıtılmasını denetleyecek birine ihtiyaç vardı, kesinlikle vardı. Ama ağdan çıkanlar kendisine, gündüz tutulanlardan çok daha fazla ve çeşitli göründü. Gece çalışanlara meşale yakmasını istemek için Yeşu'yu aradı ve iki kere balık almalarına engel olmak için kadınlara dikkat etmesini de istedi ondan. Birçok ekip, hemen hemen hiç ara vermeden balık tutuyordu ve ekiplerdeki adamlar kuşkusuz Mos'un emirlerine çok da aldırış etmeden balıklardan faydalanıyorlardı. Söylenecek bir şey yoktu, yiyeceklerini kendi emekleriyle kazanmışlardı. Akşam rüzgârı ızgara balığın dumanını nehir boyuna yayıyordu.

Mos, çadırların yanından geçerken bir kadının, zeytinyağı bulamadığı için yakındığını duydu.

Çok geç uyudu, çünkü uzun süreden sonra ilk kez, kendi içine dönmek ve Tanrı'yla buluşmak için huşû içinde oturdu, bekledi. Artık, görmek istediği bir ışık sütunu değildi, sesin yükseldiği o yakmayan alevleri görmek istiyordu. Bu sesin anısı, yüceliği, yarattığı inanılmaz duygu olmasa o

bir hiçti, bütün öteki insanlar gibiydi, onlar gibi midesi hemen hemen bomboş, sıradan bir sürgün...

– Benim gücüm Tanrı'dan! diye mırıldandı, huzur nihayet ona ulaştığında.

İlk tartışmalar

Ertesi sabah, Mos, hemen yola çıkmaya karar verdi. Artık zamanıydı, erkekler, karıları balıklarını onlarla paylaşmış bile olsalar, boş midelerinin verdiği huzursuzlukla, öfkelenmeye hazır görünüyorlardı.

– Ekmeğimiz bile yok! Un bitti!

– Yakında bulacağız.

– Nereden?

– Bulacağız. Şimdilik, mataralarımızı suyla dolduralım.

– Sen buna su mu diyorsun?

Sorun azmış gibi, Ruben kabilesinin ihtiyarlarından Eliab, sabaha karşı ölmüş, bu olay bütün kabilede sinir krizlerine yol açmıştı.

"Biz de onunla birlikte ölüp gitseydik keşke!" diye bağırıyordu kadınlar, saçlarını yolarak. "Bu çöl bizim mezarımız olacak!" Bağırıyorlar, çığlıklar atıyorlar, komşulara sesleniyorlar, bu ölümün, şu göç yüzünden olduğunu haykırarak bir çeşit başkaldırı denemesi yapıyorlardı.

Amcası İssar'ın hemen haber vermesi üzerine Mos, asık yüzünden sinirlerinin gergin olduğu belli olan Harun'la birlikte oraya gitti; bağırıp çağıranlar İssar'ın babası ve Mos'un dedesi Kohat'ın kabilesinin kadınlarıydı. Mos'un bilmediği, bu küçük başkaldırıyı, İssar'ın oğlunun kışkırttığı gerçeğiydi; bu oğul, amcaoğlunu sevmemişti. Ondan "piç" diye söz ediyordu. Aile içi bir kavga başlamak üzereydi ve Mos'un

saygınlığı bundan zarar görebilirdi.

– Bu bağırmalar Tanrı'ya isyandır! diye öfkeyle konuştu Mos. Aslında, sonsuz iyiliğini hiç hak etmediğinize göre, sizleri cezalandırması için ona dua etmem gerek!

– Babamızın arkasından ağlamaya da mı hakkımız yok? dedi kadınlardan biri, yüzünde kötü anlamlarla.

– Babanıza ağlamaya hakkınız var, ama hoşnutsuzluğunuzu böylesine bir rezaletle göstermeye kalkışmaya hakkınız yok!

– Mısır'dan kaçtığımız için buralarda ölen benim babam! dedi Dathan adındaki, Mos onu, bu serkeş tavırlarıyla daha önce de fark etmişti.

– Bizim babamız, anladın mı? diye bağırdı, Dathan'ın kardeşi Abiram.

– Senin bize çektirdiğin eziyet yüzünden öldü Eliab, diye hırsla bağırdı kadın. Şimdi bunun hesabını nasıl vereceksin? Ne cevap vereceksin bize?

– Tanrı'nın gazabının senin üzerinde olmasını dileyeceğim! Eliab'ın yaşındaki erkeklerin hepsi öldü mü? Eliab ruhunu bugün teslim etti, çünkü Tanrı'nın emri böyleydi, senin ve tüm akrabalarının bu suçlamaları Tanrı'ya isyandır!

Kohat bembeyaz olmuştu. Mos, kendisinden, kabilenin en yaşlısından izin almadan aile bireylerini azarlama cüretini gösteriyordu!

– Dedenle nasıl böyle konuşabilirsin, Mısırlı?

– Sen, amca oğlum, dedi Mos, sen ailende Tanrı'ya saygıyı ve düzeni sağlayamıyorsun, senin yerine bu kabileye başka bir şef tayin edeceğim.

– Ne hakla? diye öfkeyle bağırdı Kohat, elini Mos'a doğru sallayarak. Burada sadece benim sözüm geçer, Mısırlı piç, anladın mı? Ben senin dedenim. Ve seni lanetliyorum! Dilimizi bile bilmiyorsun! Sen bir Mısırlının oğlusun, senin anan Ramses'in kardeşi!

– Senin lanetin seni ve seni dinleyecek kadar budala olanları ilgilendirir, Kohat! Ve senin otoriten, Tanrı'nın bana bahşettiği ve tüm insanlarımızın ve kuşkusuz senin de boyun eğmek zorunda olduğunuz otoritenin yanında bir hiçtir! Kan yasası beni hiç ilgilendirmez! Bir kez daha isyana kalkışırsanız, kendi istekleriyle benim peşimden gelen bütün

kabile şeflerinin de onayıyla sizleri burada, çölde bırakırım. O zaman üzerinizde her şeye kadir Tanrı'nın lanetiyle nasıl yaşanırmış, görürsünüz! Şimdi, senden, torununu aklını kullanmaya davet etmeni istiyorum, Kohat.

– Sakin ol, baba! diye araya girdi İssar.

– Seni lanetliyorum, diye bağırdı Kohat Mos'a, çöküp, ihtiyar dudaklarından tükürükler saçarak. Seni lanetliyorum, kanı bozuk piç!

İssar elleriyle yüzünü örttü. Çevrelerinde insanlar mırıldanmaya başlamıştı, kadınlar ağlıyor, bazıları bağırıyordu hâlâ, Mişael, yalvarır gibi kolunu sıkıyordu Mos'un.

– Kohat, babamın babası ve sen Korah, göklerdeki Tanrı'nın elçisine ettiğiniz bütün beddualar size geri dönecektir, dedi Mos, öfkeden bembeyaz olmuştu. Tövbe için çok az zamanınız var, çünkü Tanrı sizi lanetleyecektir!

Bu korkutucu sözlerdeki alışılmadık ciddiyet karşısında bazı kadınlar kısık çığlıklar attılar. Kohat'ı tutmaya koştu insanlar, Mos'un üstüne atılmaya kalkışan Korah, Dathan ve Abiram'ı yakaladılar, Mişael, Mos'un kulağına eğilmiş, yalvarıyordu: "Yeğenim, yeğenim, lütfen!" Etraflarına insanlar toplanmıştı. Harun'un yüzü bembeyazdı, bayılmak üzereydi ve karısı Elişeba, koluna yapışmıştı, öfkeli bir hayvan gibi homurdanıyordu.

– Senin kim olduğunu biliyorum Korah, dedi Mos, yüksek sesle. Sen gelmek istemeyenlerden biriydin. Sen, Mısır baklası ve soğanlarıyla dolu bir mideyi, Tanrı'nın kutsal ışığına tercih edenlerdensin! Sen, özgürlük ve onurun anlamını bile bilmeyenlerdensin! Bir an sustu, nefes aldı, sonra devam etti: Seni azlediyorum, amca oğlum Korah! Şu andan itibaren ailen Harun'un emrinde. Şimdi, babanızı defnedin, sonra derhal yola çıkacağız.

– Ne, burada, çölün ortasında mı gömeceğiz, hayvan ölüsü gibi? diye bağırdı ihtiyar bir kadın, Eliab'ın karısıydı.

– Eşeğin sırtına yükleyip, kokutacak mıyız? dedi Harun. Aklını mı kaçırdın? Nerede gömmek istiyorsun, ha? Yoksa buralarda aile mezarın mı var?

– Gerçekten, nereye gömelim istiyorsun? diye sordu İssar.

– Sen o pis çeneni kapa! diye tekrar haykırdı kadın. Mos'un uşağı!

Harun birden doğruldu, öfkeyle "Bana bak kadın, diye bağırdı, susacak mısın sen?"

Bu anî cesareti, çevrede hissettiği destekten almıştı Harun. Gerçekten de, kabile reisleri, bağırışmaların sebebini anlamak için yanlarına gelmişlerdi ve Kohat'ın tarafını tutacak gibi görünmüyorlardı.

Samuel, içlerinden biri "şu sıra bir ayaklanmanın hiç zamanı değil!" dedi. "Mısır'dan çıktığımızdan beri bağırıp çağırmalarınızla, yerli yersiz sözlerinizle herkese kötü örnek oluyorsunuz. Durmadan bir şeylerden yakınıyorsunuz ve Mos'un otoritesine karşı çıkıyorsunuz. Biz onu şef olarak seçtik ve bizim şefimiz sadece o, gökteki Tanrı'nın da seçtiği şefimiz! Burada, herkesin huzurunda size, Tanrı'nın gazabından korkmanız gerektiğini bir kez daha hatırlatıyoruz!"[1]

Kohat yutkundu.

– Eliab'ı defnedin, dedi. Çabuk!

Mos, öfkeden çeneleri kilitlenmiş, döndü, Harun, İssar, Mişael ve Yeşu peşinde olduğu halde yürüdü.

– Muhalefetin bu kadar güçlü olduğunu bana söylememiştin, dedi Harun'a.

– İş o kadar basit değil, diye anlattı Harun. Elimden geleni yaptım. Hatta belki fazla yaptım. Belki de bazılarını fazla zorladım, Korah gibilerini mesela! Korah bize katılmayı babasının zoruyla kabul etti, öyle değil mi İssar? Belki ben, senin bizim... Yani ailemiz için... Senin Ramses'in yeğeni oluşunu bu kadar önemseyeceklerini düşünemedim. Dilimizi çok iyi konuşamıyorsun. Sonra, kıskançlıklar giriyor araya...

Ötekiler, başları önlerinde, dinliyorlardı.

– Oğlun beni kıskanıyor, öyle mi? diye sordu Mos, İssar'a.

– İlk kez duyuyorum.

– Hiç kuşkulanmadın mı?

– Belki de bazı garip davranışlarına dikkat etmemekle hata ettim. Onun gözünde, gerçekten de, daha birçokları için olduğu gibi, sen bizden biri değilsin. Sen bir prenssin, soylusun, yani, oradayken öyleydin. Biz ise tutsaktık. Bir kez daha bir prens bize hükmediyor...

İssar söylediklerinden pişmanlık duyar gibi konuşuyordu.

– Bana karşı olanlar çok mu?

İssar başını önüne eğdi.

– Evet, sana yalan söyleyecek değilim. Pek çok kişi senin hakkında benim oğlum gibi düşünüyor. Kıskanıyorlar. "Bir kez daha bir Mısırlı bize kumanda ediyor" diyorlar. Onlara, boşuna, senin bizi Mısırlılara karşı savunduğunu anlatmak istedim...

Harun çadırı söken oğullarına yardıma gitti. Ötekiler de hazırlanmak için çadırlarına döndüler. Sadece Yeşu gitmemişti.

– Öfkelisin, dedi Mos'a. Seni anlıyorum ve sanırım bizi götürmek istediğin yere varıncaya kadar da öfkeleneceğin daha pek çok şey olacak. Ama öfke, hızını kesmekten başka hiç bir işe yaramaz. Ve bizim de hızımızı keser...

Mos genç adama baktı. Geniş, sakin yüzü, çok kısa kesilmiş saçlarıyla daha da kendinden emin, yenilmez görünüyordu. Yirmi beş yaşındaydı sadece, bütün bunları nasıl bilebiliyordu? Ve neden, Mos'un yanında yer almıştı? Bunu kendisine sordu.

– Ben ağır kanlıları sevmem, diye cevap verdi Yeşu. Sen kanatlı gibisin.

– Çok fazla bakla yemişler, dedi Mos.

Kahkahayla güldüler.

Bu tartışmalar ve Eliab'ın gömülmesi üç saatlerini aldı. Balıkçılar bundan yararlanarak ağları birer kere daha attılar ve Mos, Yeşu'ya emanet ettiği, savunma birliği hazırlanması konusunda bilgi aldı.

Bir grup kadın yanlarına gelmişti.

– Balıklar ne olacak?

– İleride gene tutarız.

– Peki ya tuttuğumuz balıklar?

Tuttuğumuz balıklar!

– Birkaç saatte bozulmaz, diye cevap verdi Mos, ama daha fazla değil! Bu akşam yenmesi gerek. Sonra Yeşu'ya döndü: hazırladığınız mızrakları göster bana.

Yeşu koşarak gitti ve peşinde Mişael'le birkaç genç adamla döndü, hepsinin ellerinde mızrakları vardı.

– Ötekiler çadırların sökülüp katlanmasına yardım ediyor, dedi Yeşu. Bin kişiye yakınız. Al, mızraklar hazır.

Mos sopaların işlenişindeki ustalığa hayret etti. Uzunlukları aynı değildi, ama yapıldıkları ortamın koşullarında, ya-

pılabileceklerin en iyisini başarmışlardı. Hemen hepsi servi ağacındandı. Uçları, tarif ettiği gibi, ateşte sertleştirilmişti, başparmağıyla sivriliğini yokladı, memnun olduğunu belli etmek için başını salladı. Birini eline aldı, avucunda tarttı ve fırlattı. Mızrak elli arış kadar uçtuktan sonra kuma, bir arış derine giderek saplandı, bu, mızrağın, tam gereken ağırlıkta olduğunu gösteriyordu. Genç adamlar denemeyi şaşkın bir hayranlıkla izlemişlerdi. Tanrı'nın seçtiği insanın kolu da güçlüydü! Mos gitti, mızrağı kumdan çekip aldı ve onlara doğru geldi.

– Kaç tane yapabildiniz?

– İki yüz seksen bir tane, diye cevap verdi Yeşu. Yeterli değil, biliyorum, ama çok vaktimiz olmadı. Ağlarla da uğraşmak gerekti.

Mos gülümsedi. Genç adamları süzüyordu. Hepsi, Mısır şantiyelerinin eski işçileriydi. Güçlü, atik bedenler ve kararlı yüzler.

– Şimdilik, dedi onlara, bize vaad edilmiş olan toprağa, atamız İbrahim'in geldiği ülkeye doğru gidiyoruz. Bir toprağı olan, yerleşmiş insanların gözünde, başıboş dolaşan, yurtsuz bir halk olacağız hep. Yani, onları tehdit eden bir tehlike! Ya, bir kez daha bizi tutsak etmek isteyenlerin saldırısına uğrayacağız ya da anayurdumuzu ele geçirmemize engel olmak isteyecek insanların saldırısına. Sonuçta, kendimize silah yapmak zorundayız. Bin tane mızrak, çok iyi olur ve bir an önce tamamlanması gerekir. Ama bu bile yeterli olmayacaktır.

Bekliyorlardı. Kaç tane yapmalıydılar?

– Saldırıya uğradığımız takdirde, bu, güçlü bir düşmanın, yirmi yedi bin kişiye saldırmayı göze alabilecek kadar güçlü bir düşmanın saldırısı olacaktır ve yirmi yedi bin kişinin en az yarısı kendini savunabilmelidir. Saldıran biz olacaksak, o zaman da başaracak kadar güçlü olmamız gerekir. En az beş bin kişilik silahlı bir gücümüz yoksa, ne kendimizi savunabilir, ne saldırabiliriz.

Sonra, Yeşu'ya dönerek ekledi:

– Senin aramızdan dört bin güçlü ve cesur adam bulabileceğinden eminim. Bu çocuklar gibi güçlü ve cesur. Kamanız var mı?

Birçoğunun kaması vardı.

– Bir ordunun elinde birkaç tür silah olmalı, diye açıkladı Mos. Yay, mızrak, kılıç, mancınık ve böyle mızraklar yoksa lobut ve korunmak için de kalkan. Bizim ordumuzun elinde sadece sizin yapacağınız silahlar olacaktır. Sapan atmakta ustalaşmanızı istiyorum. Kullanmasını bilen bir adamın elinde çok etkili bir silahtır ve çok kolay yapılır.

Başlarını salladılar. Birçoğu, kullanmayı biliyordu.

– Daha sonra, dedi Mos, düşmandan ele geçireceğimiz silahlarımız olacak.

Genç adamlar şaşmış görünüyorlardı.

– Yenilmiş bir düşman, iki kere yenilmiştir, çünkü silahlarını savaş alanında bırakır.

Sonra, genç adamların omuzlarının üstünden çadırlara baktı. Birçoğu toplanıp, katlanmıştı.

– Ama şunu unutmayın, dedi gülümseyerek, silahın ikinci derecede bir önemi vardır. Asıl önemli olan, silahı tutan ele hükmeden kafadır. Hızlı, canlı, kurnaz ve zeki insanlar istiyorum. Ben sadece sizin teğmeninizim. Komutanınız, gerçek komutanınız, Tanrı'dır. Sizden onun koruyucu sevgisine layık olmanızı istiyorum. Yüksek sesle söyleyin, içinizden söyleyin: Tanrı beni korur!

Genç adamlar sözleri tekrarladılar.

– Yeşu, sen, benim yardımcım olarak, bu çocuklarla seçeceğin öbür adamların şefi olacaksın. Siz, ailelerinizle değil, grup halinde birlikte yürüyeceksiniz. Birliğin yarısı benim hemen arkamda, öbür yarısı kervanın sonunda yürüyecek.[2]

Bütün çadırlar toplandığında neredeyse öğle olmuştu. Mos, altı saatten fazla yürüyemeyeceklerini düşündü. Eliab gömülmüş ve mezarın üzerine kaya parçaları yığılmıştı. Yeşu, beş yüz adamıyla Mos'un ardındaydı, geri kalan beş yüz kişi kervanın sonunda yürüyordu. İnsanlar, bu adamlar da nedir, diye düşünüyordu kuşkusuz. Koyunlar meliyor, eşekler arada bir anırıyordu. Mos atına bindi ve kervan kımıldadı. Yirmi yedi bin insandan oluşan, birkaç bin arşın uzunluğunda bir kervan; ümitle, öfkeyle, hüzünle, kinle ve korkularla dolu, Yaratıcı'nın bütün yarattıkları gibi, altın yaldızlar serpiştirilmiş kara bir çamurdan yoğurduğu yirmi yedi bin insan.

"Tanrım, gerçekten, bir ulus yaratabilecek miyiz?" diye düşündü Mos.

Ama gökyüzü açıktı, aydınlıktı. Doğu'da, yeşil ışıltılı bir sedefle...

"O olmadığı zaman, sen sadece bir baykuşsun"

Mos, atının yelesinin ardından, günün son ışıklarıyla yaldızlanan denizi ve kumları seyrederken, "yakında onlara bir yasa getirmek gerekecek" diye düşünüyordu. Mısır baskısından kurtulduklarından beri, düzen tanımaz ve serkeş olmuşlardı. Ama, yasadan da önce, onları doyurmak zorundaydı. Düşünceleri bir kez daha Tsippora'ya gitmişti, Tsippora, çocukları, Yetro... O sırada Mısırlılardan alınmış atlardan birine binmiş olan Harun söylendi:

– Acıkmaya başladım.

– Geç bile kaldın, diye mırıldandı Mos.

Solunda, pembeden mora dönüşen dağların yaptığı perdenin önünde, çok koyu yeşiliyle simsiyah görünen ağaçlara baktı, döndü ve mola emri verdi. Oysa geceye kadar en az bir saatleri vardı.

– Mola mı? diye şaşkınlıkla sordu Harun, ağzındaki hurmayı çiğnerken.

– Dur! diye tekrarladı Yeşu. Arkasındaki muhafızlar "Dur!" diye haykırdılar, birkaç kişi kervan boyunca koşarak emri tekrarladı. Mos atından indi ve Harun'dan kabile şeflerini ama yalnız olarak yanına çağırmasını istedi. Sonra birlikte ılgın ağaçlarına kadar yürüdüler.

– Şu beyaz yumruları görüyor musunuz? dedi Mos, birini ağacın gövdesinden söküp alarak. Bunlar yenir. Bakla iriliğinde bir parçayı şeflerden birine uzattı: tadına bak.

Adam mannayı[1] gönülsüzce ağzına attı, çiğnemeye başladı.

– Ballı ekmeğe benziyor.

– Her neyse, bundan ekmek yapılabilir.

Mannayı ilk kez gören Harun, bir parça kopardı ve o da ucunu ısırdı. Ötekiler de onu taklit ettiler.

– Bu nedir[2] peki?

– Bu, Tanrı'nın açlıktan ölmemeniz için size sunduğu ekmek, dedi Mos.

Yüzüne baktılar, inanmış görünmüyorlardı. Kuşkusuz, acaba Tanrı'nın unu mu bitmiş, yoksa buğdayı mı yok, diye düşünüyorlardı. Mos bakışlarından anlıyordu; şurada, çölün ortasında bir buğday tarlasına rastlayıvermeyi tercih ederlerdi.

– Gerçekten de yenebilir. Peki, herkese yetecek kadar var mıdır?

– Hepimize yeter. Yarın sabah, güneş doğar doğmaz, kadınların ağaçlardan bu yumruları toplamalarını istiyorum, aile başına bir omer[3] hesabıyla. Manna sabah çok erken toplanacak ve günü gününe yenecek.

Bir kez daha şaşkın gözlerle Mos'a baktılar Harun bile.

– Ya yarın sabah bulamazsak?

– Şayet Tanrı'ya güvenmezseniz, bulamazsınız, dedi Mos.

– Bu şeyi neden sabah erken toplamak gerekiyor? diye sordu adamlardan biri.

– Çünkü sıcakta yumuşar ve içine kurt dolar.[4] Ekmek yapmak için toplar toplamaz havanda dövüp hemen pişirmek gerek. Bir de, bakın, bunları görüyor musunuz? diye devam etti Mos, yerden birkaç ot koparıp, denizde yıkamaya giderken. Bu da yenir. Bu hindiba. Güzelce yıkayıp yiyebilirsiniz.

Sonra, anlattıklarını görüntüyle de desteklemek için bir sap hindiba alıp ağzına attı, ötekileri adamlara uzattı.

– Bunlardan her yerde var. Ekmek ve salata... Her gün aynı şeyleri yemekten iyidir. Sapları koparmaya başlayan parmaklara baktı ve bir parmağın bile güvensizliği ifade edebildiğini düşündü.

– Her gün aynı şeyleri bulabilsek... diye mırıldandı kabile şeflerinden biri.

– Biraz acı... dedi bir başkası.

– Salata mı? Tuzsuz salata? diye itiraz etti üçüncü.

– Tuz istiyorsanız, bir kaba deniz suyu doldurup güneşte bırakın. Akşam, su buhar olup uçunca, kabın içinde biraz tuz bulursunuz.

Hiç de heyecanlanmış görünmüyorlardı, ama Mos'la tartışmamak gerektiğini öğrenmeye başlamışlardı; kendi insanlarının yanına döndüler. Bir kez daha çadırlar kuruldu balıkçılar işbaşı yaparken ateşler yandı.

Birden, güneyden gelen bir kara leylek sürüsü, kanat ve gaga curcunası arasında, yeni tutulmuş balıkların boşaltıldığı kumsala indi ve kuşlar küçük balıklara saldırdı. Kızlı oğlanlı çocuklar kovalamak için koştular ama koca kuşlar vazgeçmeye niyetli görünmüyordu, gagalarıyla ve güçlü kanatlarıyla karşı koydular. En az yüz leylek vardı; bir yandan kovalanırken öbür yandan geliyorlardı.

– Bırakın! Ellemeyin! diye seslendi, saldırganları gözleyen balıkçılar. Bizim istemeyip, attıklarımızı yiyorlar!

O zaman durup, kuşların, ağlarda unutulup kalmış karidesleri, küçük kabukluları ve nasıl olup da ağlara takılabildiğine şaştıkları çok küçük balıkları iştahla gagalayışını seyrettiler. Leylekler bir süre daha kanat çırptıktan sonra havalanarak ağaçlıklara doğru uçtu ve gece için konaklamadan önce akşam yemeklerini çekirgeler, birkaç kertenkele ve başka üç beş böcekle tamamladılar.

Mos onları seyrediyordu; düşünceliydi.

– Nereden geliyorlar?

Döndü, konuşana baktı; yeğeniydi, Harun'un kızı. Mısır'ın uyuşturan sıcağından uzakta, çölden ve denizden esen rüzgârla yepyeni renklerle açmaya başlayan bir çiçek. Bir an, bu çiçeği anasının gönül kısırlığından ve genç kızlığa geçmeye bile vakit bırakmadan onu, kendini bir şey sanan bir kadın adayı ve sonunda doğurgan bir dişi yapacak olan budalalığından korumak mümkün mü, diye düşündü.

– Afrika'dan geliyorlar, diye cevap verdi, kışı orada geçirir, sonra ilkbaharda böyle yola düşerler.

Gençlik güzeldi. Yetişkini böylesine çirkin yapan şey kötü düşüncelerdi, kinler, alçaklıklar, yalanlar, pis kıskançlıklar, kendini evrenin merkezi sanan insanın kibirli bencilliği,

tembelliğin mutlu edilgenliği, yürek yoksulluğu, ölümün unutuluşu ve daha da kötüsü, ölüm korkusu. O genç bir ulus istiyordu, güzelliğin ve cesaretin egemen olduğu bir ulus. Bu yüzlerinde silinmez izler kalmış ihtiyarları değil, öylesine derin izler ki insan, ayaklarının değil, yüzlerinin üzerinde yürüdüklerini zannederdi.

– Nereye gidiyorlar?

– Kuzeye. Büyük Yeşil'in ötesine, oradaki bilinmedik ülkelere...

Gözlerini kaldırdı ve yüksekte, göğün çok yükseklerinde, bitkin düşmüş bir leyleğin leşini bulma ümidiyle daireler çizerek uçan bir çift akbaba gördü.

– Harun!

Seslenen Elişeba'ydı, dilini tutmayı öğrenmişti ve Mos'dan uzak duruyordu. Harun çadır kurmak için ailesine yardım etmeye gitti, sonra Mos'la paylaştıkları çadırı kurmak için döndü. Bir saat sonra, bütün kumsal bir kez daha ızgaradaki balıkların dumanıyla örtülmüştü. Mos soyundu ve denize girmeye gitti. Sadece birkaç genç peşinden gelmişti; ötekiler, kuşkusuz, bir pınar başı bulmayı bekliyorlardı. Döndüğünde, kurulanırken, yeğeni Mişael'in ateş yakmış olduğunu ve yassı bir taşın üzerinde ona kocaman iki parça balık kızarttığını gördü.

– Balığın sadece kadınlara verileceğini söylemiştim, dedi Mos.

– Bunlar annemle teyzelerimin payları, diye anlattı Mişael. Dün akşam çok fazla yediklerini söylüyorlar. Birer parça aldılar, daha fazla yiyemeyeceklerini söylediler. Bu akşam balık istemiyorlar.

– Demek ki sızıldanmaların nedeni sadece açlık değil, dedi Mos, biraz da yemek yeme keyfi.

Mişael ona, gizli anlamlar taşıyan bir bakışla baktı ve kamasının ucuyla balıkları çevirdi.

– Peki sen yedin mi? diye sordu Mos.

– Hayır, senin emrine uyuyorum. Balıkların kadınlara verileceğini söyledin.

– Ama madem ailendeki kadınlar istemedi, sen kendin niye yemedin?

– Önce senin yemeni istedim.

– Neden?

– Çünkü senin gördüğünü ben de görüyorum ve düşündüklerini tahmin edebiliyorum.

– Öyle mi?

– Pek çoğumuz anladık artık, sen olmasaydın şu anda hâlâ Mısırlı ustabaşının kamçısı sırtımızda şaklıyor olacaktı.

– Anladığınız bu mu sadece?

– Hayır, senin bizim için bir baba olduğunu da anladık.

Mos başını önüne eğdi. Bir baba! Onun hiç babası olmamıştı...

– O zaman gel parçanın birini paylaşalım, öteki Harun'a kalsın, dedi.

– Nasıl emredersen.

Harun gelmişti, Mos balığı ona verdi.

Son lokmasını da ağzına attıktan sonra Harun:

– Her şey yolunda dedi. Yarın ekmeğimiz de olacak. Ama hâlâ et bulamadık.

Mos'la Mişael kahkahayla güldüler, Harun gerçek bir hayretle onlara baktı. İki oğlu, Nabiab ve Eleazar uzaktan babalarına bakıyorlardı, onun balık yemekte olduğunu görerek şaşmışlardı.

– Gülünecek bir şey mi söyledim? dedi, sadece yeğenine hitap edermiş gibi yaparak.

– Taze kızarmış bir balık yedin ve et bulamadığından yakınıyorsun! Üstelik, Mişael'le ben bir parçayı paylaştık ve sana bütün bir parça bıraktık.

– Yakındığım yok. Sadece ötekilerin et yemeye alışık olduklarını ve hâlâ et bulamadığımızı söyledim, hepsi bu, diye cevap verdi Harun, çok sinirlenmişti.

– Ama görüyorsun, açlıktan ölmedik daha.

– Hoşgörülü değilsin, dedi Harun. Başında bulunduğun insanları anlaman gerek.

– Hayır, bir şefin hoşgörülü olmaya hakkı yoktur Harun. Yanlışın var. Birini anlamak, onun zaaflarını hesaba katmak zorunda bırakır seni ve önemli bir karar almak gerektiğinde bu nedenle zorlanırsın. Ben Mısır'daki yediklerinizle çölde bulabildiklerimiz birbirine benzemediği için yakındığınız zaman, bunu kesinlikle hoşgörmem! Ömrümüzün sonuna kadar kıtlık çekeceğimizi mi sanıyorsunuz? Sizi tutsaklıktan

kurtaran Tanrı'nın adına biraz sabırlı olamaz mısınız?

Gelecek hakkında hiç bir hayal kurmamak ne kadar garip bir şeydi! Çocuklar bile, ertesi gün için bir şey vaad edildiğinde sabırla bekleyebilirler. Hayır, bu adamlara et gerekti, hemen, şimdi! Ağızlarından tek şikâyet sözü duyulmayanlar sadece gençlerdi. Neden? Her gencin yüreğinde bir başkaldırı filizi yeşerdiği için mi? Her başkaldırı bir ümitle beslendiği için mi? Yahut da büyükleri gibi henüz rahat bir hayatın alışkanlığıyla yumuşamamış olduklarından mı?

Yeşu, yanında Zikri adında bir genç adamla -Mos onu tanımıştı- yanlarına geldi o sırada.

– Tanrı beni, kendi seçtiği bir toprakta ulusunuzu yaratmakla görevlendirdi Harun, dedi Mos. Ve ben, kızarmış kuzu tutkunlarıyla bir ulus yaratmak niyetinde değilim! Kenan'da bizi bekleyen, rahat ve kolay bir hayat değil toprak verimli olsa bile. Ben genç ve cesur bir ulus yaratmak istiyorum, kendini savunacak, gerektiğinde saldıracak ve yoksunluklara katlanabilecek, onlarla savaşabilecek bir ulus. Sizden Tanrınıza layık olmanızı istiyorum! Tanrı'nın askerleri olmanızı! Eğer siz Tanrı'nın yarattığı kullarsanız, sizde ümidin ışığını görmek isterim!

Ama için için, kendisi de ümidin, bir neden olmadan yaşayamayacağını biliyordu, aksi halde hayat, ümidi, kumun suyu emdiği gibi emer, yok ederdi. O, kendisi, bu insanlara tutunabilecekleri, daha doğrusu tekrar yakalayabilecekleri rüyalarını süsleyebilecek bir hayal sunmak zorundaydı. Özgürlük, çok soyut bir kavramdı, tıpkı saygınlık gibi. Özgürlük ve saygınlık, boş bir mideyle özdeşleşecek olursa, bütün çekiciliğini kaybederdi. Bir daha sefer onlarla konuştuğunda bunu göz önüne alacaktı.

Harun susuyordu, hayal kırıklığına uğramıştı. Diplomasi yeteneği paramparça olmuş, yenilmişti.

– İhtiyarlar, ölecek, onlar için en hayırlı olan da bu, diye mırıldandı sonunda. Zaten az önce yaşlı bir kadın öldü.

– Nesi vardı?

– Yaşlılık! Oğullarının yalnız gitmesini istememiş. Yorgunluğa dayanamadı kuşkusuz.

Hiç kimse bu göçün ölüme karşı bir garanti olduğunu iddia etmemişti.

– Hepimiz saati gelince öleceğiz. Yaşlıların ölümü, Harun, Mısır'dayken beklenen bir acı olarak kabul edilen bu ölümler, çölde anlam değiştirerek, özgürlüğe ödenmiş bir bedel gibi gösterilmemelidir. Senden bu konuya özen göstermeni rica ediyorum. Mısır'dan çıkışımız ve çölün zorlukları, büyüklerimizden kurtulmak için kullanılan bir bahane değildir. Yaşlılar, anılarımızın çok önemli bir parçasıdır. Onun için değil mi, ben, kadınlarla birlikte onlara da yiyeceklerde ayrıcalıklı davranılmasını istedim.

Harun şaşırmış görünüyordu. Bütün bu fikirler, bu sözler... Yorulmuştu ve Tanrı'nın kendisine değil de Mos'a seslenmiş olmasına neredeyse şükredecekti. Mos okumuş adamdı, bilgiliydi, yönetmeye alışmıştı, deneyimliydi, bütün bu kavramlarla, bu sorunlarla baş edebilirdi, oysa kendisi...[5]

– Zikri, dedi bir süre sonra Mos, kadınların balık yemeyi reddettikleri doğru mu?

Genç adam sıkıldı.

– Bütün kadınlar için bir şey söyleyemem Mos, diye cevap verdi. Reddetmek biraz abartılı bir söz belki. Ama bazılarının, bir gün önce yedikleri gibi bir balığı temizleyip ayıklamak istemedikleri doğru. Yağda kızarmış balık yemek istiyorlar.

– Çok iyi. Git, balıkçılara söyle, tuttukları balığın onda biri onlarındır.

Zikri Mos'a muzip bir bakış fırlattıktan sonra kalktı, kıyıya doğru yürüdü.

– Et sorunu için, dedi Yeşu, tepelerde, dağların yamaçlarında ceylan gördüm. Avlayamaz mıyız?

– Vurabilirsen, tabiî. Neyle avlamayı düşünüyorsun?

– Sapanla.

– Vurabilsen bile, alıp gelmek için dağa tırmanman gerekir. Alıp gelebilirsen, bu kez paylaşma sorunu ortaya çıkar, herkese yetecek kadar et olacağını sanmıyorum. Bu bölgenin ceylanları ufak, bir hayvan on, on iki kişiden fazlasını doyuramaz. Düşünebiliyor musun? Bir öğün yemek için iki bin beş yüz ceylan vurmak gerekir! Aksi halde kıskançlığa yol açarsın.

Yeşu gülmeye başlayınca Mos da güldü.

– Etin sözünü etmeyelim![6] dedi.

Gece çoktan inmişti. Yorgunluk ve gün boyu yaşanan gerginlikler, genç, yaşlı, erkekleri, kadınları, denizin çakıllarını kıyıya sürüklediği gibi, uykuya sürüklüyordu.

Bir baykuş sesi Mos'u uyandırdı. Dinledi ve bu ötüşte bir soru sezinledi. Yakındaki bir ağaçta, tek başına, gecenin içinde yapayalnız bir varlığın korkularını anlatıyordu belki. Hayatının anlamını arıyordu.

– Tanrı! diye mırıldandı ona cevap olarak. Tanrı, baykuş! Onunla, geceye hükmediyorsun; o olmasa, sadece bir baykuşsun, sadece bir baykuş!

Sanki onu duymuş gibi, baykuş sustu ve Mos tekrar daldı.

Günün ilk ışıklarıyla birlikte en az yüz kişi ılgın ağaçlarından manna toplamaya gitti. Bu iş için epeyce uzağa gitmeleri gerekti ve epeyce heyecanlı anlar yaşandı, çünkü ağaççıkların çok olduğu taşlı kayalı araziye girdiklerinde her an bir yılanla karşılaşabiliyorlar ya da düşüyorlardı. Bir ikisini yılan sokmuştu ve Mos'a gelmişler, suç ondaymış gibi söylenmişlerdi.

– Nasıl bir yılandı? diye sormuştu Mos.

– Yılan işte, ne bileyim? diye şişmiş elini göstermişti adam.

– Başı, yuvarlak mı, üç köşe miydi?

– Yuvarlaktı galiba.

– Rengi?

– Siyah.

– Uzun muydu çok?

– Çok uzun, dört beş arış vardı.

Mos yeşilliklerin arasında sinirotu aramış, birkaç yaprak koparmış kazazedeye uzatmıştı: "Karın bunları yağlı bir şeyle, kaldıysa zeytinyağıyla yarım saat kaynatsın, yoksa suyla da olur. Bunu elinin üzerine koy, pansuman yap. Yarına hiçbir şey kalmaz. Seni sokan bir Suriye yılanı. Zehirli değildir."

İki kişiyi de zehirli yılan soktu. Mos ısırılan yere kamasının ucuyla bir yara açarak kanı akıttı.

Manna toplayıcılara derhal emir verildi, ağaçlıklara girmeden uzun bir sopayla otlara vuracaklardı. Bu bile tehlikeyi kesin olarak önleyemiyordu, çünkü sopadan korkmayan

siyah kobralar dikilerek, kendilerini rahatsız edecek olana saldırmaya hazır, bekliyorlardı. Sonunda, Mos'un emriyle, çöl sıcağı başlamadan manna toplama işine son verildi.

Manna dövüldü, ezildi, suyla yoğruldu ve yassı taşlar üzerinde pişirildi. Elde edilen ürün, doğal olarak yassı, hafifçe tatlı bir ekmekti, hindibayla, kalan peynirle, balıkla yenebilirdi. Yeni ve değişik bir lezzetti; ama ondan da çabuk bıkılacaktı.

Kervancı Ali'nin dedikleri

Yol boyunca beş gün mannayla balık yediler. Bazıları tekdüzeliği, yaban hurmasının tatlı, hafifçe mayhoş ama tamamen yağsız meyveleriyle değiştirmeye çalıştı. Mos, Hussam ve oğullarıyla birlikte dolaştığı günlerle ilgili anılarını ne kadar didiklerse didiklesin çölde yağlı bir madde içeren hiçbir kaynak aklına gelmedi; yiyeceklerindeki tek yağlı madde süttü ve Mısır'dan getirdikleri üç ineğin sütü kalabalığın ihtiyacını karşılayamazdı. Üstelik, sütlü besinler bu sıcakta çok çabuk bozuluyordu. İşte bu nedenle Mos, sütün sadece gebe kadınlara ve meme veren annelere dağıtılmasını emretmişti, geri kalanı küçük yaştaki çocuklara veriliyordu. Mos onları özellikle bu yoksunluğun etkisinden uzak tutmaya uğraşıyordu.

Beşinci günün sabahı kendilerine yaklaşan bir kervan gördüler ve Mos atını onlara doğru sürdü.[1] Bu insanlar nereden geliyordu? Esion-Geber'den ve daha yukarılardaki yerleşim bölgelerinden, diye cevap verdi kervancılar, Mos'un ardında, güneşte göz alabildiğine uzanan kalabalığa hayretle bakarak.

– Siz nereden geliyorsunuz? diye sordu kervanbaşı.

– Mısır'dan geliyoruz.

– Bunca insan mı?

– Mısır'dan dönmemek üzere çıktık.

– Demek doğruymuş, ha?

– Ne?

– Gemicilerin anlattıkları, Apiruların Mısır'dan kaçtığı...

Mos başını salladı.

– Peki nereye gidiyorsunuz?

– Kenan Ülkesi'ne.

Adamlar, sanki aya gideceğiz, demiş gibi uzun uzun süzdüler Mos'u.

– Şefleri sensin, değil mi? Seni tanır gibiyim. Sen Mos değil misin, şeytanların kralı?

Mos gülmeye başladı, kervanbaşı da güldü, kervancılar da güldüler. Deveden deveye tekrarlıyorlardı: "Şeytanların kralı!" ve genizden gelen, sıcak gülüşleriyle gülüyorlardı. Demek yağmacılarla yaptığı dövüşle kazandığı lakabı unutmamışlardı! Yeşu, Mişael ve Harun da yanlarına gelmiş, şaşkın gözlerle develere bakıyorlardı.

– Peki ya Ali? Kardeşleri? diye kaygıyla sordu Mos.

– Ali zengin oldu. Bize her zaman, sana rastlayıp rastlamadığımızı soruyor. O Alaat'ta şimdi. Ailesiyle birlikte.

– Alaat'a ne kadar yolumuz var?

– Akşam olmadan varırsınız. Ama kale hepinizi almaz, biliyorsun.

– Biliyorum.

Mos, orada yiyecek ve su bulabilecek miyiz, diye sormaya cesaret edemiyordu.

– Çölde yağ çıkarılabilecek bitkiler var mı? diye sordu sadece.

Kervanbaşı şaşırmış göründü.

– Yabanî badem ağaçları var ama, her yerde bulunmaz, üstelik meyveleri de çok az yağ verir. Belki Alaat'ta zeytinyağı satın alabilirsiniz.

Birbirlerine sarıldılar, kucaklaştılar.

– Hoşça kal, şeytanların kralı! Hoşça kal kardeşim! Ve kervan, tekrar yola koyuldu, sürgünlerin sonu görünmeyen kalabalığının yanından geçerek gözden kayboldu.

– Sen bu insanları nereden tanıyorsun? diye sordu Yeşu. Seni sevdikleri belli...

O zaman Mos, bu ülke insanlarının, geçmişte, Mısır'dan kaçtığında, ona kucak açtıklarını anlattı.

– Ve burada evlendin, buralı bir kızla.

Mos, Yeşu'nun bu evliliği biliyor olmasına şaştı. Kuşkusuz Harun anlatmıştı bunları, uçsuz bucaksız kalabalığın sonuna doğru yürüyerek, Mos'un Bedevîlerle buluşmasını kendine göre anlatmak için dönüp, gitmiş olan Harun.

– Başka neler dedi?

Yeşu tereddüt etti.

– Senin yabancı bir kadınla evlenmekle iyi etmediğini söyledi.

Gerçekten de hava kararırken Alaat'a vardılar. Mos, aradaki üç yılda daha da büyümüş görünen kaleye baktı. Bağrışmalar duyuluyordu: "Meşaleleri getirin! Gelenler var!"

"Mola veriyoruz" diye emretti Mos; kaleye giderek su ve erzak almak için izin isteyeceğini söyledi. Birden bir hareket oldu, çünkü bazıları ovada kale duvarlarının dibine kadar yürümüşler, alaca karanlıkta ekili tarlaları ve hurma ağaçlarını görünce Kenan'a[2] geldiklerini sanmışlardı. Mos çok iyi tanıdığı yoldan atıyla geçerek kapıya geldi ve Hussam'ın oğlu Ali'nin adını vererek içeri girdi.

Coşkulu karşılama! Kucaklaşmalar! Beceriksiz sevinç gösterileri! Gülüşmeler. Heyecan. Sıcak duygusallıklar. Sonra yemek. Şarabın, ekmeğin, baharatla pişmiş, kızarmış çalıhorozunun eşsiz tadı... Sonra sorular, cevaplar.

– Kardeşlerin nerede, Samat ile Nebiyet?

– Neredeyse gelirler. Yaptığın yayla oklar hâlâ bende duruyor, biliyor musun?.. Esion-Geber'e mi dönüyorsun? Karını görecek misin? Kayınbabanı gördüm, Yetro'yu, oğlunu, Gerşom'u... Senin Apiru kralı olduğunu söylüyorlar, onları Mısır'dan çıkardığını...

– Hayır, bak, dinle, sana ihtiyacım var...

Ve Mos her şeyi anlattı.

Ali, hayretten hayrete düşerek dinledi.

– Kaç kişisiniz?

– Yirmi yedi bin.

– Yirmi yedi bin!

– Bize su ve erzak gerek.

– Bu kadar kalabalığa! Bak, ben yalnız karar veremem. Senin de bildiğin gibi, üç kaynağımız ve on bir kuyumuz var. Birçok gün, su almak için kuyuları işgal edeceksiniz ve tam

da hayvanların tavlanma zamanı...

– Bize günde birkaç saat ayırın. Ücreti neyse ödeyeceğiz. Zeytinyağıyla un da satabilir misiniz bize?

– Tabii. Ama ambarlarımız size yetecek erzağı sağlayabilecek durumda mı, onu bilmiyorum.

– Sorumluları nerede?

– Burada, Alaat'ta. Şimdi hemen gidip, görüşelim, dedi Ali ayağa kalkarak, gel benimle.

Soğuk gecede evden eve dolaştılar, her evde aynı sahne tekrarlanıyordu; aile reisini mangalın ya da ocağın önünde oturmuş, ısınır buluyorlardı, oğulları, en genç kızları, müşteriler, köleler çevresinde oturmuş; Ali Mos'u tanıştırıyordu, evet evet, onu hatırlıyordu hepsi, şeytanların kralını, onları oturmaya davet ediyordu ev sahibi ve Ali sorunu anlatıyordu: şeytanların kralı Apiruların kralı olmuştu ve bedelini ödeyerek halkı için su istiyordu, un ve zeytinyağı satın almak istiyordu. Her seferinde Apiruların firavunun ülkesini neden terk etmek zorunda kaldığını anlatmak gerekiyor ve sıra, sürgünlerin kaç kişi olduğunu itiraf etmeye geliyordu. Ve her seferinde aynı şaşkın bağrışlar duyuluyordu: yirmi yedi bin mi!

Üç saatin sonunda Ali nihayet suyla ilgili bir anlaşma sağlayabildi: Apirular, yüz gümüş şekel ödeyerek, üç gün üst üste günün ilk üç saatinde su alabileceklerdi. Yeni dönmüş olan Samot ile Nebiyet, erzak için, ertesi sabah gündüz gözüyle bir keşif ve sayım yapmanın daha iyi olacağını söylediler.

İş konuşmaları bittikten sonra Ali, "Bu akşam benim evimde kal" dedi, "çadırdan daha sıcaktır."

– O zaman ağabeyime bir haberci gönder, merak etmesin.

Habercinin dönüşünde anlattığına göre Harun ve ötekiler gerçekten de Mos'un tutsak edildiğini sanarak korkmuşlardı. Ali ile Mos gece için, ocağın kızıl aydınlığında yataklarına uzandılar, tıpkı, üç yıl önce, Mos'un Hussam'ın sofrasına ilk kez oturduğu geceki gibi. Uzun zamandan bu yana Mos, ilk kez üzerindeki koyun postundan yayılan yapağı kokusunu ve ocağın yanık odun ve günlük kokulu sıcağını içine çekerek, gerçek bir yatakta yatıyordu. Odanın ortasına bırakılmış kâselerden hurma, badem, incir, ballı susamlı

kurabiyeleri, bu ayrıcalıklar yüzünden içinde kıpırdanan pişmanlığı bastırmaya çalışarak yiyordu. Yedikçe, açlığını daha çok hissediyordu ve sonunda Ali dayanamadı:

– Buna çok üzülüyorum.

– Neye?

– Seni bu kadar zayıflamış görmek beni üzdü.

Kısa bir sessizlikten sonra Ali tekrar konuştu.

– Neden burada, bizimle kalmadın?

– Baban söylemişti, unuttun mu? Tanrı'nın eli üzerimdeydi.

– Bizimle kalırdın, evlenirdin ve bütün bu insanların sorumluluğu üzerinde olmazdı. Bizim de tanrılarımız var burada.

– Benim Tanrım bana bu halkı Mısır'dan çıkarma görevini verdi.

– Nereye gidiyorsun?

– Kenan Ülkesi'ne.

Ali değişmişti. Şimdi daha bir derinliği var gibiydi ve coşkusundan bir şeyler eksilmişti. Mos, gepegenç bir kaplan bırakmıştı ardında ve mantıklı, soğukkanlı ve rahata alışmış bir yetişkin bulmuştu yerinde.

– O topraklara el koymak mı istiyorsunuz? Ama orada yerleşmiş insanlar var: Kenanlılar, Amoriler ve hepsinden tehlikelisi Hititler...

– Orada Apirular da var. Bize katılacaklardır. Katılmaları gerek! O toprakları alacağız, ne olursa olsun.

– Neyle? Yay mı yapacaksın? Ve de bir sürü ok?

Mos bu gençlik anısıyla gülümsedi.[3]

– Hayır. Ama o ülkeyi alacağız. Bunu Tanrı istiyor.

– Sen Tanrı'nın, insanların mutluluğunu istediğine inanıyor musun?

Soru, Mos'u hazırlıksız yakalamıştı.

– Mutluluk nedir? Keyfince doymak, bir kadını olmak, sağlıklı yaşamak mı? Benim halkım Mısır'da bütün bunlara sahipti. Ama bu onlara yetmiyordu, Ali. Gitmeye karar verdiler.

– Neden?

– Özgürlük, onur ve saygınlık için.

– Peki Mos, bizim özgürlüğümüz, saygınlığımız ve onuru-

muz yok mu? Mutlu bir yaşamımız varken, bunlara da sahip değil miyiz?

– Evet, kuşkusuz, sahipsiniz. Ben bunun tanığı oldum, biliyorum! Ama biz bunlardan yoksunduk. Onun için şimdi zorla elde etmeye mecburuz!

– Ama bu halk, senin halkın değil Mos, diye itiraz etti Ali. Bana kendin söyledin, sen Mısırlısın.

– Tanrı bana bu kimliği ve bu halkı verdi.

– Nasıl?

– Gördüm, bir ağaççıktan bembeyaz bir alev yükseliyordu. Dağlarda yankılanan ve toprağı titreten bir ses! Onu gördüm, Ali, bana göründü. Bunu unutamam.

– Onun emirlerini yerine getirmek için mi karını bile bırakarak gittin?

– Onun iradesi her şeyin üstündedir, dedi Mos, ama sesi uykuluydu. Şarap, yemek ve sıcaktan başı göğsüne düşüyordu.

– Uyu artık, dedi Ali. Bir gün efendin olan Tanrı'ya benim neden seni babamın oğulları olan kardeşlerimden bile daha fazla, öz kardeşimmiş gibi sevdiğimi sor!

Bu sözler Mos'u başını döndürecek kadar mutlu etti, ama artık iradesi onun emrinde değildi. Bir kadının kollarına düşer gibi uykuya daldı. Ve uykuya dalarken, insandaki sevme gücünün ne kadar şaşırtıcı olduğunu düşündü. Hiç bunun üzerinde durmamıştı.

Unutulan şükran sungusu

Ertesi sabah bir el başını yastıktan kaldırdı ve Mos, bir tas sıcak süt uzatan Ali'nin kara gözlerini gördü. İçerken mutluydu bu hareket yüreğini ısıtmıştı.

Sonra Harun'la kabile şeflerine bilgi vermek için aşağı indi, onlar, kaygıyla görüşmelerin sonucunu bekliyorlardı. Evet, su alabileceklerdi, ama zeytinyağı, un, mercimek, bakla, sebze olarak neler alabileceklerini öğrenmek için Alaat'ın kabile şefleriyle bir kez daha görüşmesi gerekiyordu.[1] Coşkulu çığlıklar atıldı. Su, mercimek, bakla, sebze... Birçoğu sabahın ilk ışıklarıyla ovada dağın eteklerinde dolaşmaya çıkmış ve ekili tarlaları, sürüleri, pınarları görünce, bir gün önceki nakarat duyulur olmuştu gene: burası Kenan Ülkesi'ydi, buraya yerleşeceklerdi! Onlara gerçeği göstermeye çalıştı; bu ova bütün bu insanlara yetmezdi; Kenan toprakları çok daha uzaktaydı.

Ardından denizde yıkanmaya gitti. Sonra Ali bir kervancıyla alışveriş işlemlerini tamamlamaya geldi: Apirular yüz çuval unun parasını ödeyebilirler miydi? Yirmi çuval mercimek? On çuval kuru bakla? On çuval kurutulmuş meyve? Elli omer zeytinyağı? Pazarlığa katılan bazı kabile şefleri bir çuvalın ne kadar erzak aldığını sordular. Onbeş omer, diye anlattı Mos, önceden biliyordu. Fiyat sordular. Bir çuval un beş gümüş şekel, mercimeğin çuvalı altı şekel, bakla ve kurutulmuş meyve de aynı, yani altı şekel. Bu hesapla beş yüz

gümüş şekel, artı yüz şekel, artı elli, artı üç gün su alma hakkı için de yüz şekel, yani, toplam yedi yüz gümüş şekel ediyordu. Bedeviler altın şekeli de kabul ederler miydi? Muhasebeci görevini üstlenmiş kervanbaşı, beş gümüş şekelin ve on beş bakır şekelin, iki altın şekel ettiğini söyledi. Kabile şefleri adamlarına danışmaya gittiler, sonra ellerinde dolu dolu iki kenevir torbayla geri döndüler. Harun, bunca erzakı bir kalemde verebilen insanları görebilmek ve daha çok da işe karışmak için hücum eden kadınları zapt etmeye çalışıyordu. Bağrışmalar oldu, Harun'la karısı arasında tartışma çıktı.

– Zeytinyağı! Zeytinyağını unutuyorduk! diye bağırdı Mos.

Üç omeri beş şekel ediyordu, ama Nebiyet üçer omerlik on testiden fazla veremeyeceklerini söyledi. Elli şekel daha ödemek gerekiyordu. Ali bütün bu alışverişleri, yarı şaşkın, yarı alaylı bakışlarla seyrediyordu.

Kervanbaşının getirdiği teraziye Harun'la bazı kabile şefleri kuşkulu gözlerle bakmaya başlamışlardı, bu, satıcılara hakaretti ama terazi elden ele dolaşır ve kefelerin biri öbüründen ağır mı, diye gizlice yoklanırken, tartacak olan kervanbaşı gülümseyerek bekliyordu. Mos ile Ali uzaktan tartı işini seyrediyorlardı. İş öğleye kadar sürdü. Sonra Mos, Harun'la Yeşu'dan, erzak çuvallarını taşımak için yüz kadar adam getirmesini istedi.

Bakışlarını sürgünler kalabalığı üzerinde gezdiren ve birkaç atla eşekten başka bir şey göremeyen Nebiyet sordu:

– Bunları neyle taşıyacaksınız?

– Hepsini götürmeyeceğiz kuşkusuz, dedi Mos. Sanırım buradaki üç günlük molada erzakın büyük bir bölümünü tüketeceğiz. Mısır'dan çıktığımızdan beri, on beş gündür gerçek bir yemek yemedik. Diyelim, yükün en az üçte birinden kurtulmuş olacağız.

– Sebzeden söz ettin, dedi Harun Mos'a. Herkes sebzeden söz ediyor. Sebze olarak ne alabileceğiz?

– Salata ve soğan, diye cevap verdi Nebiyet.

Harun, Ali ile Nebiyet'i işaret ederek, alçak sesle sordu:

– Kim bu adamlar?

– Kardeşlerim, diyebilirim.

– Başka bir dinden olan insanlara nasıl kardeşim, dersin?

– Sen bana diyordun ya? diye cevap verdi Mos.

– Sebzeleri ilave edeyim mi? dedi Nebiyet.

– Evet, dedik ya! diye bağırdı adamlardan biri.

Salatalar için de yirmi şekel daha yazıldı.

– Bu adam kim? diye diye sordu Ali, alçak sesle, Harun'u göstererek.

– Kardeşim, dedi Mos, bu karşılıklı bir örnek[2] sorulara belli belirsiz gülümseyerek.

– Haydi haydi! Biliyorsun ki senin tek kardeşin bizleriz! dedi Ali gülerek. Sonra sordu: bunca zaman ne yiyip, içtiniz?

– Manna ve balık. Acaba koyun da satın alabilir miyiz?

– Koyun on beş şekel, diye fiyatı söyledi Nebiyet. Ama yirmi koyundan fazla veremeyiz.

Ve muhasebeci koyunlar için de hesaba üç yüz şekel yazdı.

– Ne büyük bir sorumluluk yüklenmişsin! diye göğüs geçirdi Ali.

Taşıyıcılar kaleden ilk un çuvallarını indiriyordu ve etraflarında öyle bir kalabalık toplanmıştı ki neredeyse düşeceklerdi. Bağırıp çağırıyor, şarkılar söylüyor, hatta Mos'un düşünceli bakışları altında, çuvalların etrafında dans ediyorlardı. Harun'la kabile şeflerine emir verilmişti: bu mola arasında unun, mercimeğin ve baklanın sadece üçte biri yenilecekti, koyunlarınsa hepsi kesilip, pişirilecekti.

Nebiyet, "Buradan Esion-Geber'e kadar bir daha erzak bulamazsınız" diye uyarmıştı.

– Şarabı unuttuk! diye bağırdı Mos.

Sonra Ali'ye dönerek sordu:

– Şarabınız var mı?

– Birkaç fıçı verebiliriz, evet, ama o kadar.

– Onlara şarap vermek doğru olur mu? diye biraz kaygılı, sordu Harun.

– Suyla karıştırırız, dedi Yeşu.

– Beş fıçı o halde. Fazlası yok.

Akşam, onlara yaşanmış yoksunlukları unutturdu. Kadınlar, bütün öğleden sonra ekmek pişirmişlerdi, gerçek bir ekmek, diye söylemeden de edemiyorlardı. Koyunlar hemen kesilmiş, servi dallarından şişlere geçirilerek çevrilmeye başlanmıştı, kokusu bile birçoğunu sarhoş etmeye yetmişti.

Mercimek ve bakla, sayısız kazanlarda kaynıyordu; kamp yeri binlerce ateşle çıtırdıyor, tütüyor, geceyi kızıllaştırıyordu. Ali yemekleri daha da tatlandırsın diye sarmısak ikram etmişti ve vakti gelince, ateşlerin çevresinde toplanıldı ve yemek yendi, tıka basa yendi. Zeytinyağlı salatayla kızarmış koyun, sarmısaklı mercimek, pırasa ve marul. Çene kemiklerinin müthiş çabası! Su, şarapla sadece pembeleşmişti ama, birkaç yudum içenlerde dumanlı kafalara özgü manzaralar yarattı. Biri, kolları iki yana açık, yere serilmişti, başka biri çadırların yanında atlayıp zıplamaya başlamış, mangallardan birine düşmekten zor kurtulmuştu. Kadınlar dans ediyor, erkekler hep bir ağızdan şarkılar söylüyor, yerli yersiz kahkahalar atıyorlardı.

Midenin arzularının tatmini, açlığın frenlediği insan doğasını, davranışlarını, eğilimlerini hayasızca ortaya dökmüştü. Önce memeler göründü, sonra göbekler, karınlar; beden canlanmıştı, artık o hükmediyordu, tuhaf çiftler oluşmuştu. Gece kuşları korkuya kapılmıştı sanki, bir çakalın uzak uluması Mos'a, kendi hazin hayal kırıklığını dile getiriyor gibi geldi. Bu insanlar kendilerini hâlâ Mısır'da sanıyorlar, krallıkta oldukları günlerdeki gibi eğleniyorlardı burada. Kafalarının içinde hâlâ, firavunun uyruklarıydılar, o tanrıların kullarıydılar. Oysa, tutsak aldıkları Mısırlı askerler kalabalığın en aklı başında insanları olarak görünüyorlardı şimdi. Ordunun disiplini, çok uzakta oldukları halde, onlara hâlâ hükmediyordu. Mos göğüs geçirdi. Bu halkı ülkesine yerleştirmekle görevliydi. Kendilerinin olacak bir vatanda, kendilerinin olacak bir Tanrı'nın, tek, ortaksız, isimsiz, cisimlendirilemeyecek bir Tanrı'nın, onları günahlarından[3] arındıracak bir Tanrı'nın bakışları altında...

Bütün bunları kınayan bakışlarla seyrediyordu Mos. "Tanrı'yı unuttular" diye mırıldandı. "Ne bir dua, ne bir şükran sungusu!"

Samot, Nebiyet ve Ali onu bu keyifsiz düşünceler içinde buldular ve akşam yemeği için eve götürdüler. Düşündüklerini tahmin etmişler miydi? Kim bilir! Ama suskunluğuna saygı gösterdiler.

Gökten inen ziyafet

Küpler, tulumlar, mataralar suyla doldurulmuştu. Eşeklerin, un, mercimek, bakla çuvalları altında belleri bükülüyordu, aslında erzakın çoğu, bir kişinin taşıyabileceği üç dört torbaya pay edilmişti. Şaraptan bir damla bile kalmamıştı geriye. Artık yola çıkma zamanıydı. Alaat'tan ayrılmak Mos'a, Mısır'dan kaçışından çok daha acı geliyordu.

Hussam'ın oğulları "Birbirimizi asla kaybetmeyeceğiz" diyerek, atına armağanlar yüklemişlerdi: sevdiği kurutulmuş meyveyle dolu torbalar, tuz ve çiğnemeyi sevdiği karanfil... Sonra, dev Apiru kervanı yola koyuldu. Denizden esen rüzgâr sertleşiyor, ufukta, bir teknenin kırmızı yelkenlerini şişiriyordu.

Bir kez daha, kendilerini, solda dağlar, sağlarında deniz ve önlerinde bilmedikleri bir gelecekle serapların anası sıcağın dalgalandırdığı yolda yürür buldular.

Yakında tekrar balık tutmamız gerekecek, diye düşündü Mos. Alaat'tan satın aldığı bükülmüş kenevirden kusursuz ağ iplikleriyle yeni ağlar örme vaktiydi.

Akşam, mola verdiklerinde Mos kabile şeflerini topladı.

– Tanrı'nın bizi Mısır'dan çıkardığı günün üzerinden üç hafta geçti, üç haftadır Mısır'dan uzaktayız. Bu günlerde çok karmaşık düşünceler içindeydiniz ve ben, Alaat'taki şenlikten sonra hiçbirinizin Tanrı'ya şükranını ifade etmek için dua ettiğini görmedim. O olmasa ne yaparsınız? Hiç düşün-

dünüz mü? Onu her an kalbinizde ve ruhunuzda yaşatmazsanız o sonunda size kızacak ve sizden vazgeçecektir. Bundan böyle haftanın bir gününün, yedinci günün duaya ayrılmasını istiyorum. O gün Tanrı'ya dua etmekten başka bir şey yapmayacaksınız. Yemek pişirmeyeceksiniz ve evinizden yüz arşından uzağa gitmeyeceksiniz. Balık tutulmayacak. Bağrışma ve tartışma duymak istemiyorum; o gün Tanrı'ya adanmış kutsal bir gün olacak. Ve yarın dua günü! Onun için yemeğinizi bu akşamdan hazırlayın.

– Kutsal ışık gerçekten seninle, Mos, dedi, Gad kabilesinin yaşlı şefi Zefon, Mos'a hayranlığını her zaman dile getirenlerden biriydi. Atamız İbrahim'den beri töremiz böyledir, diye devam etti. O, yedinci gün, kutsaldır demişti, sen de yedinci[1] gün diyorsun. Tanrı seninle olsun!

– Hepiniz idareniz altındakileri bu konuda bilgilendirin.

Başka biri "Ateş yakabilecek miyiz?" diye sordu.

– Hayır. hiçbir iş yapılmayacak. Ateşlerinizi akşamdan hazırlayın ve güneş doğmadan önce tutuşturun.

– Peki üfleyebilir miyiz?

Mos, Zefon'a baktı.

– Evet, ama sadece üfleyeceksiniz, dedi yaşlı şef.

Şeflerden biri, "Aramızda bizim dinimizden olmayan köleler var" dedi. "Mısır'da olduğu gibi, onlardan ateşleri kollamalarını isteyebilir miyiz?"

– Bu mümkün. Mısırlı tutsaklar epeyce kalabalık, bu işlerin üstesinden gelebilirler. Gözleriniz emrinizdekilerin üzerinde olsun.

Mos bir an sustu, düşündü, üzgün görünüyordu.

– Alaat'ta ilk gece, yemek sırasında olanlar beni çok şaşırttı, diye devam etti sonra. Kızlar, içmişlerdi, çıplak dans ediyorlardı. Daha giyimli sayılamayacak genç çocuklar utanılacak hareketlerle bu şenliğe katıldılar ve yaşını başını almış olanlarınız da onlardan geri kalmıyordu.

– Mos, diye sözünü kesti, şeflerden biri. Çoktan beri doyasıya yemek yememiştik ve...

– Üç hafta... Biliyorum. Mısırlı askerler bizden çok daha akıllı, usluydu. Bu, Tanrısına saygısı olan ve bir ulus yaratmaya hazırlanan bir topluma yakışır bir davranış değil! Bir daha böyle şeyler görmek istemiyorum.

Ertesi gün, çadırlarda tam bir sessizlik ve sükûnet vardı. Sadece, bir ocaktan ötekine bir odun atmak ya da taşmak üzere olan bir yemeği karıştırmak için gidip gelen Mısırlı tutsaklar görülüyordu ortalıkta. Bu halkın ruhu, fırtınayla bulanıklaşan sulara benziyordu; durgunluk ve dinlenme onların tortularından temizliyor, diye düşündü Mos.

– Ya bir Sebt günü saldırıya uğrarsak? diye sordu, her zamanki gibi Mos'un yanına gelen Yeşu.

– Kendimizi savunacağız. Sonra günahımızı affettirmek için kurban keseceğiz.

Kervan, iki gün sonra, bereketli bir balık avının ardından tekrar yola koyuldu. Harun, aynı gün yenip bitirilemeyen balıkların, ayıklanıp temizlendikten sonra kurutulmasını önerdi. Zaten güneş ve rüzgârla çok çabuk kuruyordu. Sabah güneşe seriyorlardı ve ertesi gün balıklar, deri parçalarına dönüyordu.

Dördüncü gün, Alaat'tan satın alınan erzaktan geriye pek az şey kalmıştı. Manna ve balıkla ilk günlerin tekdüzeliğine dönüldü ve bu kez, Alaat'ın nefis yiyeceklerinden sonra daha da güç katlanılır oldu.

Sonunda, Mos'un Harun'un, Yeşu ile Mişael'in sabrını sınayan sızıldanmalar, yakınmalar tekrar başladı. Kadınlar, ta gerilerdeki sıralardan, yüz arşınlık yoldan koşup gelerek unlarının bittiğini, zeytinyağı kalmadığını söyleyip, bağırıyorlardı. Neredeyse susuzluk da kendini gösterecekti.

Akşam, gergin bir havada mola verildi. Herkes homurdanıyordu. Yatıştırma sözleri de, azarlama da işe yaramadı.

Olay ertesi sabah yaşandı.

Gökyüzü bir anda kıpır kıpır oldu, cıvıl cıvıl oldu, kardı, sonra küçücük, tüylü canlılar, Apiruların hayretten büyümüş gözlerinin önünde toprağa dökülmeye başladı. Mos aynı anda düşenlerin bıldırcın olduğunu anladı. En yakındaki adamlara seslendi:

– Çabuk! Tekrar havalanmadan yakalayın!

Mişael ve Eleazar ötekilere haber vermek için çadırlar boyunca koştu. Ama kadınlar çoktan çığlık çığlığa çadırlardan fırlamışlar, kuşların üstüne örtülerini, giysilerini, çamaşırlarını fırlatıyorlardı, çocuklar deli gibi sağa sola koşuyordu ve

adamlar, az ötedeki ava atlamaya hazırlanan kurbağalar gibi iki büklüm, yerdeydiler. Görülmemiş bir heyecan insanları sarmıştı, heyecan, yakındaki çalılıklardan çıkan iki kızıl tilkinin koşuşan insanların arasından bir iki bıldırcın kapıp, yuvalarına götürmeye kalkışmasıyla doruğuna ulaştı. Mos da beş bıldırcın yakalamış, yassı bir taşla öldürdükten sonra götürüp çadırına atmıştı.

Gözlerini göğe kaldırdı, önce üç çift kızıl atmaca gördü, sonra gökyüzünü şimşek gibi kesen yeni bir bıldırcın sürüsü geldi. Sürü, atmacaların korkusuyla rüzgâr almış yelken gibi dalgalandı, sonra ikiye bölündü, bir bölümü baş döndürücü bir hızla düşerek insanların bağrışmaları arasında yere yayıldı. Atmacalar, göğün yükseklerinde, daha sürü geçerken paylarına düşeni almışlardı. Sonra sürüden geri kalanlar, hedeflerine doğru yola koyulmadan önce sağda solda oyalandı ve yok oldu.

Mos iki bıldırcın daha yakalamıştı; herkesin kaç kuş yakaladığını sormadı, dağıtım da yapılmadı. Ertesi gün, olmazsa bir gün sonra başka bir bıldırcın sürüsü daha gelecekti, tam mevsimiydi. Bugün yiyememiş olanlar o gün yerlerdi. Nihayet doğrulup rahat bir nefes alınca: "Sana şükürler olsun Tanrım!" diye bağırdı. "Cömertliğin için şükrolsun sana!"

Bıldırcınlar, bu kalabalık için olduğundan çok, kendisi için armağandı; onu, hiç olmazsa bir süre için, karnı acıkanların sızlanmalarından kurtarmıştı. Tanrı ona cevap vermişti ve önemli olan buydu.[2]

Bütün öğleden sonra kuşlar yolundu, temizlendi, kızartıldı. Bazıları kuşları doğrudan kurutmak için asmıştı. Akşam, ateşin karşısında, Mos, Harun, Yeşu, Mişael ve Zikri, büyük bir sessizlik içinde ikişer bıldırcın yediler. İncecik kemiklerin dişlerin arasında çıtırdadığı duyuluyordu, başka söze gerek yoktu.

Bıldırcın sorunu

Mos, her sabah yaptığı gibi denizde çok erken yıkanmış çıkmıştı, Mişael'i kıyıda kendisini bekler buldu; çoktan suya girmiş çıkmıştı, alnına yapışmış ıslak saçları pırıl pırıldı. Atlarınkine benzeyen düşünceli, kocaman, kara gözleri kaygılıydı. Mos'a bir şeyler sormak ister gibi bakıyordu. Söylemek istedikleri vardı, besbelli.

Mos, sudan çıkar çıkmaz silkinen köpekler gibi başını sağa sola sallarken: "Ey, ne var, dedi, ne oluyor? Keyifsiz görünüyorsun?"

Mısırlılar gibi Mişael de -aslında bir ay öncesine kadar o da Mısırlıydı- kötü haber vermeyi sevmiyordu, yüzünü buruşturarak çenesini oynattı, bir an gerçekten ata benzedi çizgileri.

– Seni konuşturmak için sopa mı atayım, yeğenim?

Mişael yüksek sesle, kısacık bir kahkaha attı, kişner gibi ve Mos, onun böylesine çekicilikten yoksun oluşuna üzüldü bir an.

Sonunda konuştu genç çocuk, Mos saçlarını kuruturken anlattı. Bölük pörçük, dura dura, olanlara kendisi de inanmıyormuş gibi anlatıt. Mos, gitgide keyfi kaçarak dinledi.

En oburları bile iki üç bıldırcını sindiremeyecek kadar yeme alışkanlığını kayıp mı etmişti? Bu kadar kısa zamanda? Olacak şey miydi? Ama olmuştu, gece, birçokları için çok zor geçmişti, bazıları için ise son gece olmuştu. Mishael duyduk-

larını anlatıyordu. Pek çok kişi hastalanmıştı ve kalplerinin sıkıştığından yakınmışlardı. "Kalpleri sıkışmıştı", ağzı laf yapanlar böyle anlatıyordu. Üç kişi ölmüştü, on-on iki kişi hâlâ çadırlarında ölümle pençeleşiyordu. Mişael'in soğuk, hemen hemen resmî konuşmasında kuşkulu bir ifade vardı; başta Tanrı'nın ihsanı olarak karşılanan bıldırcınlar, aksine göklerdeki Ulu Güç'ün bir cezası, bir intikamı olabilir miydi? Ama niçin? Neyin cezası?

Mos birden korktu. Nedenini bilmediği bu felakete bulabileceği bir çare yoktu. Sadece, suçlunun bıldırcınlar olduğunu tahmin ediyordu. Ama Mısır'da pek çok kez bıldırcın yemişti, hiç dokunmamıştı ona, hele hiç hasta olmamıştı, hiçbir zaman, kuşkusuz bu insanlar da yemişti Mısır'da. Ve birden, hatırladı: bıldırcının çok fazla yenmemesi gerektiği söylenirdi hep ve kendisi bunu onlara hatırlatmayı unutmuştu. Şimdi her şeyi açıklaması, olayın nedenini anlatması gerekti, gerçek nedeni.

Hayal kırıklığı ve ümitsizliği o anda bir hastalık gibi bütün varlığında hissetti. Bir vatan, bir kimlik, bir inanç peşinde yollara düşmüş bu halkın başındaydı. İnsanlar ona güvenmişlerdi, ama kuşkulu, hep tartışılan bir güvendi bu aslında ve her an otoritesine karşı çıkmaya hazırdılar. Gerçekten Tanrı tarafından görevlendirilmiş miydi? Bir çoğu, Korah gibi mesela, ona inanmıyordu, bunu küstahlıklarından, kötü niyetli konuşmalarından anlıyordu. Şimdi karşısına geçip, neler söyleyeceklerini biliyordu: "Et istemiştik, Tanrı'nın bu isteğimizi yerine getirdiğine inandık, ama aldanmışız. Onun yolladığı bıldırcınlar bizi zehirledi ve insanlarımızı öldürdü. Senin dün bize anlattığın Tanrısal lütuf, Tanrısal sevgi bu mu? Ya da belki sana görünmüş olan, daha doğrusu senin, gördüğünü iddia ettiğin atalarımızın Tanrısı, bizim Tanrımız değildir!"

Birden, kıyı boyunca yürüyerek yaklaştıklarını gördü. Aralarında, hiç kuşkusuz Korah'ın da bulunduğu yirmi beş, otuz kişi. Kararlı bakışlarla yaklaşmalarını bekledi. Önce tek kelime konuşmadan, karşı karşıya durdular, öfkeli otuz adam ve o, ayakları ve göğsü çıplak ayakta bekleyen Mos. Omuzlarının üstünden ileriye baktı ellerinde mızraklarla genç adamların oluşturduğu bir kalabalığın başında Yeşu ve Mi-

şael'i gördü. Kendiliklerinden, onu korumak için gelmişlerdi, demek tehlike beklediğinden de büyüktü. İş çatışmaya kadar giderse, bu, toplulukta bir çatlak yaratabilirdi. Harun da koşarak geliyordu.

"Mos" diye başladı Abiram, soğuk ve korkutucu bir sesle, "dört insanımız öldü, birçok da hasta var. Ölüyorlar. Bıldırcınları yedikleri için." Korah sözünü kesmek istedi, Abiram bırakmadı. "Tanrı'dan et istemiştik. Dualarımızın kabul edildiğine inanmıştık. Ama bu bir aldatmacadan başka bir şey değilmiş..."

Korah bir kez daha söze karıştı:

– İbrahim'in Tanrısı bizi asla aldatmazdı! Dua ettiğimiz o her şeye kadir Tanrı değilmiş!

Abiram devam etti:

– Dualarımızı dinleyen gerçekten her şeye kadir Tanrı mıydı? Yoksa senin peygamberi olduğun Tanrı, kötü bir Tanrı mı?

Olay, düşündüğü gibi gelişiyordu.

– Sen bıldırcın yemedin mi Korah? diye sordu Mos. Ya sen? Ötekiler, sizler?

Evet yemişlerdi.

– Ama bak, buraya gelecek kadar güçlüsünüz, hasta filan da görünmüyorsunuz!

Gözlerini kırpıştırdılar, hazırlıksız yakalanmışlardı.

– Sanırım, diye devam etti, Tanrı'nın size kötülük ettiğini düşünüyorsunuz! Oysa gerçek zehir, sizin sınır tanımaz aç gözlülüğünüz! Balığınız vardı, sonra mannanız oldu, ama bu kez de et istediniz! Arzularınıza gem vurmayı asla denemediniz, sürekli bir şeyler isteyerek Tanrı'yı öfkelendireceğinizi düşünmediniz!

Yeşu'yla mızraklı gençler konuşanların hizasına gelmişlerdi. Yeni gelenler öfkeli bakışlarla karşılandı.

Nemuel, Eliab'ın öteki oğlu, çenesini öfkeyle oynatarak "Peki, ya bıldırcınları yeyip ölenler, onlar neden öldü?" diye bağırdı.

– Mısır'da, bıldırcının çok fazla yenmemesini gerektiğini öğrenmemiş miydiniz? dedi Mos. Bu kuşların, içlerinin boşaltılması ve sadece etinin yenmesi gerektiğini bilmiyor muydunuz? Bütün bunları unutacak kadar gözünüz dön-

müştü, değil mi? Tanrı açgözlüleri cezalandırdı.

– Her şeye verilecek cevabın vardır, diye bağırdı Korah. Ama insanlar öldü! Belki başkaları da ölecek! Sorumlusu sensin! Ben şefinizim diyorsun, bize neden söylemedin? Bu insanları sen öldürdün! Mos'un ta yanına sokulmuş olanca sesiyle haykırıyordu.

İssar oğlunu tutmak için aralarına girdi. Ama Mos güçlü eliyle adamı iterek, uzaklaştırmıştı.

– Ben hiç kimseyi öldürmedim, Korah. Ama sen dikkat et de vaktinden önce ölmeyesin.

– Ne, beni tehdit mi ediyorsun? diye bağırdı Korah, Mos'a sokularak. Beni tehdit etmeye cüret ediyorsun, ha?

Güçlü eller onu zapt ediyordu, korkunç bir öfkeyle delirmiş gibi bağırdı:

– Seni geberteceğiz, prens bozuntusu! Seni geberteceğiz! Gebereceksin, piç!

İssar oğluna bir tokat attı, Yeşu ile Mişael çıldırmış adamı yakalamışlardı, her yandan yumruklar iniyordu. Datan'la Abiram ne yapacaklarını şaşırmışlardı, Mos'un üstüne yürümek istediler, derhal uzanan kollar onları durdurdu.

– Burada bağırıp çağıramazsınız, dedi Harun.

– Bu adamları bağlayın, diye emretti Mos, ben bir karar verene kadar onlar senin gözetiminde kalacak Yeşu!

– Bizim de insanlarımız var! diye bağırdı Datan. Burada kimseyi asıp, kesemezsin!

Ama Mişael onu sert bir hareketle susturarak önü sıra itti, çevirdi, ellerini bağladı. Adamı, elleri bağlanmış olan Korah'ın yanına götürdü.

– Gerçekten de Tanrı, böyle sahneler yaşansın diye mi bizi Mısır'dan çıkardı, İssar? Avaris'te kalıp, sizleri Mısırlı ustabaşlarının kamçılarına terk etsem, çok daha iyi edermişim.

– Böyle söyleme, diye mırıldandı İssar. Yüreğim kan ağlıyor.

– Ama Tanrı beni görevlendirdi, sizler beni seçtiniz, alın yazımız böyle yazıldı, İssar. Senin oğlunu, öz oğlunu öldürtmem bile gerekse, sizi Tanrı'nın istediği yere götüreceğim.

– Biliyorum Mos.

Kadınlar, yüzleri kül rengi, bakışları öfke ve korku dolu,

olanları uzaktan seyretmişlerdi. Korah'ın kavgasında onu desteklemeye gelmiş adamlar, Yeşu komutasındaki mızraklı koruyucuların sert bakışları altında usul usul dağılıyordu.

Mos, ilk kez bir insanın öldürülmesinden söz etmişti, onun emriyle gerçekleşecek bir idam ve daha da korkuncu, kendi kanından bir insanın öldürülmesiydi söz konusu olan. Ama bu insanlar, Tanrı'nın emirlerine karşı geliyor, isyan ediyorlardı; bundan daha ağır bir suç olamazdı.

Mos, Harun'un ve Yeşu'nun yanında, kendini yapayalnız hissetti birden. Uzun süre konuşmadılar. Kaybedilmiş bir gündü, ölenleri gömmek ve hastaların ayağa kalkması için beklemek gerekiyordu.

– Ben bir hiçim, diye mırıldandı sonunda Mos. Ama bana karşı gelen, Tanrı'nın iradesine karşı gelmiş demektir. Sen, Tanrı'nın iradesinin koruyucususun, Yeşu!

– Ben onun hizmetkârıyım.

Mos bakışlarıyla genç adamın gözlerini aradı ve buldu. Kocaman iki akik. Ne öfke, ne nefret; göklerin yedinci katının hizmetkârı böyle olmalıydı işte!

– Dün silahlandırılacak beş yüz adam daha seçtim dedi Yeşu.

– Mısırlıları da al.

– Öyle yaptım. Çok iyi askerler. Ötekilere iyi örnek oluyorlar.

– Demek bin, bin beş yüz oldunuz. Üç bin beş yüz adam daha isteriz. En az! Bir o kadar da mızrak. Herkes kendi mızrağını yapsın. Nasıl yapacaklarını göster onlara.

– Önümüzdeki günlerde hepsi yapılacak.

Mos başını salladı, atına bindi ve kendi kendisiyle başbaşa kalmak için hayvanı uzaklara doğru sürdü. Eskiden olduğu gibi, tüm ruhunun Tanrısal varlıkla dolduğu uzun dualara yeniden başlamıştı. Ama bu kez, ruhuna bir ışık gibi dolan o kutsal esin gelmedi. Birden, kendini, gencecik bir erkek çocuk olarak, Firavun Seti'nin karşısında buldu.

– *Sence, krallıkta adaletin en büyük koruyucusu kimdir?*

– *Sensin. Çünkü en büyük gücün sahibi sensin!*

– *Ya ben adeletsiz davranırsam?*

– *Set seni cezalandırır.*

– *Evet, Set beni cezalandırır. Tanrılardan gelmeyen ada-*

let yoktur, çünkü en büyük güç onlarındır. Adalet, Ptahmos, Yasa'dır ve Yasa Tanrılardan gelir, bunu hiçbir zaman unutma!

Sahne, öylesine kesin bir gerçeklikle canlandı ki belleğinde, bir an yüreği sıkıştı. Gözlerini kapadı ve sarayın görkemli salonunu, tunç, altın, mücevher pırıltıları içinde bir kez daha görür gibi oldu.

Yasa. Yasa Tanrılardan gelir. Yasa olmazsa halkın adaleti olmazdı. Halk bile olamazdı. Halk değil kendini beğenmişliğin, öfkenin ve çılgınlığın esiri olmuş, başıbozuk kalabalıklar olurdu sadece. Evet, onlara Yasa'yı kabul ettirmek zorundaydı. Ama nasıl?

Öğretmeni Amsetse'nin ona, yeni, çok güzel bir papirüse, o güzel hiyeratik yazıyla yazdırdığı, Ptahhotep'in öğütlerinden bir bölümü hatırladı.

"İnsanlarda korku yaratma, çünkü Tanrı aynı silahla seni yener. Biri böyle yaşamayı seçmişse, Tanrı onun ağzından ekmeğini alır. Biri zenginleşmek isterse, Tanrı ona 'Bu zenginliği senden alabilirim' der. Biri savaşmak isterse, sonunda güçsüzlüğe mahkûm olur. İnsanda korku yaratılmasın, ona barışın kucağında bir yaşam bağışlansın ve böylece o, korkutularak zorla elinden alınanı, gönül hoşluğuyla versin."

Etkileyici sözler, diye düşündü, başkaldıranların cesaretini kıracak sözler. Kendisi de savaşmıyor muydu? Peki, korkuyla değilse, Abiram gibi, Datan gibi adamlara neyle Yasa'yı kabul ettirebilirdi? Mos'tan duyacakları korku değil, hayır, Tanrı korkusu! Ve Tanrı ondan yana, onun yanında olduğu sürece, başarısızlık söz konusu olamazdı.

Mısırlılar, kendi yasalarını zorla uygulamaya bile gerek görmemişlerdi, çünkü Apirularda müthiş bir korku ve nefret uyandırmışlardı. Apirular, Tanrı'nın daima kendi halkının yanında olduğunu, olacağını bile unutmuşlardı. Şu anda Shu-enshi'nin, Avaris rahibinin yüzünü görür gibi oluyordu, ikiyüzlülük ve küstahlığın çirkinleştirdiği bir yüz ve bu hayali hemen belleğinden kovdu. Hayır, Tanrı'nın ulusunda asla böyle rahipler olmayacaktı!

– Tanrım, bana güç ver, diye yalvardı. Seçmek çok zor, bana yol göster, aydınlat beni!

Kayalığın üzerine uzanmış bir leopar, ona bakıyordu. Mos elini hançerine götürdü. Ama leopar altın pırıltılı gözleriyle onu seyrediyordu sadece ve Mos'a sanki kendisine gülümsüyormuş gibi geldi.

Kampa döndüğünde Harun ona, insanların, bu mola yerine Obur Mezarları, Kibrot Hattava adını verdiklerini anlattı. Demek felaketin nedenini biliyorlardı. Dört kişi ölmüş ve gömülmüştü. Hastalar iyileşiyordu. Yarın yola çıkılabilirdi.[1]

İnançsızlar

En kısa zamanda su bulmak gerekiyordu, gece molasından önce.[1]

Mos, Alaat'tan iki günlük yolda Sebia Vahası'nın bulunduğunu çok iyi hatırlıyordu. Ama o, deve sırtında yapılmış bir yolculuktu. Yürüyerek ve üstelik uzun süren gece molalarıyla bu en az dört günlük yol demekti. Çok geçmeden, sıcak da bastırınca susuzluk dayanılmaz hale gelecekti.

Bu yüzden gözünü, denizle dağlar arasında uzanan, oldukça sık yeşillikten ayırmıyordu, akbabaları, atmacaları, daha açık yeşil, daha taze bitkileri arıyordu bakışlarıyla. Oralarda alıcı kuşlar dolaşıyorsa, bu, av hayvanlarının bulunduğu anlamına gelirdi ve av hayvanları bir derenin, bir su kaynağının yanında olurdu. Açık yeşil taze bitkilerse, toprak yüzeyini ıslatan bir suyun varlığına işaret ederdi. Çünkü kıyı şeridinde yaşayan siyaha yakın koyu yeşil bodur meşeler, gece inen nemle yetinir, ta derinlere indirdikleri kökleriyle su alırlardı.

Birden, gözü, taze, yemyeşil yapraklı bir bitki kümesine ilişti ve yakından görmek için atından indi. Taşkıran otların, ılgınların, tatularla zakkumların sık örtüsü arasında boy vermiş akasyalar, firavunincirleri ve tek tük yabanî bademağaçlarıydı bunlar. Yaklaşan ilkbaharla fışkırmış yapraklar. Hemen kazmacıları çağırdı Mos.

– Burada su var.

Kazmalar, kürekler toprağa daldırıldı.

– Ya tuzluysa su? dedi Harun.

– Tuzunu ayırırız.

– Tuzu ayrılsa da zor içiliyor.

– Zor bile içilse ölmekten iyidir.

Bir saat sonra kazmacılar ıslak bir tabakaya rastladılar. Az sonra ayakları suyun içindeydi.

– Bir maşrapa verin.

Mos suyu tattı.

– Hemen hemen tatlı bir su.

– Ama herkese yetecek su yok, dedi Harun, ağlamaklı, her an korkmaya hazırdı.

– Hepimize yetecektir.

Mos yer altı sularını tanıyordu artık. Son yağmurlarla beslenmiş olan bu suyun, yüzeye bu kadar yakın olması bolluğunu gösteriyordu. Ama ileride, yaz geldiğinde yarıya inecekti.

– İki üç güne kadar bir vahaya ulaşacağız.

– Nereden biliyorsun?

– Biliyorum, çünkü gördüm.

– Artık pek manna da bulamıyoruz.

– Daha ileride bulacağız.

– Her şeyi biliyorsun.

– Gerektiği kadar biliyorum.

Gerçekten de herkese yetecek su vardı ve rahatça içilebilecek bir suydu. Gene de, mataralarını doldurmaya gelenler, yüzlerini buruşturuyorlardı; ne yapalım kötü de olsa içeceğiz, der gibiydiler.

Mos, Tanrı'nın kulu olmaya layık pek az insan var, diye düşündü. Orada, gökyüzünde, bütün bu olanları nasıl değerlendiriyordu acaba?

İnsanlar göğe bakıyorlardı, ama bıldırcın yoktu. Gençler, Yeşu'nin önerisiyle sapanlarıyla ceylan avına çıkmışlardı. Bu, herkese yetecek kadar et olacak demek değildi kuşkusuz, ama Mos, avcının vurduğu hayvanı, kendi kabilesinin insanlarına istediği gibi dağıtacağını söylemişti. Hem, bir şeyleri savaşarak kazanmayı da öğrenmeleri gerekti.

Bir gün önce ceylan vurmuş olan Mişael, bir parçasını Mos'a getirmişti, Mos eti üçe ayırdı, meşe dalına geçirerek

ateşte kızarttı, meşe ete güzel bir koku veriyordu. Et sertti ve alışılmadık bir tadı vardı, ama üst üste yedikleri balıktan sonra değişiklik iyi gelmişti.

Hayal kırıklığı onları Sebia'da bekliyordu; Bedevîlerin, satabilecekleri üç çuval unla üç fıçı şarapları vardı sadece; geri kalanı kendilerine saklıyorlardı. Koyunları da yoktu, Esion-Geber'de satmışlardı; damızlıkları da satacak değillerdi herhalde. Mos, üç çuval unla yapılacak ekmeğin geçmiş günlerde onaylanmış olan sıraya göre dağıtılmasına karar verdi: kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, askerler. Kadın başına bir ekmek düştü. On, on iki bağ soğan dağıtıldı. Ama nihayet, bol bol suya kavuşulmuştu.

Temina Vahası'nda da durum daha iyi değildi. Bir miktar ceylan eti, epeyce kurutulmuş balık ve peksimet; mideler yeniden küçülmeye başlayacak, diye düşündü Harun. Sinirler, evet, sinirler de tekdüzelik, yorgunluk ve kötü hava yüzünden geriliyordu. Gökyüzü bir anda kararıyor, bardaktan boşanırcasına yağmur iniyordu, yağmur, bastıkları toprağı bataklığa çeviriyor, yolcuları tepeden tırnağa ıslatıyordu. Bazen buz gibi bir havayla donuyorlar, bazen güneşle kavruluyorlardı. Sel sel inen yağmurun tek faydası, istedikleri kadar su biriktirmeleriydi. Çocuklar ve gençler ise diğerlerinin aksine, sağanakları sevinçle hatta kahkahayla karşılıyorlardı, çünkü yağmur, yolun tozundan yıkıyordu onları ve çocuklar su birikintilerinde atlayıp, zıplamayı seviyordu. Mişael sapanla ava çıkıyor, günde bir iki çalıhoruzuyla dönüyor ve akşamları, her zaman bir tabağını Mos'a ayırdığı çorbalar pişiriyordu. Mos bu kaçamak armağanları Mişael'in kendisine takılıp, alay etmesi sonucunda kabul etmişti. Mişael, Yeşu ve başka birkaç genç adam bütün ruhları ve akıllarıyla Mos'a bağlıydılar. Onlarla her şeyi rahatça konuşuyordu, çünkü, doğrusu Harun'la bile kendini güvende hissetmiyordu. Oysa bu gençlerle bir çeşit sırdaşlıkla birbirlerine bağlanmışlardı. Genç adamların içinde yanan bir ateş vardı. İsrail'i kuracak olan onlardı, yoksa o kızarmış but sevdalıları, soğan ya da kavun özlemiyle ağlaşanlar değil...

– Bu daha uzun süre böyle devam edemez, Mos, dedi Yeşu birden; yakında sabırları taşacak!

– Ey, ne olacak?

– İsyan edecekler.

– Peki, sonra?

– Sonrası, onları çölde bırakıp, gideceğiz, dedi Yeşu, telaşsızca bir çalıhorozunun butunu kemirirken. Nerede su bulunacağından bile haberleri yoktur! Bu koskoca kalabalığın ancak yarısı sana yürekten bağlıdır. Geri kalanı homurdanmaktan başka şey bilmeyen bir çapulcu takımı! Belki de gerçekten onları çölde bırakmak daha hayırlı! Sen bir ulus yaratmak istediğini söylüyorsun. Bu durmadan seni suçlayan adamlarla mı yaratacaksın o ulusu?

– Onları terk edemem. Onlar bana Tanrı'nın emanetleri...

– Seni lanetliyorlar. Beddua ediyorlar.

– Biliyorum.

Bir süre konuşmadılar.

– Emrinde kaç adamın var şimdi? diye sordu Mos.

– Üç bin iki yüz. Üç bin de mızrak.

– Biraz elini çabuk tut. Beş bin kişi demiştik.

– Elimden geldiğince hızlandırmaya çalışıyorum. Çocuklar, kiminle dövüşeceklerini soruyorlar bana. Büyükleri onların cesaretlerini kırıyor. Hepsi Kenan Ülkesi'ne varacağımıza ve orada ekmek için hazır, ısıtılmış fırınların, tencerelerde kabakların, çayırlarda otlayan ineklerin onları beklediğine inanıyor.

Yuşe, sakin gözlerle Mos'a baktı.

– Onların istedikleri, Mos, Setepentot'un başkaldırısından yararlanarak Aşağı Mısır'da küçük bir krallık kurmaktı, böyle, çöllerde taban tepmek değil!

Kuşkusuz, gençlik, durumu çok daha yukarıdan ve bir önceki kuşaktan çok daha gerçekçi bir gözle görüyordu. Onlar için bu büyük göç, bir ekmek ve kabak sorunu değildi, görkemli, olağanüstü bir girişimdi. Mişael'in, Yuşe'nin, Zikri'nin ve ötekilerin aslında biraz da haşin olan alaycılığı Mos'a iyi geliyordu.

– Tanrı böylesini istedi, Yeşu.

Daha güneyde,[2] Refidim'de o gün, tatlı su bulunamaması yüzünden, isyana çok yakın bir gergin havada başladı. Beş gündür yağmur yağmıyordu ve kazılan kuyulardan tatlı su çıkmamıştı. Mos'a duyulan öfke, açlık ve yorgunluğun da eklenmesiyle çirkin bir tartışmaya ortam hazırlamıştı. Bir

önceki gün, Sin Çölü'nü çevreleyen dağların eteğinde konaklamışlardı. Ertesi sabah, ortalık ağarırken, iki yüze yakın adam Mos'un uyuduğu çadıra sokulmuşlardı. Gürültüye Mos uyanmış ve bazılarının ellerindeki taşları gören Harun çok telaşlanmıştı.

– Bütün gece susuzluktan kıvrandık, diyordu adamlar. Bulduğun o tuzlu su bizi büsbütün susatmaktan başka bir halta yaramadı! Tanrı istedi diye bizi buralara sürükledin. Üç aydır bizi açlıktan, susuzluktan kıvrandıran Tanrı ne biçim Tanrı'dır, ha? Sen hangi Tanrı'nın peygamberisin? Bizim Tanrımızın mı? Yoksa başka bir yerin Tanrısının mı, ha, Mos? Pazuzu rahibi* misin yoksa?[3]

Mos taşları da görmüştü, ama günahkâr sözleri soğukkanlılıkla dinledi. "Yücelerin yücesi Tanrı bu hayvanı niçin yaratmış?" diye kendi kendine soruyordu. Sabah, hava serindi, ama çepeçevre etrafında nefretin sıcağı vardı. Gözlerini kaldırdı ve karlarla taçlanmış dağlara baktı. Bahar ılıklığı kuşkusuz karı eritiyor ve çavlanları besliyordu. Böyle bir su bulmak gerekti.

– Burada bekleyin, dedi soğukkanlılığını kaybetmeden. Öğleden önce dönmüş olurum, size suyu nerede bulacağımızı söyleyeceğim.[4]

Giysilerini sırtına geçirdi, bastonunu aldı ve dağlara doğru yürüdü. Sağlam bacaklarına ve çevik bileklerine şükrederek kayalara tırmandı. Bu bir ceylanın geçebileceği bir yoldu, insanın değil. Bilekleri, avuçları yırtıldı, nefes nefese kaldı, kayadan kayaya atlayarak tırmandı ve iki saat sonra, soluklanmak için durdu.

"Suyu bulsam bile" diye düşündü, "içmek için buralara kadar gelemezler."

Etrafına baktı. Göz alabildiğine, altın sarısı ve mavi; yerküreye serilmiş sınırsız büyüklükte bir canavar derisi, burada kayalı, taşlı ve ötelerde yumuşacık, düzgün... Demek yücelerin yücesi, dünyayı buradan seyrediyordu, pis kokulu soluklardan ve aşağılık, çirkin hırslardan uzakta. Birden güçlü bir rüzgâr kırbaç gibi çarptı yüzüne, onu canlandırdı. Kafasındakileri silip süpüren ve bedenini ve ruhunu terte-

* Pazuzu: iblis (ç.n.)

miz yapan bir rüzgâr.

– Tanrım! diye haykırdı Mos. Onları istediğin yere götürmemi istiyorsan, hiç olmazsa nerede su bulabileceğimi göster bana!

Şimdi, kaybolan ümidi yüzünden kolları daha ağırlaşmış gibi geliyordu ona.

Birden, tok bir ses duyarak döndü baktı. Gözünün hizasında bir şey kımıldamıştı. Bir ceylandı bu. Kuşkusuz, toynağıyla bir taşı uçuruma yuvarlamıştı. Hayvan Mos'u görmüştü, yüz arış kadar uzakta, güzel kadife gözleri korkulu, ona bakıyordu. Oysa ceylanlar günde en az bir kez su içmek zorundaydı. Mos, tehlikeli bir tırmanışla bir düzlüğe çıktı ve buradan, dağın öbür yamacını görmeye çalıştı. Ceylan kaçmış, bütün yabanî hayvanların yaptığı gibi bir anda gözden kaybolmuştu.

Mos'un bakışları, dağın yamacı boyunca, basamaklarla aşağıdaki ovaya kadar inen yeşil bir vadiyi izledi. Ardında sakladığı güneşin altın rengiyle yaldızlanmış kocaman dağ, koyu kırmızı, karşısında yükseliyordu. Ve vadinin derinliğinde çağıldayarak akan bir su vardı.

Irmağın yatağına baktı. Su, yer yer oldukça derin olduğu belli eski bir yatağın içinde, basamaktan basamağa coşkuyla atlayarak iniyordu. Aşağıda, ovada, bir gökkuşağının altında köpükleniyor, sonra, düzlükte doğuya uzanan küçük menderesler içinde pırıl pırıl akıyordu.

Çağlayarak aşağı inen suyun peşi sıra gidebilecek miydi? Çevreyi gözden geçirdi, sıcağı hissetmeye başlamıştı, üstlüğünü çıkardı, sarıp sarmaladı, kuşağına bağladı, yamacı inmeye başladı, dik bir yokuşu, sonra daha yumuşak bir yamacı ağaççıklara, ağaç köklerine, sağlam, büyük taşlara tutunarak indi, tepede iki üç ceylan, alaycı bakışlarla onu seyrediyordu. Bir saat sonra, kan ter içinde, çavlanın eteğine ulaşmıştı, çocuk gibi kendini serin, köpüklü suya bıraktı. Bir daha hiç su bulamayacakmış gibi içti, içti, dişleri temizleyen kokulu bir ot kopardı, çiğnedi ve durup ovaya baktı.

Ova, dağın eteklerini bir uçtan bir uca dolanıyordu. Yamaçları izleyerek yürüdü ve kıyı ovasına ulaştı. Bir saat sonra, kasları tutulmuş ve başında hâlâ güneşin sıcağıyla kampa dönmüştü.

– Ne oldu? diye sordu Harun.

– Mataralarınızı, testilerinizi alın, benimle gelin!

Oraya vardıklarında insanlar gözlerine inanamadılar. Mısır'da bile, böylesine berrak bir su görmemişlerdi. Sonra Mos'a baktılar.

– Bu suyu bana Tanrı gösterdi, dedi. Şimdi, için bakalım! Sizin inançsız yakınmalarınızdan bıktım! Sizler yücelerin yücesi Tanrı'ya layık değilsiniz!

Gözlerde utanç ve korku okunuyordu.

– Bu suyun adı Günaha Girme ve Kavga olacak! dedi Mos.[5]

Yüzü, içindeki müthiş öfkeyi yansıtıyordu. Sadece Yeşu, Mişael ve Zikri peşi sıra yürümeye cesaret edebildiler.

– Hayatımda bunun kadar temiz bir su görmedim, dedi Yeşu.

"Berrak su ve Yasa" diye düşündü Mos. "İnançsızlar daha ileri gitmeden Yasa'yı uygulamak gerekli."

Ama Tanrı'nın gizli adı olan kader, başka bir karar almıştı.

İlk çatışma, ilk zafer

Olay patlak verdiğinde, iki gündür, berrak suyunu içtikleri ırmağın kıyısındaydılar.

Güneş doğduktan dört saat kadar sonra, Mos çadırında oturmuş, iki ayrı anneden olmuş çocuklarla ilgili bir miras davasında bir kabile şefiyle şikâyetleri dinliyordu ki, birkaç kadın koşarak geldi, bağırıyorlar, ağlayarak saçlarını yoluyorlardı, öfkeyle bağıran erkekleri de arkalarındaydı. Mos ile kabile şefi dışarı çıktılar.

– Mos! İnsanlarımızı kaçırdılar! Kardeşlerimizi! Çocuklarımızı götürdüler, diye bağırdılar.

– Kimler?

– Bilmiyorum. Senin Bedevî arkadaşlarının bindiği o çirkin hayvanlara binmiş adamlar!

Hepsi aynı anda konuşuyordu, Mos ne olup bittiğini anlamakta zorluk çekti. Bin kadar kadın ve erkek, dün yaptıkları gibi ırmağa su getirmeye gitmişlerdi, tam o sırada kalabalık birtakım adamlar onlara saldırmış, pek çok kişiyi esir almışlardı, sayılarını bilmedikleri pek çok kişiyi. Birçok Apiru bıçaklanmıştı. Mos hâlâ, saldırganların kaç kişi oldukları hakkında tatmin edici bir cevap alamamıştı.

Yeşu ile Mişael koşup gelmişlerdi.

– Yeşu! Adamlarını topla! diye emretti.

Yeşu ile Mişael hemen koştular. Yarım saatten az bir süre sonra, Yeşu, aralarında Mısırlıların da bulunduğu sa-

vaşçılarıyla geri döndü.

– Kaç kişisiniz?

– Üç bin sekiz yüz.

– Hemen yedi komutan seç. Her biri dört yüz yetmiş beş kişinin başında olacak. Ön saflara mızraklıları koy.

– Hemen herkesin mızrağı var.

– Çok iyi. Çavlana kadar gidecek ve saldırganların izini süreceksiniz. Onları bulduğunuzda, sizi görür görmez develerinin sırtında size saldıracaklar. Mızraklarınızla bacaklarına vurarak onları düşürmeye çalışın. Özellikle de hançerleriyle size ulaşamayacakları bir uzaklıkta kalmaya dikkat edin. Elinizdeki mızraklarla bunu yapabilirsiniz, onlarda bu silah yok. Önemli olan onları yere düşürmek. Düştükleri zaman hançerlerinizi kullanırsınız. Arkadan gelenler kuşkusuz yaya olacak, yani yenilmeleri daha zor. Ama mızrağın avantajını kullanacaksınız. Sonra, tutsaklarımızı bulup kurtarırsınız. Ben dağa gideceğim, oradan bu adamların kaldıkları yeri görebilirim. Benimle birlikte gelerek, gerektiğinde size bilgi vermek için aşağı gönderebileceğim hızlı bir adam verin bana!

Yeşu gerçekten bıçak gibi bir genç adamdı. Komutanlar çok kısa sürede seçildi ve emirler çok açık bir şekilde özetlendi. Mos'un pek de gözünün tutmadığı çelimsiz bir oğlan birlikte dağa çıkmak için yanına gelmişti.

– Ben senin habercinim. Adım Hur.

– Haydi! diye bağırdı Mos, Yeşu'ya. Sonra, çavlanı bulduğu gün yaptığı gibi dağa tırmanmak üzere yola çıktı. Yürürken düşünüyordu. Bu saldırıya kalkışanlar, yağmacılar değildi; bunlar, kullandıkları suyu başkalarına kaptırmaktan korkan insanlardı, yani çobanlardı her halde. Ve kuşkusuz, silahsız bile olsa, iki bin kişiye saldırmayı göze alamayacak olan yağmacı çetelerden çok daha kalabalık olmaları gerekirdi.[1]

Sonunda çavlanı görmüş olduğu platoya ulaştı ve Yeşu'nun kendisine verdiği habercinin, inanılmayacak kadar çevik olduğunu gördü. Hur bir kayadan ötekine bir keçi gibi atlıyor, on arıştan fazla havaya sıçrayıp, en çarpık, en düzensiz yüzeylerde kusursuz bir dengeyle ayakta durmayı başarıyordu. Mos, bakışlarıyla, iki gün önce görmediği yeni ve

yabancı bir kamp yeri görmek ümidiyle çevreyi araştırdı. Çadırları görmedi, ama otlayan koyunlar vardı. Kara çoban köpeklerinin koruduğu yüz kadar koyun. Açık renk giysili bir düzüne adam, beklenmedik bir düşmanı gözler gibi sürekli etrafa bakınıyordu. Peki, ötekiler neredeydi? Mos gözünün içine giren güneşe karşı kirpiklerini kırpıştırarak bakıyordu.

– İşte, orada! diye bağırdı Hur.

Gerçekten de güneyde göğe yükselen dumanlar vardı. Düşmanın kampı oradaydı, Mos ile Hur'un bulunduğu kayadan görünmeyen ve büyük olasılıkla kıyı ovasına açılan bir vadinin dibindeydi. Mos arkasına döndü ve Yeşu'nun başında olduğu birliğin dağın eteğini izleyerek yürüdüğünü gördü. Ve silahlı adamların, iki yüz, üç yüz kişinin, atlarının sırtında, kıyı ovası boyunca olanca hızlarıyla saldırıya geçtiklerini çok geç fark etti. Birkaç dakika sonra müthiş bir çarpışma oldu. Saldırganlar, beşer kişilik sıralar halinde, bir mızrak ordusuna çarptılar ve ön sıradakiler birkaç saniyede savaş dışı kaldı. O zaman ötekiler, Yeşu'nun adamlarıyla, mızraklarla delik deşik olmuş yere yıkılmış hayvanların altında ezilmiş olan kendi adamlarının çevresini kuşatmak için birbirlerinden ayrılarak dağıldılar. Kılıçlarını önleri sıra savuruyorlardı, ama Mos'un uyarılarına eksiksiz uyan Yeşu'nun savaşçıları onları silahlarının sivri ucuyla korkutarak yanlarına sokmuyordu, mızraklarıyla yaralıyor ve aralarındaki ilk boşluktan içeri dalıp atlılara saldırıyorlardı. Saldırganların ortak yanlışı, kendilerine uzanmış mızrağı bir elleriyle tutup, öbür elleriyle, düşmana kılıçlarını savurmaya çalışmak oldu. Oysa mızrak, kılıçtan çok daha uzak mesafede etkili oluyordu; mızrağı yakalayan süvari, çabucak dengesini kaybediyor ve atından yuvarlanıyordu.

Az sonra, ilk saldırganlardan geriye iki yada üç düzine haydut kalmıştı, Apiruların çadırlarına doğru saldırıya geçtiler. Mos, yukarılardan, kadınların çığlıklarını duydu, aynı anda develerin iki büklüm olduğunu ve saldırganların, yirmi, otuz kişilik koruyucuların baskınıyla yere yuvarlandıklarını ve kendi kılıçlarıyla öldürüldüklerini gördü.

Bu ilk saldırıydı. Birkaç dakika sonra yeni bir silahlı grup geldi, ama kendi adamlarının yerde yatan ölülerini görünce duraladılar. Saldırganlar, bunca cesur savaşçının böyle ko-

layca yenilmiş olması karşısında şaşkına dönmüşlerdi. O anda Yeşu'yla adamları onlara karşıdan saldıraya geçti ve düşman öncülerinin sonu da bir önceki saldırganlarınki gibi oldu. O zaman geri kalanlar arkalarını dönüp kaçmayı yeğlediler. Ama Yeşu'yla adamlarından bazıları, Mos'un şaşkın bakışları altında sağ kalmış birkaç saldırganı aşağı çekip devirerek develerini aldılar, hayvanların sırtına atlayarak kaçanların peşine düştüler.

– Bunlardan korkulur! diye mırıldandı Mos.

Develere sımsıkı yapıştırdıkları bacaklarıyla okçular, saldırganların hizasına gelmişlerdi bile, adamların karınlarını, göğüslerini, boyunlarını oklarıyla delik deşik ettikten sonra mızraklarıyla iterek yere yuvarlıyorlardı. Bazıları kaçabileceklerin peşine takılıp gözden kayboldu.

O an Mos "Tutsaklar!" diye haykırdı, sonra peşinde Hur, kayadan kayaya atlayarak olabildiğince çabuk aşağı indi. Orada, Mısırlılardan ele geçirilen atlardan birine binmiş olan Yeşu'nun bir okçusuna; "Çabuk atını ver!" diye bağırdı. Sonra, dört nala, vadinin dibinde saldırganların konakladığı, kuşkusuz Apiru tutsaklarının da bulunduğu kamp yerine doğru atını sürdü. Az sonra hayvanların toynak izleri doğru yolda olduğunu gösterdi, geçerken gördüğü herkese seslenerek Yeşu'ya haber vermelerini emretti.

Bir saat sonra herkes vadinin girişinde toplanmıştı, kurumuş bir sel yatağında atlarını sürdüler. Çadırlar, vadinin bitiminde, dağ yamacına yaslanarak kurulmuştu. Aynı anda, kadın, erkek, çocuk yağmacılar da gelenleri fark etmişti, vadi birden haykırışlarla inledi. Savaşçılarının uğradığı yenilgiden habersiz, ihtiyarlar, çocuklar, hatta kadınlar ellerine geçirdikleri mızraklar, kamalar, gürzlerle çadırlarından fırlamışlardı. Meydanda toplandılar, kollarını sallayarak bağrışıyorlardı. Mos, en az bin beş yüz kişi olduklarını düşündü, ama burunlarının dibinde sallanan silahlar Yeşu'yla arkadaşlarının intikam hırslarını kamçılamıştı. Aralarında piyadelerle, buldukları develere binmiş savaşçılar iki üç koldan kampa saldırdılar. Develi savaşçılar, yaşı, cinsiyeti ne olursa olsun önlerine çıkan herkesi delik deşik ederek gerçek bir soykırım yaptılar. Bir kadın elindeki kılıçla Mos'a saldırdı. Mos, elindeki, bir önce öldürdüğü adamın kanıyla ıs-

lak kılıcıyla kadının başını gövdesinden ayırdı. Yeşu'nun düşman ölülerinden aldıkları silahlarla dövüşen adamları, çadırları parçalayıp ateşe vererek develi savaşçıların başlattıkları işi tamamladılar. Apirular o anda meydana çıktı, kurtuluş vaktinin geldiğini anlayınca nöbetçilerine saldırmışlardı. Mos, onların, yere düşmüş silahları, kamaları, bıçakları büyük bir hırsla anında ele geçirdiklerini, düşmandan nasıl acımasızca, vahşice intikam aldıklarını görerek hayret etti. Onlar hakkında yanılmıştı, aslında, hatta küçümsemişti; oysa geçmişin tutsakları, savaş hırsıyla yanıyordu. Yüzyıllar boyu birikmiş kinler yüreklerini katılaştırmıştı, birden garip bir şey düşündü Mos; Setepentot'un isyanı başarıyla sonuçlanmış olsaydı Apirular Ramses'in askerlerini doğduklarına pişman edeceklerdi, hiç kuşku yok!

Bir süre sonra kampta dövüşebilecek tek savaşçı kalmamıştı. Cesetlerin arasında dolaşan birkaç ihtiyar, birkaç şaşkın kadın, küçük kızlar, çocuklar... Alevler çadırları yutuyor, iğrenç kokulu kapkara bir duman, yanık yün kokan bir duman göğe yükseliyordu.

Yeşu, yenilmişlerin ağlaşmaları arasında savaşın bittiğini işaret etti. Adamları durdu. Kendisi de atının sırtında Mos'a geldi.

– Emirlerini bekliyorum, dedi.

– Gerçek bir komutansın, dedi Mos, genç adamın terle pırıl pırıl, ama her zamanki gibi heyecansız yüzüne bakarak. Tutsaklarımızı sayın! Aralarında yaralı olanlar var mı, bakalım. Sonra gel, beni gör.

Yedi, sekiz yaşlarında bir oğlan çocuk, atının yanına sokulmuş, Mos'u seyrediyordu. Birden ata doğru saldırdı, Mos hemen attan inerek çocuğu yakaladı, bir tokat attı, sonra olanca sesiyle bağırarak sağa sola tekmeler savuran çocuğu koluyla göğsüne bastırarak zapt etti. Ellerini sırtına getirerek oralardan bulduğu bir paçavrayla bağladı. Asla bir çocuğu öldüremezdi; bu, kendi kendini öldürmek olurdu.

– Adam olmak istiyorsan, dedi, şimdi benim tutsağım olacaksın. Ne dediğimi anlıyor musun?

Çocuk, şaşkın, ona bakıyordu.

– Anladın mı?

Çocuk başını salladı.

Tıpkı Stito gibi, diye düşündü Mos. Güçlülük ve sonra bağışlama onları kuzu gibi yapıyordu. Yeşu:

– Yüz seksen altı, diye bilgi verdi yanına gelerek. Birçok yaralı var ama hiçbiri ağır değil.[2]

– Gidip yaralılara bakalım. Ölmek üzere olanların işini bitirin. Ayağa kalkıp bizimle yürüyebilecek olanları tutsak olarak götüreceğiz. Kamp yağmalanacak. Ganimetin hakça paylaşılmasına dikkat et! Silahlar, önce, en çok hak edip de silahı olmayanlara verilecek. Bir lokma bile yiyecek bırakılmasını istemiyorum. Sonra kamp tamamen yakılacak, cesetler de. Tutsaklar koyunları hemen, bugün bizim kampımıza götürecekler. Bu koyunları yarın zaferimizi kutlamak için yapacağımız şenlikte yiyeceğiz. Ama ben gelinceye kadar bir tekine bile dokunulmayacak.

Yeşu başıyla onayladı. Ve ilk kez onun yüzünde bir gülümseme gördü Mos.

– Bu adamlar kimmiş? diye sordu Yeşu'ya.

– Bir kadına sordum. Amalek halkındanmışlar.

– Nereden gelmişler?

– Kuzeyden.

Belirsiz, yetersiz bir bilgi. İleride iyice araştırılması gerekecekti.

Gökte, biraz önce Amaleklilerin kampı olan yerin üstünde akbabalar dolaşmaya başlamıştı.

Geç vakit, gece inerken, önlerinde meşale taşıyıcılar ve en arkada beraber getirdikleri tutsaklarla kampa döndüler. Koyunları önleri sıra güdüyorlardı, ganimetin ve yiyeceklerin yüklendiği atları ve develeri de. Ve insanların çukura kaçmış gözlerinde, gördükleri korkunç manzaranın ve intikam ateşinde yanan ölü düşman bedenlerinin feci anıları vardı. Kampı ancak, kararmış son kemik parçaları da meydanda yaktıkları büyük ateşte kül olup, yok olduktan sonra terk etmişlerdi.

İlk savaşçılar kampa döndüğünde kopan alkış, Mos, meşale taşıyıcıların ardında göründüğü zaman müthiş bir uğultuya dönüştü. Erkek, kadın, çocuk, herkes etrafını sardı, kucaklamak istiyorlardı. Sonra savaşçıları bir anda onu omuzlarına aldılar. Tutsak ettiği çocuk, atın üzerinde bir kenarda kalmıştı; şaşkındı.

Yalnızlık

Ertesi sabah Mos denizden döner dönmez Harun'dan, Yuşu'yla komutanlarını çağırmasını istedi.

– Dün ilk kez dövüştük. Çok iyi hazırlanmış değildik ama zafer bizim oldu. Bu zafer, zaafımıza rağmen kazandığımız zafer, Tanrı'nın bize armağanıdır. Böylece, bizden neler beklediğinin bilincine varmamız ve o kolumuza güç verdiği takdirde bütün savaşları kazanabileceğimize inanmamız için! Bu zafer, tek olan yüce Tanrı adına savaşmamız şartıyla, dövüşebileceğimizi ve düşmanımızı yenebileceğimizi gösterdi bize. Ve dövüşmemiz gerekecektir, başka çaremiz yok!

Hepsi oradaydı, daha birkaç gün önce ona küstahça meydan okuyanlar, kıpırdamadan dinliyorlardı ve Mos, içlerinden neler geçirdiklerini bilebilmeyi çok isterdi... Hiç tepki göstermiyorlardı. Mos devam etti.

– Amaleklilerden aldığımız ganimetin içinde koyunlar var. Bu hayvanların en güzeli, siz ötekilere dokunmadan, Tanrı'ya kurban edilecektir, ona olan minnettarlığımızın ifadesi olarak...

Başlarını salladılar.

– Biz bu zaferin karşılığını, kanımızla, alın terimizle yeterince ödemedik mi? dedi kabile şeflerinden biri.

Mos dişlerini sıktı.

– Sen Tanrı'nın payını mı kıskanıyorsun? dedi adama. Bu saygısız sözlerle yüceler yücesi Tanrı'yı öfkelendireceğini bil-

miyor musun? Yoksa aklını mı kaybettin? Şayet ben, ilahî bir esinle, o mızrakları hazırlatmamış olsaydım, belki de şu anda, burada olmayacaktık. Şayet bu mızraklar, ilahî bir esinle bana öğretildiği gibi kullanılmamış olsaydı netice gene felaket olurdu. Akıttığımız kana ve tere rağmen...

– İlahî esin sürekli seninle beraber mi oluyor? diye seslendi biri.

Küstahlık ve hakaret, bir kez daha...

– Olanlar gözünüzün önünde. Tanrı bizi Mısır'dan çıkardı. Kralına olan öfkesini belli etmek için bu ülkeye felaket yağdırdı. Sazlıklar Denizi'ni geçtiğimiz yerde orduları boğdu. Onun koruyuculuğu sayesinde derme çatma silahlarımızla bir zafer kazandık. Bütün bunların, benim üstün zekâmın ürünü olduğunu mu sanıyorsunuz, ha? Bu kadar mı körsünüz? Ama korkarım, öylesiniz! İçinizden birkaçı otoriteme karşı çıktı. Geçen sabah ellerinde taşlarla beni uyandırmaya geldiler. Onlar, daha önce de, fazla bıldırcın eti yedikleri gün çirkin sözlerle günaha giren aynı kişilerdi. Şimdi söyleyin, size saydığım bütün bu işaretler, sesini duyduğum ve beni, emirlerini size nakletmekle görevlendiren her şeye kadir Tanrı'nın sizi koruduğunun ispatı değilse, nedir?

İnançsız, kuşkulu bakışları Mos'un bronz ışıltılı gözleriyle çarpıştı bir an. Başlarını önlerine eğdiler. Mos'u Tanrı'nın temsilcisi olarak kabul edecek olurlarsa, onun kendileri üzerindeki mutlak otoritesini de önceden kabullenmiş olacaklardı. Ve kendi otoriteleri gücünü kaybedecekti. Biliyordu Mos, bu adamlar, az sonra baş başa kaldıklarında bütün bunları tartışacaklardı.

– Birlikte buraya getirdiğin savaş tutsakları da şenliğe katılacak mı? diye sordu şeflerden biri.

– Onlar tutsaktı, bundan böyle bizim kölelerimiz olacaklar. Yani onlar da bizden sayılırlar. Bu durumda öteki kölelerin sahip olduğu haklara sahiptirler.

– İnsanlarımızı tutsak almaları doğru muydu?

– Değildi. İşte bu nedenle biz, hak ve adaletin ne olduğunu onlara göstereceğiz. Onlara yasalarımızı, Tanrı'nın Yasasını kabul ettireceğiz. Şimdi yerlerinize dönebilirsiniz.

Kalktılar, birçoğunun yüzü asıktı. Çadırına girmek üzereydi ki, şeflerden biri döndü, Mos'a:

– Bize küfrediyorlar, dedi, ne yapacağız?

– Seninle geliyorum. Kaç kişiler?

– Yüz on bir.

Mos'un dün yakaladığı ve Harun'la birlikte kaldıkları çadırda yatan çocuk, her an bir şeylere şaşan gözleriyle olanlara bakıyordu.

– Benimle gel, dedi Mos.

Tutsaklar Yeşu'nun on, on iki askerinin gözetiminde iki çadır arasında, kampın yüksekçe bir yerinde kalıyorlardı, kimi oturmuş, bazıları yere uzanmıştı. Somurtkan, öfkeli, çoğunun kurbanlarının kanına bulaşmış elleri bağlıydı.

– Su ve ekmek verdiniz mi? diye sordu Mos.

– Hayır, daha vermedik.

Şefler sahneyi çatılmış kaşlarıyla seyrediyorlardı. Mos tutsaklara doğru yürüdü, "Dinleyin!" diye bağırdı. Bazıları başlarını çevirerek ona, en çok da yanında özgürce yürüyen çocuğa baktılar.

– Bize saldırdınız, kaybettiniz. Şimdi tutsaksınız. Bu durumu değiştirebilir, kölemiz olabilirsiniz. O zaman bizim kaderimizi ve ekmeğimizi paylaşırsınız, bizim yasalarımıza ve bizim Tanrımıza boyun eğersiniz. Ama, bu durumda, saygısızlık etmekten vazgeçer ve bize bütün öteki kölelerimizden gördüğümüz sadakat ve bağlılığı gösterirsiniz. Duydunuz mu beni?

– Babalarımızı, kardeşlerimizi, oğullarımızı öldürttün, diye bağırdı biri, sonra bizden sadakat istiyorsun öyle mi?

Apirularınkiyle hemen hemen aynı olan Medyen diliyle konuşuyordu ve herkes söylediklerini anladı.

– Biz, bize saldıran ve insanlarımızı tutsak etmek isteyenleri öldürdük. Aranızda bizden nefret etmekten vazgeçmeyecek olanlar varsa, tercih kendilerinindir! Köle olarak bizimle yaşamaktansa çölde kaderine terk edilmeyi yeğleyenler hemen ayağa kalksınlar. Bir matara su ve kamplarından geri kalan bir somun ekmekle şimdi geri götürülecekler. Dediğim koşullarda bizimle kalmak isteyenler yerlerinde otursun!

– Yanındaki şu çocuk, diye sordu içlerinden biri, o ne olacak?

– Bana saldırdı, onu yakaladım, aklını kullanmasını öğütledim, diye cevap verdi Mos, düşünceli gözlerle kendisi-

ne bakan çocuğa dönerek.

– Ona ne yapacaksın?

– Altı yıl sonra, özgür bir insan olacak.

– Ya biz?

– Altı yıl sonra, bugün köle olanların hepsi özgür olacak![1]

Tutsaklar aralarında tartışmaya başlamışlardı. Birkaçı ayağa kalkmaya davrandı, ama ötekilerin itirazları üzerine yerlerine oturdular.

– Cevabınızı bekliyorum, dedi Mos. Bütün gün bekleyecek değilim.

– Kabul ediyoruz, dedi sonunda yaşlıca bir adam.

– Çok iyi! diye cevap verdi Mos, sonra askerlere dönerek, emretti: ellerini çözün! Onlara yemek ve su verin sonra denize götürün, yıkansınlar. Harun, bu kölelerin kabilelere paylaştırılmasıyla sen ilgileneceksin. Balıkçılara yardım edecekler.

Mos, kendisini destekleyen şeflerden ikisiyle Amaleklilerden ele geçirilen koyunlara bakmaya gitti. En güzel koçu seçti ve Tanrı'ya onun kurban edilmesine karar verdi. Törene gereken bütün saygınlığı kazandırmak için arkasında Harun, bir hükümdar gibi yürüyordu. Sonra çadırların ortasındaki meydanlığa geldi, herkesin görebileceği bir yerde sunak görevi yapabilecek yassı ve geniş bir kaya aradı. Bulduğu zaman kampta bütün işlerin durdurulmasını istedi, sonra Harun ona, kurbanı kesmesi için kılıçların en keskinini verdi.

– Bu koç, yücelerin yücesine, sizi Mısır'dan çıkaran o en büyük ve tek olan Tanrı'ya kurban edilecek, diye haykırdı Mos, sesi dağların yamaçlarında yankılandı. O sizin tek Tanrınız ve efendinizdir, en değerli mallarınızın, ilk kazandığınız bölümünü ona adayacaksınız. Kenan Ülkesi'ne vardığımızda, yaptığınız ilk şarabı, ilk buğday ürününüzü, bahçelerinizin ilk meyvelerini ona sunacaksınız.

Bakışlarıyla isyancıları, ellerinde taşlarla ona gelenleri aradı; şurada burada, üç dört kişilik gruplar halinde kalabalığın içine dağılmışlardı. Onlar da Mos'u gözlüyorlardı, kaşları çatılmış, ama suskun, suskundular, çünkü seslerini ilk yükselttiklerinde Yeşu'nun askerleri tarafından yakalanacaklarını biliyorlardı; Tanrı'nın koruyuculuğu konusunda

en küçük kuşkuyu affetmeyecek olan, üstelik dün büyük bir savaş kazanmış olan askerler.

– Efendiniz Tanrı olmasa, diye devam etti Mos, sizler susuz, ateşsiz, çöllerde başıboş dolanan kaçaklardan başka bir şey olamazdınız. Tanrı'nın sayesinde, atalarınızın size vaad ettiği toprağa doğru yürüyen bir halksınız. Mısır'dan çıktığımızdan beri, içinizden bazıları kötü birtakım fikirlere kapıldı ve isyan etti, çünkü birkaç saat daha fazla aç ya da susuz kalmaya dayanabilecek iradeleri yoktu. Bana başkaldırdıklarını sandılar, ama yanıldılar! -Ses, dağlarda yankılandı.- Ben sadece sizin, Mısır'dan çıkmanızda size rehberlik etmem için seçtiğiniz insan değilim, ben Tanrı'nın aracıyım! İsyan edenler Tanrı'ya başkaldırdılar ve onun öfkelenmesine neden oldular![2]

Kalabalıkta mırıldanmalar oldu ve bakışlar ona meydan okumuş olan şeflere yöneldi. Mos bir süre sessiz kaldı. Arkada, Yeşu ve askerleri mızraklarını hazır tutuyorlardı. Mos'u güç kullanmakla hatta ölümle tehdit etmişlerdi; onlar da gerekirse aynen karşılık vereceklerdi.

– Sizler Mısır'ın kırılgan Tanrılarına alışkınsınız, ölümlülerin özel hayatlarıyla hiç ilgilenmeyen Tanrılara. Ama bizim *Tanrımız* ebedidir! O 'her şeye kadir'dir! Ve seçtiği, kendi ölümlü kullarının özel hayatlarında da gözü ve kulağı vardır. Şu an o bizimle birlikte, kalplerimizin içini dinliyor, biliyor! Tanrı korkusunu tıpkı ölüm korkusu gibi, daima içinizde yaşatın!

Bu kez, tam bir sessizlik oldu. Sadece rüzgârın uğultusu ve dalgaların sesi duyuluyordu.

– Yarın Sebt günü, hatırlatmama gerek yok, değil mi? Bugün pişirdiğiniz eti yarın da yiyeceksiniz.

Yeşu'yla Mişael, alelacele hazırlanmış sunağın üzerindeki dalları tutuşturdular. Mos, Harun'a işaret etti ve iki kişi koçu sunağa getirdi. Kan, taşlara ve toprağa aktı, Yeşu'yla Mişael'in yardımcıları hayvanı alevlerin üzerine yerleştirdiler. Yanan yünün acı kokusu duyuldu, sonra kanın iç bayıltıcı, yavan kokusu ve nihayet ateşte kömürleşen etin dumanı.

– Gidebilirsiniz, Tanrı'nın barışı sizinle olsun!

Yavaş yavaş dağıldılar. Ne düşündüklerini biliyordu: bundan böyle ondan korkacaklardı. Onu kendileri gibi biri,

sıradan bir adam olarak görmüşlerdi, evet, garip bir kaderi olan bir adam ama isteklerine karşı çıkabilecekleri gibi biri. Ama yanılmışlardı, eğer gerçekten o Tanrı'nın sözcüsüyse, ona karşı çıkmaları efendisinin hoşuna gitmeyebilirdi. Mos, gözlerini dumandan korumaya çalışan Harun'a baktı ve yüzündeki kapalı, garip anlamı gördü. Askerî zaferin ve pişirecekleri etin bir bedeli vardı: otoriteye boyun eğmek!

Kesilen koyunların acılı melemeleri duyuldu. Mos atına atladı ve hayvanı dört nala kıyı boyunca sürdü. Zihni karışıktı, Nesaton'un anıları, Yetro'nun gönül yüceliği, hepsi, bir araya getiremediği karmaşık anılar... Hissediyordu, biliyordu, memnuniyetsizlik ve yabancılaşma bekliyordu onu ve derin bir nefes alarak ciğerlerini doldurdu Nesaton'un ona öğrettiği gibi, ruhunu temizlemek için! Yalnızlığa katlanabilirdi, ama ruhunun tertemiz olması şartıyla!

Yalnızlık, evet, yalnızlık kaçınılmazdı.

Esion-Geber'e dönüş

İki ay geçmişti, Esion-Geber Koyu'nun kıyısında yürüyorlardı. Açıkta birçok gemi vardı. Yüzleri görülmese bile, küpeşteye yaslanmış gemicilerin, gördükleri karşısında şaşkınlıkla büyümüş gözlerini tasavvur etmek kolaydı; bir kıyı boyunca yürüyen on binlerce kişinin, ağır adımlarla, ama duraksamadan, ısrarla yürüyen insanların, yürüyen bir ulusun inanılmaz, olağanüstü görüntüsüydü bu.

Mos o anda, Esion-Geberlilerin, bu muazzam kalabalığın kentlerinin etrafında yığıldığını gördüklerinde, hayretle değil, ama korkuyla nasıl gözlerinin büyüyeceğini düşündü.

Kent, uzakta, güneşte pırıl pırıl göründüğü zaman Mos, Harun'a: "Beni burada bekleyin" dedi. "Hepimizi alacak kadar büyük olmayan Esion-Geber'e böyle kalabalıkla gitmenin gereği yok."

– İzin ver, seninle geleyim.

Mos önce tereddüt etti, sonra razı oldu. Atlarına atladılar.

Tepelere doğru kıvrılmadan önce limanı geçmeleri gerekiyordu ve tepelerin ardında Tsippora vardı, çocuklar ve Yetro vardı. Birden bağıranlar oldu, durdular, atlarından indiler. Tüccarlar, gemiciler onları yakalamış, kucaklıyorlardı, sevgi gösterileri bitmek bilmedi.

– Mos! Duyduklarımız doğru mu?

Kuşkusuz, Mısır'dan gelmiş olan gemicilerden öğrenmişlerdi olanları.

– Mos, Yetro'ya gidiyorsun, değil mi? O ve karın seni bekliyorlar. Yetro senin döneceğini söylemişti.

– Peki, Apirular nerede?

– Arkadan geliyorlar. Ben geçiş ve su hakkı için anlaşmak, erzak almak istiyordum.

– Kaç kişisiniz?

Soruyu soran, kentin önemli kişilerinden, geçmişte Mos'a dostluk göstermiş büyük tüccarlardan biriydi.

– Yirmi yedi bin.

– Mısır'dan yirmi yedi bin Apiru'yla mı çıktın?

Çevrelerinde kalabalık toplanmıştı.

– Ama bu koca bir ulus! Sen kral olmuşsun! Nereye gidiyorsunuz?

– Kenan'a.

– Kabileler meclisini toplamamız gerek. Geçiş hakkını alırsınız, hiç korkma. Ama su hakkı için para vermeniz gerekir, Mos. Hatta, yetecek kadar kuyumuz var mı, onu da bilmiyorum. Araba'da[1] su seviyesi düşüyor.

– Anlıyorum. İşte sizinle bunları görüşmek istiyorum.

– Şimdi sen Yetro'ya git. Gece buluşuruz.

Harun kaygılı görünüyordu.

– Bu Yetro da kim? diye sordu.

– Kayınbabam. Sen onu gördün. Geçen geldiğinde onun evinde kalmıştın. Mısır'dan kaçtığım zaman beni evinde konuk eden Medyenli bir kabile şefi.[2]

– Kızıyla mı evlendin? Yani sen Medyenli bir kadınla mı evlisin?

– Hatta iki çocuğum bile var.

– Demek dört çocuğun var, ikisi bir Mısırlıdan, ikisi Medyenliden. Öyle mi?

Mos cevap vermedi; yüzü kızarmıştı.

– Peki, Medyenli bir kadınla evliyken nasıl bizim şefimiz olabilirsin?

Mos birden atının dizginlerini çekti.

– Benimle Yetro'yu görmeye gelmek istediğinden emin misin? dedi. Ben sen olmadan da pazarlıkları yürütürüm.

Ses soğuk, hatta korkutucuydu.

– Sen Medyenli misin, yoksa bizden biri misin? diye sordu bu kez Harun.

– Sen hiç benim gönlüme göre bir kardeş değilsin Harun, dedi Mos, hırsla kilitlenmiş dişlerinin arasından. Her an sokuşturulacak bir laf! Her an zehir gibi bir söz! Tıpkı kızkardeşin gibi! Medyenlilerle savaşmak mı istiyorsun! Ya siz, ikiyüzlüler, erkekli kadınlı hepiniz Mısırlılarla az mı yatıp kalktınız, ha?

– Bunlara asla izin...

– Senin izin verip vermemen umurumda bile değil, Harun! Şimdi derhal dön, git buradan! Yetro'ya gelmeyeceksin. Sen ayak bastığın yere uğursuzluk getirirsin! Hemen, şimdi git!

Ve yüzü öfkeyle kararmış, soluk soluğa, dört nala uzaklaştı.

Biraz sonra, öfkesinin yatıştığını hissederek yavaşladı; "Tanrım!" diye haykırdı, "neden bana bu yüreksiz, bu gönülsüz adamları verdin? Mısırlıların arasından bu soysuzlar takımını senin ülkene götürmem için beni seçtin! O halde yardım et bana!"

Derin derin nefes aldı ve her şeye rağmen, bu arada Yeşu'ların, İssar'ların, Mişael'lerin de var olduğunu düşündü. Ve gözleri doldu.

Tepelerin eteklerine vardığında onları tanıdı ve yaşlar fışkırdı gözlerinden. Atını çadırlara doğru sürdü. Birkaç saniye sonra, elinde testiyle bir kadın çıktı çadırdan ve inanılmaz bir mucizeyle, belki atın nal seslerini duyarak birden durdu, döndü, hareketsiz kaldı ve uzaktan baktı ona, biraz daha yakından, çok yakından... Bir kan ve ateş dalgası yüreğini doldurdu.

Mos, hemen hemen ayaklarının dibine düştü onun, atından inerken.[3]

– Sen olduğunu biliyordum, diye mırıldandı kadın, nereden biliyordum, bilmem...

Yetro[4] ve bütün ötekiler de çıkmışlardı. Stito, geçmiş günlerin küçük hırsızı, dizlerinin üzerine çökmüştü, Mos'un bacaklarına sarılmış sayıklar gibi tekrarlıyordu: "Efendim! Efendim!" Yaşama sevinci bir anda yüreğini doldurdu Mos'un. Gülüyordu. Süzülmüş, yorgun yüzü, yüzündeki vakitsiz derinleşmiş çizgiler, saçlarındaki ilk beyazlar unutuldu.

Tanrı ona kısacık bir mutluluk izni vermişti.

II- Tanrı'nın dağı

Kılıçların gölgesi

Bir haberciyle Esion-Geber'den atla birkaç saatlik yolda konaklamış olan Apirulara, Mos'un, ancak ertesi sabah, anlaşmalarla ilgili haberlerle kampa döneceği mesajı gönderildi.

Esion-Geber'in sekiz kabile şefi, Yetro'nun evinde bir şölende bir araya geldi. Olabildiğince zengin bir davetti: bir kralı ağırlıyorlardı. Mos'u böyle nitelendiriyorlardı çünkü.

Bir kez daha onu Mısır'dan çıkan Apirulaın sayısı konusunda sorguya çektiler.

– Yirmi yedi bin! diye bağırdılar; şaşmışlardı. Hükmedebiliyor musun onlara?

Ve Mos olumlu cevap veremeyince ürktüler:

– Bu kalabalığın arasından birkaç deli göz çıkıp bize saldırmaya kalkışmasın? Çünkü, seninle olan dostluğumuza rağmen, karşılık veririz, haklı olarak!

– Bizden hiç kimse size saldırmaz.[1]

– Peki, nereye gidiyorsunuz?

– Kenan'a.

– Evet, gerçekten de, orada Apirular var... Senin Amalekililerle dövüşmüş olduğunu duyduk.

– Önce onlar bize saldırdı. Bir baskınla iki yüz insanımızı yakalayıp, tutsak ettiler. Kurtarmaya gittik. Biz onları tutsak ettik, diye anlattı Mos.

Bütün bunları düşünerek şarabını içiyordu. Bir haftadır, kılıçların gölgesini görür gibi oluyordu yürüyecekleri yolda.

Çöl, bir ateşkes dönemiydi. Bundan böyle, başka halkları da hesaba katmak gerekecekti. Ve kendi kendine sadece halkın beslenmesinden sorumlu bir "levazım amiri" değil, aynı zamanda ordu komutanıyım da, diye düşünüyordu.

Yemek ve dövüşmek, bunlar bir halkın iki temel işleviydi. Yüce bilgeliği içinde Tanrı bunu görmüştü. Ve kuşkusuz, gerekli insanı seçmişti: Mısırlılarla yaşayarak, komuta etme yeteneğini kazanmıştı Mos.

– Şu halde yirmi yedi bin kişinin komutanısın, dedi şeflerin en yaşlısı. İçimizde en güçlü olanımızın otoritesi, nihayet iki bin kişi için geçerlidir. Henüz bir krallığın yok, ama biz seni, yağmacıların sana şeytanların kralı adını taktıkları günden beri, böyle tanıyoruz. Krallığın sana çok uzak değil, Mos!

Kadehini kaldırdı, Mos da onu taklit etti. Şarap sertti, ama onun için Tanrı'ya layık bir içkiydi.

– Ben sadece Tanrı'nın bir hizmetkârıyım, diye cevap verdi.

– Yer yüzünde Tanrısının hizmetkârı olmayan insan yoktur, olmayacaktır da. Önemli olan, bunu bilmektir.

Yeniden kadeh kaldırdılar.

– Tanrılarımıza şükrolsun!

– Ama bunu bilenler arasında bile, diye devam etti yaşlı adam, kral olmak üzere seçilmiş olanlar çok değildir. Bazıları kılıçlarıyla fethederler. Sen, bir insanın sahip olabileceği en değerli niteliğe sahipsin: bu, kişiliktir; sen kişiliğinle fethediyorsun. Yetro'dan dinledik. O bizim bilgemiz, yol göstericimizdir. O Tanrılarımızla konuşur. Gözleri, bizim bakışlarımızın erişemeyeceği gerçekleri görür; oysa ben de az deneyim yaşamış sayılmam. O bize, Tanrıların elinin senin üzerinde olduğunu söylemişti. Bir kez daha gerçeği görmüş.

– Yetro'nun gerçekleri gören gözlerine içelim!

Nutku söyleyen adamın onuruna da içelim, diye düşündü, Mos, ama o da bir anda kılıcına davranmakta tereddüt etmez, bilirim. Yüz ifadesi, düşündüklerini ele vermişti kuşkusuz, çünkü birden, konuklardan birinin ısrarla, alaycı gözlerle kendisine baktığını fark etti Mos. Tedirgin olmuştu, adama baktı ve Tsippora'nın kardeşlerinden Hobab'ı tanıdı. Gülmeye başladı, Hobab da güldü, yerinden kalktı, geldi, Mos'un yanına, hiç kimse duymadan konuşabilecekleri kadar yakınına oturdu.

– Beni tanımadın.

– Hayır! Kusura bakma.

– Yıllar geçti. Değiştik tabii!

– Sakalın gürleşmiş, kendinden daha emin görünüyorsun.

– Sen değişmemişsin. Babamın, Tanrı'nın eli onun üzerinde dediği aynı adamsın. Az önce babamın ileri görüşlülüğü onuruna kadeh kaldırdığında güldün.

– Hayır, Hobab, ben kadeh kaldırıldığı için gülmedim, hele babanın gerçekten çok güçlü olan ileri görüşlülüğü için hiç gülmedim, gülmem, insanların böylesi pamuk ipliğine bağlı ilişkileri içindi. Beni şimdi onurlandıran alkışlayan, bu adamlar kuyularından birini halkımla paylaşmalarını önerdiğim an, hançerlerini karnıma saplamakta bir saniye bile tereddüt etmezler.

– Demek sen insanlar arasında dostça ilişkilere inanmıyorsun.

– Söyledim ya!

– O halde babamın sana olan dostluğuna, bağlılığına nasıl inanıyorsun?

– Çünkü bu bağlılık, dostluk sadece bana, Mos'a dönük değil, biz karşılıklı, birbirimizde Tanrısal esini gördük ve bu paylaşımla birbirimize bağlandık.

– Şu halde ben sana bağlılığımdan söz etsem, bana inanmayacaksın, öyle mi?

– Benimle gelmeyi, kaderimi ve halkımın kaderini paylaşmayı kabul edersen sana inanırım. Hiç kimse, bütün bir ömür, bir başkasına sadık kalamaz. Sadece bir Tanrı'ya olan sadakat, sonsuzdur. Sadece bir Tanrı'yla bir olma uğruna savaşmaya değer.

– Seninle gelecek olursam, bana inanırsın, öyle mi?

– Söyledim ya? Benimle geliyor musun?

– Memleketim... Tanrılarım var burada.

– Gel bizimle! Rehberimiz olur, alın yazımızı paylaşırsın. Ben değil, Tanrım ödüllendirir seni.

Hobab sustu. Uzun süre suskun kaldı. Sonunda kararını açıkladı:

– Geleceğim, Mos. Ama senin için, Tanrı'nın sana yansıyan ışığı için geleceğim... Gerçekten de o, elini sana uzatmış olan

Tanrı! Nereden bildiğimi bilmiyorum, ama artık biliyorum.[2]

Şefler gece, geç vakte kadar konuştular. Sonunda Mos'a, ayda yüz şekel karşılığında kuyuları kullanma hakkını tanıdılar, ama on dört kuyunun her birinden günde en çok yüz kişinin su alabileceği şartını koydular, çünkü kendi ihtiyaçlarını da düşünmek zorundaydılar. Onlara, bulabildikleri kadar un, zeytinyağı, sebze ve küçükbaş hayvan, yani en çok üç yüz otuz kuzu, koyun ve koç satmayı da kabul ettiler. Herkes, Yetro'nun uyarması üzerine, Apiruların hep birlikte Esion-Geber'e gelmelerinin doğru olmadığı konusunda fikir birliğine varmıştı; çok kalabalık oluşları halkı kaygılandırabilirdi. Onlar Pazan Çölü sınırında Araba Irmağı kıyısında, kuzeydeki tepelerde yerleşebilirlerdi. Ve ırmak boyunca, yağmurlarla su ihtiyaçlarını karşılarlardı. Sonra kabile şefleri develerine bindiler ve çadırlarına döndüler. Bunlar çok tatmin edici sonuçlardı ve Mos, Harun'un tartışmalarda bulunmamış olmasına bir kez daha memnun oldu.

Sonunda Yetro'yla yalnız kaldılar.

– Bana anlatıyorlardı, mantığımla inanmıyordum. Ama yüreğim, o hep inandı. Amaleklileri yenilgiye uğrattığını söylediler, doğru mu?

Mos başını salladı.

– Ama silahınız yoktu, değil mi?

– Ağaçlardan kesip, yaptığımız mızraklar vardı uçlarını yakarak sertleştirdik.

– Artık karını görmek istersin. Haydi, git uyu! Bunları yarın akşam konuşuruz!

Tsippora, çölden sonra vaha.

– Sen Tanrı'nın bana armağanısın, diye mırıldandı Mos.

Gülerek birbirlerine sarılmış, uyuyakaldılar. Bazen duygular, insandaki hayvana egemen olur. Kanın imbiği olan kalp, şefkati de damıtır.

Onları çocuklar uyandırdı. Neredeyse beş yaşına gelen Gerşom'la üç buçuk yaşındaki Eleazar, ana babalarının yataklarında gülüşerek yuvarlanan altın saçlı, toraman yavru arslanlar...

– Ne yapacaksın? diye sordu Mos. Benimle gelmiyor musun?

– Nereye gidiyorsun?

– Kenan'a.

Çadırın kapı örtüsünü açmak için kalktı genç kadın, sonra sıcak süt almaya gitti, küçük ballı ekmekler, bir testi ve dört kâseyle döndü.

– Belki dövüşeceksiniz, Mos. Oğullarını düşmanın kılıçlarından koruyabilecek misin? Bir kâseye süt koydu, Mos'a uzattı. Kenan'a gelirim, yanına. Çok beklemeyeceğimi biliyorum.

Sütünü içerken düşünceliydi Mos. Evet, gerçekten de dövüşeceklerdi, savaş olacaktı. Ve Harun olacaktı. Harun, Miryam ve daha birkaç kişi, yabancı kadına karşı düşmanca duygularla dolu insanlar.

Yetro geldiğinde eski günlerdeki gibi derme çatma hamamda Stito'nun yardımıyla yıkanıyordu.

– Dün akşam söylediğin gibi doğru Kenan Ülkesi'ne mi gideceksiniz? diye sordu ihtiyar adam. Eğer öyleyse Edomlulardan geçiş hakkı isteyeceksiniz, Mos ve Edomlular kolay bağdaşılır insanlar değildir.

– Yani onlarla dövüşmek zorunda kalırız mı,demek istiyorsun?

– Korkarım öyle. Geçende size saldıran Amaleklilerden daha kalabalıklar. Kaleleri var. Ve Mısırlılarla siyasî antlaşmalar yaptılar.

– Gerçekten de durup, tekrar düşünmek iyi olacak.

– Bunun dışında, yapmayı planladığın bütün işler için kaygılanıyorum. Bütün bu insanların lideri, şefi, levazım sorumlusu ve aynı zamanda başkomutanısın. Tahmin ederim, bu halkın içinde, doğal olarak anlaşmazlıklar, sürtüşmeler de olur ve sen, bir de yargıçlık görevi yapmaktasın. Bak, daha, dinî şef görevinden hiç söz etmedim! Bütün bunların üstesinden nasıl gelebiliyorsun?

– Kardeşim Harun yardımcı oluyor. Ona askerlerimizin sorunlarıyla ilgilenme görevini verdim. Ama yapılacak çok iş olduğu doğru! Senin bir önerin var mı?

– Sorumlulukları paylaşmalısın, Mos. Yargıçların, levazım görevlilerin, alışverişlerle, ödemelerle ilgilenecek bir yardımcın olmalı... Aksi halde, istediğin başarılı sonuca ulaşamazsın.

– Ama bunları yapmak için de yardıma ihtiyacım var.

– Ben sana yardımcı olurum.

– O zaman kampımıza gelmen gerek.

– Yarın gelirim, bu sorunun, siz yola çıkmadan önce halledilmesini istiyorum.[3]

Mos, Stito tarafından özenle tımar edilmiş atına binerken, genç çocuğun da kendisiyle birlikte gelmesini istedi, çünkü Apiruların kampıyla Esion-Geber arasında haber getirip götürecek bir ulağa ihtiyaç vardı. Kampa döndüğünde insanları, özellikle Harun'la kabile şeflerini garip bir heyecan içinde buldu. Ve bir an, kendisinin yerine başka bir şef getirmek için el altından bir hazırlık mı vardı, diye düşündü. Ama hiçbir belirti yoktu bu yönde. Mos Harun'la şefleri yanına çağırdı.

Medyenlilerle varılan anlaşma konusunda bilgi verdi.

– Niye burada, bu adamların ülkesine yerleşmiyoruz? diye sordu kabile şeflerinden biri.

– Yirmi yedi bin kişiyiz. Bu, ülkeyi istila etmek anlamına gelir, üstelik yerimiz de çok dar olur. Onların ülkesi, en çok iki bin insanı daha barındırabilir. Yani biz hem kendimiz rahatsız oluruz hem onların tepkisiyle karşılaşırız.

Harun, bu mantıklı cevaptan tatmin olmuş görünmüyordu. Kuşkulu bir sesle sordu:

– Erzakı ne zaman getirecekler?

– Öğlene doğru.

– Acıktık.

– Siz hep açsınız, dedi Mos. Bugün kendinize ziyafet çekecek değilsiniz, herhalde. Zor günlerin sonuna gelmedik daha! Üç yüz otuz yedi koyun ancak bir günlük yemeye yeter. Bize ne kadar un, ne kadar zeytinyağı verebilecekler, daha bilmiyorum, ama Esion-Geber'in ambarlarının da tıka basa dolu olduğunu sanmıyorum. Bu durumda ekmeği günü gününe yapacağız ve hakça dağıtacağız.

– Kenan'a çok mu uzağız hâlâ?

– Mesafe olarak, hayır. Ama zaman olarak, evet! Çünkü oraya varmak için Edomlulardan geçiş izni isteyeceğiz. Onların bize, sorun çıkarmadan izin vereceklerini hiç sanmıyorum, tabii, eğer vermeyi düşünürlerse!

– Amaleklilerin canına okuduk, dedi Harun. Edomluları niye yenmiyelim? Onları da yeneriz.

– Hayır, çünkü onlar çok daha kalabalık, çok güçlü silahları var ve kaleleri sayesinde bütün yolların denetimi ellerinde. Ve ben kan dökülmesini istemiyorum.

– Peki, ne olacak?

– Düşüneceğim.

Genç, yaşlı, kadınlı, erkekli bir kalabalık o sırada yanlarına gelmişti. Mos ne istediklerini sordu; herkesin çözüm bekleyen bir sorunu, danışmak istediği bir konu ya da hakem olması gereken bir anlaşmazlık vardı.

– Görüyorsun ya, aramızda halletmemiz gereken sorunlar oluyor, dedi şeflerden biri. Bazı ölenler oldu, miras sorunları çıktı ortaya. Sonra satış işlemleri var.

Birkaç aydan beri, Eliab'ın miras meselesinden sonra, Mos birçok anlaşmazlıkta yargıç görevi yapmıştı. Ama ardından birçok yaşlı daha ölmüştü ve bu, doğal olarak, yeni sorunlara yol açmıştı. Ve zaman ilerledikçe anlaşmazlıkların, sorunların da sayıları artıyordu.

– Bu kez sorun ne? diye sordu, biraz da alayla. Yasal yollarla paylaşımı, düzenlenmesi gereken çok değerli mallar mı var?

– Ömrümüzün sonuna kadar çölde kalacak değiliz, dedi şeflerden biri, yakında kendi vatanımız olacak topraklarda yaşayacağız. Onun için her şeyin şimdiden açıkça belirlenmesi gerek.

– Evet, dedi Mos, Yetro'nun önerilerini düşünerek, süratle yeni bir yapılanmaya gitmeliyiz. Çünkü ben hepiniz sorunlarıyla tek tek ilgilenemem.

Sorumluluğum artıyor, diye düşündü. Olacakların yarısını bile hayal edememişti oysa...

Koyunlar ve bozguncular

Üç yeni sorun, hemen hemen aynı zamanda patlak verdi.

İlk sorun, Mos'un, Esion-Geber'de Tsippora'yla geçirdiği geceden sonra kampa döndüğünde hissettiği gergin havanın devamı oldu. Harun'la birkaç kadının da katıldığı bazı kabile şefleri Mos'u, suçlayan bakışlarla seyrediyorlardı.

– Ne oluyor, bu baykuş gibi bakışın sebebi ne? diye sertçe sordu Miryam'a dönerek.

– Sen bizden biri misin, yoksa Medyenli misin? diye haykırdı Miryam, her gece gidip o Medyenli kadınla yatıyorsun...

Öteki kadınlar birkaç adım geriden seyretmeyi yeğlemişlerdi.

– O Medyenli kadın benim karım, dedi Mos. Mısır'dan kaçtığımda Medyenlilerin bana kucak açtıkları günden beri benim karım.

– Biliyordum, diye öfkeyle haykırarak devam etti Miryam. Asıl rezalet de bu! Senin bir de Medyenli çocukların var.

– Onlar Medyenli değil, çünkü benim çocuklarım.

– Kanı bozuk piçler! diye tıslar gibi dişlerinin arasından konuştu, Harun'un karısı Elişeba.

Mos, korkutucu bir soğukkanlılıkla ona doğru yürüdü:

– Sen kadın mısın, yoksa yılan mı? dedi gözlerine bakarak. Tanrı bu evliliği onaylamasaydı, bana görünmezdi, çünkü ben o zaman evliydim.

Kadınlarla öbür şefler, geride duruyorlardı ve onun içleri-

ne yabancı bir kadının çocuklarını sokmaya kalkıştığından söz ediyorlardı.

– Tanrı! Tanrı! Başka laf bildiğin yok, diye hırsla bağırdı Elişeba. Benim kocam olmasaydı, Harun olmasaydı, Mısır'da bizimkileri toplamasaydı sen ne halt edebilirdin, ha?

Mos, kardeşinin karısına bir tokat indirmek için kolunu kaldırdı, ama kendini tuttu.

– Yeter! diye olanca sesiyle bağırdı. Yeter! Bu sadece bir isyan değil! Bu alçakların, ikiyüzlülerin Tanrı'ya küfrüdür! O kadın benim karım ve hepinizin ona saygı göstermesini istiyorum. O kadar!

– Kadınlar haklı, dedi Harun, birden küstahlaşmıştı. Halkımızın içine Medyenli bir kadın sokarsan nasıl şefimiz olabilirsin? Çocukların da yabancı bir süt emmediler mi?

Kabile şeflerinden bazıları, hep aynı insanlar Harun'un sözlerini tekrarladılar: Harun'un şef olmasını istiyorlardı; kendinden çok daha iradesiz ve gevşek olan Harun'a rahatça her istediklerini yaptırabileceklerini biliyorlardı.

– Siz, ikiyüzlüler! Şimdi çadırları dolaşıp, kaçınızın Mısırlı ve Nübyeli kadınlarla evli olduğunu saymamı ister misiniz? Harun, Miryam ve sen, yılan dilli Elişeba, bir daha gözüme gözükmeyin! Karım hakkında tek bir söz daha duyacak olursam, üçünüzü de hapsederim ve başınıza asker dikerim! Aklınızı başınıza toplayın! Yoksa sizi bir hafta kamptan sürerim. Seni de, Harun!

Mişael, amca oğlu, Yeşu'nun askeriydi artık, birkaç askerle birlikte olanları seyretmişti, arkadaşlarından birini Yeşu'yu çağırmaya gönderdi. Harun'la karısı ve Miryam, homurdanarak çadırlarına girdiler. Mos parmağını şeflere doğru uzatarak:

– Sizler de! dedi. Hemen gidin, gözüme gözükmeyin! Hiç tereddüt etmeden sizleri de kamptan çıkarırım! Tanrı'nın isteklerine karşı çıkanlar Tanrı katında lanetlenir. Bunu unutmayın[1]!

O anda Miryam çadırından çıktı. Saçları darmadağın, kolları havada, çığlığa dönüşen sesiyle ne olduğu anlaşılamayan sözlerle bağırıyordu.

– Tanrı! diye hıçkırdı. Tanrı'yı görüyorum. Acılarımıza son ver Tanrım, bizi kurtar! Tanrı bizim zorbadan kurtulmamızı

istiyor! Tanrım, seni duyuyorum! Benden, zorbaya karşı halkımı ayaklandırmamı istiyorsun!

Çıldırmış gibi, çadırının etrafında koşuyordu, gözlerinin karası kaybolmuş, giysileri bir yana kaymış, bir memesi dışarı fırlamıştı. Tanrısal esinin coşturduğu bir insan gibi! Olayı seyreden küçük bir grup toplandı hemen, "evet, zorbalıktan kurtulmak gerek" diye mırıldananlar oldu.

İhtiyarlardan biri, "Bu kadın sapıtmış" dedi öfkeyle. "Banotu yemiş, banotu; ona çöpotu verin[2]!"

– O benim kardeşim, diye karşı çıktı Harun! O Tanrı'nın peygamberi!

Herkes inanacak kadar budala olmasa bile Miryam, Mos'un düşmanları arasında taraftar bulabilirdi. Bu doğaçlama gösterinin ardındaki gerçeği anlamak için dâhi olmaya gerek yoktu: Miryam, Mos'a rakip olarak kendi otoritesini kabul ettirmek istiyordu. Halkının "zorbadan kurtarılması" konusundaki nutkuna gelince, bu açıkça isyana kışkırtmaydı, Mos ve Yeşu'nun da fark ettiği gibi.

– Olay çıkaracak, dedi alçak sesle Yeşu.

Mos kararlı adımlarla Miryam'a doğru yürüdü ve kolundan yakaladı. Kadın, sözümona trans halinden çıkmış gibi bir çığlık attı ve kolunu kurtarmak istedi. Ama Mos'un eli mengene gibi kavramıştı kadını.

– Yeter, kes şu rezaleti! Bu kadar oyun yeter! Bir koyun ne kadar peygamberse, sen de o kadar peygambersin!

Miryam, dışarı uğramış gözleriyle, açık ağzında tükürükler, Mos'a bakıyordu.

Boğuk bir sesle: "Tanrı..." diye başladı yeniden.

– Tanrı seni lanetleyecek, utanmaz kadın! diye bağırdı Mos, onu sarsarak, git, çadırına gir!

Sonra kocasına döndü: "Götür şunu, çadıra kapat! Bir daha sesini duymak istemiyorum!"[3]

İkinci sorun, öğleden az önce, Esion-Geberli tüccarların gönderdiği habercilerin gelişiyle su yüzüne çıktı; satılan koyunları getireceklerdi, ayrıca, unu, zeytinyağını ve sebzeleri develerden indirip, kampa taşımak için adamlara ve yüklenecek katırlara ihtiyaç vardı. Bu da bir sorunun başlangıcıydı ama, sabahki gürültü ve gerginlikle sarsılmış olan Mos, bu gerçeği ancak bir süre sonra fark edebilecekti. O arada

insanlar çadırlardan çıkmış, dağ eteğindeki akasyalı ve meşeli yolda, Medyenli çobanların gözetiminde yürüyen koyunları seyrediyorlardı.

Mos, Mişael'i, Harun'u çağırmaya gönderdi. Harun az sonra geldi, utanmış ve sarsılmış görünüyordu.

– Şeflere haber ver, dedi Mos, duygusuz bir sesle. Koyunlar ve erzak için ödenecek, altın, gümüş ve bakırı getirsinler.

Sonra Mişael'i, gelen yiyecekleri taşıyacak yardımcılarla hayvanları toplamakla görevlendirdiği sırada, üçüncü sorun ortaya çıktı. Ardında, şekerleme ve meyve dolu sepetler taşıyan iki hizmetkârıyla Yetro görünmüştü.

Harun, onu gördü ve birden donup kaldı. Mos da görmüştü, döndü, bakışlarıyla kardeşini uyardı, Harun başını önüne eğdi. Ödeme işlemiyle uğraşan bazı şefler de Mos'un Yetro'yu karşılamaya gittiğini, onu saygı ve sevgiyle selamlayarak kucakladığını görmüşlerdi, bir şeyler öğrenmek için Harun'un yanına gittiler. Harun hemen uzun uzun anlatmaya koyuldu ve uzaktan onları gözleyen Mos, anlatılanların hoş şeyler olmadığını hissetti. Yetro'yu içeri davet ettikten sonra Yeşu'dan, çadırının önünde toplanmaları için şefleri çağırmasını istedi.

Geldiler, kimisi tedirgin -o sabah Harun'un safında yer alanlar- kimi meraklı bir bekleyiş içindeydi. Mos, Yeşu'yla yüze yakın mızraklı askerinin çevrelediği küçük meydanda herkesin gelmiş olmasını bekledi. Sonra konuştu:

– Bugün konukluğuyla bizi onurlandıran Medyenli Yetro, gerçek bir bilge insan ve benim kayınbabamdır.

Yetro, gülümsedi, birkaç kez başını eğerek selam verdi. Kabile şefleri, Mos'un bu denli iltifat ettiği bu yabancıyı, liderlerinin kayınbabası olan yaşlı adamı meraklı gözlerle inceliyorlardı.

– Bu bilge insandan bize yardımcı olmasını istedim. Siz de biliyorsunuz ki çok kalabalığız, benim bu kalabalığın erzak ve su sorunuyla, yapılacak ödemelerle, anlaşmazlıkların çözülmesiyle, savaş hazırlıklarıyla tek başıma ilgilenmem imkânsız.

Mos sustu ve sözü Yetro'ya bıraktı ve o da, böylesine kalabalık, bu kadar çok ve çeşitli ihtiyaçları olan bir topluluğun, bir ulus olabilmesi için yönetimde hiyerarşi yaratılma-

sı gerekli olduğunu anlattı. Şöyle bir önerisi vardı: Mos'un, çok güvenilir olduğuna inandığı kişileri seçmesi ve onlara, belli sayıda insanın, yüz kişinin örneğin, sorumluluğunu vermesi mümkündü. Bu kişiler de kendi güvendikleri ve seçtikleri insanlara bazı sorumluluklar verirlerdi. Mos tarafından, uygulamayı düşündüğü yasalar konusunda bilgilendirilen bu seçilmişler, yargıç görevi görür, basit anlaşmazlıkları halleder ve ancak çözemeyecekleri kadar önemli sorunlarda Mos'tan yardım isterlerdi.

– Bizim kendi kabile şeflerimiz zaten var, diye itiraz etti bu şeflerden biri, sesi öfkeliydi.

Yetro, yüzünde anlamlı bir ifadeyle bir süre sustu sonra: "Yargıç görevi yapacak kimsenin, tarafsız olması gerekir" dedi. "Oysa şefler, kabilelerine bağlıdır, değil mi?"

– Zaten, diye söze karıştı Mos, bir kabile bin kişi değildir ve ben Yetro'nun dediklerine katılıyorum. Kabile şefleri her şeyden önce kendi kabilelerinden yana olmak zorundadırlar. Bir anlaşmazlık halinde kendi insanlarını kollayacakları bellidir. Oysa, biz artık bir kabileler topluluğu değiliz, bir halkız, bir ulusuz ve ben, teker teker hepimizin, toplumun çıkarlarını her şeyin üstünde tutmamız gerektiğine inanıyorum.

Şeflerin yüzleri asılmıştı; birkaç saniye içinde bütün güçlerinin, iktidarlarının tehlikeye girdiğini görüyorlardı. Ama, kuşkusuz, içlerinde şimdiden kendilerini bu idarî bölümün şefi olarak görenler vardı.

– Bizim insanlarımız üzerinde hiç mi otoritemiz kalmayacak? diye sordu şeflerden biri.

– Aileleriniz üzerindeki otoriteniz devam edecek, diye kısaca cevap verdi Mos. Ayrıca, yapacağımız ödemelerin ve savaşlardan elde edilecek ganimetin hakça paylaşılmasının sorumluluğunu yüklenecek bir hazinedar seçilmesini istiyorum. Bazılarının, ötekilerden daha zengin olması adil değil. Kenan'da kesin olarak yerleşinceye kadar bütün olanaklarımızı ortaya koyarak ortaklaşa kullanmamız gerek. Koyunlar için yapılan ödeme örneğin; başkalarından daha fazla ödemiş olan kabilelerin az ödeyebilmiş olanlardan daha çok koyun almak istemesi kabul edilebilir bir şey değildir.

– Mısır'da da hepimiz aynı derecede zengin değildik, diye karşı çıktı birisi.

– Mısır'da firavunun tutsaklarıydık. Şimdi, tekrar ediyorum, şimdi özgür bir halkız ve çok güçlü olmamız gerek. Oysa, ancak birlik olduğumuzda güçlü olabiliriz. Yeşu'nun askerlerimizin komutanı olmasını kabul ettiniz ve eminim bu karardan dolayı şimdi kendinizi kutluyorsunuz. Bir hazinedarın, toplumun malî işlerinin sorumluluğunu yüklenmesinden de memnun olacaksınız.

Adamlar, aralarında konuşarak dağıldılar.

Manzara huzur vericiydi. Gökyüzü pırıl pırıl, hava ılıktı. Balıkçılar ağları çekiyorlardı. Kadınlar unu ve zeytinyağını paylaşıyorlar, güzel kokulu dumanlar yükseliyor, sonra rüzgâra kapılıp dağılıyordu, havada yanan akasyanın güzel kokusu, zeytinyağlı ekmeğin tensel iştahı çağrıştıran kokusuna karışıyordu. Neredeyse bir mutluluk anıydı bu. Hayatın duraksamadan böylece sürüp gideceği sanılabilirdi.

Akşama doğru, Yetro gittikten sonra, şefler geri geldiler. Şef Aminadob'un oğlu Nahşon, Mos'la konuşmak istiyordu.

– Biz düşündük taşındık ve senin fikrini almaya geldik. Şu satın aldığımız hayvanlar, ancak iki ya da üç öğün yenir, sonra gene hiçbir şeyimiz kalmaz, geçen defa olduğu gibi. Oysa altınımız, gümüşümüz ve bakırımız da sonsuza dek bize yetecek kadar değil!

Bir an durdu genç adam ve koyu renk gözleriyle soru sorar gibi baktı Mos'a.

– Anladım, dedi Mos.

– Satın aldığımız sürüde pek çok dişi var.

Mos, onayladığını belli etmek için başını salladı. Ve birden, Medyenli çobanlar sürüyü getirdiğinde hiç düşünmemiş olduğu bir sorun aklına geldi. Bu hayvanlar su içerdi. Bu durumda kuyulardan faydalanma işi tehlikeli bir gerginliğe yol açabilirdi, belki Medyenlilerle bile. Ama, öte yandan bu adamların yararına olacak ve et ihtiyacını büyük ölçüde karşılayabilecek bir öneriyi de reddedemezdi. Üstelik, pek yakında Apirular Kenan Ülkesi'ne doğru yola çıktıklarında, denizden uzakta, balık bulmak ümidinin de kalmadığı gün, bu sürü, hayatî bir değer kazanacaktı. Zarlar atılmıştı. Mos kararını verdi. İsrailoğullarının, yaşayabilmek için bu sürülere ihtiyacı vardı, şu halde, başka halklarla savaşmak zorunda kalacak ve savaşacaktı. Bir önceki gün, ufukta kılıç-

ların gölgelerini görür gibi olmuştu; şimdi İsrailoğullarının topraklarını bu kılıçlarla kazanacağını biliyordu.

– Düşündüğünüzü yapın! dedi adamlara.

Memnun olduklarını belli eden bir hareketle başlarını salladılar, ama kalkıp gitmeye niyetli görünmüyorlardı. Nahşon sonunda:

– Sana sorulacak bir sorumuz var, dedi. Yetro da bizim yargıçlarımızdan biri mi olacak?

– Kesinlikle hayır, dedi Mos. Bizim yasamızı bilmiyor.

Cevap hepsini şaşırtmıştı:

– Bizim yasamız hangisi? diye sordu şeflerden biri. Nerede yazılı?

– Tanrı, ne zaman gerekiyorsa o zaman gönderecektir.

İnsanlar yasa diye bir şey bilmiyordu! Nasıl yargıç olunacaktı o zaman? Ama hiç kimse bu çelişkinin üzerinde durmadı.

– Medyenlilerle çatışmaya girersek, dedi biri, karın kimden yana olacak? Sen kimden yana olursun?

– Sadakatimden kuşku mu duyuyorsunuz? diye öfkeyle bağırdı, Mos, çok sinirlenmişti. Tanrı'nın emriyle sizi buralara kadar getirmiş olmam yetmedi mi? Mısırlıları, Amalekleri yenilgiye uğratmamız yetmedi mi? Bana böyle bir şey sormaya nasıl cüret ediyorsunuz? Sizlere karşı Medyenlilerin yanında olacağıma mı inanıyorsunuz? Ve karımın, kocasıyla çocuklarına karşı Medyenlilerle birlik olacağını düşünüyorsunuz, öyle mi?

Sustular, ağır, gergin bir sessizlik oldu.

– Seni incitmek istemedik, dedi sonunda Nahşon. Açık sözlülüğümüzü sana olan güvenimize ver! Sana yüreğimizde biriktirdiklerimizi açıyoruz.[4]

– Yüreklerinizin biraz daha akıllı ve akıllarınızın biraz daha insaflı olmasını isterdim, diye cevap verdi Mos.

Akşam, Yeşu'yu yanına, ateşin başına çağırdı. Genç adam yere, Mos'un karşısına oturdu. Mos'un sorusu açık ve kısaydı:

– Şimdi, ne kadar adamımız, ne kadar silahımız var?

– Dört bin üç yüz kadar. Hepsi silahlı. Mızrağı olmayanlarda, Amaleklilerden alınan hançerler var. Birkaç bakır kal-

kan. Sapan sayısını bilmiyorum. Hepimiz sapan kullanıyoruz zaten. Ellerini ateşe uzattı Yeşu. Bütün Mısırlı tutsakları ve Amaleklileri de orduya aldım.

Mos şaşırmış göründü.

– Çok iyi askerler, diye anlattı Yeşu. Mısırlılar zaten asker olarak yetişmiş. Bu adamlar iyi birer köle olmaktan çok, kusursuz birer asker. Böylece gururları ve haysiyetleri kurtulmuş oldu. Horlanma onları isyana götürürdü.

– Ne istersen yap, benim sana güvenim var, dedi Mos. Sana söylediğim gibi, bize en az beş bin asker gerek.

Yeşu söze karışmak istedi, ama Mos bırakmadı.

– Sen elinden geleni yapıyorsun, bundan eminim. Ama bize beş bin asker gerek, Yeşu. Hatta daha da fazlası. Ve çok acele, hemen...

Yeşu açık renk, dingin gözleriyle Mos'a baktı:

– Sürüler yüzünden, değil mi?

Mos, genç adamın zekâsının kıvraklığına hayret etti.

– Haklısın.

– Gerçekten, dedi Yeşu, kalkarken, zamanımız daraldı.

Yıldızlar pırıl pırıldı. Mos dua etti, sonra atına atladı, Yetro'nun evine, Tsippora'ya gitti.

Yarın, öbür gün karısıyla çocuklarını kendi insanlarının yanına getirecekti. Onları nasıl karşılayacaklardı? En mahrem, en sıcak mutluluğuna, kendi insanlarınca gölge düşürülmesi haksızlık değil miydi? Bakışlarını göğe kaldırdı, yıldızlar daha da parlaktı, belki de gece daha karanlık olduğu için...

Eğer derin derin nefesler alır ve beyninizdeki bütün o başkaldıran, karmaşık düşünceleri, nefes verir gibi dışarı atarsanız, gece ve yıldızlar, ağzı açılan bir şişeye dolan yağmur suyu gibi ruhunuza dolar... Tanrı ruhunuza dolar! Evet, bu yıldızlarıyla göz kamaştıran gök, Tanrı olabilir ancak...

İlk yerleşim

Kervan, Sebt gününün ertesi, Mos'un kısa bir emriyle yola çıktı.

– Nereye gidiyoruz? diye sordu Harun, Esion-Geber yönüne gitmediklerini görerek; kuzeye dönmüşlerdi ve iki dağ sırası arasındaki dar[1] bir vadide ilerliyorlardı.

– Bir süre durup, kendimizi dinleyeceğimiz bir yere, dedi Mos. Birçoğunuzun, hem de en dayanıklıların, yorgun yarış atlarına döndüğünüzü görüyorum. Üç aydır yollardayız ve yaşanan zorluklar yürekleri kısırlaştırmaya başladı. Artık durup, ne olduğumuzun bilincine varmamızın zamanı geldi; ruhlarımız dinlenip huzura kavuşmalı ve Tanrı'nın ilahî varlığı yüreklerimize yerleşmelidir.

Hemen hemen hiç düşünmeden cevap vermişti. Sözcükler, çoğu bir sonuca varamamış, kopuk düşüncelerin özeti gibi dökülmüştü dudaklarından. Şimdi fikirleri bütünlenmiş, olgunlaşmıştı.

– Çöl bizi bir sürü haline getiriyor, halk olmamıza fırsat vermiyor. Yetro'nun önerisiyle başlattığımız yapılanma da bu süreci önlemeye yetmeyecektir. Biz ruhumuzda Tanrı'nın çağrısını duymadıkça, yasaların olması ve yasalarla yönetilmemiz hiçbir işe yaramayacak.

Kardeşiyle konuşmak için başını çevirmiyordu.

– Biz buraya Tanrı'nın iradesiyle geldik, dedi, herkesin duyabileceği bir sesle. Ama ne gözlerde ne de yüreklerde

onun ışığını görebiliyorum! Yola çıktığımızdan beri, bozguncu düşünceler bir hastalık gibi yayılıyor toplumumuzda. Sen bile bu hastalığa yakalandın Harun!

Harun başını öne eğdi. Tsippora'yla Mos'un iki oğlu, Amaleklilerden ele geçirilmiş bir devenin sırtında onu izliyorlardı. Onları Yetro'nun yanından almış, bakışlarında şimşekler, şimşek de değil, gürlemeye hazır yıldırımlarla kampa getirmişti. Ama şimdi gözleri düşünceli hatta hüzünlüydü. Bir gece önce, nasıl çılgın bir tutkuyla Tsippora'nın bedenine sahip olduğunu düşünüyordu. Bir hırsız gibi! Gözü dönmüş bir saldırgan gibi! Sevdiği kızın bedenini ilk kez keşfeden, yeni buluğa ermiş bir genç çocuk gibi! Bir yırtıcı hayvan gibi, ağzıyla, elleriyle, cinsel organıyla, her şeyiyle yiyerek... Peşpeşe ayaklarını, kalçalarını, memelerini yoğurarak, sanki onu yeniden biçimlendirmek ister gibi ve Tsippora'nın omuzlarında, dudaklarında sönen çırpınışlarla ona, genç bedeninin bu mutlu ölümle öldüğünü, etiyle, kanıyla, özsuyu ve soluğuyla kendisine ait olduğunu anlattığı son ana kadar, bir cani gibi saldırmıştı.

O kadar ki Tsippora, bir dönen kasırga gibi bedenini hapseden bu kas ve deri fırtınasından ürkmüştü.

– Her şeyin zamanı var, diye alçak sesle cevap vermişti ona. Artık kendi kendime ait olmayacağım bir gün gelecek Tsippora! O gün sadece Tanrı'ya ait olacağım. Onun için, sana verebileceğim her şeyi veriyorum ve anılarımız bir avuç tozdan ibaret kalıncaya kadar, senden her şeyi almak istiyorum.

Nihayet, bitkin, yan yana uzandıkları zaman, aşkın dünyayla yapılan bir düello olduğunu düşündü. Kadının bedeni, evrenin doğuşundan önceki kaostu. Ve Âdem kimbilir belki de Havva'yı, Tanrı'nın nihayet hayat vermeye razı olduğu bir kil parçasında, böyle bir çılgın kucaklama anında yaratmıştı. Âdem'i, müthiş bir arzunun pençesinde, etin acısı ve şehvetin sarhoşluğuyla bir ırmağın kıyısında yuvarlanırken hayal ediyordu... Kuşkusuz yaratıcı bunu istemişti: kendi elleriyle sonsuz karmaşayı yarattıktan sonra, eserini tamamlamayı erkeğe bırakmış ve ona, kadını yaratma görevini vermişti...

Birden, bu hayaller Harun'un sesiyle sona erdi.

– Miryam'dan yana olduğum için bana öfkelisin, diyordu.

Mos, altın pırıltılı gözlerini kardeşine çevirdi.

– Gerçeği görmemekte direndiğin için öfkelenmiş olsaydım, sadece kendim için konuşurdum. Ben kendim için konuşmuyorum. Sizi bir halk yapmak için Mısır'dan çıkaran Tanrı'nın adına konuşuyorum. Mısır'da tutsaklığın getirdiği günahkâr alışkanlıklar edinmişsiniz ve burada da, çölde de hâlâ birer tutsaksınız. Kaçmış, ama inanç sahibi olmamış tutsaklar.

Güneş, doğuda tepeleri sarıya, pembeye boyuyor ve batıda, yüksek dağların gölgede kalan yamaçları morumsu bir kızıla dönüşüyordu.

– Eğer Kenan'a kadar hep böyle gidersek, diye devam etti Mos, Amaleklilere benzeyeceğiz; eğlence, dövüş ve talan için yaşayan, sonu gelmez karışıklıklar ve çekişmeler içinde bir büyük sürü... Bu, Tanrı'nın size hazırladığı kadere layık bir gidiş değil!

– Ne yapacaksın?

– Bilmiyorum. Hizmetkârı olduğum Tanrı bana yol gösterecektir.

Ses tonu, cevap istemediğini belli ediyordu, sakin olduğu kadar da buyurgan bir ses. Harun onda, Sazlıklar Denizi'nin karşı yakasında buluştuğu heyecan dolu, ateşli genç adamdan hiçbir iz bulamadı.

– Sözünü etmediğim bir şey daha var, dedi Mos. Her kabileden, en güvenilir, en ateşli, en inançlı ve Tanrı'ya en yakın insanları seçeceğiz. Şükür dualarını onlar yapacak. Bir süre sustu Mos. "Başlarında sen olacaksın." Ve kısa bir sessizlikten sonra: "Bana karşı çıkmış olanlar kesinlikle seçilmeyecek!" diye sözünü bitirdi.

– Aralarında çok dindar olanlar var, diye itiraz etti Harun.

– Göstermelik din! Yürekleri Tanrı'nın iradesine açık değil!

Üç gün sonra, Araba Irmağı'nın batısındaki vadilere ulaşmışlardı. Aldıkları yol kısaydı, ama şimdi sürüleriyle birlikte yürüdükleri için, daha yavaş ilerliyorlardı. Şafaktan sonraki beşinci saatti. Mos bakışlarını çevrede dolaştırdı. Uzakta, dağların çizdiği, inişli çıkışlı yay vardı. Vadiler, birbirlerinden uzaklaşarak, gölgeliklerinde bitkilerin boylanmaya çalıştığı tepelerin arasında kayboluyordu ve bitkiler yeşilden çok, kül

rengiydi. Ama koyunlar aç kalmayacak, otlayacak yeşillik bulabileceklerdi. Gece, ara ara şimşek çaktı, kısa ama hızlı bir yağmur Araba'yı besledi ve otları suya doyurdu. Ama, şimdi ışıl ışıl yanan bu cömert akar su yarın incecik bir dereye dönüşecekti. Hemen kuyu açmaları gerekiyordu.

– Burası, dedi Mos.

Harun etrafa baktı ve ilginç bir özellik göremedi ama kardeşiyle de konuşamadığı için, döndü ve şeflerle yargıçlara haber vermek için atını kervanın gerilerine doğru sürdü. Mos dönüp baktı, iki oğluyla konuşan Tsippora'yı gördü ve sevgiyle seyretti bir süre. Sonra bakışları, Yeşu'nun tetikte bekleyen gözleriyle karşılaştı. Yeşu şefinin kısa bir baş işaretiyle koşup, geldi.

– Çevreyi keşfe çıkalım, dedi Mos.

Bodur meşeler, akasyalar, sakızağaçları, zakkumlar, ılgınlar ve yükseklerde birkaç çam ve tek tük serviler; demek bölge hiçbir zaman tamamen susuz kalmıyordu. Taşlaşmış toprak yüzeyine inat, şurada burada fışkırmış mersinler, şeytantersleri ve ne olduğunu bilmedikleri birtakım otlar da bunu kanıtlıyordu. Mos'un daha güneydeki topraklarda dolaşırken, bir gün, sesi duyduğu andan birkaç saniye önce kendiliğinden alevler içinde kaldığına tanık olduğu geyikotları da vardı.

"Savunulması kolay değil" dedi Yeşu. "Çok rahat kuşatırlar bizi." Şurada burada yakılıp kömürleşmiş dalları, üst üste dizili taşları ve çadır kurmak için hazırlandığı besbelli düzlükleri gösterdi. "Buraya ilk gelenler bizler değiliz."

Mos başını salladı. O da yakılmış ateşlerin izlerini, bir ziyafetten arta kalmış kemikleri, kırık bir çanağın parçalarını görmüştü. Yeşu, gerçek bir şefin niteliklerine sahipti artık, Mos'un bir içgüdüyle ona duyduğu güveni ne kadar hak ettiği her gün biraz daha belli oluyordu.

– Ne yapmamızı öneriyorsun? diye sordu Mos.

– En yüksek tepelere yerleşelim, dedi Yeşu.

Parmağıyla ileride, çok belirli olmasa bile, göz aldanması denemeyecek kadar kervan yoluna çok benzeyen birkaç düzlük gösterdi. "İnsanlar buraya doğudan ve kuzey yönünden geliyor anlaşılan" dedi. Atıyla bu yollar boyunca bir süre ilerledi, Mos da onu izliyordu.

– Bak, besbelli birkaç hafta önce hayvanların otladığı bir çayır burası. Şu bodur ağaçlara bak, alçak dalların yaprakları yenmiş, ağacın kabuğu soyulmuş, bu keçilerin işi! Biraz ötede yığılı hayvan terslerine bak! Sürüleri buraya otlatmaya getiriyorlar.

Mos'a döndü.

– Şu ana kadar saldırıya uğramadıysak, nedeni bizi görmemiş olmaları. Ama iki üç güne kadar kesinlikle saldıracaklarını söyleyebilirim.

– O halde dövüşmek gerekecek, dedi Mos, heyecanla. Biz ancak su bulabileceğimiz bir yerde yerleşebiliriz ve su olan yerde de daima insanlar olacaktır. Hayatta kalmamız silahlarımıza bağlı. Tanrı'nın sözü bizi koruyacaktır, Yeşu!

Yeşu, gözleriyle Mos'a bir şeyler sorar gibi baktı: "Daha Kenan'da değiliz" dedi. "Ne kadar zaman kalmak istiyorsun burada?"

– Birkaç ay.

Cevap, Yeşu'nun canını sıkmış göründü.

– Toprak tabyalar yapmamız gerekir.

– Tabya yaparız.

– Önce insanlarımızın hangi tepede yerleşeceğini bilmemiz gerek. Sonra...

Yeşu durdu, bir kez daha çevreyi gözden geçirdi.

– Ya da hangi tepelerde, diye düzeltti, çünkü kalabalığız. Ben olsam, dağa yaslandıkları için doğal olarak daha korunaklı olan tepeleri seçerim. Şunlar gibi, örneğin.

Parmağıyla doğudaki tepeleri gösterdi.

Mos, dinliyor, düşünüyordu, sonra birden düşünmez oldu. Uzaklarda, kuzeydeki bir dağın üstünde güneş, pürüzsüz, masmavi gökte parlıyor, ışıldıyor, patlamalarla ateş saçıyordu sanki ve Mos, büyülenmiş gibi oldu, bütün düşüncelerinden kurtulmuş gibi ve güneşi ilk kez görüyormuş, güneş doğaüstü bir mesajın habercisiymiş gibi, sadece ona bakıyordu. Ruhu ve bedeniyle dayanılmaz bir aydınlıkta kendinden geçti, ışık onu kucaklamış, ateşle sarmalanmıştı. Bu izlenim önce midesinde başladı ve öylesine büyük bir güçle geldi ki, Mos bir an kusacağını sandı, sonra yüreğine ve beynine doldu, göz yuvalarından dışarı fışkıracak gibi oldu ve Mos, alev alev yanan bir sisin içinde boğulacağını sandı. Bu

ışık, bu ateş, bu... Evet, bu, bir zamanlar o kadar aradığı o ışık sütunuydu, o ışık... Eli kalktı, başka bir iradenin emrindeymişcesine. Bu ihtişamla dolmuş olarak eli ileri uzanmış, bütün varlığıyla büyülenmişcesine öylece kaldı, akkor halinde bir maden külçesi gibi.

Sonra Yeşu'nun yanındaki varlığını hisetti. Genç adama döndü, baktı ve Yeşu'nun yüzündeki şaşkın, korku dolu ifade, Mos'un gözlerini perdeleyen ışıklı sisin içinde belirdi. Dudakları aralandı, ama hiçbir şey söylemedi.

– Mos!

Bu kaygı neden diye düşündü Mos, sisler içindeki beyniyle. Dış dünyaya bu kadar önem vermek neden? Ve kendisi, Mos, neden başkalarının böylesine değersiz, önemsiz sorularına cevap bulmak zorundaydı?

"Mos!" diye tekrar seslendi Yeşu, atıyla ona sokularak elini uzattı: "Mos, iyi misin?"

– Çok iyiyim, dedi Mos. Niye sordun?

Yeşu yutkundu, ürktüğünü belli etmemeye çalışarak: "Arkada bizi bekliyorlar" dedi. "Sonuç olarak insanlarımızı sana gösterdiğim tepelere yerleştireceğiz, değil mi?"

Mos başını sallayarak onayladı.

– Yerleştirme işini yaparken senin de yanımda olmanı istiyorum, dedi Yeşu. Çünkü, kuşkusuz birileri karşı çıkacak.

Mos elinin bir hareketiyle, bu karşı çıkma olasılığının önemsizliğini anlattı. İlk fırsatta sefil çıkarları için ortalara düşüp, hırlayacak aklı evveller!

Harun, dörtnala sürdüğü atıyla gelmişti. Merak etmişti, ne oluyordu?

– Ne oldu? Neye karar verdin? İnsanlar sabırsızlanıyor.

Bu sabırsızlık, Mos'un da sabrını taşırdı.

– Söyle, gelsinler, dedi. Şu iki tepede yerleşeceğiz.

– Şu tepeler mi? Ama dört yandan rüzgâra açık oluruz ve...

Mos'un sert bakışları Harun'u susturdu.

– Tamam, gidiyorum.

– Ben askerleri getirmeye gidiyorum! diye bağırdı Yeşu. Hemen bugün tabyaları yapmaya başlamalıyız.

Mos vadide yalnız kaldı. Bakışları elinde olmadan sürekli olarak dağdan tarafa gidiyordu. Bulutlar güneşi perdeliyordu; ihtişam, bir görünüp bir kayboluyordu demek ki. Ati-

nı yatmış bir aslana benzeyen dağa doğru sürdü. Yolda, bir tepenin eteğinde, kuşkusuz bir kamp yerinin sınırını çizmiş olan sıra taşların yanında yassı bir kayaya gözü ilişti. Eğildi baktı ve taşın üzerindeki kan lekelerini tanıdı. Birden öfkelendi. Öteki tanrılar, sahte tanrılar... Onları yok edecekti! Sunağa tükürdü ve yoluna devam etti.

Bir tek Tanrı vardı. Çölde kendisine seslenen Tanrı!

– Tek Tanrı! dedi yüksek sesle.

Başını çevirdi ve uzakta Yeşu'nun askerlerinin geldiğini gördü. Yeşu'ya, yerleşme sırasında yanında olacağına söz vermişti. Atın dizginine yapışarak hayvanı döndürdü; birkaç dakika önce ona sahip olmuş ışığın etkisiyle hâlâ dalgındı. Tanrı'ydı! Ona bu işareti vermiş olan, Tanrı olabilirdi ancak.

Davetsiz misafirler

– Neden dağların bu kadar rüzgâr alan tepelerini seçiyoruz? Soğuktan öleceğiz!

– Peki dereler kuruyunca suyu nereden bulacağız?

– İssar'ın kabilesi herkesten daha büyük bir yer istiyor çadırlar için. Böyle bir şeyi kabul edemeyiz!

– Bu tabyalar da ne oluyor? Kime karşı yapıyorlar bunları? Keçilere karşı mı?

Mos ilk gün ortalık aydınlanırken şikâyetçi bağrışmalarla karışık seslerle uyandı. Yataktan fırladı, Harun'u uyandırmaya gitti.

– Benimle gel!

On bir kişilik yargıçlar kurulunu acele toplantıya çağırdılar.

– Bu karşılıklı suçlamaları, şikâyetleri duymak istemiyorum artık. Bunları Tanrı da duyacak olursa Tanrısal öfke sizi cezalandırır ve bunu, Mısır'ın ödediği bedelden de daha ağır bir bedelle ödersiniz. Sizden, sizi bugüne kadar hep korumuş olan Tanrı'ya saygı olarak ve iyi niyetle kusurlarınızdan arınmanızı istiyorum. Harun, bu akşamdan başlayarak, aranızdaki bütün anlaşmazlıkların unutulması için size yardımcı olacaktır.

– Tanrı'nın bize ayırdığı ülke burası mı? diye sordu, Nadab adındaki yargıç. Neden burada bekliyoruz? Buraya yerleşmemizin sebebi ne?

Sesindeki açık sinirlilik Mos'u şaşırttı, Harun'a dönüp, baktı.

– Benden sonraki şefiniz olan kardeşim, size, Vaat Edilmiş Topraklar'a gitmeden önce burada biraz kalmamızın, kendimizi toplamamız, güçlenmemiz için gerekli olduğunu anlatmadı mı? diye cevap verdi Mos. Mısır'dan ayrıldığımız günden beri sizlerden sadece yakınma duydum. Sizi firavundan kurtarmış olan yüce Tanrı'ya bir kere bile kendiliğinizden minnettarlığınızı göstermediniz. Bu ülkenin size, kendi ayrıcalığınızın bilincine varmanız ve sürekli homurdanan, aç gözlü bir haydutlar sürüsü değil, ama evrende Tanrı'nın iradesine uymuş tek halk olduğunuzu anlamanız için yardımcı olacağına inanıyorum.

– Harun bize söyledi. Ama bu sözler bizi ikna etmiyor. Memnun değiliz, çünkü hâlâ Tanrı'nın atamız İbrahim'e Vaat Ettiği Topraklar'dan uzaktayız. En kısa zamanda oraya yerleşelim, yakınmalarımız kendiliğinden sona erer.

– Kenan'a nasıl gideceğimizi sanıyorsunuz? diye bağırdı Mos. Toprakların orada, tohumlarımızı ekip ürünlerimizi alalım diye bizi beklediğini, kuyuları ve ırmakları hiç kimsenin kullanmadığını ve suyumuzu almak için lütfedip oraya gidene kadar da öylece bekleyeceğini mi sanıyorsunuz? Peki ama sizin kafanız işlemiyor mu? Kenan'da evlerinizin kurulu olduğunu, ocakların yandığını ve çorba kaynatacağımız tencerelerin bizi beklediğini mi sanıyorsunuz? Biz o toprakları fethedeceğiz! Fethetmek zorundayız! O ülkeye silahlarımızın gücüyle, cesaretimizin gücüyle, birlik ve beraberliğimizin gücüyle sahip olacağız! Ve birlik ve beraberliğimizi sağlayacak olan da Tanrı'ya inancımızdır! Ama sizde birlik ve beraberlik yok. Sürekli sürtüşmelerle çatışma halindesiniz! İşte, kanıtı sizsiniz: bu sonu gelmeyen çekişmeleri sona erdirmeniz için sizleri seçip buraya getirdik, oysa siz çekişmelerin içinde oldunuz! Sizlerden bilge yargıçlar olmanızı istedik, siz bu göreve gelir gelmez kendinizi halkımızın liderleri sandınız! Ve yiğitliğiniz ve cesaretiniz de, bir meme çocuğununkinden farklı değil, çünkü bir gün bile açlığa, susuzluğa dayanamıyorsunuz! Silahlara gelince, size, Yeşu'nun, -kusura bakmayın ama o hepinizden daha bilge bir genç adam- milislerini vermeseydim, çoktan Amaleklilerin kılıçla-

nyla kafalarınız kesilmiş olurdu!

Bir an durarak nefes aldı Mos.

– Burada verdiğimiz mola sırasında düşünmenizi ve Tanrı tarafından seçilmiş bir halk olduğunuzun ve Tanrı olmadığı an, birer hiç olacağınızın bilincine varmanızı istiyorum. Ruhları karanlıkta boğulmuş bir kaçaklar sürüsü!

Sesinin yankıları, oluşturdukları küçük grubun çevresine yüze yakın dinleyiciyi daha çekmişti. İçlerinden biri, Mos'un tanımadığı bir yaşlı adam, yaklaştı ve bir deri bir kemik kalmış kolunu uzatarak konuştu:

– Tanrı bana hiçbir zaman görünmedi, dedi. Ben Mos gibi bir insan olamadım. Tanrı'nın ona neler söylediğini de bilmiyorum. Ama onun sesinde, kalbinin sesini duyuyorum ve söylediklerinin hepimiz için doğru ve hayırlı olduğuna inanıyorum.

Yargıçlar, şaşkınlıkla ihtiyara döndüler.

– Dinleyin beni, bilge adamlar, diye devam etti ihtiyar. Bütün bu göç yolculuğu boyunca eziyet çektim, hepiniz gibi, hatta daha da fazla, yaşımdan dolayı. Size bir şey söylemeye hakkım var, bilge adamlar! Ben Mos'un sözlerine bir şey daha ilave etmek istiyorum. O bize, Tanrı yanımızda olmazsa, birer hiç olacağımızı söyledi. Ve ben de size şunu söylüyorum; Mos olmazsa biz hiçbir şey olamayız! Ve inanın bana, böyle düşünen sadece ben değilim!

Yargıçlar, tedirgin olmuşlardı başlarını eğdiler. Kendilerini destekleyeceğini umdukları bu adamlar tarafından da böyle eleştirilirlerse, otoriteleri epeyce sarsılacaktı.

– Burada ne kadar süreyle kalmamız gerekiyor? diye sordu içlerinden biri, Gilead adında bir şef...

– Tanrı'nın zamanına sınır koymak biz insanlara düşmez, dedi Mos. Tanrı ne zaman tekrar yola çıkacağımıza karar verecektir.

Sonraki günler uzun sürecek bir yerleşme sırasında önlenemeyecek bazı tartışmalar dışında, sakin geçti. Yeşu'yla adamları yerleşim alanının çevresinde birbiri üzerine koydukları taşlarla tabya oluşturmaya çalışıyorlardı, çünkü yapı harcı yoktu. Bu derme çatma sözde surlar bir insanın göğüs hizasına ancak gelebiliyordu, ama savunma için yeterlidir, diyordu Yeşu. Tepenin yamacına yapışmış olarak, sa-

vunmacılara saldırganı taş atarak uzaklaştırma fırsatı verirdi. En iyisi, ağaç kütüklerinden bir duvar yapmaktı kuşkusuz, ama ağaç da, yapacak vakit de yoktu.

Yeşu, Mos'a rapor verirken anlatmıştı.

– Bir tek ağacı kesmek, ucunu sivriltmek ve toprağa saplamak üç saatimizi alır. Oysa bize en az bin ağaç gerek, üstelik yeterli sayıda baltamız da yok.

Mos, onayladığını belli etmek için başını salladı.

– Dağın şu karşı yamacım görüyor musun? diye devam etti Yeşu. İki tepeye de hâkim. Oraya bir nöbetçi barınağı yapacağım, çevreyi sürekli gözlemeleri ve bir yabancı gördüklerinde haber vermeleri için. Bu nöbetçilere, bir saldırı olasılığı karşısında derhal aşağı koşup bize haber vermeleri için emir vereceğim, Sebt günü bile olsa!

Mos cevap vermedi. Yeşu'nun kendisine baktığını hissediyordu.

– Eğer biz Tanrı'nın halkıysak, dedi sonunda Yeşu, onun insanlarını ona ayırdığımız kutsal günde de savunmamız gerekmez mi?

Mos başını kaldırdı, yürütülen mantık karşısında şaşırmıştı.

– Önemli olan, Mos, insanın yüreğinin dedikleri mi, yoksa Yasa'nın emrettikleri mi?

Mos göğüs geçirdi.

– Tabiî, yüreğin dedikleri, ama o yüreğin saf ve kötülüklerden arınmış olması şartıyla. Bir an düşündü, sonra ekledi:

– Ama, insanların arasında, yüreklerin yargıcı kim olabilir ki?

– Tek yargıç, Tanrı olacaktır, dedi Yeşu.

– İnsanların, hiçbir dünyevî otoriteye hesap vermeden, doğrudan ve yalnızca Yaratıcı'nın adaletine sığınmasını kabul edemem. O takdirde Yasa ne işe yarar?

– Yasa, kendisine harfi harfine uyanların öldürülmelerine izin mi verecek? Eğer ona uyanlar ölecekse, o zaman Yasa zaten olmayacaktır; uyacak kimse kalmayacağına göre...

– Yeşu, dedi Mos, yumuşak bir sesle, neden beni bunaltıyorsun?

İlk kez, en çok güvendiği insan ona karşı çıkıyordu.

– Affet beni, seni üzmek istemedim. Senden, bir Sebt günü saldırıya uğradığımız takdirde, dövüşmemize izin vermeni rica etmeye gelmiştim.

– İzin veriyorum, Yeşu. Sonra affedilmek için bir kurban keseriz. Ama ben öyle bir günde saldırıya uğramamak için Tanrı'ya dua edeceğim.

– Senden bir ricam daha olacak, Mos, dedi Yeşu.

Mos, kaygılı gözlerle genç adama baktı.

– Saldırıya uğrarsak, yukarıya, bizim yanımıza gelmeni istiyorum.

Mos önüne baktı.

– Sen bizim rehberimiz, şefimizsin. Düşmanlarımızın tuzağına düşersen, ne olur, düşünsene?

Mos göğüs geçirdi.

– Sen ölürsen, Tanrı'yla benim aramda kim aracılık eder? diye bağırdı Yeşu.

– Yeşu! Benim korktuğum bir gün bir başka Yeşu'nun gelip bu yaptığımı kınamasıdır!

– Bunun olabilmesi için, diye yumuşak bir sesle konuştu Yeşu, halkımızın hâlâ yaşıyor olması, yani rica ettiğim iki konuda senin bana izin vermiş olman gerek.

Mos, başını ellerinin arasına almıştı.

– Peki, dedi, izin veriyorum. Ama o zaman senin adamlarının gelip beni buradan zorla[1] götürmesi gerekir.

Yeşu bir an sessiz kaldı. Sonra:

– Hayır, Mos, dedi. Bunu kabul edemem. O anda bütün adamlarıma ihtiyacım olacaktır ve üstelik bu bir aldatmaca olur. Tanrı bunu kabullenemeyecek kadar zekidir, eminim.

Mos, çaresizlikle başını salladı. Hayatımda ilk kez kendini böylesine bezgin hissediyordu. Elini genç adamın omuzuna koydu.

– Mos, dedi Yeşu, yüzü ciddîydi, belki de sandığından daha Mısırlısın.

Bu sözler, açıklanacak bir fikrin girişiydi. Mos bekledi.

– Bize kabul ettirdiğin Yasa! dedi Yeşu. Mısır'da bize yasa uygulayamamışlardı.

Gözleriyle bu "ağabey-şef"in gözlerini aradı, ama Mos hâlâ sözlerin sonunu bekliyordu; Yeşu, ona, düşündüklerini açıkça söyleyebilme ayrıcalığına sahipti, çünkü onları birbirlerine bağ-

layan güveni biliyordu; onun için, konuşacak, söyleyecekti.

– Ve bana kurdurduğun ve sonra gene bana emanet ettiğin ordu, firavun ordusunun eşi.

Mos gülümsememek için kendini zorladı.

– Gerçekte, Mos, sen bizim firavunumuzsun.

Bu kez açıkça güldü Mos, sonra düşündü. Evet, Mısırlı olduğu doğruydu; hepsi de bir ölçüde, Mısırlı değiller miydi, bu ülkede yaşanan dört yüz yıldan sonra? Ama kendisi, onlardan da fazla Mısırlıydı, taşıdığı kanla ve sarayda doğup büyüdüğü için...

Hatta Ramses'e olan düşmanlığıyla bile. Düşmanın imgesini öylesine büyük bir güçle benliğine yansıtmıştı ki, içine işlemişti sanki. Kuşkusuz Yeşu'nun duyumsadığı buydu.[2]

– Tanrı Ramses'te tecelli etmedi, Yeşu. Bu beni firavundan farklı kılmaya yeter. Ve ben Yasa yapmadım; böyle bir şey yaptığımı nereden çıkardın? Tanrı bana yazdırmadığı takdirde, ben bir Yasa yapabilir miyim?

– Dile getirmedin, ama herkes tahmin ediyor. Sen Tanrı'nın sesini duyuyor ve Yasa'yı gün gün uyguluyorsun, bize Sebt gününü bildirdiğin gibi.

– Neden söylüyorsun bunları? diye sordu Mos; sarsılmıştı.

– Çünkü halkımız için Yasa bir sır olarak kalıyor ve Mısır'dayken unuttukları Tanrı, hâlâ görünmeyen ve bilinmeyen bir şey onlar için. Tanrı'nın iradesi sadece senin sesinle onlara duyurulduğu sürece otoriten hep tartışılacaktır. Ben senin askerinim, Mos, oğlun olsam bu kadar yakın olabilirdim ancak ve adamlarımla birlikte seni son nefesime kadar savunacağımı biliyorsun; otoriten tartışma konusu olduğu ve bu yüzden halkımız bölündüğü takdirde çok üzüleceğim.

Yeşu haklıydı. Mos bir kez daha genç adamın ileri görüşlülüğü karşısında şaşırmıştı. Tanrı'nın varlığı, herkesin gözü önünde ve en etkileyici şekilde tecelli etmeliydi. Ama bu, çok uzun ve giz dolu düşüncelerle varılabilecek bir yerdi, hemen ve çabukça gerçekleşemezdi. Mos elini tekrar genç adamın omzuna koydu, başını salladı. Onu sabretmeye ve sırrını tutmaya çağırıyordu.

Mişael, Yeşu'yu askerlerinin yanına götürmek için gelinceye kadar artık konuşmadılar.

Sonra, yanında oğlu Eleazar'la Harun geldi.

– Mos, çevremizde çok akarsu var ama hepsi cılız, kadınlar derelerden birinden su almaya gittiler, dün şakır şakır akan su bugün hemen hemen kurumuş. Hiç olmazsa bir kuyu açmalıyız.

– Kazmacıları çağıralım, dedi Mos.

– Senin söylemen gerek, çünkü hepsi tabyalarda çalışıyor.

Mos, derme çatma tabya duvarlarının taşlarını dizen adamlardan birkaçını aldı. İlk kuyuyu kazdılar, ince bir akıntıyla biraz su doldu, ama Mos kapatmadan öylece bırakmalarını söyledi. Bir başkasını kazdılar, suyu tattı ve tatlı olduğunu anladığında, ucuna taş bağlanmış bir ipi sarkıttılar, suyun en az dört arışa yükseldiğini görünce de, çukuru genişleterek etrafına çepeçevre taş dizdiler.

Kadınlar, kuyunun çevresinde şarkı söyleyerek dans etmeye başladılar, Mos gülümseyerek seyrediyordu.

Akşam, günün tek gerçek yemeğini yemek için çadırına döndüğünde "Sonunda kendini hasta edeceksin" dedi Tsippora alçak sesle. Mos, neredeyse hiç konuşmadan yiyordu, çocuklarına, karısına bakıyor, bakışlarıyla, bazen elleriyle onları okşuyor, sonra yatağına uzanıyor ve hemen uyuyordu.

Mişael'le Yeşu'nun başka bir yardımcısı, bir sabah şafak sökerken Mos'u uyandırmaya geldiklerinde, yerleşme işi yeni tamamlanmıştı.

– Çabuk, dedi genç adamlar. Geldiler!

Mos fırlayıp kalktı, kuzeydeki duvara doğru yürüdüler. Doğan günün sisleri arasında, insandan oluşmuş bir sel vadinin içine doğru akıyordu. Her zamanki gibi efendisinin çadırı önünde uyuyan Stito koşup gelmişti. Önde koyunlarla keçiler vardı, ardında, uzaktan çadır olduğu belli olan kocaman denkler yüklenmiş on, on beş deve yürüyordu, sonra yayalar ve en arkada küçük bir atlı grup. İki bin civarında insan vardı, en az.

– Kim olabilir bunlar? diye sordu Mişael.

– Kuşkusuz Medyenliler, dedi Mos.

– Buraya kadar gelecekler mi, dersin?

– Bakalım, göreceğiz?

Aşağı yukarı, öndekiler kadar kalabalık ikinci bir grup da göründü az sonra, aralarında atlılar daha çoktu. İlk gelenler

durmuş, develerden denkleri indirmeye başlamışlardı bile. Çobanlar hayvanları otlamaları için kuzeye sürüyordu. İkinci grup durdu ve başlar taş duvarlara çevrildi. Mos bir durum muhasebesi yaptıklarını tahmin etti. Daha kuzeyde, yeni bir grubun başı görünmüştü.

Altı bin kişi... Ve daha başkalarının gelmeyeceğini de kim bilebilirdi?

En şaşırtıcı olan, bu insanların, savaşmaya niyetli görünmemeleriydi. Önleri sıra koyunları sürerek savaşmazdı insanlar. Yani, hemen savaşa girişmezlerdi.[3]

Güneş vadiyi kızıl ışığıyla aydınlatıyordu. Mos güneye döndü baktı, kendi halkının çobanlarının da koyunlarla keçileri otlatmaya götürdüğünü gördü. Bir an, yöredeki su durumunu ve hiç kuşkusuz sorun yaratacak olan suyun paylaşımını düşündü.

Ama en önemlisi, Kenan kuzeydeydi ve yeni gelenler, Vaad Edilmiş Topraklar'la aralarına giriyorlardı. Medyenli ya da başkası, onlar aşılması gereken engellerdi.

Bütün bunlar yetmezmiş gibi, sabah duyduğu seslerden kaygılanmış olan Hobab geldi o sırada. Bakışları, Mos'un baktığı yere yöneldi ve Yeşu, Medyenliler olduğunu söylediği ve iki erkeğin yüzlerinde kaygılı bir ifade belirdiği zaman, gözleri gölgelendi.

İğneyle iplik

Nöbet yerinden koşarak gelen Yeşu, nefes nefese, yüzü karmakarışık, gözlerinde sormadığı sorularla, sessizce durmuş, Mos'a bakıyordu.

– Bize saldırmak için gelmemişler, dedi Mos. Yani, şimdilik öyle görünüyor.

Yeşu'nun sol eli duvarın taşlarından birini kavramış, sağ eli yanından hiç ayırmadığı sapanında, heyecan içindeydi, kol kasları, suyun hemen altında yüzen balıklar gibi kıpır kıpırdı. Omuzları terle parlamıştı. Bakışlarını, topraklarını istila eden yabancılardan ayıramıyordu.

– Su için bizimle kava edecekler, dedi.

– O zaman düşünürüz, diye cevap verdi Mos.

– Bakın, buraya geliyorlar, dedi Mişael.

Gerçekten de, yirmi, yirmi beş kişilik bir grup, bir atlıya eşlik ediyordu ve Mos'un üzerinde durduğu tepeye yaklaşıyorlardı. Atın üzerindeki, orta yaşlı bir adamdı ve göğsünü kaplamış olan enli gerdanlık ta uzaktan görülüyordu. Sağında solunda mızraklı adamlar vardı. Peşinde muhafızlarıyla, tepeye tırmanmaya başlamıştı ve bakışları, tepede, taş duvarlar boyunca kendisine bakan adamlardaydı.

– Şefinizle konuşmak istiyorum!

– Benim adım Mos, Apiruların şefiyim. Sen kimsin?

– Adım Evi!

Mos cevap vermedi.

– Evi kim? diye sordu Hobab'a.

– Üç Medyen kralından biri.

Mos: "Hemen yirmi asker getir!" dedi Yeşu'ya.

Evi tepeye tırmanmayı sürdürüyordu.

– Yarı yolda dur, diye bağırdı Mos. Orada konuşacağız.

– Neden duruyorum?

– Çünkü burası Apiru toprağı ve seni tanımıyoruz.

Bu sözler Evi'yle yanındakilerin hoşuna gitmemişti. Aralarında tartışma başladı ama az sonra sustular. Yuşe, mızrak ve silanlanmış askerleriyle gelmişti ve Mos, arkasında Yeşu, Mişael, Hobab ve askerler olduğu halde Evi'yi karşılamak için tepeyi inmeye başladı. Acele etmiyordu Mos, ağır adımlarla, bir tören havası içinde ve yüzünde sert anlamlarla yürüyordu. İki şef, birkaç saniye karşılıklı sustular, sonra Evi konuştu:

– Tanrıların gücü bizimle olsun.

– Tanrı'nın kutsal barışı, barışseverlerden yana olsun!

– Topraklarımızı işgal etmişsiniz, dedi Evi sonunda.

Kötü niyetli bir insana benzemiyordu ve göbeği, bu dünyanın hazlarından hoşlanan bir adamı çağrıştırıyordu. Ama Mos çoktandır insanların dış görünüşlerine aldanmamayı öğrenmişti. Çok şişman, iyi yüzlü bir adamın gerçekte zehirli bir yılan olduğunu, bazı sürekli homurdanan iskelet gibilerin yüreğinde bir aslan yattığını görmüştü.

– Biz efendimiz Tanrı'nın topraklarındayız, diye cevap verdi Mos, sert bir sesle.

– Bizler her zaman sürülerimizi bu vadilerde otlatırız. Siz daha bir ay öncesinde burada yoktunuz.

– Tanrı'nın zamanını ölçmek, insanların haddine düşmez. Senin her zaman derken neyi kastettiğini bilmiyorum ama, sanırım, uzun zamandan beri, demek istiyorsun.

Yeşu eğildi, Mişael'e bir şey fısıldadı, Mişael gitti.

– Neden daha kuzeye, Moab topraklarına gitmiyorsunuz? Biz Medyenliyiz ve hayvanlarımızı otlatmak için buraya geliyoruz, diye tekrar konuştu Evi.

Muhafızları Mos'un askerlerini gözlüyor, mızraklara ve kılıçlara bakıyorlardı. Onların da kılıçları vardı, mızrak yoktu.

– Seni duydum, Evi. Kuşkusuz kuzeye doğru gideceğiz ama şu anda orada siz varsınız. Ve biz şimdilik sürülerimizi

burada otlatmaya kararlıyız.

– Burada iki halk için yeterli su var mı sence?

– Eğer yoksa, sizin için üzülürüm.

Evi'nin yardımcılarından biri sokuldu, kulağına bir şeyler fısıldadı.

– Biz kavgacı değiliz, Mos. Ama varlığımızı sürdürebilmek için savaşı göze alırız.

– Amalekliler de bunu yapmak istemişlerdi, Evi.

Tehdit karşısında Medyenliler bir an susup düşündüler; bu olaydan söz edildiğini duymuşlardı.

– Savaştan söz etmeden önce size yetecek su var mı, yok mu gidin bakın, dedi Mos. Yoksa, eminim, biraz daha kuzeyde bulabilirsiniz. Su uğruna kan dökmeye değmez, inan bana. Bize gelince, biz burada, bulunduğumuz yerde iyiyiz. Bu tabyaları yaptık. İhtiyacımız olduğunda onlardan yararlanacağız.

Mos arkasında biraz uzağında bir hareket hissetti. Evi'yle yanındakiler başlarını kaldırmışlar, Mos'un arkasında bir yere bakıyorlardı. Etkilenmiş görünüyorlardı ve Mos neye baktıklarını tahmin etti.

– Belki de iyi komşuluk ilişkileri içinde yan yana yaşayabiliriz, dedi bir süre sonra Evi, uzlaşmacı bir tavırla. Kuzeye gitmek zorunda olduğunuza göre, o güne kadar bizim konuğumuz olursunuz.

Mos onayladığını belirtmek için başını salladı.

– Bu bana çok akıllıca göründü. Barış seninle olsun Evi, güle güle git! Dediğim gibi efendimiz Tanrı'nın barışı, barışseverlerin yanında olsun ve kılıcı, halkının düşmanlarına aman vermesin!

– Sana şarabımızdan bir fıçı göndereceğim, diye karşılık verdi Evi, sesini elinden geldiğince tatlılaştırarak. Sonra döndü ve ardında muhafızları, tepeyi indi.

Mos o zaman kampa doğru yürümek için döndü ve gördüğü manzaradan o da etkilendi. Yeşu adamlarını duvarlar boyunca, o kadar sıkışık bir sıra halinde yan yana dizmişti ki, taş atılsa aralarından geçemezdi. Bir mızrak ormanı göğe yükseliyor, kılıçlar parlıyordu. Mos ağır adımlarla Yeşu'ya doğru yürüdü, uzun uzun yüzüne, gözlerinin içine baktı, sonra gülümsedi, eğildi ve tüm askerlerinin gözleri önünde

sarıldı, kucakladı onu.

– Sen Tanrı'nın koruyucususun! dedi yüksek sesle.

Hobab olayı seyretmişti.

– Her şeyin halledilmiş olmasına çok sevindim, diye Mos'a itiraf etti bir süre sonra. Bir... Bir çatışma olsaydı çok üzülecektim.

– Bir gün olacaktır, kuşkun olmasın, dedi Mos. Sen Tanrı'nın safındasın, sana Esion-Geber'de söylemiştim. Düşmanlarımız, Tanrı'nın düşmanlarıdır, Hobab ve sen de bizlerden biri olduğuna göre, senin de düşmanın sayılırlar.

Ama hiç kimse -Mos bile- anlaşmazlığın neden ve nasıl patlak vereceğini tahmin edemezdi. Medyenlilerin vadiye yerleşmelerinden sonraki ilk günlerde, yeni gelenlerle Apirular arasındaki ilişki akarsu kıyılarında çobanların kısa söyleşilerinden öteye gitmiyordu. Peş peşe yağmurlar dereleri beslemişti, su için tartışmaya gerek yoktu. Çobanlar karşılıklı birbirlerine bakıyorlardı, dostlukla değil, ama öfkeyle de değil! Sonra, zamanla çobanlıkları ağır bastı, sürülerini kıyaslamaya başladılar, birkaç güne kalmadan etten konuşur oldular, etten, hastalıklardan, otlağın durumundan, koyunun kırkılmasından, hayvanların doğurganlığından, koç katımından... Medyenli çobanın Apiru'ya damızlığını ödünç vermesinde sakınca yoktu ya da tam tersi... Sonra keçi peynirinin nasıl yapıldığı anlatıldı, ürünler alındı, verildi. Medyenlilerde giysi de, kumaş da boldu, oysa dokumaya zamanları da, imkânları da olmayan Apirular Mısır'dan çıktıklarından bu yana sırtlarında aynı paçavralarla dolaşıyorlardı. Takas başladı, üç kalıp peynire bir yünlü üstlük, iki kalıba bir keten giysi. İş kumaş ve giysi olunca kadınlar da ortaya çıktı, çayırda, tarafsız bölgede, kumaşlara bakmak için bir araya geldiler.

Ticaret uygarlığın anası olduğundan, sıra karşılıklı ikramlara geldi. Bir Apiru çoban, Medyenli'nin evine yemeğe gitti, sonra karşılığında Medyenli davet edildi. "Bak bizde şu, şu baharat var, bak şu otlardan da var..." Birbirlerinden kişniş, kimyon, soğan, sarmısak, bakla, kurutulmuş balık alıp vermeyi alışkanlık haline getirdiler... Sonra birgün Medyenliler, Tanrıları Baal adına bir şölen verdi. Dağlarda ateşler

yaktılar, bir sunakta oğlak kurban ettiler, kendileri için en büyük Tanrı olan Baal'i kutlayan ilahiler okudular ve koyunlar kızarırken dans ettiler, dansçılar arasında erkekler kadar genç kızlar da vardı.

Ve sonunda müzik dağlarda yankılandı! Küçük davullar, kitharalar, kastanyetler, koyun kemiğinden flütler ve seslere şehvetli bir tat veren özel bir servi tahtasından yapılmış arplar çalındı. Şarap, müzik, yemek ve bedenin çağrısı, çobanlardan başka bir dünyada yaşayanları da oraya çekti. Mısır'dan ayrıldıkları günden beri sıkılan Apiru gençliği, hayatın, çöllerde bitmek bilmeyen bir yürüyüşten ibaret olmadığını ve hâlâ yaşanmaya değer olduğunu kendi kendilerine ispat edecek bir fırsat bulmuşlardı. Yaşlıların kaygılı karşı çıkışları işe yaramadı: Medyenlilerin şölenine koşup giden Apiru kızlarının sayısı çok değildi ama gene de birkaç kız gitti. Medyenli genç kızlara gelince, daha az cüretliydiler ama genç Apirularda yeni yüzler ve bilinmedik heyecanlar buldular.

Baal şöleninden sonra, bir güz festivali yapıldı, orada değişik bir biranın tadına baktılar ve Medyen eğlencelerini az da olsa denemiş olan Apirular, festivale katılmayı görev bildiler. Birkaç haftanın sonunda, dağ yamaçlarında her akşam ateşler yakılır oldu, iki halkın gençleri ateşlerin çevresinde buluşuyor, çok da saygıda kusur etmeden, eğleniyorlardı.

Mos bütün bu olanları, eğlencelerin ayrıntılarını pek de bilemeden, uzaktan seyrediyordu; onun ailesiyle değilse şefler ve yargıçlarla geçirdiği geceler çok daha ağır başlı oluyor, hiç kimse ona, hoşuna gitmeyecek bazı bilgileri vermeye yanaşmıyordu. Böylece, genç Apiru kızların Baal'ın sunağı önünde dans etmiş olduğunu ve başka bir akşam bazılarının pek az giyimli Medyenli kızlarla birlikte, gecenin ve dağların sır tutan karanlığında, doğurganlık töreni denilen bir kutlamaya katıldığını öğrenmemişti. Sözün kısası, iki halkın taze filizleri, içmekten ve sevişmekten çekinmez olmuşlardı. Harun, oğlu Eleazar'dan bazı şeyler öğrenmişti, genç adam yaşıtlarıyla buluşuyordu, dikkatli ve akıllıydı, arkadaşlarının anlattıklarını dinliyordu. Ama Harun, telaşa kapılacak kadar önemli şeyler öğrenmemişti. Nihayet, Mısır'da da eğlenceler yapılırdı, oradan ayrıldıkları için mezara kadar ke-

şiş hayatı sürmeleri gerekmezdi. Sonra, gençlik her rüzgârla dalgalanırdı, bu dalgaların mutlak kan ve utanç getireceğini düşünmek haksızlıktı.

Birkaç yaşlının, bir akşam, iki halkın çok yakın ilişkiler içinde olmasının, kendilerine, çok da uygun görünmediğini söylemeleri olayların akışını değiştirecekti.

– Ne gibi yakın ilişkiler? dedi Mos, birden kaygılanmıştı. Harun'a dönerek, bakışlarıyla ona sordu.

– Önemli bir şey yok, dedi Harun. Alışveriş, birlikte yemek yemek, arkadaşlık... Bizden mercimek satın almaya gelen birine bıçakla saldıracak değiliz ya! Sen de Evi'nin şarabını kabul ettin, içtin de! Değil mi?

Daha da fazlasını bilen ve Medyenli kızların çekiciliğinin tadına bakmış olan Yeşu, gizli bir alayla Harun'a baktı, Mos fark etmemişti. Hayır, gençliğin, bir fırsat bulup yaptığı küçük bir kaçamağı saçma sözlerle Mos'a anlatarak onu tedirgin etmenin anlamı yoktu. Ne var ki Harun fazla hafife alıyordu olanları.

Yeşu, ona sormadan edemedi:

– Şarap, evet! Ama Tanrıları?

– Hangi Tanrı? diye sordu Mos, birden tedirgin olmuştu.

– Baal!

– Ne? diye bağırdı Harun, "Baal", Tanrı demek. Tanrı'ya şükranlarını sunuyorlardı. Yetro bile bizim Tanrımızın en yüce Tanrı olduğunu söyledi.

– Belki, diye mırıldandı Yeşu.

– Neden söz etmek istiyorsun sen? diye sordu Mos.

– Bizim genç kızlarımız ve genç erkeklerimiz onlarla birlikte Baal'ın sunağı önünde yarı çıplak dans ettikleri geceden söz etmek istiyorum.

– O Baal'le hiç ilgisi olmayan bir şenlikti, diye kekeledi Harun.

– Ben yatmaya gidiyorum, Mos, dedi Yeşu. Sana söylediklerimi unutma. Yasa artık elle tutulur hale gelmeli! Herkes için hatta kendi kardeşin için bile!

Hazırlık Dağı

Fırtına ve gece, dünya tarihinin en görkemli gecesi...

Gün batımından biraz önce, gökyüzü, o güne dek hiç kimsenin görmediği kadar karardı. Apirular gibi Medyenlileri de, gençler gibi yaşlıları da, korkaklar kadar cesurları da korkutan mosmor bir kara. Sürüler yerlerine dönmüştü, ama hortumlardan çekinen çobanlar hayvanları bir araya toplayarak, bu iş için saklanan kocaman yaygıyı örttüler. Bazı akıllı geçinenler insanlara, fırtına ve yağmurun, Tanrı'nın bir lütfu olduğunu çünkü Araba'nın bol suyla kabaracağını söylüyorlardı ama bu çok cılız bir teselliydi.

Fırtına kuzeyden geldi, gerçek gecenin indiği saatten epeyce sonra, Harun'un Mısır'dan getirdiği su saatine[1] göre, güneş battıktan sonraki altıncı saatte. Öfkesi korkunç oldu. Birbirini kovalayan şimşekler, mavimsi ışıklarla, hayaletler gibi dağlara aksetti ve vadilerin en derin köşelerini bile aydınlattı. Yıldırımlar, gökgürültüleriyle peş peşe geldi ve dağlar kulakları sağır eden seslerle gümbürtüleri geri verdi. Yeşu'nun askerleri bile korktu, dağın yamacında bir kuytuya sığınmaya çalıştılar.

Sonra tufan gibi bir yağmur indi, ağaçları, duvarların taşlarını, çadırları kamçıladı. Tepelerin arasından akmaya başladı, çılgın gibi akan dereciklere dönüştü, şimşeklerin[2] aydınlığında parıldayan sel suları Araba'ya ulaştı.

Tsippora dehşete düşen çocuklarına cesaret verebilmek

için kendi korkusunu yenmeye çalışıyordu. Hobab ve Harun şeflerinin yanında güven bulma ümidiyle, Mos'un çadırına koşmuşlardı. Mos, bu benzeri yaşanmamış afeti görmek için dışarı çıktı ve kendisinin, sadece anlatılanlardan bildiği Mısır felaketlerini düşündü. Çok alçaktaki gök, yoğun bir su perdesinin ardında, yer yer kızıl korların parladığı bir sönmüş kömür tabakasıydı sanki. Şu anda bir felaket mi hazırlanıyordu?

"Bu bir şeyin işareti olmalı!" diye mırıldandı. Bakışları, iradesi dışında, buraya yerleştikleri gün, güneşin inanılmaz bir görkemle ışık saçtığı dağa gitti. Doruk görünmüyordu. Medyenliler adını söylemişlerdi: Hazırlık Dağı! Bu ad da bir önsezi gibiydi. Hızlı adımlarla, ahırlara doğru yürüdü. Harun arkasından koşuyor, fırtınanın gürültüsü arasında: "Nereye gidiyorsun?" diye bağırıyordu.

Mos atını çözdü, sırtına atladı, yamaçtan inmeye başladı, arkasından koşan Harun, Hur, Stito, Hobab, hemen sonra Yeşu kollarını sallayarak bir şeyler söylüyorlardı. Bu öteki dünya karanlığında, sırılsıklam, yüzünü kamçılayan yağmurla gözleri kör, atını sürüyordu Mos.

– Tanrım, sen misin? diye bağırıyordu.

Birden birkaç adım ötesinde bir ağaca yıldırım düştü, dumanı tüten bir iskelet kaldı geriye.

Az önce oluşmuş sellerden, küçük tepelerden atlayarak, atını durduracak kadar şiddetle, öfkeyle inen yağmura saldırarak hayvanını süren Mos, şu anda sadece benliğini saran öldürücü coşkuyu duyuyordu. Evrenin sınırlarından gelen bir boru sesi, sürekli bir boru sesi[3] yankılanmaya başladığında, yatan aslanın eteklerine gelmişti. Bir anda kulaklarını duymaz oldu, dizginlere yapıştı, dağın tepesini görmeye çalıştı, doruk, yoğun sisin keyfine göre, bir görünüyor, bir kayboluyordu.

Boru sesi mi? Hayır! Bu dağın kendisi kadar büyük dev bir aletin sesiydi kuşkusuz! Neyi haber veriyor olabilirdi, Tanrı'nın gelişinden başka? Ve bu kez herkesin gözleri önünde! Cehennemî bir rüzgâr esti, bulutlar yırtıldı ve yıldırım, doruğa, dev aslanın sırtına çarptı, kayıp yıldızlara kadar yankılanan korkunç bir gümbürtüyle. İnsanoğlunun asla görmediği gibi bir yıldırım! Boru sesi, göğün indirdiği dar-

beyle birden susmuştu. Müthiş bir deprem, doruğundan eteğine kadar dağı sarstı. Atından inmiş olan Mos ayakları üzerinde sallandı, hayvan dehşetle kişnedi.[4] Yıldırımın düştüğü yerden bir kıvılcım seli fışkırdı, dünyanın yaratıldığı gün, Tanrı'nın ellerinden fışkıran kıvılcımlar gibi; yağmurda çatırdadı ve göğün yüzlerce arış yükseğinde bir şenlik yarattı. Sonra bir kasırga koptu, aynı anda hem su hem ateş yağdı ve Mos, geçmişte, alevli çalıların önünde yaptığı gibi, dizlerinin üzerine çöktü. Yukarıda, dev bir demirci ocağı öfkeyle ateş kusuyordu. Bulutlar kükürt rengine, sonra kan rengine boyandı ve sanki ateş, yamaçlardan akmaya başladı. O bir dağ değildi artık, besbelli, bir sunaktı!

– Tanrım, Tanrım! Acı bize! diye bağırdı Mos, dehşet içinde. Bir süre sonra, fırtına diner gibi oldu ve Mos sonunda gözlerini kaldırabildi. Dağın doruğu, dışarı kayalar fırlatarak yanmaya devam ediyordu.

Mos, ne kadar sürdüğünü bilemediği bir süre, öylece, dizlerinin üzerinde taş kesilmiş gibi kaldı. Daha yumuşak bir yağmur, rüzgârla birlikte savruluyor, ama doruktaki ateşi söndüremiyordu. Aksine, ateşin üstünde buharlaşıyordu. Mos ayağa kalktı dağa doğru yürüdü. Islak toprak kaygan laşmıştı. Soluk bir aydınlık, belki de doğacak günü haber veriyordu. Batıda dağın yamacı çıkışa izin verecek yumuşak bir meyille yükseliyordu. Ve Mos, büyülenmiş gibi, tırmanmaya devam etti. Son bulutlar da bu inanılmaz haberi götürmek için güneye koşup, kaybolduğunda Mos, yarı yoldaydı. Gökyüzü açılmıştı. Ay pırıl pırıldı. Ama ışığı, dünyayı biraz olsun rahatlatmak için soğuk aydınlığıyla örtmeye çalıştığı dağdaki ateşle başa çıkamıyordu.

Mos sonunda aslanın sırtına ulaşmıştı, bir an durdu, soluklandı; gözlerini mucizevî ateşten ayıramıyordu. Böyle alevlerle yanan neydi? Aslında... Aslında gerçekten alevler var mıydı? Hayal mi görüyordu yoksa? Hayır, çünkü ateşin kaynağından üç yüz arış uzakta bile sıcağı hissediyordu. Ve sıcak o kadar arttı ki yüzü, elleri, ayakları yanmaya başlayınca durmak zorunda kaldı. O da tutuşacaktı. Belki Tanrı'ya sunulacak kurban kendisiydi!

– Dur!

Boğazı kupkuru, Mos, hareketsiz kaldı. Kim konuşmuş-

tu? Evrenin efendisinden başka kim olabilirdi?

– Yasa! diye bağırdı Mos. Bana Yasa'yı ver. Şimdi herkesin gözü önünde tecelli ettin, artık Yasa'yı ver bana! Vermen gerek!

Bir taş birden patladı, parçaları Mos'un ayaklarına kadar sıçradı. Bir uyarı!

– Evet, durdum. Senden Yasa'yı vermeni istiyorum.

Yasa! Birden cehaletinin bilincine vardı. Tanrı'nınkinden başka Yasa olabilir miydi? O bu Yasa'yı bilmiyor muydu? Tabiî, kuşkusuz biliyordu. Sıçrayan taş parçasını almak için eğildi. İnce uzun, ön kol uzunluğunda, elinin genişliğinde, hâlâ çok sıcak, incecik, keskin bir taş. Bu taşın üzerine yazacaktı. Açık ve yalındı: Tanrı'ya adanmış bir hayattan başka hayat yoktur, Tanrı'dan başka Tanrı yoktur. O her şeyin efendisi ve bütün hayatların efendisidir. Apaçık gerçeklik!

Bir rüzgâr esti, Mos'un giysisini ve üstlüğünü havalandırdı. Bütün gövdesi çırpınırcasına sarsıldı, birden, kutsal ruh içine dolmuş gibi.

– Onu sana gönderdim. Yaz! O benim halkımın yasası! Sonsuza kadar yaşayacak.

Mos gözlerini kapatmıştı. Sonra açtı, bir an başı döndü, sonra kendini topladı ve etrafa baktı. Her yer ay ışığıyla apaydınlıktı. Bu, herhangi bir yer değildi artık, Tanrısının ülkesiydi.

– Ben, Ben'im!

Mos, derin bir nefes aldı. Benliğini ele geçiren kutsal esinin gücü onu yakmış, tüketmişti. Kendi kendisini, kendi dengesini bulmak için zorlandı ve ellerini, ayaklarını şaşkınlıkla seyretti. Demek hâlâ yaşıyordu! Herhalde yaşıyordu çünkü iliklerine kadar ıslandığını ve çok üşüdüğünü fark etti. Elinde tuttuğu yassı, garip taşa baktı, soğumaya başlamıştı. Yasayı üzerine yazacağı taş buydu demek. Uzun süre kımıldamadan, öylece durdu. Ateş hâlâ homurdanıyordu. Her şey söylenip, bitmiş miydi? Hayır, yeni başlıyordu. Dorukta, arada bir ıslık sesleri çıkararak koyu bir duman fışkırıyordu kesik kesik, bir kurban töreninin sonunda, sunaktaki son alevlerin çırpınışı gibi.

Atının üzerinde Mos'un peşine düşmüş olan Yeşu, gökyüzü açıldığı sırada dağın eteğine varmıştı. Kayalık aslanın sır-

tında, kızıl dumanlar çıkaran giz dolu alevlerle ayın beyaz ışığı arasında küçücük bir gölge gördü. Hayatında ilk kez, gökyüzüne resmedilmiş bir insan gölgesi görüyordu. Son birkaç saattir yaşadıklarından sonra bu görüntü onu daha da fazla etkileyecekti.

Ateşten yele

Mos'u dağın tepesinde gören sadece Yeşu değildi. O müthiş boru sesi duyulduğu ve sonra dağı tepeden tırnağa sallayan korkunç sarsıntıyla kesildiği zaman, bütün Apirular ve Medyenliler, kasırgaya rağmen çadırlarından fırlamışlardı. Ve bakışları dağın doruğundaki ateşten yeleye takılmış, bir daha oradan ayrılamamışlardı. Sonra fışkıran alevlere doğru yürüyen küçük bir insan gölgesi görmüşlerdi. Apirular hemen anlamıştı: Mos'tu o, başka kimse olamazdı. Tanrı bir kez daha onda tecelli ediyordu ama bu kez, hepsinin gözleri önünde. Hepsi Mos'un o cehennem ateşinde yanıp, kül olacağını sanmıştı; oysa o, geçirdiği sınavdan, ışıklar arasında ve sırılsıklam, geri dönmüştü.

Mos, arkasında Yeşu'yla dönerken, Medyenlilerin çadırlarının yanından geçmişti. Şafak, dünyayı aydınlatıyordu ve insanlar, üstlüklerine sarınmış bu iki hayaletten önde gidenin "dağın doruğuna çıkan adam" olduğunu anlamışlardı. Onun ağır ağır geçip gidişini, korkuyla karışık bir saygıyla seyrediyorlardı; atının bile düşünceli bir hali vardı. Sonra bakışları Hazırlık Dağı'na çevrildi ve doruktan yükselen dumanlar, Tanrısal mucizeyle kapıldıkları korkuyu daha da arttırdı. Mos Apirulların kampına geldiğinde, sessiz bir kalabalık tarafından karşılandı. Onları görmek için bakmaya ihtiyacı yoktu. Oysa baksaydı yüzlerindeki büyülenmiş ifadeyi görebilirdi. Çadıra girer girmez yatağına uzandı ve bütün bir

gün hiç uyanmadan uyudu. Akşam Tsippora artık kaygılanmaya başlamıştı, lambayı eline alarak yüzüne baktı ve bir an öldüğünü sandı. Hizmetçi kız hıçkırıyordu, dehşete düşen çocuklar Harun'un yandaki çadırına kaçtılar.

"Uyuyor, uyuyor" dedi Stito. Ama Tsippora inanmadı, Harun'la Hobab'ı çağırmaya koştu, koşarak geldiler, yüzüne eğilerek baktılar. Efendisinin ayak ucunda oturmuş olan Stito, kargaşanın sebebini anlayamıyordu. Mos birden gözlerini açtı, iki adam korkudan bayılacak gibiydiler. Ne düşündüklerini anladı Mos:

– Ölmedim, dedi onlara.

Sonra davrandı oturdu, elleriyle yüzünü sıvazladı ve birden canı yandı.

– Yüzün... diye mırıldandı Tsippora. Saçların, sakalın...

Gözlerinde müthiş bir şaşkınlık ve korku vardı.

– Ne olmuş?

– Yanmış, diye cevap verdi Tsippora.

Ellerine, ayaklarına baktı Mos; kıpkırmızıydı, su toplamıştı. Yukarıda, alevlerin karşısında durduğu zaman hissettiği sıcağı hatırladı. Tsippora cilalı bronzdan aynayı getirdi. Bir aynada, kendine bakmayalı yıllar olmuştu, gördüğü hayal karşısında hayrete düştü. Altın pırıltılı yuvarlağın içindeki yabancıya baktı ve karşısında şaşkın, insanlıktan çıkmış bir maske gördü sadece. Bu gördüğü kendisi miydi? Hayale dikkatli baktı, buklelerinin, siyahtan koyu bronz rengine değişen garip bir renk aldığını ve uçlarının alevlerle kıvrılıp, bükülmüş olduğunu gördü.[1]

"Geçer" dedi. Sonra Stito'ya döndü. "Yıkanmak istiyorum" diye devam etti. Kalktı, sarsak adımlarla, sarhoş gibi çadırın kapısına yürüdü, sonra Harun'a dönerek konuştu: "Herkesin, en son ferdine kadar, Mısırlılarla Amalekli tutsakların da yıkanmalarını ve tenlerine değen çamaşırlarını yıkamalarını istiyorum! Temizlik istiyorum, temizlik!" Harun korkuya yakın bir ruh haliyle bakıyordu ona.

Stito ona güzel kokulu sular döktü, bildiği şifalı otlarla ovdu, bu otlar kanın ciltten çekilmesini sağlardı, sonra saçlarını yıkadı ve tozlanmış bir melek heykeliymiş gibi, özenle kuruladı. Aslında Mos, sadece Stito için değil, hemen hemen kırk bin insanın gözünde, dünyadaki ve gökteki yaratılmış-

ların hiyerarşisi içinde, meleklerden hemen sonra gelen bir kutsal kişiydi; o kırk bine yakın insan, bir dağ kadar büyük ve yatmış bir aslan biçimindeki görkemli sunakta, onun, Tanrısal ateşle buluşmasına tanık olmuştu; o yatmış aslan bile, kimsenin anlamamazlık edemeyeceği kadar açık bir simgeydi.

Yıkama işini bitirdikten ve Mos'a temiz çamaşırlarını da verdikten sonra, eski hırsız özel bir merhemi efendisinin ellerine ve ayaklarına sürdü. Mos kendini onun özenli sevgisine bırakmıştı, düşünüyordu. Stito, ruhuyla ve aklıyla hayatını ona adamış, tam bir güvenle Mos'a teslim olanlardan biriydi, ihanet sayılacak bir fikre bile kapılmaktansa ölmeyi yeğlerdi.

Gün, haftanın sıradan bir günü olduğu halde, inen akşamın sessizliği ve dinginliği bir Sebt akşamını hatırlatıyordu. Herkes Mos'un emrini dikkatle yerine getirmiş, yıkanmış, bütün çamaşırını yıkamış ve asmıştı. İçinde bulundukları belirsizlikte ihtiyarlar, erkeklerin kadınlarıyla ilişkide bulunmasını da yasaklamıştı. Çünkü Mos temizlik, özellikle temizlik istemişti! Oysa erkekler cinsel ilişkiyi düşünecek durumda değillerdi, çünkü bir şeylerden korkan hayvan, üreme içgüdüsünü duymaz bile. Akşam yemeği her zamankinden de sade oldu. Heyecanlı tartışmalardan sonra ihtiyarlarla yargıçlar Harun'u Mos'un, Tanrı'nın habercisinin ne yapmayı düşündüğü konusunda sorguya çekmeye gittiler. Harun da hiçbir şey bilmiyordu.

– Sizin bildiklerinizden daha fazla ne söyleyebilirim ki? Döndüğünden bu yana tek kelime konuşmadı, yıkanıp temizlenmemiz gerektiğinden başka. Tanrı'nın yaktığı ateşe gitti ve hiçbir şeyden söz etmeden döndü, geldi. Tanrı onda tecelli etti, size kesinlikle söyleyebileceğim tek şey, bu!

Mos, yıkanmış, temiz giysiler giymiş olarak çadırına dönerken, Yeşu yanına geldi. Mos bir an durdu ve kendisine, karısı ve çocuklarından ve Stito'dan sonra en yakın insan olan genç adama baktı. İki erkek bir süre birbirlerine baktılar. Yeşu efendisinin gözlerinin anlamından, ona şöyle dediğini hissetti: "Seni anlıyorum. Biraz sabret." Sonra çadırına doğru yola devam etti.

Yaşlılar Stito'yu yakalamışlardı. Mos'un vücudunda bazı

izler kalmış mıydı? Evet, yüzü, Tanrı'nın kutsal ışığıyla yanmış gibiydi. Nasıl yani? Yüzü, gerçekten de, kırmızıydı, pırıl pırıldı. Bundan yakınıyor mu? Hayır. Hiçbir şey söyledi mi? Hayır, hiçbir şey söylemedi. Stito'nun başka bir bildiği yoktu; efendisini yıkamıştı, onda herhangi bir değişiklik görmemişti. Hayır, Mos hiçbir şey anlatmamıştı. Söylentiler yayılıyordu. Hele şeflerinin, dağdan döndüğünden beri sadece su içtiğinin, ağzına bir lokma bile yemek koymadığının öğrenilmesinden sonra...

Ve ertesi sabah, gün doğarken elinde yassı taş parçasıyla dağa doğru gittiğinde, yamaçların eteklerinde büyük bir kalabalığın beklediğini gördü. Tırmanmaya başlamadan önce, elini sallayarak, "Gidin buradan!" anlamına gelen bir işaret yaptı. Kalabalık geriledi. Mos, bakışları ardı sıra sürükleyerek tırmandı.

Gökyüzü gümüş serpilmiş gibi parıldıyordu. Dağın tepesindeki düzlük soğumuştu. Siyahımsı bir çukur alevlerin fışkırdığı yeri gösteriyor ve rüzgâr, koyu boz renkli fümerolleri Mos'un aksi yönüne savuruyordu. Mos bir kayanın üzerine oturdu ve öz benliğinden sıyrılmayı denedi, geçmişte yaptığı gibi. Bir süre sonra, seslendi:

– Tanrım, bana dol ve yazdır bana.

Taşı dizlerinin üzerine koydu ve inceledi. Sarımsı gri renkli dümdüz bir taştı, kenarları çok net, neredeyse keskin olacak kadar ince, yüzeyi tozlu izlenimi[2] veren bir yaprak kayaçtı. Nasıl yazacaktı bu taşın üzerine? Bu bir papirüs değildi ve Mos'un yanında ne kamış kalem ne de mürekkep vardı. Taşın bir köşesini tırnağıyla kazır gibi yaptı ve çok daha beyaz bir çizgi oluştuğunu gördü. Şu halde Tanrı'nın söyleyeceklerini taşa kazıyarak yazacaktı. Ama neyle? Etrafına baktı, sivri uçlu bir çakmak taşı buldu, aldı. Kendi iradesinin dışında bir hareket kolunu oynattı ve elini kaldırdı; uçacak gibi oldu eli. Çakmak taşını sımsıkı tuttu. Ses, benliğinin derinliklerinden geldi. Ve Mos kazımaya başladı.

BEN SENİN EFENDİN, TANRINIM VE BENDEN BAŞKA TANRIN OLMAYACAKTIR.

BENİM SURETİMİ YAPMAYACAKSIN, NE DE YARATTIKLARIMDAN BİRİNİN SURETİNİ; NE SULARDA, NE TOPRAK-

TA, NE GÖKTE OLANLARIN.
BENİM ADIMI BOŞ YERE AĞZA ALMAYACAKSIN.
BENİM İRADEME SAYGI GÖSTERECEK VE YEDİNCİ GÜNÜ DİNLENME GÜNÜ YAPACAKSIN VE O GÜNÜ BANA ADAYACASIN.[3]

Taş yazıyla dolmuştu. Ümitsizce, başka bir taş arayarak etrafına bakındı ve hemen hemen aynı büyüklükte başka bir taş buldu.

BABANA VE ANANA SAYGI GÖSTER Kİ, SANA VERECEĞİM ÖMÜR UZUN OLSUN.
KATLETMEYECEKSİN.
ZİNA ETMEYECEKSİN.
ÇALMAYACAKSIN.
YALANCI TANIKLIK YAPMAYACAKSIN.
KOMŞUNUN MALINA, KARISINA, KÖLESİNE, HAYVANLARINA VE ONA AİT OLAN HİÇBİR ŞEYE TAMAH ETMEYECEKSİN.

Ses sustu. Mos'un kolu hâlâ çok ağırdı. Tanrı'nın iradesi bildirilmişti. Taşı kayanın üzerine bıraktı ve dizlerinin üzerine çöktü. Alnını toprağa dayadı ve içinden gelen karşı konulmaz bir dürtü ona, kalkmasını ve Tanrı'nın iradesini halkına götürmesini buyurana kadar öylece kaldı. Sonra kalktı ve dağın yüksekliğinden, ayaklarının altında uzanan manzaraya baktı. tepeler görünmez olmuş, her yeri insandan oluşmuş bir örtü kaplamıştı. Ve insanlar aynı yere, dağın doruğuna bakıyordu. İlk sırada, zor seçebildiği bir hayal, bir karınca gördü. Mos, onun Yeşu olduğunu biliyordu. Arkasında, rüzgârın kamçıladığı başka bir gölge daha ve onun Harun olduğunu tahmin etti.

Taşları göğsüne bastırmış olarak, birden berraklaşan zihniyle dağdan inmeye başladı. Apirular onu müthiş bir coşkuyla, insan seslerinin yarattığı gerçek bir kasırgayla karşıladı, Tanrı'nın, aslanın yelesini tutuşturduğu andan beri ilk kez sesleri duyuluyordu. Önlerinde duran Yeşu tek başına bekliyordu. Sonra yaşlılar, yargıçlar, kabile şefleri, boyunlarını uzatmış duruyorlardı, yüzlerinde bekleyişin verdiği ger-

ginlik vardı. Küçük, sefil hırslar, kibirler, boş kabadayılıklar, alçaklıklar, çıkar çekişmeleri, önyargılar, suç ortaklıkları, dar görüşlülük, hoşgörüsüzlük, bencillik, çoğu suçlu ve günahkâr bulanık düşünceler, kötü niyetli kurnazlıklar... Tanrısal esinlere kapalı, duyarsız yürekler, kutsal kıvılcımları söndürmeye çalışan hayvanın homurtusu, karınlarda oburluğun, miskinliğin gurultuları, av kokusu almış hayvanların miyasması... Bu bakışları çok görmüştü, gereğinden çok! Tanrı'ya karşı kör! Tilkiler ve kurtlar: böyle bölüşmüşlerdi insanlığı! Ama Tanrı'nın iradesi düzeni yaratacaktı. O ne kadar sabırlıydı O, başı ve sonu olmayan zamanın içinde bu yumuşak kil yığınlarını yaratıp, onlara az çok insana benzeyen bir biçim vermeye uğraşmıştı.

Mos kolunu kaldırdı. Herkes sustu.

– Tek efendimiz olan yüce Tanrı dün bu dağda sizler için tecelli etti, gördünüz! diye konuştu. Tüm halkına, her zaman yanlarında olduğunu göstermek için, dağı tutuşturdu. Onun çağrısıyla ona gittim. Tanrınız, tek efendiniz, kurtarıcınız konuştu! İradesini size bildirmem için benimle konuştu!

Sesi yamaçlarda yankılanıyor ve göğe yükseliyordu. Harun ellerini kaldırmıştı, neden, kimbilir! Mos, kalabalığa karışmış düşmanlarını gördü, küçük, aşağılık arzular peşindeki sefil yaratıklar, burnunun ucundan ötesini göremeyen, başlarını göğe kaldırmalarına engel olacak kadar enseleri katılaşmış zavallılar! Şaşırmış, yüzleri bembeyaz, yüreklerini sıkan korkularla taş kesilmiş. Onlar da dağdaki ateşi görmüşlerdi. Bitmişti artık. Mantık oyunları, sözde akılcı nutuklar, ucuz kabadayılıklar, başkaldırılar bitmişti. Tanrım, bana halkını emanet ettin, senin iradenle bu görevi üstlendim. Şimdi, sen dağdaki ateşi nasıl yaktınsa, ben de onların ruhunda aynı ateşi yakmak zorundayım. Ruhlarını alevlendirme gücü ver bana!

– Tanrı bana emirlerini yazdırdı!

İki taş levhayı gösterdi onlara ve başının üstünde yukarı kaldırdı. Sonra ağır ağır, on emri okudu.

Ardından sessizlik, insan gücünü aşacak kadar birden artmış hava basıncı gibi, diri diri gömülenlerin yaşadığı o müthiş boğulma duygusuyla karşılaştırılabilecek bir ağırlıkla çöktü insanların üzerine. Ve sonra birden patladı. Bütün

boğazlardan, bütün göğüslerden ne olduğu anlaşılamayan bir uğultu, Tanrısal güçle yüzyüze gelen ilkel benliğin sesi yükseldi:

– Haaaaaa...

Dağ yamaçları bir kez daha bu sesle yankılandı.

– Bizi Mısır'dan çıkaran yücelerin yücesi Tanrı'ya şükrolsun!

Bu minnet seslenişini kim akıl etmişti? Harun, kuşkusuz ve önceki gün, yargıçların önünde onu savunmuş olan o tanımadığı ihtiyar gibi birkaç gönül adamı...

– Tanrı bana yasalarını da yazdırdı! diye devam etti Mos.

İşitiyorlar mıydı? Dinliyorlar, anlıyorlar mıydı? Mos, ilk kez ümit kırıcı, kahredici bir düşünceye kapıldı: insan doğası Tanrısal olanı algılayamıyor, ona erişemiyordu, tıpkı derisinin ateşe dayanamadığı gibi kendi yüzünü de yakmış olan o ateşe. Tanrısal ruh, onu eziyor, onu, kuruyup, yollarda toz gibi savrulmaya mahkûm zavallı bir kil yumağı haline getiriyordu. Kalabalığın sesi uğuldadı, yükseldi, kesilir gibi oldu, sonra tekrar yükseldi, tıpkı, dalgalanan bir sıvı gibi. Mos onlara doğru inmeye başladı, kendisine dokunmamaları için kolunu öne uzatmıştı. Yeşu ve Harun anlamışlardı. Tanrı tarafından seçilmiş olana dokunmak isteyenlere engel olmak için ona doğru koştular. Yeşu atını getirmişti, binmesine yardım etti, sonra, yüz askerden oluşmuş bir muhafız birliğiyle Mos'un ardından yürüdü.

Çadırın kapısında Tsippora, Gerşon'la Eleazar'ın arasında ayakta, onu bekliyordu. Mos atından indi, durdu, bir mucize görmüş gibi baktı onlara ve elini uzattı.

– Tanrı'nın barış ve huzuru sizinle olsun!

Yeşu Mos'a yaklaşmalarını engellemek istedi ama onları yanına çağıran Mos oldu.

– Gelin, benim tenimdeki canlarım! Koştular, ellerini öptüler ve Mos, taşları sol eliyle göğsüne bastırırken, sağ eliyle küçük oğlunu kucağına aldı. Tsippora gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu. Ona doğru yürüdü Mos, Eleazar'ı yere bıraktı, elini karısının alnına ve dudaklarına dokundurarak konuştu:

– Sen her zaman ruhumu aydınlatan kandil oldun. Şimdi yemeğimi yiyebilirim.

Dışarıda Yeşu koruma önlemlerini artırmıştı. Mos'un dinlendiği çadıra yaklaşmak isteyenleri durduracak üç yüz asker vardı. Stito'nun sapanla avladığı ve Tsippora'nın buğdayla doldurduğu üç güvercini yemişti Mos. Düşünüyordu.

Komşu çadırın önünde Harun, yargıçlar ve kabile şefleriyle konuşuyordu. Mos seslerini duyuyor, konuşmalarından cümle parçacıkları yakalıyordu. Emirleri birer birer ele alıyor ve akıllıca fikir yürütüyorlardı. Oysa, düşünüp, hüküm vermelerinin ne önemi olabilirdi? Her şeyden daha önemli bir tek konu vardı: Tanrı'nın her an Apiruların arasında olması gerekti. Onların içlerinde, ruhlarında olmalıydı. Onlarla birlikte... Her an, her yerde. Ama şekli ve maddesi olmadan!

Güneşle yıkanan doğaya bakmak için çadırın kapı örtüsünü kaldırdı. Çadırın önünde, çiçeğe durmuş bir ağaççığın üstünde yusufçuklar, görünmez kanatlarıyla uçuşuyordu, tertemiz ruhlar gibi; meleklerin çocukluğu, çocuk melekler... Gerşom'u çağırarak gösterdi:

– Bak... Ruhun, bu yusufçuklar kadar temiz ve hafif olmalı. Ama, aynı anda, demir kadar da sağlam! Anlıyor musun?

Bir çocuğun bakışları: yusufçuklar.

Bir rüya ve Ahit Sandığı

Tanrı! Tanrı, mutlulukların büyük dağıtıcısı değil de nedir?

Bu kavram ispat edilmiş, hiç olmazsa gösterilmişti, sadece birkaç ay önce firavunun demir pençesinden kurtulmuş, çölün kavurucu sıcağında, her canlıyı kurutan rüzgârında yarı aç, yarı tok dolaşmış bu insanlardan, çobanlardan, dokumacılardan, duvarcı ve kiremit kalıpçılarından, çiftçilerden daha fazlası beklenebilir miydi?

Mos, gücünü biraz toplayınca Harun ile Yeşu'yu çağırdı, insanların, kim olurlarsa olsunlar, dağa yaklaşmalarına izin verilmesini istemiyordu, yıldırım tehlikesi vardı. Bir saat sonra ellerinde kazmalarıyla işçiler, Hazırlık Dağı'na çıkan tek patikanın girişini kapatmak için aralarına ip gerecekleri çubukları dikmek üzere dağa doğru yola çıktı.

İlk korkuları geçtikten, Mos'un bildirileriyle yaşanan heyecan durulduktan sonra Apirular arasında çadırdan çadıra bir söz dolaşmaya başlamıştı: Tanrı herkesin gözleri önünde kendisini göstermişti. Henüz Vaat Edilmiş Topraklar'a ulaşılamamış bile olsa, her şeye kadir Tanrı'nın yanlarındaki varlığı ve onunla birlikte, mutlu bir gelecek ümidi, Mısır'dan çıktıklarından beri yoksun oldukları bu vazgeçilmez gıda onlara müjdelenmişti. Şu halde bu sevinci bir şölenle kutlamak gerekiyordu.

Medyenliler de bu fikre yabancı değillerdi. Evet, büyük Tanrı, Tanrı Baal,[1] yeryüzünün ve gökyüzünün efendisi, on-

lara hiçbir zaman böylesi bir gösteri yapmamıştı, ama göğün sahiplerinin ne zaman, ne yapacakları belli mi olurdu? İşte şimdi Baal varlığını olağanüstü bir ışık ve ses gösterisiyle ispat etmiş ve arkasından suyla bereketi yağdırmıştı; o su ki, olmadığı zaman insanoğlu toza dönüşecek bir kil yumağından başka bir şey değildi. Baal yıldırımların efendisiydi ve Hazırlık Dağı'nda görünenin o olduğuna inanan Medyenliler, Apiruların şefinin, "Tanrı'yla konuşmak üzere" yatan aslana tırmanışını şaşkınlıkla karşılamışlardı.

Medyen kralı Evi, Mos'un, Tanrı'nın kendi eliyle tutuşturduğu sunağa çıkışı hakkında bilgi almak için Apiru yaşlılarından birini çağırttı.

– Bu, Tanrımızdan gelen bir işarettir, dedi ihtiyar.

– Şu halde Tanrılarımız aynı, dedi Evi. Ama bu kez bize Baal-Samem kisvesiyle göründü.

– Baal-Samem mi?

– Güneşin Tanrısı.

Konuşma sırasında yanlarında bulunan Medyenli bilgelerden biri, bronz bir nazarlık gösterdi, nazarlık, alnında bir hilal olan ve sağ elinde küçük bir güneş kursu taşıyan bir Tanrı heykelciğiydi. "Apaçık görünüyor, Tanrı, ay gökte ışıldarken dağdaki ateşi yaktı."

Yaşlı Apiru için bu gizemli sözler biraz karışıktı; başını sallayarak, kendi insanlarına bunları anlatacağını söyledi.

– Ama, yağmuru da birlikte getirdi, diye devam etti Medyenli bilge. Bu demektir ki o, aynı zamanda Baal-Adad olarak da göründü.

Tanrılarına çok cepheli, çok şekilli bir inançla bakıyordu Medyenliler ama Mısır Tanrılarına alışkın olan yaşlı Apiru için bu hiç de şaşırtıcı değildi.

– O Kutsal Boğa, diye açıkladı Medyenli.

İhtiyar adam:

– Mısırlılar ona Apis der, diye cevap verdi.

Medyenli bilge, sürekli başını sallayarak onaylıyordu:

– Evet evet, biliyoruz. O birçok halka egemen olan büyük Tanrı'dır.

– Bizde bir heykeli var, dedi Evi. Sana gösteririz bir gün. Üzeri altınla kaplı. Yakında onu yüceltmek için bir şenlik yapacağız.

Şenlikler için kesin tarih yoktu. Ama bir şenlik yapma fikri her zaman sevinçle karşılanırdı, ihtiyar Apiru bu haberi kendi insanlarına iletmeye karar verdi.

Bütün bu hazırlıklar, Medyenlilerin Tanrı'yı kutsama şölenine katılma hazırlıkları, hepsi Mos'un çok çok uzağında yaşanıyordu sanki. Çadırında yalnızdı Mos. Öğleye doğru, Hazırlık Dağı'na bakmak için dışarı çıktı ve doruğun hâlâ dumanlarla kaplı olduğunu gördü. Duman, kıpırtısız havada, siyah tüller gibi yayılıyordu.

"Duman dorukta oldukça, Tanrı da var olmaya devam edecektir" diye düşündü Mos. "Ama kesilip, görünmez olduğunda, doğası gereği çabuk unutan insan, her şeyin olup bittiğine inanacak, 'Tanrı bize göründü, O bizi koruyor, hayatımızı eskisi gibi sürdürebiliriz, artık hedefimize yaklaştık' diye düşünecek... Ve eski alışkanlıklarına geri dönecek. Tanrım, senin sonsuza kadar bizimle birlikte olabilmen için ne yapmam gerektiğini söyle bana!"

Atına bindi ve Hazırlık Dağı'na giden yola saptı. Yeşu birlikte gitmek istiyordu.

– Sadece yolu kapayan çite kadar, dedi Mos. Orada atımı alır, dönersin; ona sen bak.

– Yukarıda ne kadar kalacaksın?

– Bilmiyorum. Tanrı ne kadar isterse.

Dağın eteğine geldiklerinde atından indi. Sonra tırmanmaya başladı.

Doruğa varınca, aynı kayaya oturdu, fümerollerin çıktığı çukura baktı ve bir süre sonra, gözleri açık olduğu halde bir çeşit uykuyla kendinden geçti. Işıklı şekiller yükseliyor, birbirine karışıyor, dönüyor, öylesine dolu dolu yaklaşıyordu ki avuçlarında hissediyordu onları...

Peş peşe fışkıran renkler, şekiller... Olağanüstü güzel olduğunu hissediyor, ama her şey öylesine inanılmaz bir hızla dönüyordu ki etrafında, ne olduklarını anlayamıyordu. Nefes nefese kalmıştı. Görüntüler onu göz kamaştırıcı zenginliklerinde boğuyor, bilincini yok ediyordu. Derin nefesler almaya, bilincine egemen olmaya çalıştı. Sonra hayallerin dönüşü yavaşladı, daha rahat nefes alıyordu şimdi ve görüntü ağır ağır netleşti.

Olağanüstü güzellikte altın bir sandık gördü. İki yanında,

som altından iki kerubi birbirine bakıyordu. Açılmış kanatları sandığın üzerini örtmüştü. Mos, sandığın, evrendeki en değerli hazineyi sakladığını tahmin etti ama ne olduğunu anlayamadı. Heyecan ve korkudan vücudundan ter fışkırmıştı.

Ahdimin delilleri... Sizinle olan ahdimizin delilleri...

Emirler! Yazılı levhalar!

Tanrım, bu sandık sonsuza kadar bizimle olacak. Senin varlığın sonsuza kadar kalplerimizde olacak. Ve ahdinin delillerini saklayacak...

Sonra şekiller ve renkler birbirine karıştı ve Mos'a, fümeroller kafasının içine doluyormuş, her şeyi karartıyormuş gibi geldi. Ama az sonra, sözle anlatılamayacak kadar güzel görüntüler yeniden karanlıkların arasında belirdi ve gözlerinde şekillendi.

Altından bütün bir yemek takımı, badem çiçeği biçiminde büyük kâseler... Tanrı'nın sofrası için pırıl pırıl, ışıklar içinde tabaklar, bardaklar...

Ve altın bir ağaç! Yok, hayır, ağaç değil: sağında ve solunda üçer kolu olan altın bir şamdan. Mum çanakları da badem çiçeği biçiminde.

Sonra görüntü kardı ve gözlerinin önüne kat kat perdeler çekildi, mor, erguvan rengi ve kızıl perdeler. Altın sim işlemeli, görkemli perdeler... Altın simle işlenmiş kerubilere benzer şekiller görür gibi oldu.

Gözlerini açıp, etrafına baktığı zaman güneşin ufka yaklaşmış olduğunu gördü, gökyüzü mor, erguvan rengi ve kızıldı... Mos, gördüklerinin anılarına daldı yeniden.

Ona bütün bunları gösteren Tanrı'ydı. Onun iradesi! Evet, sandık, Ahit Sandığı...

Nihayet ayağa kalktığında çoktan gece olmuştu ve dağdan inişi epeyce zaman aldı. Elinde bir meşaleyle birisi onu bekliyordu; Mos, Yeşu'yu tanıdı. Genç adam onun ata binmesine yardım etti sonra kendi atına atladı, çakalların geceyi yırtan çığlıkları ve puhu kuşlarının seslenişleri arasında atlarını çadırlarına doğru tırısa kaldırdılar.

Apis

Medyenlilerin çadırlarına yaklaştıkça kitaraların yırtık sesleriyle davulların sağır vuruşlarına karışan bir uğultu duyulmaya başlandı. Ve birkaç dakika sonra, birden meşalelerden oluşmuş bir ormanın ışıkları gözlerini aldı Mos'la Yeşu'nun.

– Ne oluyor burada?

– Bilmem.

– Zafer şenliği mi bu? Kime karşı zafer?

Medyenlilerin çadırlarını Apiru çadırlarından ayıran geniş düzlükte meşaleler, büyük bir çember oluşturmuştu. Müthiş bir kalabalık, yirmi, hatta otuz bin kişi toplanmıştı meydanda, çoğunluğu yamaçlarda oturuyor ve vadinin dibindeki insanları seyrediyordu. Çemberin ortasında, yere, toprağa saplanmış bir kaidenin üzerinde bir heykel vardı. Heykel altındandı, meşalelerin kükürt sarısı, tahrik edici dumanları arasında parıldıyordu. Mos gözlerini kıstı, bir kuzu büyüklüğündeki boğanın görüntüsünü tanıdı, boynuzlarının arasında gümüş ışıltılı bir disk vardı. Durdu. Heykelin etrafında kimi çıplak, kimi çok az giyimli üç yüz, dört yüz genç dans ediyordu.

Çılgınlar gibi bacaklarını savurarak şarkı söylüyor, dans ediyorlardı. Kitaralar, flütler, davullar ve dümbeleklerden oluşmuş bir orkestra dans edenleri coşturuyordu. Şurada burada, bir açıklık buldukları her köşede insanlar çiftleşme

dansı da yapıyorlardı, hemen hemen hepsi ellerinden hâlâ bırakmadıkları kupaları, boynuzlarıyla... Hepsi sarhoştu. Arada, bir çift ayrılıyor, otların arasına yuvarlanıyordu. Mısır'daki şölenlerde bile Mos, sağa sola sallanan bu kadar çok meme, kıvrılan bu kadar çok göbek ve kuşkusuz bu kadar çok kalkmış erkek organı görmemişti. Herkes ve her şey, cinsel iştahla ve terle kirli, yapış yapıştı.

Özellikle bir çift utanmazlığın sınırını aşmıştı. Tümüyle çıplaktılar, birbirlerine bir yaklaşıp bir uzaklaşarak hayvansı sıçramalarla dans ediyorlardı. Ama yaklaştıkları zaman erkek, şişmiş, büyümüş organını kadının göbeğine sürtüyor, kadın çığlık atarak kollarını havaya kaldırıyordu. O zaman karşı karşıya ellerini birbirlerinin omzuna koyarak kıvranmaya başlıyorlardı.

"Kurtarıcı Tanrımıza şükrolsun!" diye hep bir ağızdan bağırıyordu kalabalık, sarhoş ve büyülenmiş...

Sıçramadan sıçramaya kadınla erkek şehvetini doruğuna varmışlardı ve kalabalığın şaşkınlıktan büyümüş gözleri önünde karşı konulmaz sona ulaştılar. Erkek, bir anda bedeni yay gibi bükülmüş kadına sahip oldu ve simgesel dans, gerçek çiftleşmeye dönüştü.

Mos ile Yeşu, bakışlarını bir anda çekememişlerdi, çünkü dikkat de, cinsel birleşme gibidir: yarı yolda kesemezsiniz. Böylece ikisi de erkeğin bir süre sonra kadından ayrıldığını, hâlâ ıslak organını silktiğini ve sakinleştiğini gördüler; kadın, bacakları açık, kımıldamıyordu, kollarını yıldızlı göğe doğru kaldırmıştı.

– Kurtarıcı Tanrı'ya şükrolsun!

– Ama bu Tanrı Apis, diye bağırdı Mos, boğuk bir sesle. Üstelik... Üstelik bunlar bizimkiler, Medyenlilerle dans edenler bizim insanlarımız!

– Sahi, evet, bizimkiler!

– Onların bayramına katılmışlar!

Mos birden öfkeyle topuk vurdu ve at dört nala ileri atıldı. Arkasında Yeşu'yla, sarhoş kalabalığın öfkeli sesleri arasında, yolu üzerindeki her şeyi devirerek meşalelerin çevrelediği meydana geldi. Atından inmeden, kaidesiyle birlikte boğa heykelini yerden sökerek döndü ve en yakındaki ateşin üzerine fırlattı. Etraftan öfkeli sesler yükseldi, Mos'u ba-

cağından çektiler, atın kuyruğuna yapıştılar, ama olan olmuştu. Yeşu kılıcını çekmiş yanındaydı. Erkekler, kadınlar çılgın kahkahalar atarak yerlere yuvarlanıyordu. Şu sırada hiçbir şey umurlarında değildi, erkekliğin ve bereketin simgesini ateşe atsalar, ne olurdu? Şarap içmişlerdi, çok içmişlerdi, onları ayıltacak olan bu suratsız herifler değildi, herhalde...

Mos atını Apiru çadırlarına doğru çılgın gibi sürdü. Çadırının önüne geldiğinde, bir anda kapı perdesini kaldırdı ve tarifsiz bir rahatlama duyguyusla Tsippora'yla iki oğluna ve Stito'yla iki köleye baktı. Hepsi yerlerinden fırlayarak ona doğru atıldılar.

"Hiç olmazsa sen buradasın! Tanrıya şükrolsun!" Tsippora kederli gözlerle ona baktı. Mos ani bir hareketle döndü, çıktı, Harun'un çadırına gitti. Çadır boştu. Ne Harun, ne Elişeba. Miryam'ın çadırında da kimse yoktu. Yeşu'ya dönerek sordu:

– Askerlerin?

– Hepsi görevi başında. Buradan görebiliyorum. Mısırlılar, bile.

Hur yanlarına gelmişti, alçak sesle Yeşu'ya bir şeyler söylüyordu.

Bir an daldı Mos. Tabya duvarına yaslanmış insanlar vardı, dönüp onlara baktılar ve Mos, Harun'un üç oğlunu, Nadab, Abihu ve Eleazar'ı tanıdı.

– Babanız nerede?

– Şölende, dedi Eleazar, sesi keyifsizdi.

– Şölende! diye öfkeyle tekrarladı Mos. Neyin şöleni?

– Baal-Adad'ın.

– Baal-Adad, Medyen Tanrılarından biri!

– Biliyorum.

– Benim gördüğüm heykel Apis'indi...

– Bu Tanrıların hepsi birbirine benziyor, diye açıkladı Eleazar, yorgun bir sesle.

– Baban böyle bir şeye nasıl izin verdi?

– Kalabalığın baskısına dayanamadı.[1]

– Peki, yargıçlar?

– Onca insana karşı on bir kişi mi? Şimdi hepsi çadırında oturmuş, korkuyla senin dönüşünü bekliyor.

– İhtiyarlar?

– Onların da çoğu çadırında.

– Yeşu, dedi Mos, zor duyulabilir sesle, başı önünde; genç adamın omuzlarını sımsıkı yakalamıştı. Yeşu, bu çok büyük bir haksızlık! Çok büyük!

Ve ağlamaya başladı. Sonra birden Yeşu'yu bıraktı. Delice bir öfkeyle, çılgın bir arzu duydu, yazılı taşları parçalamak, kırmak arzusu! Sadece bunu düşünebilmiş olmanın bilinci bile onu acıyla kıvrandırmaya yetti; sonra, korkunç bir mide sancısı gibi bedenine saplandı. Hayır, bu taşlar onun değildi. Onları kırmak büyük bir günah olurdu. Ve düşmanları için büyük bir mutluluk. Gözlerini yumdu, onu kendi benliğiyle karşı karşıya getiren bu iç çatışmanın yarattığı depremi sindirebilmek için durdu, bekledi.[2]

– O yazılı taşları kırmam gerekirdi! diye mırıldandı.

– Hayır! diye bağırdı Yeşu.

– Hayır! dedi Eleazar, Mos'a doğru atılarak.

– Efendim, bundan böyle senin hayatın Tanrı iradesinin tek teminatı bizim için, diyordu Yeşu. Yalvarırım, biraz dinlen. Bu gece, artık çok geç, otuz bin kişiyle dövüşmeye gidemeyiz şimdi.

Mos'un yaşadığı duygu fırtınasını hisseden Tsippora da, Stito'yla birlikte çadırından çıkmıştı.

– Efendim, dedi Stito, Tanrı senin biraz dinlenmeni ve gücünü toplamanı ister. İstersen sana yardım edeyim, yıkan, dinlenirsin.

Mos, elini bile kımıldatamayacak kadar dermansız görünüyordu.

– Mos, diye ısrarla konuştu Yeşu, sen biraz dinlenmelisin, biz sensiz ne yaparız sonra?

Sonunda sevenlerinin ısrarlarına boyun eğdi Mos ve kendini Stito'nun ellerine ve sonra Tsippora'nın sevgisine bıraktı. Yeşu haklıydı, Tanrı'nın iradesini savunmak ve korumak için yaşamak gerekti. Harun'la ötekiler biraz bekleyebilirlerdi.

Sabahın ilk ışıklarına kadar, davul sesleri, kızların yırtık çığlıkları ve sarhoş erkeklerin hoyrat gülüşleri devam etti ve vadinin iki yamacından yankılanarak Mos'un kulaklarına geldi, sinirlerini harap etti. İçin için artan kederi korkunç bir

öfkeye dönüşmüştü. Tsippora da, bu gürültünün kocasında yarattığı etkiyi hissederek uyuyamamıştı. Sonunda Mos artık dayanamayarak kalktı, çadırını tabya duvarından ayıran düzlükte biraz dolaşmak için dışarı çıktı. Yere uzanmış yatan Stito'nun üstünden atlayarak yürüdü. Stito hemen uyanmıştı, fırladı, kalktı, duvarın önünde duran efendisinin yanına geldi. Oradan, birbirine dolanan ayaklarıyla çadırlarına dönenleri seyrettiler, o kadar yüksek sesle konuşuyorlardı ki, söyledikleri çok uzaklardan duyuluyordu.

– Şu rezillere bak! diye homurdandı Mos. Kutsal ışığı şarapla yağlı koyun etinde söndürdüler! Harun döndü mü?

– Uyumadan önce karısı Elişeba'yla döndüğünü gördüm.

– O da sarhoş muydu?

– Hayır, değildi, daha çok canı sıkkın görünüyordu.

– Ya Miryam?

– O içmişti.

– Pis rezil!

Sabah, patlamaya hazır barut gibi kalktı Mos. Yıkandıktan ve bir kâse süt içtikten sonra çıktı, Harun'un çadırı önünde dikildi ve olanca sesiyle çağırdı onu. Harun, yarı uykulu, yarı uyanık ve şimdiden azar işitmişçesine bozuk, çadırından çıktı.

– *Dün geceki rezaleti bana* açıklamanı istiyorum, dedi Mos, öfkeyle.

– Ben şölenin tertipçisi değilim. Benim kadar her hangi biri de anlatabilir sana neler olduğunu.

– Sen karınla birlikte oradaydın.

– Biz dans etmedik. Hatta benim orada olmam bazı aşırılıklara da engel olmuştur, kuşkusuz.

– Evet, kuşkusuz, çok engel oldu! Sen onları kamçıyla çadırlarına sokmalıydın.

Elişeba burnunu çadırdan çıkarmıştı; Mos'un öfkeli parmağı ve affetmeyen bakışlarıyla karşılaşarak hemen içeri çekildi.

– İhtiyarları da mı kamçılamalıydım? diye karşı çıktı Harun. Hangi hakla? Nasıl elimi kaldırabilirdim?

– Nasıl başladı bütün bunlar?

– Medyenliler Tanrı'yı ululamak için bir şölen yapmayı düşünüyorlardı. Bizim halkımız da, biliyorsun Mos, epeydir

böyle şenlikler yapamadı, üstelik, şarap, bira, hele et... Şenliğe gittiler. Bilmiyorlardı... İhtiyarların bazıları bana, Tanrı'ya[3] sungular vermek, kurban kesmek istediklerini söylediler. Engel mi olmalıydım?

– Hangi Tanrı'ya? Apis'e mi?

– Medyenliler de Tanrı, diyorlar. Onlara, Medyenlilerin Tanrısının bizim Tanrımız olmadığını anlatmak için yeminler mi etmeliydim? Üç beş ay öncesine kadar tutsaktık, Mos. Bizim inançlarımız, Mısır yazıtları gibi çölün kumlarına gömülüp, gitmişti. Dört yüz yıl, Mos, İbrahim'den bu yana, dört yüz yıl! Düşünebiliyor musun?

Mos'un sesiyle uyanan ya da karılarının, hizmetçilerinin uyandırdığı yargıçlar birer birer geldiler. Mos'la Harun'un çevresinde gitgide kalabalıklaşan bir grup oluşmuştu.

– Ama, dağın doruğunda beni gördüklerinde... diye konuştu Mos, bir süre sonra.

– Medyenliler de gördü. Onlara göre, dağda tecelli eden Tanrı, sadece bizim değil, onların da Tanrısı.

– Evet, ama bizim insanlarımız! diye bağırdı Mos. Apis öküzünü, Mısırlıların hayvanını görünce, onun bizim Tanrımız olmadığını anlamadılar mı? O hayvan Tanrı'nın önünde çırılçıplak dans ettiler!

Harun başını önüne eğdi.

– Bize, put yapmanın Tanrı tarafından yasaklandığını daha dün söyledin Mos dedi yargıçlardan biri. Herkesin bu emirleri birkaç saat içinde anlayıp benimseyebildiğini mi sanıyorsun sen?[4]

– Siz de şenlikteydiniz, gördünüz, dedi Mos, suçlayan bir bakışla. İnsanları çadırlarına geri göndererek o yüz kızartıcı sahnelerin yaşanmasına engel olamaz mıydınız?

– Biz on bir kişiyiz. On bir! O şenlikte Medyenlilerin arasına karışmış binlerce insanımız vardı. Tanrı adına yapılan bir kutlamaya karşı çıkmakla suçlanabilirdik! Bizi dinsizlikle suçlarlar, döverler, taşlarlar, belki öldürürlerdi!

– Yani, anladığıma göre, sizce erkeklerimizle, kadınlarımızın Apis heykelinin etrafında dans etmesi çok doğal, öyle mi? dedi Mos sonunda öfkesine yenilerek.

– Bu olay başladığında artık iş işten geçmişti, dedi yargıçlardan biri aynı soğuk sesle. Yapabileceğimiz bir şey yoktu!

Ve dönüp gitti.

Hâlâ hâkim olamadığı öfkesiyle Mos, kalabalığın biraz uzağında bekleyen Yeşu'yu çağırdı.

– Yüz asker ayırmanı ve onlara birer kamçı vermeni istiyorum, dedi. Çadırları teker teker dolaşarak, dün gece o lanetli heykelin çevresinde kimlerin dans ettiğini öğrenecekler. Ve o kişileri bulduktan sonra, hepsine onar kırbaç vuracaklar! Onlara kendilerini Mısır'dan[5] kurtaran Tanrı'ya ihanet ettikleri için bu cezayı benim verdiğimi söylemelerini istiyorum.

Sabah saatleri toplu ceza uygulamasıyla geçti. Haykırışlar, inlemeler, bir önceki gece cinsel çılgınlığa kapılmış erkeklerle etin çağırısı ve orgazm hayaliyle çileden çıkmış kadınların utancı akşama dek sürdü. Mos bütün bu sesleri derin düşüncelere dalmış olarak oturduğu yerde işitiyordu.

Bu azgın erkeklerle dişiler, birbirleriyle yattıklarında, kendilerini her şeyin üstünde hissetme çabasında olduklarını fark etmiyorlar mı? Buna bir çare bulmak gerekti!

Bu gergin ve sıkıntılı havada gece indi. Her iki kamp da sessizliğe gömülmüştü.

"Oysa, Tanrı bizim baştacımızdır" diye mırıldandı Mos, kendi kendine. "O bizim sevincimiz, övüncümüz, O bizim hayatımız! Bunu nasıl anlamıyorlar? Nasıl?" Derin, koyu bir ümitsizliğe kapıldı birden. "Tanrım, bana ne ağır bir yük emanet ettin!"

Tanrı'nın Evi

Mos, yargıçlar, ihtiyarlar ve fikir alışverişinde bulunduğu birkaç kişi aracılığıyla marangozu araştırmış ve bulmuştu. Adam şimdi önünde, ayakta duruyordu. Zayıf, eklem yerleri belirgin, parmakları ince ama gene de güçlü izlenimi veren bir adamdı. Adı Betsalel'di, Uri'nin oğlu, Hur'un torunu. Yuda kabilesinden. Arada bir, meraklı gözlerle Mos'a bakıyordu. Mos, düşüncelere dalmış gibiydi, genç adama, neden çağrıldığını söylemekte acele eder görünmüyordu. Betsalel, elini, önünde duran incir dolu kâseye uzattı, birini özenle seçti, kuşlar gagalamıştı inciri, bu yüzden çok sulu değildi ve daha tatlıydı.

– Mısır'dayken ev eşyası yapıyordun, değil mi? diye sordu Mos sonunda.

Adam başını salladı.

– Ne tahta kullanıyordun?

– Yapılacak eşyaya, nerede kullanılacağına ve ısmarlayanın zenginliğine göre değişiyordu. Yataklar için, örneğin, genellikle servi ve sedir ağacı en iyisidir. Zamanla sertleşir. Sandıklar için, ben, abanozu yeğlerim, yoksa firavuninciri ya da akasya. Bunlardan çok ince ve hafif tahta elde edebilirsiniz. Bir de, dedim ya, ödenecek paraya göre tabiî.

– Peki, altın kaplama bir sandık yapmak için? Biz şimdi bir sandık yapmak istesek?

– Akasya, kuşkusuz; burada abanoz yok. Çevrede akasya

gördüm. Birkaç tane de sedir ağacı var, galiba. Ama altını kaplayamam. Bu benim işim değil.

– Aramızda bu işi yapabilecek birini tanıyor musun?

– Birkaç kişi var. Yehosafat, örneğin. Avaris nomarkı için altın kaplama bir sandık yapmıştı. İşçilik çok güzeldi.

Sonra bir incir daha aldı, Mos'a baktı.

– Ne yapmak istiyorsun?

– Yeryüzünde görülebilecek, en güzel sandığı yaptırmak istiyorum.

Uzunca bir sessizlik oldu.

– Sonsuza kadar var olacak bir sandık, diye açıkladı Mos.

Adam hiçbir karşılık vermedi; müşterisine, istenileni yapıp yapamayacağını söylemeye alışmıştı, sorguya çekip, eleştirmeye değil.

– Bu sandık, Tanrı'yla olan ahdimizin simgelerini muhafaza edecek.

– Ha, taşları mı?

Taşlar! Demek böyle söz ediyorlardı aralarında.

– Tanrımızın emirleri!

Adam, heyecanlanmış görünmedi.

– Boyutlar ne olacak?

– İki buçuk arış uzunluk, bir buçuk arış genişlik ve gene bir buçuk arış[1] derinlik! Ve taşınabilir olacak.

– Taşınabilir mi?

– Bir yerden bir yere kolayca götürülebilmeli, senin anlayacağın! Daha Kenan'a varmadık. Bu sandık bizimle birlikte gittiğimiz her yere gidecek. İki yanında, içinden taşıyıcı kolların geçebileceği ikişer halka olacak. Som altın halkalar.

– Ne kadar zamanda bitmesini istiyorsun?

– Sandığı ne kadar zamanda bitirebilirsin?

– Bana yardım edecek adamların sayısına bağlı!

– İstediğin kadar yardımcın olacak.

– O zaman, on beş gün, diyelim.

Mos başını sallayarak onayladı.

– İyi, dedi. Bu sandık, bir kutsal emanet dolabına yani bir debire konulacak ve bu debir de taşınabilir olacaktır. Uzunluğu otuz arış ve eni on arış. Üç yan tahtası olacak, iki yanı otuzar arış ve bir yanı on arış.

Betsalel şaşırdı:

– Bu çok büyük bir şey.

– Ayrıca, kutsal dolabın, gerektiğinde sökülüp, tekrar takılabilecek gibi olmasını istiyorum.

– Böyle bir dolap, ayakları üzerinde dingilder, çünkü, anladığım kadarıyla, yere sağlam basan bir kaidesi olmayacak.

– Senin bir önerin var mı?

– Yan tahtalar geçmeli yapılabilir. Sonra, bütünü sağlamlaştırmak için de halkalardan geçirilecek ahşap çubuklar kullanırız.

Mos bir kez daha başını sallayarak onayladı.

– Geçmelerin gümüşten yapılmasını istiyorum. Her tahtada ikişer tane. Ve sandık için olduğu gibi halkalar altından yapılacak.

– Bunların hepsini Yehosafat'a anlatırsın.

– Şu halde onunla konuşurum. Peki, dolap ne kadar zaman alır?

– En az bir beş hafta isterim.

– İki ekip halinde çalışamaz mısın, biri sandığı yaparken öteki dolapla meşgul olsun?

– Olabilir, neden olmasın?

– Yalnız, hiç kimseye para verilmeyecek, Betsalel. Bu, tek olan yüce Tanrımız için, onun sonsuza kadar içimizde, bizimle var olması için yapılıyor.

Betsalel, düşünceli gözlerle Mos'a baktı bir an.

– Sevap için yapılacak yani! dedi.

Mos başını salladı.

– Bu çok büyük bir iş. Bana bir ustabaşı gerekecek.

– Öyle birini tanıyor musun?

– Evet, Aholiab, Ahimasah'ın oğlu. Daha önce de birlikte çalıştık.

– Çok iyi. Git, onu bul, Yehosafat'ı da.

Aholiab uyanık bakışlı, güçlü kuvvetli bir genç adamdı. Yehosafat, daha yaşlı, güler yüzlüydü. Mos'un karşısına oturdular.

– Bazılarımız, yazık ki yabancı Tanrıların, sahte Tanrıların kışkırtıcılığına kapıldı, diye konuştu Mos. Ve dün gece, Tanrımızın, bizi Mısır'dan kurtaran efendimizin huzurunda, utanılacak bir günahkârlık örneği sergilediler gaflet içinde,

yabancı bir Tanrı'yı yücelttiler. Tanrımızın öfkesi büyük oldu. Bu nedenledir ki bundan böyle bizleri gaflet ve ihanetten uzak tutmak için, her an içimizde olacak, nereye gidersek, gidelim...

Adamlar ses çıkarmadan, dinliyorlardı; belki onların insanları da şölene katılmıştı; belki şölene katılmış insanlar tanıyorlardı. Ve yargılamak istemediler.

– Onun, bizimle yaptığı, bize lütfettiği ahdin delillerini muhafaza eden Ahit Sandığı'nı koyacağımız debir de yapılacak. Siz, ikiniz, bu sandığı ve kutsalların kutsalı debiri yapmakla görevlisiniz. Dünya yaratılalı beri, bundan daha güzeli yapılamamış olacak!

Yehosafat'a, açılmış kanatlarıyla Ahit Sandığı'nın üzerini örtecek olan kerubileri[2] tarif etti.

Yehosafat: "Bu demektir ki, her bir kerubinin bir kanadı en az, bir arış bir çeyrek uzunluğunda olacak" diye hatırlattı. "Bu iş için altın ister."

– Halkımızda çok altın var. Zaten melekleri som altından yapmayacaksın.

– Altını insanlardan sen istersin, dedi Yehosafat. Bu konuda benim yetkim yok.

– Ben isteyeceğim. Bu işin tamamlanması ne kadar sürer?

– Altını bana getireceğin günden başlayarak üç hafta gerekir. Sebt günleri dışında, tabiî.

– Ahit Sandığı üzerine altın kaplamayı bir kuyumcu ustasına yaptırabilirsin.

– İşe altını döverek başlayacağız.

– Evet, altını dövmeye başla ki, Ahit Sandığı bittiği gün varaklar da hazır olsun. Sonra, kerubileri yapmaya başlamak için sandığın hazır olmasını beklemene de gerek yok. Önemli olan, bunların da, sandığın kapağında kullandığın altınla yapılmış olması.

Yehosafat, dinliyordu, düşünceli.

– Ayrıca, Tanrı'nın sofrasına konulmak üzere, altın sofra takımı yapmanı istiyorum. Som altından, kolları ve mumlukları da altın olan büyük bir şamdan yapacaksın. Mum yuvaları yan yana üç badem çiçeği biçiminde olacak ve tamamı yedi adet som altın lamba taşıyacak. Bu şamdanın ya-

pımında bir talent* som altın kullanacaksın.

– Sen bana altını getirir getirmez işe başlayacağım, dedi Yehosafat, kalkarken.

Mos, Betsalel ve Aholiab'a dönerek devam etti.

– İşiniz bittiğinde, sizden başka bir isteğim daha olacak. Bir sunak yapmanızı isteyeceğim. Akasya tahtasından yapılacak; tabanı, kenarları birer arış bir kare biçiminde, yüksekliği iki arış olacak. Yehosafat, bu seni de ilgilendiriyor. Bu sunak tümüyle altınla kaplanacak. Altın bir kuşak sunağı çevreleyecek ve taşınabilmesi için, taşıyıcı kolların geçeceği dört halka bulunacak. Taşıyıcı kollar da altın kaplama olacak.

Adamlar başlarını sallayarak onayladılar, sonra gittiler. Mos, hazinedarı, Mişael'in kardeşi Elzafan'ı çağırttı.[3] Ona tasarladıklarını anlattı ve en kısa zamanda gerekli altın ve gümüşü toplamasını istedi, sonra onunla birlikte bunları Yehosafat'a teslim edeceklerdi.

– Bu dediğini yapacağım. Ama niçin bu kadar acele ediyorsun? diye sordu Elzafan.

– Tanrı'nın hemen aramızda var olmasını istiyorum, o zaman onun varlığının bilincinde olmaksızın, sağda solda dolaşmaktan vazgeçeriz. Bu amaçla bir Ahit Sandığı, bir sunak ve bir debir yaptırıyorum. Ahit Sandığı efendimizin emirlerinin yazılı olduğu levhaları saklayıp koruyacak ve debirin içinde duracak. Sunak, Ahit Sandığı'nın önüne konulacak. Her ikisi de altın kaplama olacak, ayrıca, kutsalların kutsalı debir, ona lâyık olacak biçimde altınla bezeli yapılacak. Bunların dışında, tek ve her şeye kadir Tanrımızın sofrası için altın bir yemek takımı istiyorum. Bütün bunlar büyük miktarda altını gerektirir. Bu, bizim özgürlüğümüzü kazanmamızı sağlayacağını umduğumuz altındır ve bir bölümünün, bizi özgür kılmış olana sunulmaması haksızlık olur. İnsanoğlunun belleği çöldeki kum gibidir. Tanrı'nın lütfunu ve cömertliğini emer, sonra zamanın rüzgârıyla kurutur ve unutur. Ben, Tanrı'nın Evi'nin aramızdaki varlığı sayesinde, bu halkın her an onun kutsal himayesinin bilincinde olmasını istiyorum.

* Talent: 20-27 kg'lık ağırlık birimi. (ç.n.)

Elzafan'ın işin başında tahmin ettiği gibi, bazı kabile şefleri altınlarını vermekte gönülsüz davrandılar.

– Ne demek, daha Kenan'a varmadık bile, yarın öbür gün çok gerekli olacak altınlarımızı elimizden almaya kalkıyor! diyerek karşı çıktılar.

– Mos'u bilirsiniz, dedi Elzafan. Katılmayı reddettiğimizi öğrenirse öfkesi korkunç olur.

– Bu altınlar ne için harcanacak? diye sordu şeflerden biri. Eğer yanlış anlamadıysam, firavunlara layık eşyayla çanak çömlek yapımına! Kim kullanacak bunları? Mos'un taifesi tabii!

– O eşya ve çanak çömlek dediklerin, kampımızın ortasına konulacak, Tanrı'nın aramızdaki varlığı onlarda tecelli edecek, diye anlattı Elzafan, sert bir sesle.

– Mos şu anda Tanrı bizimle olmadığını mı sanıyor, ne demek bu?

– Apis heykelinin çevresinde yaptığınız danstan sonra böyle düşünmesi çok doğal, diye öfkeyle cevap verdi Elzafan.

– O Medyenlilerin heykeliydi! Bizimkilerden gidip orada dans edenler bir takım gafiller. Onları da kırbaçladık.

– Aramızda altınlarını seve seve verecekler çoğunlukta, halbuki.

– O kendi bilecekleri iş. Herkes kendi altınından sorumludur.

Elzafan kaygılıydı. Olanları Mos'a anlatacak olursa yeni bir gerginliğe sebep olacaktı. Buna karşılık, Yehosafat'ın istediği altını toplayıp, ona götüremezse, gene bir olay patlak verecekti, bu kaçınılmazdı! İyice düşünmek için çadırına döndü.

İmdadına gece yetişti, ama aklına bile getirmediği bir biçimde. Herkesin uyuduğu bir saatte birden korkunç bir fırtınayla yağmur indi. Toprak balçık gibi oldu ve çadırlardan birinin ipini tutan kazık gevşeyip yerinden çıktı, boşta kalan çadır bezinin aralığından rüzgâr ve yağmur içeri saldırdı. Sahibi çadırı tekrar bağlamak için kalktı ama, karanlıkta hiçbir şey göremediğinden, gerili iplerden birine takılıp düştü. Oysa çadır, kampın sonunda, tabya duvarının hemen önündeydi. Adam başını duvara çarptı. Çocukları ertesi sabah onu, çamurun içinde, bilinçsiz yatarken buldular, kısa süre

sonra da son nefesini verdi. Ölen, altın bağışı konusunda Mos'a karşı çıkanlardan biriydi.

Kazanın etkisi kesin oldu: ertesi gün, öğleye doğru, altınlarını elden çıkarmamaları için en haklı nedenleri ileri sürenler, aynı coşkuyla bağışta bulunma nedenlerini sıraladılar. Altın işleyicilere böylece yirmi dokuz talen, yedi yüz otuz altın şekel ve yüz talen, bin yedi yüz yetmiş beş gümüş şekel[4] verildi.

Mos, başlangıçta daha da kapsamlı hayaller kuruyordu. Debiri mor, erguvan rengi ve kızıl perdelerle çevirecekti. Ama, perdeleri yaptırmak için dokumacıları çağırttığında, onların tezgâhlarını yanlarına almamış olduklarını öğrendi. Zaten, ipliği nereden bulacaklardı? Ya boyaları?

Başını önüne eğdi Mos. Bu iş sonraya kalacaktı.

Miryam'la konuşma

– Burada daha çok kalacak mıyız?

Mos kaç gündür Yeşu'nun bu soruyu sormasını bekliyordu. Çadırın önüne çekip getirdiği ve sandalye görevi yapan kayanın üzerinde oturuyordu, bir süre daha sustu, sonra gökyüzüne baktı ve cevap verdi:

– Ahit Sandığı'yla debirin bitmesini bekliyorum. Sonra da Tanrı'nın herkesin gözü önünde tecelli ettiği doruktan görülebilecek bir yere konulmasını istiyorum.

– Yaz geliyor, su azalmaya başladı, çobanlar kavgaya başladı bile. Yeşu duvara yaslandı devam etti: "Sonra Kenan...: Kenan'a inanmaz olacaklar sonunda."

Mos'un yüzüne baktı. Daha kırkına bile varmadan yüzünde derin çizgiler oluşmuş, yukarıda, dağın tepesinde alevlerle yanarak yaşlanmıştı sanki. Derisi soyulmaya başlamıştı. Göz kenarlarında kırışıklıklar, saçında, sakalında beyazlar vardı şimdi. Gençliğin son anıları, kıvırcık, söz dinlemez perçemler, bazı ihtiraslı, hatta mutlu bir anlamla bükülen dudaklar. Mos'un nihayet Vaat Edilmiş Topraklar'a ulaştığında çok yaşlanmış olmamasını istiyordu... Şayet ulaşabilirlerse.

– Tanrı bilinci, Vaat Edilmiş Topraklar'dan daha önemli. dedi Mos. Sonra Yeşu'ya, gizli bir alayla bakarak sordu: "Savaşmak istiyorsun, değil mi? Merak etme, savaşacaksın."

Altı hafta sonra, Ahit Sandığı'yla debir hemen hemen ay-

nı zamanda tamamlandı. Mos, Levi kabilesinden cesur ve yürekli bildiği yetişkinleri, ötekilerden uzakta ovada bir yere çağırttı.

– Debir, kampımızın ortasındaki alanda kurulacak, dedi onlara. Sizler çadırlarınızı debirin etrafında kuracaksınız. Onun koruyucusu, bekçisi olacaksınız ve orası bizim kutsal yerimiz olacak bundan böyle.

– İki halk var, dedi Levilerden biri.

– Tanrı'nın indinde iki halk birdir. Debiri oraya siz kuracak, Ahit Sandığı'nı yerleştireceksiniz ve başka bir yere göçmemiz gerektiğinde gene siz söküp, kaldıracak ve kutsal eşyayı taşıyacaksınız. Ahit Sandığı'nı da gene siz taşıyacaksınız. Ve tüm dinî malzeme ve altın sofra takımları da sizin sorumluluğunuzda olacak.

– Neden biz, Mos? diye sordular.

– Çünkü, bana söylendiğine göre siz hiçbiriniz, o lanetli ve günahkâr şölende dans etmeye gitmemişsiniz.

– Bir şefimiz olacak mı, yoksa doğrudan sana mı bağlı olacağız?

– Evet, beş şefiniz olacak. Harun ve dört oğlu, Nadab, Abihu, Eleazar ve İtamar.

– Harun o şenlikte değil miydi? diye sordu Levilerden biri, canı sıkılmış görünüyordu.

– Gittiyse de, aşırılıklara engel olmak için gitti.

Cevap vermediler, bir an sessizce Mos'a baktılar. Mos hiç renk vermedi. Bu kadar saf mıydı? Yoksa kardeşini bağışlamış mıydı?

– Harun'a karşı mısınız? diye sordu.

Ve yüzlerinden, bu teklifi gerçekten de memnunlukla karşılamadıklarını anladığı için devam etti:

– Tanrı'nın emri üzerine sizleri toplayıp Mısır'dan çıkaran o değil miydi?

Bilmedikleri bir şey vardı, Mos, Harun'un dinî şef olarak başlarına getirilmesinin ne etki yapacağını sınamak istiyordu, doğrudan ilgili olan kişinin haberi bile olmadan.

Mos kısa bir sessizlikten sonra anlattı:

– Tanrı'yla yaptığımız Ahdi saklayan Ahit Sandığı, debirin içine yerleştirilecek. Sunak önde olacak ve imkân bulduğumuzda dokunacak bir perdeyle debirden ayrılacak. Debir, yüz

arş uzunluğunda ve elli arş genişliğinde bir alanın ortasında duracak. Dokuma malzemesi bulduğumuz zaman, debir mor, erguvan rengi ve kırmızı perdelerle örtülecek ve debirin sınır çevresini belirleyen direkler arasında da böyle perdeler olacak ve bu perdelerin üzerine kerubi motifleri işlenecek.

Leviler eğilerek selamladılar ve çadırlarına döndüler. Mos da arkaları sıra yürüdü ve yeni görevini bildirmek üzere Harun'un çadırına gitti.

– Kutlu bir gün! diye bağırdı Harun, ağlayarak. Yakınlarda bir yerde olan oğullarını çağırmaya gitti ve dördü de Mos'un ellerini öpmeye başladılar.

– Kutlu bir gün! diye bağırıyordu Elişeba, çadırın öbür ucunda.

Bağrışmalar komşuları meraklandırmıştı. Miryam bile geldi. Mos'la konuşmak için yatağından kalkmıştı. Hastaydı ve Mos yüzünde, yakınlaşan ölümün izlerini ve solgunluğunu gördü. Bağırmaya gücü kalmamıştı.

Uzun süre, konuşmadan birbirlerine baktılar.

– Tanrı'nın takdirine akıl ermiyor, dedi Miryam sonunda, bu gerçeği yeni keşfetmiş gibi. Sen, Mısırlı kadının oğlu! Sen; şimdi bizim efendimiz sensin ve İbrahim'in Tanrısı sana seslendi!

Mos, tek söz söylemeden ona baktı, kardeşine olan saygıdan çok, yaklaşan ölüme saygısından. Miryam'ı hiçbir zaman sevmemişti. Ümidini bağladığı avutucu, sevgi dolu kız kardeş olmamıştı hiçbir zaman. Mos'da sadece, Apirular için yararlı olma ihtimalini sevmişti. Ve aslında, diye biraz da alayla düşündü Mos, kendisi de ona benziyordu. Çünkü, hiç tereddüt etmeden, kutsal hedefine hizmet edebilecek olanları seçmişti. Yeşu gibi. Hatta Tsippora bile, bu hedefin hizmetkârlarından biriydi, kusursuz bir eş olduğu için.

– Cesur, güçlü ve yürekli insanlarımız yok değildi, ama bizlere önderlik etme görevi sana verildi!

– Sesinde, beğeniden çok hınç ve öfke seziyorum, dedi Mos.

– Dilimizi konuşamıyordun bile ve Tanrı emirlerini sana yazdırdı! Evet, Mos, beğeniyorum ve hayranım. Tanrı'nın zekâsına hayranım! Gerçekten de sen, tam aradığı insandın, bizi Mısır'dan çıkardın, artık özgürüz, ordumuz ve koyun sü-

rülerimizle! Sana, Memfis'te, sarayın avlusunda, babanın öldüğünü haber vermeye geldiğimde ve senin, bana, o kılıksız kıza tek kelimeyle cevap vermeden atını sürüp gittiğin gün... Söyleselerdi inanmazdım. Senin Avaris'in prensi olduğun, lütfen evime gelip bana bir kedi yavrusu, bir kaz getirdiğin günler, hayal bile edemezdim bunu! Yok, hayır! Şefimizin sen olacağını hayal bile edemezdim!

– Peki, hınç, öfke neden?

– Artık benim hınç duymaya vaktim yok!

Bu, kendini beğenmişliğin söylettiği bir cümleydi.

– O zamanlar aptalmışım. Güçlü bir kanın asla vazgeçmeyeceğini anlamamışım!

– Ne demek istiyorsun?

Miryam, alayla güldü, kısa bir kahkahayla, kuru bir öksürük gibi.

– Bunu sen mi soruyorsun, Mos? Güç ve iktidar senin kanında var! Sen de onlar gibisin, Seti gibi, Ramses gibi, bütün ötekiler gibi: siz, hükmetmek için dünyaya gelirsiniz. Güç ve iktidar sizin tek gıdanızdır. Seni gözledim, Mısır'dan çıktığımızda, hemen hemen hiçbir şey yemiyordun üç beş meyve kurusu, bir parça ekmek, yarım matara acı su...

– Mısır'ı ve hükümdar ailesini bırakıp çıkalı çok oldu. Sizin davanıza soyundum.

– Sadece Aşağı Mısır'ın prensi olmak sana yetmedi değil mi? Dayın Ramses'in boyunduruğu altındaydın. Kendini beğenmişliğin ve hırsınla, hiç kimseden emir almak istemiyordun, sadece Tanrı'dan belki!

– Her zamanki gibi küstah ve kırıcısın, Miryam. Ama hasta bir insana öfke duyamam.

Öylece, karşı karşıya, huzur verici bir aydınlıkta, iki taş heykel gibi duruyorlardı, Mos, sağlam ve kararlı, Miryam, yaklaşan ölümün esintisiyle ürpererek. Sonunda Mos'un sabrı tükendi:

– Hiçbir şey anlamamışsın, Miryam, dedi. Hiçbir şey. Şeal'a* bütün yanlış fikirlerin ve haksız hınçlarının yükü altında iki büklüm gideceksin.

– Neyi anlamamışım? diye öfkeyle sordu Miryam.

* Şeal: İbranî inancında ölümden sonra ruhların gittiği yer. (ç.n.)

– Saflık! Temizlik! Mısır sarayı, Seti, Ramses, bütün bunların bir çocuk için ne demek olduğunu bilebilir misin? Çürümüşlük, yolsuzluk, entrika, komplo, para hırsı, iktidar hırsı! Hele iktidar hırsı! Sadece yalan dolan ve zinayla yaşayan, ağızları her an, sizin o kadar özlemini çektiğiniz kızarmış kazların yağıyla pırıl pırıl adamlar! Nefesi, sizin o sevgili soğanlarınız, sarmısaklarınızla leş gibi kokan o adamlar! Cinsellik ve para ve yalan ve güç tutkusu, bunlar beni Mısır'dan nefret ettirdi. Bir çocuğun ruhundaki saflığı ve adalet duygusunu unuttun mu? Gerçekten güç ve iktidar tutkunu olduğuma inanıyor musun? İktidarın simgesi olan şeylerin hangisi var bende? Mısır'dan çıktığımızda sizi karşılamaya geldiğim gün üzerimde olan giysiyi, üstlüğü, sandalları giyiyorum hâlâ. Aranızdaki pek çok insandan daha az, daha basit yemek yiyorum. Yok, hayır, Miryam! Bana güç veren iktidar hırsı değil, Tanrı'nın sınırsız safiyeti, Tanrı'nın adaleti ve büyüklüğü!

Sarsılmış, şaşırmış gibiydi Miryam, kaşları çatık gözleri acılıydı, sonra birden omuz silkti:

– Peki sen Tanrını nerede buldun, burada mı?

– Dedim ya, hiçbir şey bilmiyorsun. Tanrı her yerde ve hepimizin yüreğindedir. Hatta bazı Mısırlıların bile yüreğinde, havlayan ya da böğüren tanrılar karşısında kör olmamış bazı Mısırlıların. Tek ve yüce Tanrı...

Zihni Nesaton'a, deniz kıyısında kutsal ışığı aradığı günlere gitti. Miryam anıların akışını durdurdu birden:

– Harun'u neden dinî şef olarak seçtin? diye soruyordu. Sen onu sevmezsin. Harun'u hiçbir zaman sevmedin, zayıf ve yumuşak yürekli olduğu için sevmedin onu, sen sadece genç ve güçlü insanları seversin. Yeşu gibi sert, acımasız adamları. Onu neredeyse oğlunun yerine koydun, senden sonra gelecek adammış gibi.

– Tanrı'nın senin de hayran olduğun zekâsıyla bize hazırladığı kaderin zayıf adamlara tahammülü yok! Harun, zayıf iradeli olduğu için Altın Boğa'nın[1] çevresinde dans etmeye gitti, sapkınlıktan değil!

– Öyleyse neden onu seçtin?

– Çünkü devamlılık gerekiyor. Mısır'da sizi bir araya getiren Harun'du.

– Ve belki de sen, dinî şef olmak istemedin. Sen ordu komutanısın, değil mi Mos, savaşan insanların şefi.

Mos, başının bir hareketiyle, onun aklının ermediği konulara girdiğini belli etmek istedi.

– Savaş henüz bitmedi, Miryam. Ve haklısın, Tanrı hizmetleri başka işlere vakit bırakmaz.

– Yakında öleceğim için memnunum. Çünkü yakında öleceğim, biliyorsun. Savaşlardan bıktım, yoruldum. Kandan, şiddetten bıktım. Ben de bütün İsrail kadınları gibiyim. Vaat Edilmiş Topraklar'ı istiyordum, badem ağaçlarının, kan sarhoşu savaşçıların korkusu olmadan çiçek açacağı, kadınların kılıç korkusu olmadan karınlarını şişirebileceği ve erkeklerin sadece çok çalıştıkları bir günün akşamında yorgun olacağı bir vatan... Kenan vaadinin bize nelere mal olacağını bilmiyordum. Kan kokusundan nefret ediyorum.

Mos başını önüne eğdi.

– Kan isteyen ben değilim. Tanrı'nın bize yazdığı kader böyle istiyor.

– Bu acımasız bir kader.

– Günaha giriyorsun!

– Evet, acımasız! diye bağırdı Miryam. Sen de onun kadar acımasızsın!

Uzun uzun kız kardeşine baktı. Onunla bir daha konuşamayacağını biliyordu. Miryam çadırına döndü. Mos kederin yüreğine oturduğunu hissetti.

Ahit Sandığı'yla debirin tamamlandığı haberi heyecan yaratmıştı, Mos çadırların ortasındaki alanı boşalttırdığı, Leviler oraya yerleştiği ve debire ayrılan edilen yer askerlerin gözeteminde insanlara yasaklandığı zaman heyecan yerini garip bir coşkuya bıraktı. Leviler hazırlanan tahtalarla taşıyıcı kolları getirdiler, Mos'un ve ustaların yol göstericiliğinde kutsal anıtı, kapısı güneye bakacak şekilde kurdular. İhtiyarlar ve gençler, herkes, yan tahtaların nasıl konduğunu, geçmelerle nasıl birbirine oturtulduğunu, sonra, bu işler tamamlandıktan sonra akasya ağacından taşıyıcı kollar geçirilerek sağlamlaştırıldığını, çok da yaklaşmadan, seyrettiler. Sonra Leviler Ahit Sandığı'nı getirdiler, debirin içine yerleştirdiler ve son olarak, sunağı da debirin önüne koydular.

Apirular, sadece, taşınma sırasında, Ahit Sandığı'm gör-

müşlerdi. İnanılmaz güzellikte bir altın sandık, göz kamaştırıcı... Güneşten kopmuş bir parça... Kerubilerin açılmış kanatlarıyla örttüğü kapak, ayrıca hayranlık uyandırmıştı. Sandığı taşımak için kullanılan ahşap kolların geçtiği halkalar da altındı. Ayaklar altın halkalarla süslüydü! Bunca görkemle heyecanlanmışlardı, biraz daha durup, bakamadıkları için üzülüyorlardı. Debiri seyrederek bunun acısını çıkardılar. Kutsal dolap yerine yerleştirilince, bu kez sunağın taşınmasına tanık oldular, sunak da bütünüyle altındandı. Ve sunağın taşıyıcı kolları, onlar da altın. Kutsal alanın çevresini belli edecek direklerin dikilmesini seyredebilmek için yer kavgası yapanlar oldu. Özellikle de, olağanüstü bir olay yaşandığını, tarihlerinin geleceğe akmaya devam ettiğini ve Tanrılarının onları unutmadığını anlıyorlardı.

Olayın etkisi öylesine güçlü oldu ki Medyenliler bile görmeye geldiler. Debiri görebilmek için çevredeki ağaçlara çıktılar. Medyen çadırları bu haberle sarsıldı. Apirular Tanrılarına altın kakmalı bir ev yapmışlardı!

En çok etkilenenler, gençler ve çocuklar oldu. Altınla kaplanmış, altınla süslenmiş, altın kakmalı tahtaları, direkleri, büyük bir saygıyla, ciddî yüzlerle taşıyan bu adamlar...

– Tanrı kim? diye sordular, akşam, uykuya dalmadan önce.

– Bizi her an gözeten, ölümsüz hükümdarımız.

– Nerede şimdi?

– Gökyüzünde.

– O bütün insanların kralı, öyle mi?

– O bizim kralımız.

– O Mos'tan daha mı büyük?

– O ölümsüzdür.

– Niye bu kadar çok altın var? diye sordu Mos'un oğlu Gerşom, ihtiyar bir hocadan aldığı yazı dersinden dönüşte.

Tsippora, döndü, çocuğa baktı. Soruya şaşmıştı.

– Çünkü altın, eğer gerçekten katışıksız ve safsa, asla solmaz, kararmaz. Tanrı saftır, tertemizdir. O, saflığın kendisidir! Bunu asla unutma! Temizlik ve saflık! Unutma!

İsyan

Evet, Yeşu'nun hakkı vardı. Çobanlar arasındaki su kavgaları er ya da geç bir çatışmaya yol açacaktı.

– İnsanın dost olduklarıyla dövüşmesi çok daha zor, dedi Yeşu.

– Evet, dedi Mos, haklısın. Gidelim.

Kampın tamamen kaldırılıp, yola çıkılabilmesi için Sebt de sayılacak olursa, dokuz gün gerekti. Uzun mola süresinde coşkuyla sebzeciliğe soyunan çok olmuştu: soğan, salata, hindiba, hıyar... Şimdi neredeyse gözleri yaşlı, henüz baş vermiş soğanları, uçuk yeşil, yumuşacık salataları, yeni yeni kıvrılmaya başlayan hindibalarla renkleri henüz açık yeşile dönüşememiş hıyarları söktüler.

İhtiyarlar: "Kenan'da çok daha güzellerini yiyeceksiniz" diyerek avutuyordu onları.

Ama ekip biçme, toprakta bir şeyler yetiştirme dürtüsü, süreklilik, ihtiyacını da birlikte getiriyordu. Bazıları bir incir ağacını kimisi birkaç kök kişnişi ya da sarmısağı sahiplenmişti.

– İyi ki buğday ekmemişsiniz, yoksa ebediyen buralarda kalırdık!

Leviler mucizeli bir yetenek sergilediler: üç gün içinde her şeyi söktüler, sunağın direklerini ve debirin tahtalarını hasırlara ve battaniyelere sardılar, şimdi yola çıkış için verilecek işareti bekliyorlardı.

Yeşu, herkesin hazır olması için arkasında adamlarıyla oradan oraya koşuyordu ve sonunda boru sesleri vadide yankılandı. Medyenliler, üzgün, işlerini yarım bırakmışlardı. Apirular gidiyordu. Gizlice gözyaşları döküldü, sevgililer ayrılıyor, dostluklar gidişin kızgın bıçağıyla dağlanıyor, düşmanlıklar yerini hüzne ve pişmanlığa bırakıyordu. Aslında, bu Apirular hiç de öyle kötü herifler değildi! Gülmeyi, eğlenmeyi biliyorlardı, kızları sıcak kanlıydı, oğlanlar da taş gibi çocuklardı hepsi...

Evi bile, kendisine yapılmış bir haraket saydığı Altın Boğa olayından beri hiç görmedikleri Evi bile peşinde bir torba baharatla bir fıçı şarap taşıyan iki hizmetkârıyla Mos'a iyi yolculuklar dilemeye geldi.

– Demek gidiyorsunuz!

– Geldiğimizde söylemiştik.

– Nereye gidiyorsunuz?

– Kenan'a, sana söylediğim gibi.

– Yolun açık olsun, bereketli olsun!

– Tanrı'nın barışı seninle olsun!

Medyenlilerin yanındaki uzun konaklamaları sırasında epeyce ölen olmuştu, evet, ama pek çok da çocuk doğmuştu. Ve hayvanlar arasında, eşeklerin sıpaları, develerin potukları olmuştu. Hele küçükbaşları sayacak olursak, sürülerde, geldikleri günkinden çok daha fazla kuzu ve oğlak vardı. Sonra, Apirular ufak tefek eşya ve giyecek sahibi olmuşlardı, yiyecek ve odun biriktirmişler ve hepsinden önemlisi, yeni ve daha rahat bir yaşama alışkanlığı edinmişlerdi. Eskiden olduğu gibi, alelacele topladıkları denkleri sırtlarında, birbirlerine sokularak, sıkışık sıralar halinde yürüyecek yerde, belli aralıklarla gruplar oluşturuyorlardı. Böylece, kervanın bir yerden geçmeye başlamasıyla sonunun görünmesi arasında neredeyse bir gün geçmiş oluyordu. Kervanın başında, atlarının sırtında Mos ve Harun oluyordu, hemen arkalarında ailelerinin oluşturduğu küçük bir grup, sonra Leviler ve Yeşu'nun askerlerinin yarıya yakınının, yani ikibin beş yüz askerin koruması altında taşınan Ahit Sandığı ve sökülmüş durumdaki Debir geliyordu. Askerin geri kalanı kervanın sonundaydı.

Ve bütün bu kalabalık su içiyordu kuşkusuz.

On bir günlük yolculuğun sonunda, ayrıldıkları yerlerden bile daha yeşil bir vadiye gelince, hayvanları ve sürüleri sulamak, mataralarını ve testilerini doldurmak için, tepelerin arasından kıvrılarak akan derelere doğru koştular. Vadinin sonunda, uzakta bir köy görünüyordu, dere kenarındaki bir çoban, birden ortaya çıkan bu müthiş kalabalığı görerek korktu, kekeyerek, buranın Medyen kralı Reba'nın ülkesi Kadeş[1] olduğunu söyledi. Sonra, yirmi, yirmi beş koyunluk sürüsünü önü sıra güderek aceleyle uzaklaştı. Hemen yakında iki kuyu vardı, ama oradan su almayı düşünen Apiru kadınları, kuyu başında testilerini dolduran Medyenli kadınlarla karşılaştılar.

Medyenliler, vadiye akmaya başlayan inanılmaz boyutlardaki insan ve hayvan seline kaygıyla baktıktan sonra, Apiru kadınlarına döndüler:

– Siz burada ne yapıyorsunuz?

– Testilerimizi doldurmaya geldik.

– Bu kuyular sizin değil!

– Evi'nin insanları sizden çok da konukseverdi.

– Biz Evi'nin insanları değiliz, Reba'nın tebaasıyız. Şimdi gidin buradan!

Apiru kadınları, çaresiz geri döndüler, gece tekrar gelip testilerini doldurmayı düşünüyorlardı. Apirular çadırlarını kurmaya hazırlanırken, en az elli kişilik bir kalabalık geldi ve şeflerinin kim olduğunu sordu.

Sonra, onları getirmiş olan adam, Mos'un karşısında durdu ve konuştu:

– Biz Kral Reba'nın oğulları ve kabile şefleriyiz. Buraya hangi hakla yerleşiyorsunuz? Kral Reba'nın toprakları üzerindesiniz.

– Burada sadece kısa bir mola vereceğiz. Kral Evi bize konukseverlik gösterdi, sizin kralınızdan da aynı iyi niyeti göreceğimizden eminiz.

– Böyle bir niyetimiz yok. Otlaklarımızı ezip, geçeceksiniz, suyumuzu tüketeceksiniz!

Konuşmacıların yaklaştığını gören Yeşu, askerlerinin beş yüz kadarıyla koşup gelmiş, Mos'un sekiz on adım arkasında, Medyenlilerin göreceği şekilde yer almıştı. Kendisi ve iki

yardımcısı, bellerinde hançerleriyle, atlarının üzerindeydiler.

– Şimdi buradayız, siz öyle istiyorsunuz diye kanatlanıp uçacak değiliz, dedi Mos. Size, burada sadece mola vereceğimizi söyledim. Bu kısa molanın barış içinde geçmesini diliyorum.

Medyenliler ona müthiş bir öfkeyle baktılar, etrafındaki askerlere bir göz attıktan sonra, krallarına bilgi vermek üzere dönüp, gittiler. Bu Medyenliler ötekilerden daha varlıklı görünüyorlardı, kuşkusuz silahları vardı ve henüz son sözlerini söylememiş olmalarından korkulurdu.

Leviler Mos'a, debiri ve Ahit Sandığı'nı yerleştirmek gerekiyor mu, diye sormaya gelmişlerdi.

– Hayır, henüz değil, diye cevap verdi Mos. Savaşın ortasında kalmalarını istemiyorum. Öncelikle şu Medyenlilerin gerçek niyetlerinin ne olduğunu anlayalım. Ama ne olursa olsun, sunağın ayın ilk günü kurulmuş olması gerek, İllulun sonu geldi. Sekiz gün sonra Tişrinin biri, o gün Tanrının Evi'nin kurulması için uygun olan gündür.

Ertesi gün, bir anlaşmayla statüko korunmuştu, Evi'nin ülkesinde olduğu gibi, ama bir farkla; Apirularla Medyenliler bu kez hiçbir dostluk ilişkisine girmediler. Aksine, çobanlar arasındaki kavgalara ve kuyu başlarında saç baş yolmalara sıkça rastlanıyordu. Ama gene de uzunca bir konaklama mümkün göründüğünden Mos Levileri çağırttı.

– Debirle Ahit Sandığı'nı yerine yerleştirin. Aranızda, yirmi beş yaşını geçmiş sağlam erkekler, debirin hizmetinde olacaklar.

Sonra Mişael'i çağırdı:

– Yeşu'dan yirmi kişilik koruma iste, hazinedardan gümüş ve bakır al ve Kadeş'e, dokuma tezgâhı satın almaya git. Hatta bulursan iki tane al!

– Bizi nasıl karşılarlar, dersin?

– Kârlı bir iş ümidi her tür öfkeyi bastırır.

Mişael gülmeye başladı, Mos gülümsedi.

– Bende öyle olmaz, efendim.

– İşte onun için oğullarımdan birisin ya Mişael. Şayet eğrilmiş keten ipliği de bulursan, onu da al. Boya da alacaksın, mor, erguvan rengi ve kırmızı. Sonra, günnük istiyorum, ne kadar çok alabilirsen, ne kadarını satmaya razı

olurlarsa, o kadarını al, hepsini. Haydi şimdi git.

Mişael akşam bir tek dokuma tezgâhıyla döndü. Elden düşme, ama iyi haldeydi. Sonra keten ipliği ve boya da almıştı. Ve kocaman bir torba günnük.

– Dediğin gibi oldu. Önce homurdandılar ama sonra gelişimin nedenini anlatınca yumuşadılar hemen.

– Çok iyi, dedi Mos.

Ve Betsalel'i çağırttı.

– İyi bak buna.

– Bu dokuma tezgâhı! diye bağırdı Betsalel, şaşkınlıkla.

– Bana bunun gibi iki tezgâh daha yapmanı istiyorum. Ne zaman hazır olur?

– Bir haftada. Sebt dışında tabiî.

Sıra taşçılara gelmişti.

– Bana üç arşın eninde, beş arşın boyunda bir taş tekne yapacaksınız, hiç pürüzsüz olacak. İçinde, debiri örtecek ve kutsal alanı çevreleyen direklerin arasına asılacak perdeleri boyacağız.

Bu hazırlıklar sırasında Miryam öldü. Mos'la Harun'un çadırlarının önüne kalabalık toplanmıştı. Harun'un yanakları gözyaşlarıyla ıslanmıştı, Mos'un gözleri kupkuruydu.

– Kardeşine ağlamıyor musun? diye sordu Elişeba.

– Onun ölümsüz olduğunu sanmıyorduk, değil mi?

– O senin kardeşindi...

– Biliyor musun, Elişeba, benim, annemin doğurmadığı kardeşlerim var. İnsan akrabalarını kendisi seçer.

Ama gene de, baba bir kardeşinin cenazesini dağ yamacına götüren küçük grupla yürüdü. Ondan bir konuşma bekliyorlardı. Kısa konuştu.

– Tanrımız, kurtarıcımız çok büyüktür. İnsan ölümlüdür ve o yüceliğin ancak küçücük bir parçasını görebilir, o da bu büyük talih ona lütfedilmişse! Bu nedenledir ki çoğu kez insanoğlu, hiçbir şey bilmediği halde mutlu olur ya da üzülür. Sadece bilge, görebildiklerinin sınırını bilen bilge insan, Tanrı'nın, sırrına ulaşılamayan iradesiyle kendisi hakkında karar aldığını bilir ve sevinmeden ve yerinmeden karşılar yaşadıklarını. Miryam'ın ruhunun, bundan böyle, yeryüzündeki hayatının ne kadar küçük ve önemsiz olduğunu anlamasını diliyorum.

Kampa döner dönmez Harun'a: "Yarından başlayarak" dedi, "Tanrı'nın altın sunağının üzerinde günnük yakacaksın. Akşam, lambaları yakmaya gidecek ve gene günnük yakacaksın. Gece ve gündüz, Tanrı'nın sunağında günnük yakılması gerek."

Harun ağlamaktan kızarmış gözleriyle Mos'a baktı. Mos kımıldamadı.

– Tek avutucu söz söylemedin Mos. Miryam'ın çocuklarına da. Mısırlı askerler bile, kardeşleri savaşta ölen askerlere baş sağlığı dilerlerdi.

– Bizler Tanrı'dan beklemeliyiz avunmayı, Harun!

– Bu kadar taş kalpli olman mı gerek? diye bağırdı Harun ve döndü, gitti.

Dolunay insanları etkiliyor olmalıydı, çünkü biraz sonra, Mos bir kâse çorba, keçi peyniri ve bir küçük ekmekle akşam yemeğini yerken Mişael'le Hur onu görmeye geldiler. Hiçbir şey demediler, ama yüzlerindeki tasalı anlamlar çok şey ifade ediyordu. Mos onları sofraya, yemeğini paylaşmaya davet etti. Ayıp olmasın diye biri bir incir, öteki küçük bir ballı çörek aldı. İçecek olarak da sadece su.

– Pekâlâ, dedi Mos. Söyleyin bakalım, ne oldu?

Kötü haber vermemeyi emreden töre, onları büsbütün sıkıştırıyordu, öte yandan dürüstlük, haberi saklamamayı gerektiriyordu. İki adam kekelemeye başladılar.

– Hiçbir şey anlamıyorum, dedi Mos, sonunda, sabrı tükenmişti. Haydi, söyleyin. Ne var?

– İsyan, dedi sonunda Mişael.

– Kim?

– Korah, Datan, Abiram... On... Başka birileri daha.

– Gene mi!

Mos elleriyle yüzünü sıvazladı. Korah, Kohat'ın oğluydu, Levilerden ve Mos'un amcaoğluydu, Mısır'dan çıkışlarından kısa bir süre sonra, suyu ve yiyeceği bahane ederek gene sorun çıkarmıştı. Datan, Abiram ve On, Ruben kabilesindendi ve aslında, Mos'un otoritesini kabullenmeyi reddetmişlerdi hep. Bunlar, Mos'un her kararını tartışmak için yüz tane bahane bulan muhaliflerin başını çekiyorlardı.

– Ya ötekiler, onlar kim? diye sordu Mos.

– Levilerden birileri. Şu anda toplanmış konuşuyorlar.

– Ne diyorlar?

– Senin otoritene boyun eğmeleri ve Harun'u ve çocuklarını dinî şef olarak kabul etmeleri için hiçbir neden olmadığını söylüyorlar.

– Onlarla konuşmaya gidiyorum. Sen hemen Yeşu'ya haber ver.

Mos, Harun'u da çağırttı ve birlikte toplantının yapıldığı yere gittiler. İki adamın geldiğini gören herkes sustu. En az üç yüz kişiydiler, bir çember oluşturmuşlardı ve çemberin dışında birkaç da kadın vardı.

– Kendi aranızda tartışacak yerde, şikâyetlerinizi gelip bana söyleyebilirdiniz, dedi Mos hepsine ayrı ayrı bakmaya çalışarak.

– Seninle tartışmak olanaksız, diye cevap verdi Korah. Sadece emirlerini dinleyebilir ve yerine getiririz. Firavun gibi hükmediyorsun bize!

Mos omuz silkti. Gerçekten bu bir saplantıydı onlarda!

– Ben firavun değilim, Korah, eğer firavun olsaydım, sen de olurdun, amcaoğlum olduğuma göre. Ne istiyorsunuz benden?

– Ne mi istiyoruz, diye bağırdı On, kollarını öfkeyle sallayarak Mos'a doğru yürürken. Sen... Her şeye karar veren sensin! Hiç kimsenin itiraza hakkı kalmadı! Kabile şefi yok, aile reisi yok, senin otoriten, bütün öteki otoriteleri yok etti! Durmadan Tanrı'dan söz ediyorsun! O Tanrı hepimizin Tanrısı, içimizdeyse, hepimizin içinde! Senin ne üstünlüğün var? Kimsin sen?

– Ben asla sizden üstün olduğumu söylemedim. Kenan'a vardığımızda, canınız nasıl istiyorsa öyle hareket edersiniz. Şu an için... Sizi Mısır'dan çıkarmayı ben üstlendim. Bu iş için bir şef gerekti, kader o göreve beni getirdi. Siz de bunu kabul ettiniz. Şimdi, söyleyin, bu toplantının asıl amacı neydi, ne tartışıyordunuz?

– Harun'u niye başımıza getirdin? dedi Levililerden biri. Bizler, hepimiz emir kulu muyuz? Harun'un en önemli özelliği, senin kardeşin olması. Öyle değil mi?

Harun bembeyaz olmuştu. Gene şu Altın Boğa hikâyesi mi ortaya dökülüyordu? O anda Yeşu, askerlerinin üç yüz kadarıyla yanlarına geldi.

– Tanrı hizmetleri için bu kadar insanın arasından sizleri seçtim, diye bağırdı Mos, öfkeyle. Ondan sonra da, Tanrı'nın iradesiyle sizi Mısır'da bir araya getiren ve gene Tanrı'nın iradesi ve himayesiyle benimle birlikte sizi Mısır'dan çıkaran insanın, dinî şefiniz olmasını istedim, bu çok doğru ve haklı bir karardı.

İleride, Harun yaşlandığında, sizin bilgeliğinizi ispat etmenize bir engel mi var?

– Onun oğullarını da görevlendirmişsin!

– Benim oğullarım da Levilerden[2] değil mi, tıpkı sizin gibi? dedi Harun.

– Bu sizi Levi ailesinin dışında mı bırakıyor, yoksa Tanrı hizmetinden yoksun mu kalıyorsunuz? diye devam etti Mos. Eleazar ve kardeşlerinin, işlerin hepsine yetişebileceğini zanneder misiniz?

Biraz sakinleşmiş görünüyorlardı, hatta içlerinden biri, Tanrı, Harun'u da görevlendirdiğine göre, Mos'un seçiminin yasaya uygun olduğunu söylemek için sesini yükseltti.

– Şimdi, soruyorum: Ruben ailesi neden Levilerle aynı cephede yer alıyor? Onlar da kutsal evin hizmetine mi girmek istiyorlar?

– Hayır, bizim böyle bir talebimiz yok dedi Datan. Biz neden dolayı senin mutlak otoriteye sahip olduğunu ve her konuda son sözü neden hep senin söylediğini öğrenmek istiyoruz. Bizler senden daha az saygıya layık değiliz. Bizler alınan kararlarda bize danışılmasını istiyoruz.

Mos'un yüzüne kan hücum etmişti. Öfkesini yatıştırmak için derin nefesler aldı.

– Herkesin başkan olmak istediği toplumların ne duruma geldiğini hepimiz biliriz. Sizler kabile şefleri değilsiniz ve kabile şeflerimizin var olduğunu görmek istemiyorsunuz. Yargıç değilsiniz ve yargıçlarımızın var olduğunu görmek istemiyorsunuz. Çünkü, sen, Datan, sen Abiram ve sen On ve siz hepiniz, diye devam etti Mos, parmağıyla onların arkasında toplanmış olanları göstererek, siz içinizde Tanrı'nın ruhunu taşıdığınızı söylüyorsunuz, ama sizi isyana iten şey, onun ruhu değil, kendinize olan hayranlığınız, boş gururunuz! İnsanlarınıza ne kadar önemli kişiler olduğunuzu göstermek istiyorsunuz. Ve kendi kendinize: "Emirleri neden Mos ver-

sin?" diyorsunuz. Ama bu arada, hepinizin, herkesin gözü önünde tecelli etmiş olan Tanrı'yı görmemişsiniz çünkü gözleriniz cerahatli bir perdeyle kapanmış. Yasa'nın levhalarını görmemişsiniz. Benim burada sadece ve sadece yüce Tanrı'nın bir aracı olduğumu ve bu aracın sizin kurtuluşunuza adanmış olduğunu görememişsiniz. Aslında, siz ilk kez karşı çıkmıyorsunuz bana; ya da daha doğrusu bana karşı çıktığınızı sanıyorsunuz. Siz Tanrı'nın aracına karşı çıkıyorsunuz. Bu nedenle, aramızda yeriniz yok.

Parmağıyla onları göstererek, yüksek sesle devam etti:

– Sizleri topluluğumuzdan çıkarıyorum, dedi. Canlarınızı bağışlıyor ve sizleri Tanrı'nın yüce adaletine teslim ediyorum. Şimdi çadırlarınızı toplayın ve derhal gidin, siz, aileniz ve hizmetkârlarınız! Askerler buradan bir günlük mesafeye kadar sizinle gelecekler.

Abiram korkunç bir çığlık kopardı. ama Leviler hemen araya girmişlerdi ve askerler öne çıktılar. Mos ile Harun arkalarını dönüp yürüdüler.

İsyan bastırılmıştı.

Yasalar

Ertesi sabah, sırtlarında denkleriyle, yüzlerinden öfkeleri okunan erkekler, ağlaşan kadınlar ve şaşkın çocuklardan oluşmuş bir kafile, çevrelerini saran yüz silahlı askerle kamptan ayrıldı. Bunlar isyancılar ve aileleriydi.

Apirular onların geçişini keyifsiz gözlerle seyrettiler. Birkaçı onlara yolluk yiyecek gibi bir şeyler vermek istedi, ötekiler engel oldular.

– Peki ne yapacaklar oralarda?

– Canlarının kurtulduğuna şükretsinler.

– Canları kurtulmuş... Nasıl kurtulacak canları, kendilerini nasıl koruyacaklar? Oralarda ayı olur, kurt olur...

– Mos'un sözünü dinleseler di!

– Ama onlar bizim kardeşlerimiz...

– Kendi insanlarına başkaldıran kardeş, olmaz olsun!

Sürgünler kafilesi bir süre sonra uzakta, vadide kaybolan bir toz bulutundan ibaret kaldı. Ama bu toz bulutu geride kalanları zehirlemişti. Yargıçlar, yasalara uymayı reddedenlerin suç işlediklerini ve Datan, Abiram, On ve bütün ötekilerin böylece kendi kendilerini toplumdan koparmış olduklarını anlatarak huzursuzluğu gidermek istediler. Ama, günün birinde, Mos'un hoş görmeyeceği bir şey yaptıklarında aynı akıbete uğrayabileceklerini düşünenler az değildi.

Bu sırada dokumacılar kumaş dokuyordu. İlk parçayı Mos'a gösterdiler. Mos elledi, ketenine baktı, başını salladı.

– Güzel, bir de Harun'a gösterin.

Sonra Mos, Harun'u ve yargıçları çağırttı ve onlara şunları söyledi:

– Size, halkımızın uymak zorunda olduğu yasalar konusunda Tanrımızın emirlerini bildireceğimi söylemiştim. Şimdi vakit geldi. Papirüs ruloları ve kalem getirin, beni dinleyin ve yazın.

– Hepimiz mi yazalım, yoksa birimiz mi yazacak? diye sordu yargıçların en yaşlısı.

– Tanrı'nın emirlerini üç kişi yazsın, böylece biriniz bir yanlış yaparsa, öbür ikisi düzeltebilir.

Ama ellerinde ne papirüs, ne de kalem vardı. Kadeş'ten satın almak gerekti, bu iş için de bütün bir gün geçti.[1] Ertesi sabah kurul yeniden toplandı. Mos, taburcleriyle bir yarım çember çizecek şekilde sıralanmış olan yargıçlarla Harun'un önünde oturmuştu. Üç yargıcın dizlerinin üzerinde bir yazı tahtası vardı, hokkalar yanlarındaki taşların üzerine konmuştu ve üç yargıcın da hemen yanında, gerektiğinde kamış kalemlerini kesecekleri iyice bilenmiş bıçaklar bekliyordu.

– Bir Apiru köle satın alırsanız, diye başladı Mos, altı yıl süreyle sizin mülkiyetinizde olacak ama yedinci yıl, hiçbir bedel ödemeden özgür kalacaktır.

Size yalnız geldiyse, yalnız gidecek, ama evli geldiyse karısıyla birlikte gidecektir.

Şayet efendisi ona bir kadın verir ve kadın ondan kız ve erkek çocuklar doğurursa, kadın ve çocukları efendiye ait olacak ve erkek yalnız gidecektir. Ama şayet köle: "Ben efendimi, karımı ve çocuklarımı seviyorum, özgürlüğümü talep etmeyeceğim" derse, sahibi onu kapısının önünde ya da kapısının eşiğinde Tanrı'ya takdim edecek, kulağını biz ile delecek ve adam ömrünün sonuna kadar onun kölesi olacaktır.

Yargıçlar, birbirlerine doğru eğilerek ve sürekli başlarını sallayarak bu yasayı konuşuyorlardı alçak sesle.

– Bir adam kendi kızını köle olarak satarsa, o kadın bir erkek köle gibi özgür olamayacaktır. Eğer sahibi onunla cinsel ilişkiye girmemişse ve onu beğenmiyorsa, onun başka birine satılmasına izin verecektir. Sahibi ona karşı gerektiği gibi davranmadığı için, bir yabancıya satılmayı istemeye hak-

kı yoktur. Onu kendi oğluna verirse, bu kadına, bir kıza tanınan hakları tanıyacaktır. Şayet erkek ikinci bir kadın alırsa, birinci kadının, etten, giysilerden ve kocalık görevlerinden yoksun bırakmayacaktır. Şayet kadını bu üç şeyden yoksun bırakırsa, kadın kurtulmalık ödemeden özgür olacaktır.

Adamlar Mos'a baktılar, düşünceli görünüyorlardı.

– Bir insanı vuran ve onu öldüren, öldürülecektir. Ama öldürme kastı olmadan öldürmüş ve kurbanına Tanrı'nın isteğiyle rastlamışsa, katil, benim ona göstereceğim bir yere kaçabilir...

– Yani, Tanrı'nın göstereceği bir yere, demek istiyorsun, değil mi?

– Onun emri böyle.

– Ama ya bu yer gösterilmemiş olursa, ne yapılması gerekir?

– Bunu tartışırız. *Ama bir adam, birisini hile ile öldürürse, onu Tanrı'nın sunağında bile olsa alıp öldüreceksiniz.*

Kısa bir sessizlik oldu.

– Ve babasına yahut anasına vuran mutlaka öldürülecektir, diye devam etti Mos.

Bir adamı çalıp kaçıran öldürülecektir, ister onu satmış, ister satmayıp, elinde bulundurmuş olsun.

Ve babasına yahut anasına kötü söz söyleyen mutlaka öldürülecektir.

– Bir bilgenin, şayet babası bir suç işlemişse, ona itham etmeye hakkı yok mudur? diye sordu yargıçlardan biri.

– Bunu da tartışırız dedi Mos, ifadesiz bir sesle.

Sonra devam etti:

– Şayet adamlar kavga eder ve bir adam bir başkasına taşla yahut yumrukla vurursa ve vurulan ölmez fakat yatağa düşerse, sonra bu adam yataktan kalkar ve dışarıda değneğiyle gezebilirse, o zaman vuran sadece ona kaybettiği vaktin bedelini ödeyecek ve vurduğu adamın iyileşmesini sağlayacaktır.

Şayet bir adam kölesine yahut cariyesine değnekle vurur ve o elinin altında ölürse onun cezalandırılması gerekir. Ama bir yahut iki gün yaşarsa cezalandırılmayacaktır; çünkü o kendisinin parayla satın aldığı malıdır.

Şayet bir kavga arasında bir adam gebe bir kadına onun çocuğunun düşmesine sebep olacak kadar kuvvetle çarpar ama daha başka bir zarar vermezse, kocanın şikâyeti üzerine, bu şikâyet incelendikten sonra tayin edilecek bedeli ödeyecektir.

Birisine bir zarar verildiğinde, zarar vereni cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşı yanık, darbeye karşı darbe ve yaraya karşı yarayla cezalandırmak gerekir.

Mos durdu, nefes aldı, düşünceli gözlerle yargıçlara baktı, büyük bir yudum su içti ve devam etti:

– Şayet bir öküz bir erkeği yahut kadını süser ve o ölürse, öküz mutlaka taşlanarak öldürülecek ve eti yenilmeyecektir ve hayvanın sahibi bedel ödemeye mahkûm edilmeyecektir. Fakat öteden beri süsen bir öküz olup sahibine bildirilmiş ama onu zapt etmemişse ve öküz bir erkeği yahut kadını öldürmüşse, o zaman sahibi de öldürülecektir. Şayet ceza para cezasına çevrilirse, canının fidyesi olarak kendisinden istenilenin tamamını ödeyecektir. Şayet öküz bir erkek çocuğu ya da kız çocuğu süserse, ceza aynı olacaktır. Şayet öküz bir köleyi yahut cariyeyi süserse, onların efendisine otuz şekel gümüş verilecek ve öküz öldürülecektir.

Şayet bir adam bir kuyunun kapağını açar yahut bir kuyu kazar da üzerine örtmez ve bir öküz ya da eşek içine düşerse, kuyunun sahibi zararı ödeyecektir. Hayvanın sahibine bedeli para olarak ödeyecek ve hayvan kendisinin olacaktır.

Bir adamın öküzü bir başkasının öküzünü öldürürse, diri öküzü satıp parasını paylaşacaklar, aynı zamanda ölen öküzü de paylaşacaklar. Yahut, öteden beri süsen bir öküz olup da sahibinin onu zapt etmediği bilinirse, zararı karşılayarak öküz yerine öküz verecek, ölü hayvan kendisinin olacaktır.

Şayet bir adam öküz yahut koyun çalarsa ve onu keser ya da satarsa, bir öküz yerine beş öküz ve bir koyun yerine dört koyun ödeyecektir. Şayet ödeme imkânı yoksa, çalıntı malları ödemek için kendisi satılacaktır. Ama hayvan öküz ya da koyun diri olarak elinde bulunursa karşılığında bir yerine iki hayvan vermek zorundadır.

Şayet bir hırsız suç üstü yakalanır ve vurulup ölürse bu bir cinayet sayılmaz; ama güneş doğduktan sonra hırsızlığa girer de vurulup öldürülürse bu bir cinayettir.

Şayet bir adam bir tarlada ya da bağda yangın çıkarır ve yangının, başka bir adamın tarlasına kadar yayılmasına izin verirse, komşunun zarar gören ürünü kadar kendi ürününden ödeyecektir; komşu tarla ya da bağ tamamen yanmışsa, komşunun zararını kendi tarlasının en iyisinden ya da bağının en iyisinden ödeyecektir.

– Demek bağlarımız olacak! diye bağırdı yargıçlardan biri.

– Yüce Tanrı bize Kenan'a gireceğimiz sözünü verdi, dedi Mos. Yargıcın sözünü kesmesinden yararlanarak bir süre düşündü ve devam etti:

– Şayet çalılıklar tutuşur ve yangın kesilmiş ekin demetlerine veya tarladaki ekine ulaşır ya da bütün bir tarla tutuşup yanarsa, yangını çıkaran bütün zararı ödeyecektir.

Şayet bir adam komşusuna saklamak üzere para ya da başka eşya emanet eder ve bunlar o evde çalınırsa, hırsız yakalanırsa çaldıklarının iki katını ödeyecektir. Şayet hırsız yakalanmazsa, ev sahibi Tanrı'nın huzuruna varıp, komşusunun mallarına el sürmediğine yemin edecektir. Bir öküzle, eşek ya koyunla, bir esvapla, kaybolduğu iddia edilen bir eşyayla ilgili bütün suçlarda her iki taraf davasını Tanrı'nın huzuruna getirecektir. Tanrı'nın haksız olduğunu bildirdiği taraf, karşı tarafa iki misli bedel ödeyecektir.

Yargıçlar birbirlerine baktılar ve kamış kalemlerin papirüslerinde çıkardığı ses bir an kesildi.

– Bir giysi için yüce Tanrı'yı rahatsız mı edeceğiz? dedi yargıçlardan biri.

– Adalet, Tanrımızı asla rahatsız etmez.

– Peki bizim rolümüz ne olacak?

– Az önce yazdığınız bütün maddelerde anlatılıyor. Şayet bir adam komşusuna bir hayvanını, bir eşek, öküz ya da koyun emanet eder ve hayvan ölürse, yaralanırsa ya da kaybolursa, komşu Tanrı'nın huzurunda, komşusunun malına el sürmediğine dair yemin edecektir. Mal sahibi kabul edecek ve zarar ziyan ödenmeyecektir. Şayet hayvan çalınırsa, adam mal sahibinin zararını ödeyecektir. Şayet hayvan, vahşi bir hayvanın saldırısına uğramışsa, emaneti alan

komşu delil olarak hayvanın leşini gösterecektir. Böyle öldürülmüş bir hayvan için zarar ziyan ödenmeyecektir.

Şayet bir adam komşusunun bir hayvanını ödünç alır da, sahibi yokken hayvan yaralanırsa, ödünç alan bütün zararı ödeyecektir; ama mal sahibi yanındayken yaralanmışsa, ödünç alan zararı ödemez. Hayvan kiralanmışsa kira bedeline sayılır.

– Tanrımızın bilgeliği sınırsız! diye bağırdı yargıçlardan biri. Her şeyi düşünmüş!

Mos, kısık kirpiklerinin arasından kuşkuyla baktı. Yargıcın ses tonu biraz fazla coşkuluydu; bu insanlar samimi miydiler yoksa onunla alay mı ediyorlardı? Devam etti:

– Şayet bir adam, nişanlı olmadığı bir bakireyi baştan çıkarır ve onunla yatarsa, kendi karısı olması için ona mutlaka ağırlık verecektir. Şayet babası kızını vermek istemezse, baştan çıkaran, evlenecek kızlara verilen ağırlığa eşit bir para ödeyecektir.

Büyücü bir kadını yaşatmayacaksın.

– Büyücü bir kadını nasıl tanımlayacağız? diye sordu bir yargıç.

– Tanımlamaya gerek var mı?

– Bir büyücü sadece sihirle uğraşan bir kadın mıdır, yoksa kendi çıkarı için birtakım aldatmacalar yapan bir sahtekâr mı?

– Bu konuyu tartışacağız, dedi Mos. *Kim bir hayvanla tabiata aykırı bir ilişkiye girerse öldürülecektir.*

Kim, Tanrı'dan başka herhangi bir ilaha kurban keserse, toplum önünde yargılanarak öldürülecektir.

Yargıçlar ve yazıcılar bir an kalemlerini bıraktılar, başlarını eğdiler. Harun telaşlanmıştı.

– Yasalar bugünden başlayarak yürürlüğe girmiştir, dedi Mos. Uzun bir sessizlik oldu, sonra tekrar konuştu:

– Yabancıya haksızlık etmeyeceksiniz ve ona zulmetmeyeceksiniz, çünkü sizler de Mısır diyarında yabancıydınız. Hiçbir dul kadını ya da öksüzü incitmeyeceksiniz. Şayet incitecek olursanız, feryatlarını mutlaka işiteceğim. Öfkem cezalandıracak ve sizi kılıcımla öldüreceğim ve sizin karınız da dul ve çocuklarınız öksüz kalacak.

Şayet halkımın herhangi bir yoksuluna borç para verecek

olursanız, tefeci gibi davranmayacak ve ondan faiz almayacaksınız.

Komşunuzun abasını rehin olarak almışsanız, gün batımında ona geri vereceksiniz çünkü onun tek örtüsüdür. Aba onun sarındığı tek giysidir, başka neyle sarınıp uyuyabilir? Şayet bana yakınırsa ben onun sesini duyarım, çünkü ben lütfediciyim.

– Kutsal bilgelik! diye haykırdı aynı yargıç. Bu kez Harun azarlar gibi baktı.

– *Tanrı'ya sövmeyeceksiniz ve halkınızın şefi olana lanet etmeyeceksiniz.*

– Lanet etmek mi, karşı gelmek mi? diye sordu yazıcılardan biri, kalemini bırakarak.

– Lanet etmek dedim, diye cevap verdi Mos. *Hasadınızın ilk ürününü, buğday olsun, üzüm olsun, kendinize saklamayacaksınız. İlk doğanları bana adayacaksınız. Sığırlarınız ve koyunlarınız için de aynı şeyi yapacaksınız. Yavrular yedi gün analarının yanında kalacak, sekizinci gün bana verilecek.*

Benim önümde arınmış olacaksınız; kırda bulduğunuz ve vahşi hayvanlarca öldürülmüş hiçbir şeyi yemeyeceksiniz, bunları köpeklerinize atmayacaksınız.

– Gerçekten de, kırlarda buldukları parçalanmış, yarısı yenmiş etleri yiyenlerin, bir süre sonra delirip ağızlarından salyalar akarak öldüklerini görmedik mi? diye söze karıştı bir yargıç. Bu yasak bin kez haklı! Tanrı'ya şükrolsun!

Mos başını salladı, devam etti:

– *Asılsız ve yalan haber taşımayacaksınız. Kötü niyetle tanıklık yaparak kötülere yardımcı olmayacaksınız.*

Çokluğun etkisinde kalıp kötülüğe yönelmeyeceksiniz. Bir davada çokluğun peşine takılıp, adaleti yanıltacak tanıklık yapmayacaksınız. Bir davada yoksulu, yoksul olduğu için kayırmayacaksınız.

Mos bir yudum su içti ve şinididen dolmuş olan papirüslere baktı.

– *Düşmanınızın öküzünü ya da eşeğini kaçmış başıboş dolaşır görürseniz, hayvanı sahibine götüreceksiniz. Şayet düşmanınızın eşeğini yükünün altında çökmüş görürseniz, ona yardım edeceksiniz, düşmanınızdan nefret etseniz bile.*

– Sınırsız şefkat! dedi yargıç.

– Yoksul şayet bir dava açarsa, onu hakkından yoksun bırakmayın. Her tür yalandan uzak durun ve asla bir suçsuzun ölümüne sebep olmayın. Çünkü ben, Tanrınız, suçluyu asla affetmeyeceğim. Rüşvet almayacaksınız, çünkü yolsuzluk, sağduyulu olanın bile gözlerini kör eder ve bilgelerin bile sapkın işlere yönelmesine sebep olur.

Altı yıl süresince ekip, biçebilirsiniz. Ama yedinci yıl toprağınızı boş bırakacaksınız. Tarlanız yoksullar için ürün verecek ve onların geride bıraktıkları da sahipsiz hayvanların olacaktır. Bağlarınız ve zeytinlikleriniz için de aynı şeyi yapacaksınız.

– Tanrımız bir an önce bunlara kavuştursun bizi... diye göğüs geçirdi yargıç.

– Altı gün çalışacaksınız, ama yedinci gün işten uzak duracaksınız ki, öküzünüz ve eşeğiniz dinlensin, köleniz ve kapınızdaki işçi gücünü toplasın.

Size söylediklerime çok özen gösterin. Başka ilahlara yakarmayacaksınız ve dudaklarınızdan adları duyulmayacaktır.

Benim için yılda üç kez Hac Bayramı yapacaksınız. Yedi gün boyunca mayasız ekmekle hacılar bayramını kutlayacaksınız; Abib ayı denilen zamanda Pesah'ta size buyurduğum gibi mayasız ekmek yiyeceksiniz, çünkü o zamanda Mısır'dan çıktınız. Ektiklerinizden ilk ürünü aldığınızda Şavuot Bayramı'nı ve bütün çalışmalarınızın ürünü tarlalardan toplandığında, yılın sonunda, Sukkot Bayramı'nı kutlayacaksınız. Bütün erkekleriniz, yılda üç kez, Tanrıları Yahveh'in huzurunda olacaklar.

Bana kestiğiniz kurbanın kanını, hiçbir mayalı gıdayla birlikte akıtmayacaksınız.

Bana sunduklarınızın yağı, ertesi sabaha kadar sunağın üzerinde kalmayacaktır.

Topraklarınızın ürünlerinin en iyilerini efendiniz Tanrı'nın Evi'ne[2] getireceksiniz.

Oğlağı anasının sütünde pişirmeyeceksiniz.[3]

Mos gözlerini kapadı ve sustu. Harun'la yargıçlar ona bakıyorlardı. Hep gözleri kapalı, elini göğe doğru uzattı ve ilave etti:

– Tanrı şöyle buyurdu: Ve şimdi, sizi yolunuz boyunca korumak ve hazırladığım yere götürmek üzere önünüze bir melek gönderiyorum. Onun karşısında sakının ve sözünü dinleyin. Ona karşı koymayın, çünkü suçunuzu bağışlamayacaktır, çünkü benim iradem ondadır. Onun sesini dinler ve benim size söylediklerimin hepsini yaparsanız, sizin düşmanınız benim düşmanım olacaktır ve size kötülük edene ben kötülük edeceğim. Benim meleğim önünüzden yürüyecek ve sizi Amorilerin, Hititlerin, Perslerin, Kenanlıların ve Hivilerin ve Yebusilerin arasına götürecek ve ben onları helak edeceğim. Onların ilahlarına secde etmeyeceksiniz, ibadet etmeyeceksiniz ve onlarla birlikte tapınmayacaksınız ama onların bütün kutsal simgelerini ve kutsal taşlarını devireceksiniz. Efendiniz Tanrınıza ibadet edin, o sizin ekmeğinizi ve suyunuzu kutsayacak, bereketli kılacaktır. Ben sizi bütün hastalıklardan koruyacağım. Ülkenizde hiçbir erkek kısır olmayacak ve hiçbir kadın çocuğunu düşürmeyecek. Size hayırlı ve uzun ömür vereceğim.

Mos'un sesi derinlerden geliyor gibiydi. Yargıçların papirüslere nakledebilmeleri için ağır ağır konuştuğunda sesi, tuhaf titreşimlerle yankılanıyordu.

– Heybetimi sizin önünüzden göndererek yolunuza çıkacak bütün halklara korku salacağım. Öyle yapacağım ki bütün düşmanlarınız önünüzden kaçacak. Siz yaklaştıkça kaçmaları için Hivilere, Kenanlılara, Hititlere korku salacağım. Hepsini bir yıl içinde çıkarmayacağım, memleket harap olmasın ve yırtıcı hayvanlar çoğalıp size zarar vermesin diye. Onları yavaş yavaş çıkaracağım, siz bütün ülkeyi işgal edecek kadar çoğalıncaya kadar. Doğu Büyük Yeşil'den Kuzey Büyük Yeşil'e[4] ve çöllerden Büyük Irmak'a[5] kadar sınırlarınızı çizeceğim. Bu ülkelerin insanlarını size vereceğim ve siz onları önünüz sıra süreceksiniz. Ne onlarla ne de onların ilahlarıyla ahdetmeyeceksiniz. Bana karşı günah işlemenize sebep olmasınlar diye onlar sizin ülkenizde bırakılmayacak, çünkü kendi ilahlarına ibadet ettirirler ve siz tuzağa düşmüş olursunuz.

Mos sustu ve o kadar uzun süre, elleri dizlerinin üzerinde, kımıldamadan, gözleri kapalı durdu ki, yargıçlarla Harun, uyuduğunu sandılar! Harun usulca öksürdü ve Mos

gözlerini açtı. Çok, çok uzaklardan, başka bir dünyadan geri gelmiş gibiydi.

– İyi misin? diye sordu Harun.

– İyiyim. İçimde tekrar o ihtişamı gördüm...

Öksürerek boğazını temizledi ve kalkarken konuştu:

– Tanrı'nın bana söylettiği yasanın geri kalan bölümünü yarın yazdıracağım. Ben sadece bir insanım!

Papirüsleri yuvarladılar, bağladılar, mürekkep hokkalarını, erimiş balmumuna bulanmış keten liflerinden yapılma tıkaçlarla kapattılar, kamış kalemleri ceplerine koydular ve ayağa kalktılar, emir bekliyorlardı.

– Gidin, dedi Mos, kısaca. Tanrı'nın barış ve adaleti kalplerinizi doldursun!

Giysileri rüzgârda uçuşarak çadırlarına döndüler. Harun, heyecanını dile getirerek sözcükleri arayarak bir süre daha Mos'la kaldı, ama konuşamadı, sözcükleri bulamadı, çünkü neler hissettiğini kendisi de bilemiyordu. Kendini bitkin hissediyordu, titriyordu coşkuyla haykıracak ya da birden gözyaşlarına boğulacak gibiydi.

Sonra, "Sana ve oğullarına görevinize yakışır giysiler yaptırmalıyız" dedi Mos. Tekrar sustu, bakışlarını göğe kaldırdı ve Harun da çadırına döndü.

Öfke ve fesat

Bir süredir devam eden kuraklık, yöreye kâbus gibi çökmüştü, kuyu başlarındaki, dere kenarlarındaki kavgalar daha sert, daha öfkeli oluyordu. Medyenli çobanlar, kralımız dedikleri Reba'ya bundan yakındılar. "Bu böyle devam edemez" diyorlardı; bu istenmeyen yabancılar gelmişler, kendilerinin olmayan topraklara yerleşmişlerdi ve sanki oraların efendisiymişler gibi hareket ediyorlardı. Medyenlilere ancak yetecek kadar su kalmıştı ve otlaklarda ot tükenmişti. Üstelik, bu insanlar onları kışkırtıyordu. Reba başını sallayarak hak veriyordu onlara, Altın Boğa olayı onun da kulağına gelmişti. Evi, kanlı bir savaştan kaçınmak için bu işitilmemiş hakarete karşılık vermemişti ama soğukkanlılığın ve sabrın da bir sınırı vardı. Kadeşli çobanların öfkesine komşuları da katılıyordu; sonra öfke, tüm ülkeye yayıldı.

– Ne yapacağız? diye şikâyete gittiler, çobanlar, yakınları, komşuları. Yerimizi yurdumuzu terk edip, topraklarımızı elin adamlarına mı bırakacağız. Şefimiz sensin, söyle onlara, gitsinler. Yoksa Mısırlıları yardıma çağıracağız.

– Mısırlılar memleketlerine dönmek için yola çıktılar, çoktan! dedi Reba. Biz çağırdık diye geri dönecek değiller. Ünlü kralları Ramses Hititleri yenemedi, şimdi bizim hatırımız için kavgalarımıza bulaşmak istemez.

– Kiryat-Arba'da ve Eriha'da garnizonları var. Onların Apirulardan nefret ettiğini biliyoruz! Kafalarını seve seve koparırlar!

– Mısır askerinin bu vadiye inişini gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz? Onlar Apirularla bizi birbirimizden ayırt bile edemezler!

– O zaman Hititleri çağıralım, dedi çobanlar.

– Onların da başlarında bin türlü bela var, dedi Reba. Hem siz, evindeki fareleri yesin diye kurdu çağıran adamın öyküsünü bilmiyor musunuz? Kurt fareleri yemiş, ama sonra ev sahibini de yalayıp yutmuş! Mısırlıların boyunduruğundan sonra Hititlerden kurtulmak için az uğraşmadık, şimdi onları yeniden işlerimize karıştırmayacağız. Bu bizim kendi kavgamız.

Şikâyetçiler şaşkındı, "O halde kendi başımıza Apirulara mı saldıracağız" diye sordular. Reba, sakalını sıvazlıyarak adamları sakin bakışlarla seyrediyordu.

– Ben öfkeme yenilmeyeceğim ve sizin de öfkenize kapılmanıza izin vermeyeceğim, dedi sonra. Apirular bizden üç kat daha kalabalıklar, üstelik çok iyi silahlanmış, çok talimli beş bin kişilik bir orduları var, oysa biz, onların sahip olduğu mızrak ve kılıcın dörtte birine bile sahip değiliz. Onları kışkırtmak, pek çok insanımızın ölmesinden ve halkımızın bütünüyle köle olmasından başka hiçbir işe yaramaz. Sonuçta gene de vadiyi bırakıp gitmek zorunda kalırız.

– Şu halde burada tutsağız, öyle mi? diye bağırdı çobanlardan biri, öfkeyle.

– Hayır. Bizim başka kabilelerle ve başka halklarla anlaşmamız gerek. Sabırlı olun, zamanın yardımıyla ve kurnazlıkla yeneceğiz onları. Ve tanrılarımızın da yardımıyla, tabiî.

Reba, hemen o günlerde, oğlunu Kenan kralına yolladı. Kenan Ülkesi, topraklarına komşuydu ve kral akrabasıydı; Reba, kralın kızlarından biriyle evliydi. Kenan kralı, Arad[1] kentinde yaşıyordu, kent adını yörede çok rastlanan yaban öküzünden -Arad- almıştı. Arad kralının küçük ama güçlü bir ordusu vardı. Kendisi, Mısırlıların ve Hititlerin, bu orduyla boy ölçüşecek yerde, anlaşmayı tercih ettiğini söylüyordu; kuşkusuz, bu, abartılmış bir ifadeydi ama gene de, böyle bir ordu vardı ve birkaç kez gücünü ispat etmişti. Reba'nın oğlu, akraba bir prense gösterilmesi gereken sıcak ilgiyle karşılandı ama kralın sözleri çok ölçülü ve ihtiyatlı oldu. Kalesinin balkonunda, oğlakların kızartıldığı ateşin önünde, yün örgü halıların üzerinde oturmuş, Suriye şarabıyla dolu bar-

dağını kaldırırken kral şöyle dedi:

– Bu Apirular sürekli yer değiştiriyorlar. Mısır'dan geldiklerini ve Kenan'a doğru yollarına devam ettiklerini hepimiz biliyoruz; kendileri gibi Mısır'da tutsak olmayıp, Kenan'da kalmış olan ırkdaşlarıyla buluşmak istiyorlar. Er ya da geç, Kenan'a doğru tekrar yola koyulacaklar. kuzeyden gitmeyi denemeyecekler, çünkü ülkelerine dönen Mısırlıların kuzey yolunu tercih ettiğini biliyorlar, karşılarına çıkacak olurlarsa Ramses'in[2] askerleri onların bir tekini bile sağ bırakmaz. Yani, çaresiz buradan geçecekler ve işte o zaman sizin yardımınıza ihtiyacım olacak. Böylece, bizim kardeş halklarımız onları, kuzeydeki Mısır birliklerine doğru sürecek. Mısırlılar da bunları toz duman edecek ve bir daha kimsenin tanrısına hakaret edemeyecekler. Ama, şayet üçüncü bir kralla daha anlaşabilirsek, başarımız çok daha büyük olur. Babana, oğlumu Moab kralı Balak'a göndereceğimi ve onu ikili anlaşmamıza katılmaya çağıracağımı söyle.

– O güne kadar sabretmemiz mi gerekecek? diye sordu Reba'nın oğlu.

– Eğer vurmak istiyorsan, bir tek vuruşun düşmanı yıkacağı en uygun fırsatı beklemelisin, dedi kral. Böylece kayıpları azaltırsın. Yola çıkmak için üç beş aydan fazla beklemeyeceklerdir; molaları hiçbir zaman çok uzun süreli olmuyor.

– Gene de bu adamlara katlanmak çok zor diye üsteledi Reba'nın oğlu. Peygamberleri Mos, Hazırlık Dağı'nda Tanrılarını gördüğünü söylediğinden beri, kendi dinlerinden başka bütün dinlerin sahte hatta sapkın olduğunu söylüyorlar.[3]

– Sahte din de ne demekmiş? diye şaşkınlıkla sordu Arad kralı. Sapkın din ha! Ne acayip fikir bu! Bu, sahte ağaçlar ya da sapık inekler var, demek gibi! Yani Apirulara göre, Tanrılar, insan öyle mi? O söyleye söyleye kafamızı şişirdikleri peygamber, bütün Tanrıların kusursuz olduğunu bilmiyor muymuş? Bir din nasıl sahte olur, din, dindir işte!

Kahkahayla güldü, konukları da güldüler.

– Gerçekte, Apiruları sadece otlaklarımızı yok ettikleri için değil, böyle tehlikeli fikirleri yaymalarına engel olmak için de yenmemiz gerekiyor.

Herkes kralın bilgeliğini alkışladı ve yemek savaş coşkusu ve neşe içinde sona erdi.

Hastalık ve yılanlar

Birkaç gün sonra Reba'nın ülkesine dönen oğlu onu kaygılı buldu. Kral oğlunu dikkatle dinledi, sonra anlattı: "En zoru bizimkilerin öfkesine engel olmak. Apirularda veba başlamış ve bizimkiler hastalığın rüzgârının vadiye ineceğini ve herkesi bulaştıracağını söylüyorlar. Bizden de birkaç kişi yakalandı bile."

Neydi bu? "Hastalık" denilen şeyin sayısı bilinmeyen görünümlerinden biri! Tanrı olmadıklarını hatırlatmak için insanların bedenlerinde beklenmedik bir anda filizlenen ölüm tohumu! Ateş, çıbanlar, kusma bedenin tüm sularının akıp gitmesi, sayıklama ve sonunda, savaş gücünü kaybeden bedenin iflası! Nedir, niçin doğa, açıklanamaz bir sevgi çılgınlığı içinde kendisinin tohumunu attığı, yarattığı bedeni, hayatta tutacak yerde, evrene hükmeden ve insan düşüncesine meydan okuyan o giz dolu nedenlerden biriyle hiç de hak edilmemiş bir nefret, hatta öfkeyle gözden çıkarıyor ve fırlatıp atıyordu!

Son zamanlarda çok fare görmüşlerdi, Mısırlıların gecenin kötü ruhları dediği fareler. Hastalığı onlar mı getirmişti, kötü ruhların dolaştığı toprak altından geldiklerine göre. Yoksa Medyenli kadınlar mı, erkeklerin hâlâ genç olduklarına ve yaşlı belleriyle hâlâ dölleyebileceklerine kendilerini inandırmak için yatmayı sürdürdüğü Medyenli kadınlar mı? Ya da genç Medyenli erkekler, çünkü, kuşkusuz onlar da ya-

bancı eti seviyorlardı, hatta, erkek etini; herkesin bildiği ama itirafa yanaşmadığı gibi... Her neyse, hastalık, dışarıdan gelmişti, başka türlüsü olamazdı, dışarıdan, yabancıdan, kirlenmişten, imansızdan, isyancıdan, münafıktan, günahkârdan! Medyenliler, o pis Medyenliler, hiç kuşku yok! Onlar kurnazlıkla, sinsi dolaplar ve alçakça tuzaklarla, hileyle ve cinselliği kullanarak hastalığı yüce Tanrı'nın halkına bulaştırmışlardı.

Harun'un ve Levilerin kuramı, daha doğrusu kesinlikle inanılmasını istedikleri açıklama da buydu. Bir felaket karşısında her zaman yapıldığı gibi, sağlamca ayakları üzerinde duran mantıklı bir açıklamadan çok, ilk bakışta söylenivermiş, hayal ürünü birtakım yakıştırmalar daha kolay kabul görüyordu. Bu inanılmaz açıklamaların, toplumun sağduyusunun bile ötesine geçerek, insan ruhunun karanlık ve çoğu kez pis kokulu köşelerini gıdıklamak ve sağlıklı bir yaşamın rahatlığı içinde asla düşünülmemiş sebep sonuç ilişkilerini aydınlığa çıkararak, birtakım gizlerin anahtarlarını sunmak gibi, inkâr edilmez bir üstünlüğü vardı! Bilinmeyene duyulan korku, bilinenin aydınlığından bin kez daha güçlüdür. Zina! Medyenli kadınlarla yapılan zina! İnsan bedeninin en değerli iksirlerinin alışverişi! Hastalığı getiren buydu! Hayır, hayır, o isyandı, o başkaldırı! Mos'a hep karşı geldiniz! O, Mos, en yüce peygamber, Tanrı'nın elçisi, kurtarıcınız! Evet, Tanrı bizden, Mos'a yaptıklarımızın intikamını alıyor! Zina ve isyan! Zina da bir tür başkaldırı değil mi? Gidip Medyenli kadınlarla oğlanlara, o pis erkek bozuntularına sürtünmek! Hepsi orospuydu, hele dinsel çıkarlar için orospuluk yapanlar, onlar daha da beterdi! Geceleri Baal'ın sunağının çevresinde dolaşan o orospular, o kutsanmış orospular, gözleri antimon karası, kalçalarını çalkalaya çalkalaya dolaşan orospular!

İnlemeler, gözyaşları, Apiru çadırlarını örten berrak geceyi yırtan çığlıklar. Hastaların iniltileri, hasta olmayanların gözyaşları, çığlıklar. Ve her yerde pişmanlık!

Çadırının kapısında, Stito'nun her akşam, sadakatle, hiç aksatmadan yaktığı ateşin karşısında oturuyordu Mos, kopuk kopuk konuşmaları, sesleri, cümle parçacıklarını işitiyordu, denizin, kıyıdaki insanın ayaklarının dibine getirip

bıraktığı ne olduğu belirsiz dökün tüler gibi. İnsanın sefaleti! Tanrı'nın görkemli gücü olmasa insanlık ne olurdu? Boş bir çabayla, ruh iflas ettiği için hasta olunduğu inancına karşı kendini savunmaya çalışıyordu. Peki, Tanrı'nın görkemli ışığı karardığı için ruhun iflas ettiğini anlamıyorlar mıydı? Hastalık kurbanlarının büyük bölümünün ihtiyar kadınlar ve çocuklar, bir başka ifadeyle kuşkusuz, başkaldırmamış ve kuytularda zina yapmamış masumlar olması önemli değildi. Çünkü Tanrı'nın öfkesi sadece suçlulara yönelmiyordu, kendi insanlarına, hepsine yönelikti. Pişman olmaları gerekti. İçlerindeki pişmanlığı beslemeleri, yaşatmaları gerekti. Mos bu fikirlerini birkaç sözcükle ifade etti ve Leviler kampın insanları için bir panzehirmiş gibi görünen bu sözleri yaydılar. Tanrı'yı yeterince sevmediğimiz için geldi hastalık!

"Korku yeterli değil! Sevgi olmadıkça korku hiçbir şey değildir!"

Hastalık[1], üç haftada dört beş yüz kişiyi alıp, götürdükten sonra geride bitkin, gözlerinin içi sapsarı, zor yürüyen hayaletler bırakarak bitti ve felaketi tamamlamak için, yılanların aşk mevsimi de o günlerde başladı. Çünkü nisan yaklaşmıştı, Pesah Bayramı'na on beş gün vardı. Kadeş'e yerleştiklerinden beri insanlar tepelerde dolaşarak manna aramayı adet edinmişlerdi, aslında yabanî meyve, incir, nar, badem, hünnap, zeytin ve özellikle de yapraklarından bir çeşit bira yapılan Sodom elması peşindeydiler. Hiç kimse, çevreyi çok iyi bilen Medyenlilerin bir süredir oralarda dolaşmaktan kaçındığını fark etmedi.

İlk kurban, otların arasındaki iki yılanı rahatsız ettiği için iki yerinden sokulan bir kadın oldu. Dört komşusuyla birlikte gitmişti, çığlıklarını duydular, oraya yığıldığını görünce hemen koştular ve kayalıklarda süzülen kahverengi siyah lekeli yılanları gördüler. Peşlerinden koştuklarında, onlar da, tam çiftleştikleri sırada üzerlerine vardıkları başka yılanlar tarafından ısırıldı. Kampa kadar sürüklenerek geldiler, tedavi edilmeye çalışıldıysa da üçü, yüzleri morarmış, dudakları kıpkırmızı çırpınarak öldü. Ertesi gün, bir çocukla bir ihtiyar, zehirli bir yılanın saldırısına uğradı, iri bir siyah kobra, yüzlerine zehirini tükürdükten sonra üstlerine saldırmıştı. Çocukla ihtiyarı ertesi gün kırda buldular, çocuk

kurtuldu, ama ihtiyar adam ilk anda ölmüştü.

Erkekler, yılanları uzaklaştırmak için çevreye dağıldılar. Birkaç yaşlının tavsiyesi üzerine, meyve toplamaya gidenler yanlarına sopalarını aldılar, yürürken yılanları kaçırmak için önlerindeki otlara, çalılara vuruyorlardı. Ama yıl boyunca insanlardan kaçmayı yeğleyen bu hayvanlar, üreme mevsimlerinde kargaşa ve gürültüleriyle kendilerini rahatsız eden saygısız misafirlere öfkeleniyorlardı. İnsanlara saldırıyorlardı, zehirleri birçok Apiruyu zamansız ölüme götürdü.

Isırılan yerde eti derince kesiyorlardı, zehirlenen kan dışarı aksın diye, ama bu çoğunluk işe yaramıyor zehir çoktan vücuda yayılmış oluyordu. Beş günde yüz bir kişi öldü, ümitsizlik öylesine büyük boyutlara ulaşmıştı ki sonunda kabile şefleri Mos'a danışmaya gittiler. Kemikli parmaklarını göğe kaldırarak, Mos'un Tanrı katında şefaat etmesi gerektiğini söylüyorlardı! Artık halkına olan öfkesinden vazgeçmesi gerekiyordu. Bu karanlık suratlı ölümün pençesinde ya da kötünün gücüyle daha da kötüleşmiş yılanların dişleriyle ölmek için mi Mısır'dan çıkmışlardı?

Bu birtakım isteklerle Tanrı'nın karşısına dikilme tavrı Mos'u rahatsız etmişti. Ve, asıl önemlisi, yakınmalar ve ardındaki düşünce, eski bir nakaratı akla getiriyordu: Bu berbat çöle ne diye geldik? Kemiklerimizi burada bırakmak için mi? Tanrı onları bu çöle, hepsinin işini bitirmek için mi getirmişti yoksa?

Kabile şefleriyle ihtiyarların oluşturduğu heyet yanına geldiğinde Mos, kendisine birçok eleştiriye mal olmuş olan öfkesine hâkim oldu. Adamları derhal geri gönderebilirdi. Günahlarının bedelini ödemek zorundaydılar! Ama yarın, Pesah'dan önceki son Sebt'ti. Gökten yağdırılan felaket halkı perişan etmeye devam edecek olursa, diye düşündü Mos, ümitsizlik yeni gerginliklere neden olacaktı. Mısır'dan çıkışın anılacağı kutlamalarla ilgilenen olmaz ve törenlerin kutsal niteliği zedelenebilirdi. Tsippora'nın ve korkmuş çocuklarının gözü önünde, dizlerinin üzerine çökerek, kendisine ilham vermesi için Tanrı'ya yalvardı:

– Tanrım! Tanrım! Ne yapmalıyım? Bilemiyorum, Tanrısal aydınlığınla yardım et bana!

Sonra, yakınlarının iyi bildiği ve onu taş kesilmişçesine

hareketsiz bırakan trans hallerinden birine daha girdi. Birkaç saat sonra, hayata döndüğünde, Harun'la Levileri çağırttı.

– Kefaret sungularıyla* edeceğimiz dualar belki Tanrımızın size olan öfkesini bağışlatır, dedi.

Böylece sunakta kefaret duaları yapıldı, şefler sungularını bıraktıktan sonra kutsal evin dışında beklediler. Duaların sona ermesiyle akşam arasındaki birkaç saatte halk, Mos'la Levilerin Tanrı'ya halkının yakarışlarını sunduklarını ve şimdi hükmünü beklediklerini öğrendi.

Her yandan acı çığlıklar yükseldiğinde Sebt yeni başlıyordu. Yılanlar sıcak bir yer arayarak çadırlara girmişti ve insanlar korkunç çığlıklarla kendilerini dışarı atıyorlardı. Bir Sebt günü büyük bir günahtı bu. Vicdanları rahatlatmak için Harun ertesi sabah tehlikeli yılanlardan kaçmanın Sebt yasasını çiğnemek sayılamayacağını bildirdi.

– Bana çok acil olarak, altı ayak yüksekliğinde bronz bir yılan yapmanı istiyorum, diye emretti Mos. Bir direğin üstünde kampın ortasına koyacağım.

Hemen o akşam, yılan hazırdı, hâlâ sıcaktı, ama bitmişti ve Mos, yılanı taşıyan direğin dikileceği yeri de gösterdi; kutsal eşyaları saklayan perdelerden bir arış ötede.[2] İnsanlar, çadırlarının üstünden başını uzatan bu garip şeyi görünce şaşkınlıkla bağırdılar.

– Tanrı'nın emriyle ona bakın! diye haykırdı Mos. Yılanların soktuğu herkes bu yapma yılana baksın, böylece can acısını unutacaktır!

Hepsi, bütün dikkatleriyle, batan günün kızıl ışıltılarla parlattığı sürüngene baktılar; bu taklit kötünün, karşı tepelerde dolaşan gerçek kötüyü yok edeceğini umuyorlardı. Ana babaları çocuklarını kollarında havaya kaldırarak bu simge görüntüyü belleklerine yerleştirmelerini istiyorlardı ve akşam, ortalık kararınca, bronz hayvanın ayağının dibinde ateşler yakıldı; alevlerin sallantısı bu garip tanrı armağanına yaşama özgü kımıltılar ve çırpınışlar veriyordu.

Tanrı'nın korumasıyla mı? Yılanın etkisiyle mi? Ya da, Havva'yı baştan çıkarmış olan hayvanın torunlarının kısacık

* Sungu: Tanrı'ya armağan edilen canlı, cansız her şey. (ç.n.)

aşk mevsimi sona erdiği için mi? Ne sebeple olduysa, yılanlar artık sorun çıkarmadı.

Ama kötülük olsa olsa uyuklar! Ve uyanmak için vaktin gelmesini bekler.

Keşif kolunun gördükleri

– Mos, bu vadilerin sakin görünüşüne bakıp da kendimizi aldatmayalım. Medyenliler için için kaynıyor. Moablılarla ve Arad kralıyla ittifaklar yaptılar. Er ya da geç, sonunda koalisyonlarının yeterince güçlü olduğuna inandıkları gün bize saldıracaklar. Kenan'a doğru yola çıkmanın zamanıdır.

Yeşu, saygılı bir ifadeyle efendisinin önünde duruyordu, ama acele bir cevap beklediği belliydi.

– Sen kendin bana, Mısırlıların, Kenan'ı da içine alacak şekilde kıyı boyunca bütün ovayı elinde bulundurduğunu ve Ramses, Hititlerle savaştığı için ordularının Suriye'ye doğru yürüdüğünü söylememiş miydin? diye sordu Mos.

– Doğru. Ama şimdi geri çekiliyorlar. Hititlileri yenemediler. Onlarla bir antlaşma yapma yoluna gittiler.

– Kenan'dan çıktılar mı?

– Birlikleri geri çekiliyor. Öyle umuyorum ki, birkaç haftaya kadar hepsi gitmiş olacak.

– Nereden biliyorsun?

– Gezginlere, yolculara soruyorum. Hem, casuslarım da var.

Mos birkaç saniye sessiz kaldı, düşünüyordu.

– Sonuç olarak, şimdilik hâlâ oradalar. Doğuya mı batıya mı yürümeliyiz? Bütün sorun bu.

– Şu anda Mısır birlikleri batıda.

– Bu durumda sen, doğuya yürümeyi düşünüyorsun.

Yeşu eğildi, bir dalın ucuyla, yerde, tozlara bölgenin haritasını çizdi.

– Buradan dört, beş günlük yürüyüşten sonra, içinde hiç balık yaşamayan büyük bir denizin güney kıyısına varacağız, adı Tuz Denizi, çok tuzlu olduğu için. Kanımca, Tuz Denizi'ni doğu kıyısı boyunca takip ederek yürümeliyiz, o zaman, o denize dökülen çok büyük bir ırmağın, Ürdün Irmağı'nın doğu yakasına ulaşırız. Böylece, Mısırlılarla karşılaşma tehlikesinden kurtulmuş oluruz, çünkü Mısır'a dönüyor bile olsalar, yollarının üzerinde bize rastlayacak olurlarsa tereddüt etmeden saldıracaklardır. Üstelik, Ramses bölge halklarıyla ittifaklar yaptığı için, onlar da iki nedenle bize saldırır. Birincisi, topraklarını işgal etmek istediğimiz için, ikinci olarak da, Mısırlıların emirlerini yerine getirmek zorunda olduklarından; bunun için Mısırlılardan[1] takviye alacakları da kesin.

Mos, durumu bütünüyle kavrayabilmek için bir an gözlerini kapattı. Tümüyle ikna olmamıştı. Birkaç saniye sonra gözlerini açtı.

– Yolun açık olup olmadığını anlamak ve arazide düşman güçlerin bulunup bulunmadığını görmek için[2] bir keşif kolu çıkarmamız gerek. Başlarında sen olacaksın.

– Kaç kişi?

– Her kabileden bir kişi. Yürüyerek gideceksiniz. Yaya on iki kişi, çevredeki insanların dikkatini çekmez, rastlayabileceğiniz Mısırlıların da. Ruben kabilesinden Zahur'un oğlu Şamua. Şimeon kabilesinden Horin'in oğlu Şafat. Yuhuda kabilesinden Yufenneh'in oğlu Kaleb. İssakarlardan Yusuf'un oğlu İgal. Efraim kabilesinden Rafu'nun oğlu Palti. Zebulun kabilesinden Sodi'nin oğlu Gadiel. Manasse'lerden Susi'nin oğlu Gadi. Dan kabilesinden Gemalli'nin oğlu Amiel. Aşerler'den Mişael'in oğlu Setur. Naftali kabilesinden Vopsi'nin oğlu Nahbi ve Gad kabilesinden, Mahi'nin oğlu Yehuel. Yokluğunda, ordunun komutasını Mişael'e emanet edebilirsin, güvenebileceğin bir insan.

Ertesi sabah kuzey yönünde yola çıktılar, Mos ve Harun beklemeye başladı. Yargıçlar, ihtiyarlar, ötekiler, gidenlerin kadınları bekliyorlardı ve neyin beklendiğini doğru dürüst anlayamayan çocuklar, bekleyişin sona ermesini bekleye-

rek, oyunları ertelemişlerdi. Keşif kolunun gidişinin onuncu günü Mişael milislerin karargâh kurduğu yere yüksekten bakan düzlüğe, gidenler görünür görünmez herkesten evvel haber vermesi için nöbetçi dikmişti.

Otuz üç gün sonra döndüler[3], herkes tabya duvarlarının ardına birikmişti. Tepeyi tırmanmaya başladılar ve hâlâ hiç ses çıkarmadan bekleyen bir kalabalığın bakışları altında, güneşe karşı elini gözlerine siper etmiş, çadırının önünde bekleyen Mos'a doğru yürüdüler. Ayaklarının dibine, iplerini çözdükleri bir torba bıraktılar ve torbadan, henüz yeşil yapraklarından kopmamış bir salkım üzüm çıkardılar, Mısır'da[4] bile görmedikleri gibi bir üzüm, tombul ve mor ışıltılı incirler ve şimdiden çatlamış, yakutlarını saçmaya hazır kocaman narlar...

– İşte Kenan'ın meyveleri, efendim, dedi Yeşu.

Mos bir tek üzüm tanesini bile tatmayı reddetti.

– Vaat Edilmiş Toprakları'n ilk meyveleri yüce Tanrı'ya sunulacak, dedi onlara.

Harun'a işaret ederek meyveleri Sunağa götürmesini emretti. Sonra oturdu ve keşiften dönenlere baktı. Kadınları, su, süt dolu kâseler ve ekmek getirmişlerdi. İçtiler, bir iki lokma yediler sonra Yeşu elini kaldırdı. Herkes dinliyordu ama hepsi işitmeyeceği için, ilk sıradakiler, işitebildiklerini, arkadakilere, tepenin eteklerine kadar kat kat inen kalabalığa tekrarladılar.[5] Ve böylece, tekrarlana tekrarlana, bazı yanlış bilgiler oluştu.

– Sin Çölü'nü yürüdük, Leb-Hamad'dan[6] geçerek Rehob'a ulaştık, diye başladı Yeşu. Oraya kadar pek kimseye rastlamadık. Sonra Kiriat-Arba'ya[7] geldik, orada Ahiman, Şeshai ve Talmai'nin yani Anak'tan[8] inen devlerin yaşadığını söylediler bize.

Mos kaşlarını çattı.

– Hangi devler?

– Çok büyük adamlar.

– Uzun boylu adamlar, demek istiyorsun, dedi Mos. Uzun boylu adamlar da olur, kısa boylular da. Bu doğal, üstünde durmaya değmez.

Yeşu ısrar etmedi.

– Kuzeydoğuda yemyeşil, ağaçlık, cennet gibi bir ülkeye

rastladık; sana getirdiğimiz meyveleri oradan topladık. Pekçok akarsu var, otlaklar bol, göz alabildiğine bostanlar, bağlar gördük. Bahçelerde ağaçlar meyveden yıkılıyor. Ama siteler çok iyi korunmuş, kuşatmak istediğimizde epeyce zorlanacağımızı sanıyorum.

Sustu, bir an düşündü, sonra belli belirsiz bir hüzünle devam etti:

– Nereden geldiğimizi sordular; güneyden geldiğimizi söyledik, insanlar, çoğu Moablı gezginler şaşmış göründüler; bize Apiruların kuzeyde olduğunu söylediler. Kuzeyde, nerede? dedik. Galile'de, dediler. Demek ki Kenan'da, güneyde de kuzeyde de bizimkiler yaşıyor.[9]

– Evet, dedi Harun, İbrahim'in peşinden gitmemiş olanlar. Oraya vardığımızda görürüz onları.

– Saldırıya uğrarsak bize yardıma gelirler, dedi Yeşu.

– Hiç onlardan birine rastladınız mı? diye sordu Mos.

– Hayır.

Kabile şeflerinden biri, "Hangi kabiledenmişler?" diye sordu.

– Dan ile Şimeon, bize öyle dediler. Ama doğru mu, değil mi, bilemem.

– Sayılarını öğrenebildiniz mi?

– Onu da bilemem.

Bu adamlar sorun olabilir bizim için, diye düşündü Mos. Atalarının dinine sadık kalmışlar mıydı? Kardeşlerini nasıl karşılayacaklardı? Ve kendisini... Otoritesini kabul etmek isteyecekler miydi? Onlar Tanrısal yemine taraf olmamışlardı; Tanrı katındaki yerleri ne olabilirdi?

– Peki, Kenan'a vardığımızda bunları düşünürüz! Başka ne gördünüz?

– Daha yukarıda, Negev'de, önce Amaleklilere[10] rastladık, sonra, daha yukarıda, Cabuslarla Amorileri gördük.

– Peki, ya Kenanlılar?

– Onlar kıyı ovalarında. Amoriler dağ yamaçlarında yaşıyorlar, yöredeki kalelerin çoğu onların. Hititlerse her yerde... Özellikle de askerler, her yerde devriyeleri var.

– Peki, Ramses'in birlikleri?

– Onlar da hâlâ orada, diye cevap verdi Yeşu, istemiye istemiye.

Harun, yargıçlar ve ihtiyarlar hayal kırıklığıyla inler gibi sesler çıkardılar. Haberlerin, Apiruların en arka sıralarına kadar nakledilmesi yüzünden, geridekilerin hayal kırıklığını dile getiren sesleri biraz gecikerek geldi; bu, kalabalığa yayılan bir can acısı gibiydi.

– Oysa sen bana onların en çok birkaç hafta kalacaklarını söylemiştin? dedi Mos.

– Besbelli kararlarını değiştirmişler, kesinleşmemiş, sonu belirlenmemiş bir zaman için kampları boşaltmama kararı almışlar.

– Kaç kişiler? diye sordu Mos, pürüzlü bir sesle. Birliklerin mevcudu ne kadar?

– Mevcudu kesin olarak bilemeyiz, ama birbirinden epeyce uzak ve her birinde en az iki bin asker bulunan üç kamp gördük.

Mos düşünüyordu.

– Dişlerine kadar silahlanmışlar, diye ekledi Yeşu. Süvarisinin küçük bir kısmı hâlâ orada ve Kiriat-Arba yakınında bir kampta üç yüze yakın zırhlı araba var.

– Peki, ya Ramses?

– Mısır'a dönmüş. Oğlu İmenherkepeşef ordularının Mısır'a dönüşünü denetliyormuş. Bize onun Eriha yakınında bir yerde konakladığını söylediler.

Hiç kimsenin konuşmaya cesaret edemediği uzun bir sessizlik oldu. Sadece bastırılmaya çalışılan şikâyetçi sesler, anlaşılmaz fısıltılar duyuluyordu.

Keşif kolunda bulunanlardan biri, Kaleb, birden iki adım öne çıktı ve Mos'un önünde durdu.

– Biz gene de oraya gidebilir ve saldırıya uğrarsak kendimizi savunabiliriz, dedi.

– Mümkün değil! diye bağırdı Yehuel, o da keşfe katılanlardan biriydi. Moablılara ya da Edomlulara saldırabiliriz belki ama, Mısırlılara? Olacak şey değil! Derhal öbür birlikleri, Sina'da dönüş yolunda olan arkadaşlarını yardıma çağırırlar.

– Tanrı bize yardım eder! diye bağırdı Kaleb.

– Tanrı kuşkusuz bize yardım eder, dedi keşif kolunda bulunanlardan İgal, ama ihtiyatsızca hareket ederek onun kutsal himayesini kötüye kullanırsak, bizi asla affetmez.

– Ben, bütün Mısırlılar ülkelerine dönünceye kadar beklememizi öneririm dedi Yeşu, bakışlarıyla Mos'un bakışlarını arayarak.

Mos kalabalıktan yükselen sesleri dinliyordu: "Çölden usandık!" diyorlardı. "Kenan'a da gidemiyoruz! Ne yapacağız şimdi? Tanrı o toprakları vaad etmişti bize! Çöllerde ölüp gidelim diye getirmedi ya buraya?"[11]

– Yarına kadar bekleyip bir düşünelim, dedi Mos. Tanrı'ya, bana yol göstermesi için dua edeceğim.

Güneş batıyordu. Berrak gökyüzü hiçbir zaman yüreklerdeki çöküntüyle bu kadar tezat oluşturmamıştı. Mavi kırmızı bir arıkuşu bir an renkli bir şimşek gibi parlayıp sönerek bir yusufçuğun üzerine indi, ilk saldırıda yakalayamadı, Mos birkaç saniye sonra böceğin saydam kanatlarının kuşun gagasında kaybolduğunu gördü. Mısırlılar da, onun insanlarını Kenan'da gördükleri an, üstlerine böyle saldıracaktı. Dünyada hep yırtıcı kuşlarla avlar olacaktı demek ki! Zorlukla, Stito'ya dayanarak kalktı, her akşam genç adamın yardımıyla yıkandığı derme çatma kulübenin yolunu tuttu. Omuzlarını hiç böylesine ağır, sırtını böyle yorgun hissetmemişti.

– Mısırlılar... diye mırıldandı, Stito sırtını, içine kokulu otlar doldurulmuş kenevir keseyle ovarken. Onlardan asla kurtulamayacağız!

– Kurtulacağız, Stito. Tanrı bizi buraya, yüzüstü bırakmak için getirmedi, Ramses dünyanın efendisi değil!

Mos, gülümsedi, o gün ilk kez gülümsüyordu. Hayır, Ramses bile dünyanın efendisi değildi. O bile Kenan'dan çıkmak zorunda kalmıştı. Avını yutmuş, ama sonra ağzından çıkarmak zorunda kalmıştı!

Mısırlıların gölgesi

Bu bir yenilgiydi.

Mos, sabah, şafakta kalktı ve tabya duvarının, gecenin indirdiği çiyle hâlâ nemli taşlarına yaslanarak, yukarıdan çevresine baktı. Uyku onu dinlendirmemişti, aksine, başı dahada ağır gibiydi bu sabah.

Yenilgi! Oraya kadar gelmişlerdi, Vaat Edilmiş Topraklar'a gireceklerdi ve giremiyorlardı. Mısırlılar ülkelerinde sfenkslerin tapınakların kapısında beklediği gibi, kuzeyde onları bekliyordu. Bir an, Mısırlı askerler onu ele geçirir de Ramses'in, o nefret edilen dayının önüne çıkarırsa neler olur, diye hayal etmeye çalıştı... Hayır, bu böyle olmayacaktı, olamazdı, yüce Tanrı buna izin vermezdi!

O halde niçin, neden onların karşısına bu görünmez duvarı çıkarıyordu? Belki de kendisi, Mos, Tanrısal esinin zayıflamasına izin vermişti. Gözleriyle su testisini aradı, testiyi uzatan, arzusunu anlayan Stito oldu. Buz gibi soğuk sudan büyük bir yudum aldı, testiyi genç adama geri verdi. Ve Tanrısal esin zayıflayınca, kalp, azaplara yenik düşüyordu.

Yaş, dedi kendi kendine. Bedenin değil, kalbin yaşı. Kendini ihtiyar hissediyordu. Tanrı'nın güzelliklerini gören insanda dünyaya özgü tüm tutkular yok oluyordu ve gençlik dünyaya özgü tutkuların kaynaşması değil de neydi? İnsanların yüreklerine bakmıştı çok uzun süre ve hiç ışık görememişti.

Stito bir kâse sıcak süt getirmişti, Mos ağır ağır içti; gü-

neş, kendi malı olan gökyüzünde yükselmeyi sürdürüyordu. Aşağıda, gecenin son sisleri arasında Medyenli çobanlar sürülerini götürüyordu. Burada, Apiru çobanlar kendininkileri, cılız dereciklere ve otlaklarda kalmış son yeşilliklere doğru önleri sıra sürüyorlardı.

Kesinlikle gitmeleri gerekiyordu. Keşfe gidenlerin anlattıklarından sonra halk, molanın daha fazla uzamasına katlanamazdı. Ama bu kez, aksi yönde gidilecekti.[1]

Mos her sabahki beden temizliğini bitirdiği sırada Harun geldi.

– Tanrı'nın barışı seninle olsun! İzin verirsen söylemek istiyorum, bana görevimin gerektirdiği gibi bir giysi yapturmamı söylemiştin.

Mos başını sallayarak onayladı:

– Sana ve oğullarına, dedi.

Sonra dokumacıları, kuyumcuları ve terzileri çağırttı. Debir için dokunmuş keten kumaştan kalanla Harun, Nadab, Abihu, Eleazar ve İtamar için birer tünik, altın işlemeli mor, erguvan rengi ve kırmızı bir yelek ve bir efod,* nakışlı bir entari, bir atkı ve bir türban yapmaları talimatını verdi. Kuyumculara, her biri için altın kakmalı ikişer kırmızı akik hazırlamalarını emretti, bu taşlara, altı birine, altı diğerine olmak üzere on iki İsrail kabilesinin adları kazınacak ve bunlar giysinin omuzlarına takılmış olacaktı. Bunun dışında, her bir kenarı bir empan** uzunluğunda dört köşe bir göğüslük yapılacak, dört sıra taş konulacaktı: birinci sıra, kırmızı akik, sarı yakut ve zümrüt, ikinci sıra kızıl yakut, safir ve yeşil feldispat; üçüncü sıra turkuvaz, süleymantaşı ve alacalı akik; dördüncü sıra topaz, kırmızı akik ve yeşim olacaktı.[2]

– Bu taşları nereden bulacağız? diye sordu kuyumcu.

– Zamanı geldiğinde bulacaksınız, dedi Mos. Her bir taşa, bir mühür gibi, İsrailoğulları kabilelerinden birinin adı kazınacak.

Zanaatçılar, dokumacılar, terziler, kuyumcular kuşkulu gözlerle bakıyorlardı. Harun'la oğulları şaşkındı.

Ama Mos devam etti:

* Efod: İbranî din adamlarının kullandığı çok geniş bir kuşak biçiminde tören giysisi. (ç.n.)

** Empan: eski uzunluk birimi, bir karış karşılığı. (ç.n.)

– Bu göğüslük, iki altın zincirle omuzlarındaki kırmızı akiklere ve mor şeritlerle efoddaki altın halkalara iliştirilecek. Böylece Harun, kutsal mekâna, Tanrı'nın huzuruna girdiğinde göğüslüğünde ve omuzlarında İsrailoğullarının adını taşıyacak.

– Bu işler çok zaman alır, dedi kuyumculardan biri.

– Gerektiğinde yeterince zaman bulacaksınız, diye cevap verdi Mos. Gerçekten de, dünyaya ait sesleri artık dinlemiyor gibiydi. "Entari koyu mor olacak, ortasına baş için bir delik yapılacak, deliğin kenarları, biçimi bozulmasın diye, işlemeli bir kenarlıkla çevrilmiş olacak. Ve etek uçları mor, erguvan rengi ve kırmızı işlemeli kenarlıklarla çevrilmiş olacak ve aralarına küçük, altın çıngıraklar iliştirilecek. Bu çıngıraklar Harun ve oğulları kutsal mekânda Tanrı'nın huzuruna vardıkları ve kutsal mekândan çıktıklarında duyulması içindir. Böylece onlar ölmeyecekler.[3]

Bütün bunları nasıl düşünüyor? diye kendi kendine soruyordu dinleyenler. Sonra onun bir prens olduğunu ve Mısır sarayında yetiştiğini hatırladılar.

"Harun'un türbanı *üzerinde, mor bir kurdeleye takılmış* altın bir yuvarlak levha istiyorum; üzerine *Tanrı'ya adanmış* sözleri oyulmuş olacak. Bu sözler, Tanrı'ya adanmış sunguların sunuluşu sırasında yapılan hataların affedilmesi içindir." Harun'un oğullarını şaşkınlıklarını gizlemekte zorluk çekiyorlardı. "Türbanların, yüksek başlıklar üzerinde olmasını istiyorum böylece onları başlarında taşıyanların yüce ve onurlu mevkii belli olacaktır." Dinleyenler, Mos'un bakışlarını yakalamaya çalışıyorlardı ama gözleri yarı kapalıydı ve içinden gelen bir sesi dinler gibiydi.

"Atkı işlemeli olacak" dedi. Başını Harun'la oğullarından yana çevirdi; "Terziler, büyük rahip ve oğulları için uyluklarına kadar inen keten donlar dikeceksiniz." Ve bakışları onların üzerinde, devam etti: "Tanrı'nın huzuruna vardıklarında rahipler giysilerinin altına bunu giyecekler; aksi halde ölümle cezalandırılacaklar." Sonra uzun süre suskun kaldı. Kimse soru sormaya cesaret edemiyordu. Sonra eliyle buyurgan bir hareket yaparak: "Artık gidin!" dedi.

Herkes gittikten sonra bir süre daha düşüncelerine dalmış olarak oturdu. Düşünceler, hep aynı nokta etrafında dönüyordu; halkını Kenan'a götüremezse bu, Ramses için bir

zafer olacaktı. Hak edilmemiş ve sönük bir zafer ama gene de bir zafer! Apirular başı boş olacak, orada burada takılıp, kalacak ve daha az düşman yerler buldukça yerleşerek birbirlerinden kopacaklardı. Kabileler dağılacak ve bu, büyük bir ulus olma hayalinin de sonu olacaktı.

Uzaktan gelen birtakım sesleri tam o sırada duydu ve ne olduğunu anlamak için ayağa kalktı, çadırına doğru yürüyen bir kalabalık gördü. Bunlar her halde kampın kuzey kapısından çıkarak tepenin çevresini dolaşmış olan Apirulardı. Sırtlarında denkler vardı, eşya yükledikleri eşekleri de önleri sıra yürüyordu ve uzun bir yola çıkmışa benziyorlardı. Tepenin yarı yerinde durdular ve onlara önderlik ettiği belli olan biri, tek başına tırmanarak tabya duvarına kadar geldi. Mos, yaklaştıkça yüzünü daha iyi seçmeye başlamıştı ve kendisine yüz adım kala adamı tanıdı, Amiel'di, Dan kabilesinden Gemalli'nin oğlu. Adam daha da yaklaştı.

– Mos, dedi, herkesin duyabileceği bir sesle, biz devlerden korkmuyoruz!

Mos, cevap vermeden ona baktı. "Budala" diye düşündü. Bir insanın deliliği ilk bakışta nasıl belli oluyordu!

– Vaat Edilmiş Topraklar'a gidiyoruz ! diye devam etti Amiel. Kardeşlerimizle, orada kalanlarla buluşmaya.

Mos, bir süre sustu. Sonra sordu:

– Kaç kişisiniz?

– İki bin sekiz yüz kadar.

– Yeterince kalabalık değilsiniz. Tanrı sizinle değil. Ezilir, yok olursunuz.

– Biz savaşmasını biliriz!

Yeşu, yukarıdan küçük kervanı görmüştü, ağır adımlarla yanlarına geliyordu.

– Mısırlıların yoluna çıkacaksınız, dedi. Sizin oralarda olduğunuzu anladıkları an, kedinin fareye saldırdığı gibi üstünüze atlayacaklar.

– Ben de seninleydim, Yuşe. Pekâlâ gidilebileceğini biliyorsun. Ormanlar var. Oralarda saklanabiliriz.[4]

– On iki kişi tabiî saklanabilir. Ama üç bin kişi, imkânsız!

– Siz Mısırlılardan korkmuştunuz. Biz onların uzağından geçebiliriz.

– O zaman da kediyle köpeğin arasında kalmış fareye dö-

nersiniz. Mısırlılardan kaçayım derken, Amaleklilerle Kenanlıların kucağına düşersiniz.

– Daha iyi ya, biz sizden önce orada oluruz.

– Evet, Şeolde! diye cevap verdi Yeşu.

Mos hiçbir şey söylemiyordu. Bir göçten kopup, ayrılan küçük göçmenler kalabalığına doğru yürüyen Amiel'e bakıyordu. Bakışları, küçük kervanı kuzeyde tepelerin arkasında kaybolana kadar takip etti.

"Çılgınlık!" diye mırıldandı. Sonra Yeşu'ya döndü:

– Git, şefleri gör ve onlara, sayım yapmalarını söyle, dedi. Herkesi, torunları, köleleri, artık bizden sayılan Mısırlıları ve Amaleklileri de.

Mısır'dan çıkışlarından sonraki ikinci sayım olacaktı bu.

Oysa gökyüzü saydam maviliğinden bir şey kaybetmemişti.

Mos Stito'yu göndererek yargıçları çağırdı. Gelmeleri uzun süre aldı, üç saat sonra ancak gelebildiler. Onlarla birlikte gelen Harun'un yüzünden düşen bin parça oluyordu.

– Neden geç kaldınız? diye sordu Mos.

– İşlerimiz vardı.

Çok keyifsiz görünüyorlardı.

– Yasa'nın devamını yazdırmak istiyorum.

Çok hevesli değillerdi.

– Yazdır bakalım, dedi sonunda yargıçlardan biri. Zaten hepsi bizimle birlikte burada gömülecek. Tabii, üstümüze toprak dökecek birisi kalırsa.

– Tanrı'nın yasalarını öğrenmek istemiyor musunuz?

– Onları uygulayabilecek zamanımız olacak mı acaba, diye düşünüyoruz, Mos.

– Siz de mi isyan ediyorsunuz?

– İsyan etmiyoruz. Sadece düşmanlarla kuşatılmış olduğumuzu, hiçbir yere gidemediğimizi, hele Kenan'a asla gidemeyeceğimizi görüyoruz. Kuzeyde Mısırlılar, önümüzde Medyenliler, Moablılar, Amoriler, Hititler... Çok yakında düşmanlar bize saldıracak ve kuşatılmış olacağız. Bize saldıracaklar ve savaşa savaşa geriye çok az insanımız kalacak.

– Tanrı'nın bizi koruduğuna inanmıyor musunuz?

– Şayet Tanrı gerçekten bizi koruyorsa, Mısır'dan çıktığımızdan beri çektiğimiz bunca eziyetten sonra, buraya bir hiç için gelmiş olmamız onun adaletine uyuyor mu? Sabrımızı

sınamak için mi yapıyor? Yahut inancımızı?

– Günaha giriyorsunuz! diye bağırdı Mos.

– Sana kalsa Mos, doğduğumuz andan beri günah işliyoruz, dedi yargıçlardan biri, Mos'un gözlerinin içine bakarak, çok sakin görünüyordu.

Mos öfkeyle ona bakmak istedi ama, öteki yargıç söze karıştı:

– Belki de yargılarında insaflı ve öfkene hâkim olmalısın.

Mos, bir başkaldırının soğuk rüzgârını hissetti ve gerçekten de öfkesine hâkim oldu.

– Kararlarına karşı çıkmaya cüret eden herkes, hemen tarafından lanetleniyor ve bir hain, bir Tanrı düşmanı olarak suçlanıyor. Tanrı sana göründüğü için, şeflerin üstünde bir şef konumuna geldin. Ama sen de bizler gibi bir insansın Mos, bir insan, hataların ve yanlışlarınla bir insan. Hepimizi birden lanetleyemezsin; çünkü bu, kutsal görevinin sona ermesi olur. Biz olmazsak, sen bir hiçsin: çölde yankılanan bir ses. Ve biz sana şunu söylemeye geldik ki sen, biz seni kabul ettiğimiz için bizim şefimizsin.[5]

Bembeyaz oldu Mos ve öfkesi acı bir ümitsizliğe dönüştü. Yargıçlar böylesine kafa tutmaya cüret ediyorlarsa, bu, arkalarına güveniyorlar demekti; sadece kendileri için değil, binlerce başka insan adına konuşuyorlardı. Yeşu'yu yardıma çağırmak, hiçbir şeyi halletmezdi. Şayet halk bütünüyle kendisine karşıysa, onları doğru yola getirecek ve otoritesini tekrar kazandıracak şey, silah zoru olamazdı. Üç bin kişi, otoritesini hiçe sayarak çıkıp gitmişti. Ve bunlar şimdi gelmiş, burada, ona açıkça karşı çıkıyorlardı. En acı olanı şuydu ki, onları anlıyordu, yargıçların söylediklerini çok iyi anlıyordu; onlar olmadan, bu halk olmadan, kendisi bir hiçti! Tanrı iradesinin zafere ulaşması için, kendisinin zafere ulaşması gerekiyordu ve kendisi zafere ancak Tanrı'nın yardımıyla ulaşabilirdi.

– Şayet ümitsizlik yüreğinize hâkim olduysa, Tanrı'ya olan güveninizi kaybettiyseniz, onun yasalarını size yazdırmamın hiçbir anlamı kalmaz, dedi, boğuk bir sesle.

– Tanrı'nın yasaları senin değildir Mos. Onlara istediğin gibi hükmedemezsin. Tanrı seni, onları bize nakletmekle görevlendirdi. O halde yazdır bize, dedi yargıçların en yaşlı olanı. Ama öncelikle neden bu çıkmazda olduğumuzu ve bura-

dan kurtulmamız için ne yapmayı düşündüğünü bize açıkla.

Harun inledi ve eliyle yüzünü sıvazladı.

– Doğuya[6] doğru gitmemiz gerek, dedi Mos, bıkkınlıkla.

– Geldiğimiz yoldan geri mi döneceğiz? Nereye kadar?

– Esion-Geber'e kadar. Oradan, kuzeye çıkacağız.

Gözleri soldu, bakışları donuklaştı, omuzları çöktü.

– Tanrı'nın sizinle olmasını istiyorsanız, şimdi izin verin, yasalarını yazdırayım.

Yargıçlar başlarını sallayarak kabul ettiler, üç yazıcı heybelerinden papirüsleri üzerine koyacakları tabletleri, mürekkep hokkalarıyla kamış kalemleri çıkardılar. Hokkaları açtılar ve Mos'un yüzüne baktılar.

– *İşte Tanrı'ya sunacağınız yiyecek sunguları: gündelik kurban iki kusursuz kuzu. Biri sabah, biri gün batımıyla gece arasında kesilecek. Tahıl sungusu, onda bir ephah*[7] *un ve dörtte bir hin*[8] *eğilmiş zeytinyağı ile yoğurularak yapılacak hamur. İçecek olarak her kuzu ile birlikte dörtte bir hin şarap. Bu sert içeceği Tanrı'ya sungu olarak kutsal mekân içine dökeceksiniz. Bu Tanrı'ya güzel bir koku sunmak demektir.*

– Bağımız yok, zeytin ağacımız olmadığı için zeytinyağımız yok, un bizi beslemeye bile yetmiyor, dedi yargıçlardan biri.

– Hepsi olacak ve o gün geldiğinde sizler Tanrı'nın iradesini biliyor olacaksınız. *Sebt günü için iki kuzu, hububat sungusu olarak onda iki ephah un ve zeytinyağıyla yoğurulmuş hamur ve şarap sungusu. Bu sungular her Sebt günü günlük sungulara ve şaraba ilave olarak yapılacaktır.*

– *Her ayın ilk günü, Tanrı'ya iki genç boğa, bir koç ve yedi kuzudan oluşan sungular getireceksiniz, hayvanlar kusursuz olacak. Tahıl sungusu, her boğa için zeytinyağıyla yoğurulmuş onda üç un, koyun için zeytinyağıyla yoğurulmuş onda iki un. Bu, Tanrı için yapılacak güzel kokulu bir sungudur. Şarap sungusu her boğa için yarım hin, koç için üçte bir hin ve kuzular için çeyrek hin olacaktır. Bu sungular her ay başı yıl boyunca yapılacaktır. Bunların dışında kefaret sungusu olarak da ayrıca bir teke kesilecek, bu öteki sungulara ilave olacaktır.*

– Tek bir boğamız bile yok, koçlarımız da damızlık, diye itiraz etti yargıçlardan biri. Bir süre sonra, ne sürümüz ka-

lacak, ne koyunumuz. Neyle kurban keseceğiz?

– Tanrı'nın emirlerini mi tartışıyorsunuz? Size söylediğim gibi, bütün bunlar, ileride, Vaat Edilmiş Topraklar'a yerleştiğimiz zaman yapılacak.

Yazmadan önce bir süre düşündüler, sonra kalemler papirüslere gitti.

– Tanrı'nın bayramı Pesah yılın ilk ayının on dördüncü günü kutlanacak ve on beşinci gün Hac Bayramı olacak; yedi gün süresince sadece mayasız ekmek yiyeceksiniz. İlk gün dinî bir toplantı yapacak ve günlük işlerinizden elinizi çekeceksiniz. Yiyecek sungusu olarak Tanrı'ya iki genç öküz, bir koç ve yedi kuzu keseceksiniz, hepsi kusursuz olacak, kefaret sungusu olarak bir günah keçisi sunacaksınız. Bütün bu sungular, her sabah yapılanlara ilave olacak. Bu sungular yedi gün süreyle her sabah yapılacak, bu yiyecekler Tanrınız için hoş kokular verecek ve şarap sungusu da her günki gibi yapılacak. Yedinci gün dinsel bir toplantı yapacak ve günlük işlerinizden elinizi çekeceksiniz.

İlk meyva ürününü aldığımız gün, yeni ürünün sungusunu Tanrınıza götürdüğünüzde, bir dinsel toplantı yapacaksınız; günlük işlerinizden elinizi çekeceksiniz. Tanrı'ya, kokusu hoşuna gidecek sungular yapacaksınız: iki genç öküz, bir koç, yedi kuzu. Yapılması zorunlu tahıl sunguları her öküz için onda üç unla zeytinyağı hamuru ve kendiniz için bir günah keçisi; bütün bu hayvanlar kusursuz olacak. Bu sungular, günlük sungularınıza ilave olarak yapılacak.

Yedinci ayın birinci günü dinsel bir toplantı yapacaksınız; günlük işlerinizden elinizi çekeceksiniz. Bu bir şükür ve tebcil günü olacaktır. Tanrı'ya hoş kokulu sungular yapacaksınız: genç bir öküz, bir koç ve kuzular, hepsi kusursuz olacak. Günlük tahıl sungusu zeytinyağıyla yoğurulmuş un olacak, boğa için onda üç, koç için onda iki ve kuzular için onda bir ve sizler için bir günah keçisi kurban edeceksiniz, bu Tanrı için hoş kokulu bir sungu olacaktır.

Mos kalemlerin papirüslerin üstünde beklediğini fark etti, yazıcılar kımıldamadan ona bakıyorlardı. Bakışlar arasında kısa bir çarpışma oldu, sonra Mos devam etti:

– Yedinci ayın onuncu günü dinî bir toplantı yapılacak, nefsininize hâkim olacak ve günlük işlerinizden elinizi çeke-

ceksiniz. Tanrı'ya, hoş kokulu bir sungu yapacaksınız: genç bir öküz, bir koç ve yedi kuzu...

– Madem bu sungular şu an için imkânsız ve madem henüz bize, bunları yapmak imkânı bulacağımızı söylediğin Vaat Edilmiş Topraklar'a girebilmiş değiliz, Mos, o halde bu emirleri, gerektiği zaman yazmamız daha akıllıca olmaz mı? diye sordu yargıçlardan biri.

Mos eliyle sakalını sıvazladı, yanında oturan Harun'a baktı ve anlattı:

– Bu yasaların emanetçisiyim, onları size en kısa sürede nakletmem gerek, çünkü ben bir ölümlüyüm. Bu nedenle devam edeceğim. *Yedinci ayın on beşinci günü dinsel bir toplantı yapacaksınız. Günlük işlerinizden elinizi çekeceksiniz ve yedi günlük bir Hac Bayramı yapacaksınız. Sungu olarak hoş kokulu bir yiyecek sunacaksınız: on üç genç öküz, iki koç ve on dört kuzu ve hepsi kusursuz olacak. Tahıl sungusu zeytinyağıyla yoğurulmuş un olacak, on üç öküzün her biri için onda üç, her koç için onda iki ve her kuzu için üçte bir ve bir de günah keçisi olacak, gündelik tahıl ve şarap sunguları dışında. İkinci gün, on iki genç öküz ve iki koç....*

Sinirli iç çekişler duyarak sustu ve yargıçların ne düşündüklerini açıkça belli eden yüzlerine bakarak bir süre sustu. Bütün bu hayvanların böyle sayılıp, dökülmesi onları tahrik etmişti kuşkusuz. Harun da çok rahat görünmüyor, kıpırdanıp duruyordu, burnunu, sakalını elliyor, parmaklarını birbirine kenetleyip çözüyor, ayaklarını bir uzatıyor, bir topluyordu. Ama bu insanların, her zamandan daha çok şimdi, Tanrı'nın iradesinin göç yollarında bile bilinmesi gerektiğini anlaması lazımdı. O nedenle devam etti:

– *Ve on dört koyun, yiyecek sungusuyla, öküzler, koçlar ve koyunlar için tahıl ve şarap, yukarıda sayıldığı sayı ve ölçülerde verilecek. Ve gündelik tahıl ve şarap sungusuyla birlikte bir günah keçisi.*

Üçüncü gün, on bir öküz, iki koç ve on dört kuzu hepsi kusursuz olacak, öküz, koç ve kuzular için bilinen ölçülerde tahıl ve şarap sungusu, bir günah keçisiyle birlikte...

Yargıçlardan biri kalktı, gitti. Mos ilgisiz gözlerle arkasından baktı.

– Yazıcılardan biri görevini yarım bırakırsa onu Tanrı'ya

hakaret etmiş kabul eder ve cezalandırırım.

Sonra, aynı heyecansız sesle yedinci güne kadar yapılacak sunguları okudu.

– *Sekizinci gün bir kapanış töreni yapacaksınız; gündelik işlerinizden elinizi çekeceksiniz. Yiyecek sungusu olarak, kokusu Tanrı'nın hoşuna gidecek olan öküz, bir koç ve yedi kuzu getireceksiniz ve söylediğimiz ölçülerde tahıl ve şarap. Gündelik tahıl ve şarap sungularına ilave olarak bir günah keçisi.*

Yazıcılardan biri soğuması için duvarın üzerine konmuş olan Mos'un matarasını alarak büyük bir yudum su içti. Mos saygısızlığı görmezden gelerek sözlerine devam etti:

– Söylenilen zamanlarda Tanrı'ya sunacağınız sungular bunlar; adak sunguları, şükür sunguları, tahıldan ve şaraptan yapılacak olanlarla ortak sungular dışında.

Mos sustu ve gökyüzüne baktı. Uzun süre bekledikten sonra, hiçbir şey söylemeyince, yazıcılarla öteki yargıçlar kalktı. Gidiyorlardı ki Mos, uyuklar halinden birden çıkarak konuştu.

– Bunlar kuşkusuz Tanrı'nın bana yazdıracağı yasaların tamamı değil! Başkaları da olacaktır.

Adamlar keyifsiz görünüyorlardı.

– Bu yasaların ve sizin daha önce yazmış olduklarınızın ve bundan sonra yazdıracaklarımın birer nüshası buradaki baş rahibe emanet edilecek ve o ve ardından gelenler yasaları gelecek kuşaklara devretmekle görevli olacaklar.

– Gelecek kuşak olursa, tabiî... diye mırıldandı yargıçlardan biri.

Mos bu saygısızlığı fark etti ve onu da anlamazlıktan geldi. Sabah duyduğu acı ümitsizliği yenmeyi başarmıştı. Vaat Edilmiş Topraklar'a kuzeyden giremiyorlardı. Pekâlâ, o halde doğudan girerlerdi. Biraz daha uzun sürerdi, o kadar! Tanrı'nın yüceliği, insanoğlunun ümitsizliğinden, alevin sineklerden etkilendiği kadar etkilenirdi ancak! O yasaydı, O hayattı! Mos kalktı, dinlenmek için çadırına döndü.

İçeri gireceği an, durdu, yerdeki bir çakılın garip biçimi dikkatini çekmişti. Bir sfenksin gölgesi olduğuna yemin edebilirdi. Düzgün bir biçimi olmayan çakılı yerden aldı. Omuz silkti. Sfenksler neydi zaten, daha iri çakıllardan başka? Ve yerdeki bir gölgeden...

III- Uzaktaki şafak

Yas ve engeller

Yeşu, bir sabah, Mişael'e bakarak: "Bir süredir Kadeş'in üstünde bir uğursuzluk var" diye mırıldandı.

Gerçekten de, önceki gün, Harun'un iki oğlu, Nadab ve Abihu, aynı anda hastalanmışlar ve hastalık süratle ağırlaşmıştı, öyle ağırlaşmıştı ki, ikisi de, korkunç sancılarla kıvranarak son nefeslerini vermişlerdi. Kamp, düne kadar sapasağlam olan yirmi beş ve yirmi altı yaşındaki iki genç adamın ani ölümüyle sarsılmıştı, tartışmalar sürüyordu hâlâ: bazı kimseler ölümlerin, Tanrı'nın öfkesi sonucu olduğunu söylüyorlar, bazıları gençlerin zehirli bir şey yedikleri için öldüklerine inanıyordu.

Bu tartışma önemliydi, çünkü yapılacak cenaze töreni tartışma sonucuna göre yapılacaktı: günahsız olarak ölmüş dindar Leviler olarak mı defnedileceklerdi yoksa alel acele birkaç dua okunup herhangi bir yere, gizlice mi gömüleceklerdi? Fikri sorulan Mos, ölenlerin kardeşlerine, Eleazar'la İtamar'a ve kutsal mekânın görevlileri olan öteki Levilere danıştı.

– Önceki gün hiç tanımadığımız birtakım otları yediler, biz ikimiz yemedik, diye anlattı Eleazar.

– Sebep bu değil, diye itiraz etti Levilerden biri. Bizim sözlerimize ve babalarına rağmen, Tanrı'ya götürülen sungulardan birinin iyi yakılmadığını iddia ettiler. Ve iddialarında ısrar ederek, yeni bir sungu yaptılar ki bu ağır bir suçtur! Tan-

rı bu ek sunguları kabul etmedi! Ve ilahî ceza onları buldu. Zehirlenmiş bitkileri yediler.[1]

– Şayet ölümler hakkında bir şüphe varsa, bu şüphe de rahiplerden kaynaklanıyorsa, bir kez daha Tanrı iradesini hiçe sayma şüphesi yaratmamak gerek, dedi Mos. Böylece iki kardeş, gerçek bir tören yapılmadan dağda gömüldü. Harun'la Elişeba ve öteki oğullar, Eleazar ve İtamar, ölen kardeşlerin günahı onlara ve ailelerine de yüklenmesin diye, Tanrı'dan bağışlanma dilediler. Cenaze töreninin tanıkları sadece onlardı.

Bunca acı Elişeba'yı tüketmişti. Kırk iki yaşında, bir gün, birden ölüverdi. Karısının cenaze töreninde ayakta durabilmesi için Harun'u tutmak gerekti. Üç gün sonra Mos kardeşini görmeye gitti.

– Çok zamanım kalmadı, dedi Harun, fısıldar gibi.

– Ancak elli dört yaşındasın, dedi Mos. Ümitsizliğin seni tüketmesine izin verme.

Ama Harun'un yetmiş yaşını geçmiş bir ihtiyar gibi göründüğünü inkâr edemezdi.

– Tanrı'nın bana verdiği görevi sürdürecek gücüm yok, dedi Harun.

– O gücü sana Tanrı verdi.

– Ama artık geri almış.

– Tanrı lütfettiklerini sebepsiz geri almaz. Bizi onlardan yoksun bırakan hatalarımızdır.

– Öyleyse... diye göğüs geçirdi Harun, hatalarım oldu. Ama kimin yok ki?

Eleazar'la İtamar Mos'a bir işaret yaptılar; babaları bitkindi. Harun bir daha kalkamadı. Beş gün sonra ruhunu teslim etti. Mos, Harun'un iki oğlu ve öteki yedi Levi'yle kardeşinin çadırına gitti, ölenin baş rahip giysilerini almalarını emretti, sonra bunları bir tören havası içinde büyük oğul Eleazar'a giydirdi.[2] Sonra bütün Levilerin katıldığı büyük cenaze töreni yapıldı ve Mos otuz günlük yas ilan[3] etti.

Uzun çile yıllarının arkadaşı yoktu artık, Mos'un yoldaşları genç adamlardı şimdi: Yeşu, Mişael, Hur... Oysa onlar, yas günlerini sayıyorlardı gizlice, kendilerini zor tuttuklarını anlıyordu Mos. Kadeş'te yüzyıl bekleyecek değillerdi! Amiel'in önderliğinde kuzeye doğru yola çıkmış olan üç bin kişi-

nin, Mısır birliklerinden kaçmak isterken, Amaleklilerle Kenanlıların eline geçtiklerini öğrendikleri zaman, sabırsızlıkları daha da arttı. Amalekliler, bir süre önce Yeşu'dan yedikleri şamarı hâlâ hazmedemedikleri için, Apiruların çoğunluğunu kılıçtan geçirmişler, kalanları da tutsak etmişlerdi. Ne var ki, Mos'un iznini ve duasını almadan böyle bir serüvene atılmış olanlar için yas tutulmayacaktı.

– Onlara söylemiştik, dedi Yeşu, ölenlerin ardından.

– Daha kalabalık olsalardı, diye başladı Mos, ama arkasını getirmedi.

– Bile bile tehlikeye atıldılar dedi son olarak Yeşu.

Birbirlerini öyle kolay anlıyorlardı ki, cümlelerin sonunu getirmeye bile gerek kalmıyordu.

– Biz nereden geçeceğiz? diye sordu Mos.

– Daha doğuda, ülkenin içerlerine doğru, Araba'nın kıyısını izleyen yolu deneyelim. Ama geçiş hakkı alabilir miyiz, bilmiyorum. Dün de söyledim, Edomlular Moablılarla ittifak yapmışlar, bize bayıldıklarını da söyleyemem.

Yas biter bitmez Mos, Edom kralına bir elçi göndererek, ülkesinin sınırı üzerindeki Araba Irmağı'nı izleyen yoldan geçmek, sadece geçmek için onay istedi. Edom Ülkesi, birkaç site devletten oluşuyordu, bu siteler kendi prenslerinin yönetimindeydiler ve hepsi, kral dedikleri en güçlü prensin vesayeti altındaydı.

"Bizler, İsrailli kardeşlerin,[4] burada, Kadeş'teyiz" diyordu Mos mesajında ve "Kenan'a doğru kuzeye çıkmak istiyoruz. Senin bağlarını ve tarlalarını çiğnemeyeceğiz. İçeceğimiz su için para ödeyeceğiz ve senin ülke sınırından çıkıncaya kadar kuzeye doğru mola vermeden yola devam edeceğiz."

Bu, barışçı bir mesajdı. Elçiler öfkeyle geri döndüler; Mos'un söz ettiği kardeşlik kralın umurunda değildi ve cevabı açık olduğu kadar da kesindi: söz konusu bile olamaz.

– Bekle, dedi Yeşu, Edom'da birçok prens var. Bazıları gene de geçmemize izin verir.[5]

Kadeş'le Araba yolunun girişi arasındaki uzaklık azdı, geçiş için bir deneme yapılabilirdi. İki gün sonra, Obot'a henüz varmışlardı ki gürültü ve bağrışmalar göğe yükseldi, silahlar parlıyor, atlar kişniyordu: bu yollarını kesmek için mevzilenmiş ordu birlikleriydi. Ve çok iyi silahlanmışlardı: mızrak, kı-

lıç, kalkan, okçular ve atlılar. Mısırlılar kendilerini savunmaları için onları hazırlamıştı. Saldırıya kalkmak, buralarda, yakın bir yerlerde uyuklamakta olan Mısır aslanını uyandırmak olurdu. İki taraf, üç dört yüz arış kadar birbirine yaklaştıktan sonra durdu. Yeşu'nun askerleriyle karşıdakiler birbirlerine kollarını sallayarak tehditler savuruyorlardı. Ata binmiş üç subaydan oluşan küçük bir müfreze Apirulara doğru ilerledi.

– Komutanınız kim? diye sordu içlerinden biri.

Yeşu Mos'u gösterdi.

– Komutan sen misin? Sen Mos olmalısın, peygamber dedikleri.

Mos kısaca başını sallayarak cevap verdi.

– Burada yedi bin askerimiz var, Edomlu ve Moablı. Zorla geçmeyi deneyecek olursanız hemen bugün bir bu kadar daha askerimiz bize katılacaktır. Başınıza neler geleceğini kestirmek için peygamber olmana gerek yok!

Subay, tehditlerini daha da güçlendirmek istercesine çenesini yukarı kaldırarak durdu, Apirulara hor gören bir bakış fırlattıktan sonra yanındakilere geri dönme emri verdi. Mos duygularını ele vermeden kımıldamadan duruyordu. Demek casusların Yeşu'ya verdiği bilgi doğruydu: Edomlularla Moablılar birleşmişlerdi.

– Bu durumda, dosdoğru yola devam edelim, dedi Yeşu Edom'un doğusundan geçerek gideriz.

Edom ordusunun bakışları altında Obot'tan ayrıldılar. Seçilen yeni yol da tehlikesiz değildi, çünkü Edom'un kuzeyinden ve Boab'in güneyinden, iki ülkenin arasından geçiyordu ama iki ülkeden de -ne birinden, ne öbüründen- geçecek değillerdi, müttefik orduların alarma geçmesi olasılığı pek fazla değildi. Akşam, hiçbir aksilik olmadan, bir Moab köyünün, Punon'un yakınına geldiler, çadırları kurmadan geceyi orada geçirmek üzere durdular, çünkü Mos sabah şafakla tekrar yola çıkılacağını söylemişti. Bir sonraki etap, dağlık, kızıl topraklı kıraç bir yoldu, o akşam, başka bir Moab köyünün İyhabarim'in yakınında durdular.

"Su bulamayacağız" diye yakınmaya başlamıştı göçmenler, ama buralara keşfe gelmiş olanlar güvence verdi: yakında bir yerde bir çavlan ve dere vardı, adı Zared'di. Orada da-

ha uzunca bir süre, su depolayacak hayvanları sulayacak ve yıkanacak kadar kaldılar. Sonra, Edom Ülkesi'yle Moab toprakları arasında uzanan bir sıradağı izleyen yoldan geçtiler, yolun sağında çöl, göz alabildiğine uzanan bir aslan postuna benziyordu. On gün sonra Arnon Irmağı'nı geçtiler ve Yeşu nihayet rahat bir nefes aldı: düşman topraklarının büyük bir kısmı geride kalmıştı, şimdi Moab ovalarıyla Ammonoğulları Ülkesi'nin sınırında, Amorilerin toprakları üzerindeydiler.

– Bu durumda belki Amori topraklarından geçebiliriz, dedi Mos. Kralları konfederasyonun başkanı Sihon Moablıların düşmanıdır, onların müttefiki olamaz, kavgalarına karışacağını da sanmam.

Ertesi sabah erkenden, sözü geçen krala, oturduğu Hesbon kentine elçilerini yolladı, elçi, Moab kralına yazdığı mektubun benzeri bir dostluk mesajını Sihon'a götürüyordu. Çadırlar kurulmamıştı, kısa süre sonra Amori ülkesinden geçerek dağların ardına, Ürdün ve Kenan'a doğru yola çıkacaklarına göre, burada konaklayarak vakit kaybetmenin anlamı yoktu. Sonra, sonrası ne olursa olsun, birkaç kez mızrak ve kılıç kullanmak gerekse bile, hiç kimse onların Vaat Edilmiş Topraklar'a girmesine engel olamazdı!

Haberciler, öğleye doğru, ilk sefer olduğundan da daha öfkeli olarak geri döndüler.

– Öbüründen daha beter! Korkmasa bizi tutsak edecekti. Söylemediğini bırakmadı, küfretti. Bize saldıracakmış, hemen!

Mos korkunç öfkelerinden birine daha kapıldı, ama Yeşu soğukkanlıydı.

– Ok yaydan çıktı dedi. Bütün bu adamların hakaretlerine daha fazla katlanacak değiliz. Bana savaş emri veriyor musun?

– Tanrı seninle beraber olsun! diye cevap verdi Mos.

Sonraki saatler kampın düzenlenmesiyle geçti. Levilerle değerli yükleri, güvende olacakları bir yere, daha geriye nakledildi ve Yeşu'nun askerleri, şimdi sayıları beş bin beş yüzü bulmuştu, önde yerlerini aldılar. Nihayet bu vahşilerle hesaplaşma vakti gelmişti.

Kabile şefleri, bir tören havası içinde, son nüfus sayımının sonuçlarını bildirmeye geldiler: Amiel'in çıkıp gidişinden

sonra, şimdi yirmi beş bin altmış yedi kişiydiler, on sekiz - altmış yaş arası yedi bin on iki; sekiz bin yüz yirmi kadın; on sekiz yaşın altında çocuklar ve yetişme çağındakiler üç bin yedi yüz, dört bin iki yüz otuz ihtiyar ve bin sekiz yüz elli köle, Amalekli ve Mısırlı tutsak.

Mos başını salladı:

– Onlar Tanrı'nın gönderdiği tohumlar! dedi Mos. Yarın onları Kenan topraklarına ekeceğiz! Kollarını göğe kaldırarak bağırdı: Tanrım, izin ver, çilemiz sona ersin!

– Evet, Tanrım, gözyaşlarımızı kurut! diye bağırdı yargıçlar, bu kez bütün kalpleriyle.

Üç boru sesi

Yeşu adamlarını, düşmanı karşılayacak olan cepheye, sağda ve solda iki boynuz oluşturacak biçimde yerleştirmiş, ortada, iç bükey bir yay çizen bölgede üç sıra okçu mevzilenmişti. Kamp kayalık yamacın dibindeydi.

Hesbon yönünden gelen Amoriler ufukta göründüğünde, dağların dorukları mordan pembeye dönüşüyordu. Yeşu bir kayanın tepesine çıkarak baktı ve gözlerini kıstı. Doğrudan Apirulların geçici kampına ulaşan bir doğal çöküntüyü izleyerek yürüyorlardı. Piyadeyi küçük bir atlı okçu birliğiyle iki yüz kadar asker oluşturuyordu. Savaş arabası yoktu. en geç yarım saat sonra burada olacaklardı.

Kampa koştu ve Mos'a: "Herkesin, kadın, erkek, çocuk herkesin dağa çıkmasını emret, dedi. Benim vereceğim işaretle, üç kez boru çalacağım, ilk ulaşan atlıların üstüne dağdan kayaları yuvarlamaya başlasınlar. Kampta mümkünse hiç kimse kalmasın. Kimse denkleriyle uğraşmasın. Hiçbir şey olmayacak!"

Mos başını sallayarak onayladı, yarım saat geçmeden herkes emirleri yerine getirmeye koşmuştu. Amori süvarileri Yuşe'nin birliklerinin ortasına doğru at sürdüler, Apirular, tuzağı derinleştirmek için geri çekiliyorlardı. Birkaç dakika sonra, düşman birliğinin büyük bir kısmı, sürekli derinleşen bir halicin içindeydi, boşaltılmış kampa kadar gelmişlerdi, atların toynakları yerdeki katlanmış çadır denklerini, giysi

ve yiyecek torbalarını sağa sola savurdu. Amoriler o an, düştükleri tuzağı fark ettiler ve saldırmaya başladılar. Yuşe borusunu üç kez öttürdü. Hemen ardından, kulakları sağır eden bir gümbürtü boru sesine cevap verdi. Kocaman kayalar peş peşe dağlardan yuvarlanmaya başladı ve dehşete düşen atları dağıtarak, devirerek, binicilerini ezerek saldırıyı altüst etti. O zaman düşmanın önü sıra sürekli geri çekilen Apiru askerleri saldırıya geçti. Atının üzerinde kalabilmiş olan düşman süvarileri de şaşkına dönmüşlerdi, bir Apiruyu nişanlayıp mızrağı saplamaya hazırlandığı an, Apiru kendini bir anda bir kayanın arkasına atıyor ve mızrak kayaya çarpıyordu. Attan düşenlerse uzun yaşamıyorlardı: Apirular bir kılıç darbesiyle işlerini bitiriyordu.

Piyade o sırada kampa ulaştı ve önlerinin kayadan bir duvarla kapalı olduğunu gören Amoriler bir an ne yapacaklarını şaşırdılar. Sağa ve sola, Yeşu'nun askerlerine doğru saldırıya geçtiler ama Apiruların iki yanda oluşturduğu iki piyade kolu bir anda üstlerine kapanarak onları kuşattı. Amoriler tuzağa düşmüşlerdi. Şimdi dövüşecekleri bir değil, sayısız cephe vardı. Apiruların silahlarıyla gitgide küçülttüğü bir küme halinde ortada kendilerini savunmaya çalıştılar.

Ve tam o sırada, üstün oldukları besbelli olan Apirular birden çekildi. Birbirlerine sokulmuş duran Amoriler, koşarak uzaklaşan düşmanlarının ardından bakakaldılar. Peş peşe çalınan üç boru sesinin ne demek olduğunu anlamışlar mıydı? Anladılarsa da geç kalmışlardı: depremi andıran korkunç bir gümbürtüyle birlikte, kayalardan oluşmuş bir çığ, dağlardan koparak, dört nala kalkmış bir at hızıyla üstlerine geldi. O sırada, üç, dört yüz arış ötede mevzilenmiş Apiru askerleri, kayalardan kurtulabilmiş olanları sapanlarıyla taşa tutuyordu.

Savaş alanında bir tek Amori kalmamıştı. Saldırının başlangıcından bu yana iki saat bile geçmemişti. Dorukların üstünde gökyüzü altın ışıltılarıyla parıldıyordu ve dağların kızıl yamaçları kırmızımsı bir sisle örtülüydü. Savaş alanında, sadece, şurada burada can çekişenlerin hırıltılı inlemelerinin bozduğu bir sessizlik egemendi.

Yeşu gözlerini dağa kaldırdı ve yukarıda, kıpırtısız duran halkı gördü. Bir kez, ama uzun uzun borusunu öttürdü. O

an askerler arasından bağrışmalar yükseldi, sonra yukarıdaki insanların bağırmaları duyuldu. Kolunu kaldırdı. Yukarıda, ta yukarıda duran bir adam da kolunu kaldırdı ve Yeşu, ışık içindeki göğün önünde rahatça göremediği adamın Mos olduğunu bildi.

Sonra insanlar aktı. Yirmi beş bin Apiru dağ yamaçlarından, insan kayalar gibi indi. Yeşu'ya koştular, kucakladılar, omuzlarına aldılar, askerlere sarıldılar, hatta onları, bellerine sarılıp, kaldıracak gücü bile buldular kendilerinde. Savaş alanı, ortaya saçılmış kayalar ve insan ölüleri arasında dans edilen kocaman bir sahneye benzedi.

Kalabalığa tepeden bakan Yeşu gülüyordu. Bu gülen savaş kahramanı, orada, inanılmaz güzelliğiyle, Tanrı'nın verdiği gücün güzelliğiyle gülen bu kahraman... Mos ona huşu içinde bakıyordu. Yeşu omuzlarından sıyrıldı, yere indi ve Mos ona sarılarak bütün gücüyle göğsüne baktırdı.

– Yahveh seni takdis etsin! diye bağırdı. Bu Tanrısal adı ilk kez kalabalığın önünde söylüyordu. Ve gülüyordu Mos, evet, çok uzun süreden beri gülmediği gibi gülüyordu. Gülerken ışık saçıyordu çevresine.

İlk fetih

Yaralı ve ölülerin sayımı yapıldı. Yeşu yüz on beş askerini kaybetmişti. Onların defnedilmesi öğlene kadar sürdü. Sonra yenilmiş düşmanın silahları ve değerli eşyası alındı.

Herkes, atların toynaklarıyla sağa sola savrulmuş ve çoğu delinip, etrafa saçılmış denklerini topluyordu. Sonra emir beklediler. Çünkü her halde burada, kayalar ve düşman ölüleri arasında çadırlarını kuracak değillerdi.

Mos şeflere: "Hesbon'a gidiyoruz" dedi.

Hemen yola çıktılar, askerler önde yürüyordu, bir saate kalmadan Hesbon'a vardılar. Kent bomboştu. Evini terk etmek istememiş bir ihtiyar, kent halkının kaçtığını söyledi. Sihon'un sarayını aramak için önden giden Yeşu, orada dehşet içinde titreyen kölelerden başka kimse bulamamıştı. Öylece bırakılmış bir sofra, yarısı ancak içilmiş kadehler, yerlerde sürünen birkaç takı, şimdi artık silahsız olan zorbayla avanesinin, müthiş bir telaşla gittiğini gösteriyordu.

– Sihon nerede? diye sordu Mos, ihtiyara.

– Komşu kente gitti.

– Hangi kent?

– Eleale. Buraya çok yakın.

Sırf kemik kalmış bir parmak uzatarak yönü gösterdi.

– Bin adamını al, peşinden git, dedi Mos, Yeşu'ya. Onu yakala ve kenti ateşe ver. Amorilerden, Moablılar ya da Edomlulardan yardım isteyebilir. Bu adamla bu halkın al-

çaklığı üstüne güneş batmamalı! O sırada biz burada kalacağız. Bundan böyle bu kent artık bizimdir.

Dört sütunlu büyük salonu ve salon çevresindeki sayısız küçük bölümleriyle saray, çok sayıda aileyi barındırabilirdi. Mos Tsippora ve iki oğluyla dairelerden birine yerleşti, ötekileri Eleazar'la İtamar ve ailelerine verdi ve kuşkusuz en güzelini Yeşu'ya ayırdı. İnsanlar terk edilmiş evleri işgal ettiler. Bu sırada askerle çocuklar evleri yağmalayarak yiyecek, giysi, altın, gümüş ve bakır, ne buluyorlarsa alıyorlardı. Mos sadece şarapla zeytinyağının alınmasını yasaklamış, Mişael, Mos'un emriyle bunlara el koymuştu; çünkü şarap ve zeytinyağı kolay bulunan şeyler değildi. Ortada bırakılmış birkaç köle, kılıçtan geçirilmek korkusuyla titremişlerdi, sonra yeni efendiler bulduklarını anlamışlar ve Tsippora'yı güldüren bir hevesle hizmete koşmuşlardı.

– Eleazar, akşamdan önce Tanrı'ya şükranımızı sunmalıyız, dedi Mos.

Sonra, onunla ve öteki Levilerle birlikte, Hesbon'un büyük meydanında, geçici bir sunak yaparak kurban törenini hazırladılar, sonra şefleri aracılığıyla halkı meydanda topladı. Kurban olarak bir koç kesildi ve tam alevler sunağın üzerindeki dal parçalarını sararken, Hesbon'un ötelerinde, batan günün son ışıkları arasında başka bir dumanın yükseldiğini gördüler. Bir başka sunakta Tanrı'yı yücelten bir başka ateş yanıyordu ve herkes bunun Eleale olduğunu anladı.

Kurban töreni kurallara şartların elverdiği ölçüde uyularak tamamlanmıştı. Mos yargıçları, kentte buldukları yemekleri birlikte yemeye davet etti ve ilk kez büyük oğlu Gerşom'u yanında getirdi. Ziyafet, herkes Eleale'nin alevlerini görebilsin diye, sarayın çatısında verildi. Stito yere keçi postları sermiş, yastıklarla süslemişti. Mos sağındaki yeri boş tutmuştu ve Yeşu'yla adamları yetişebilsin diye yemeği mümkün olduğunca geç başlatmak istiyordu. Stito kadehleri doldurmuştu ama kimse elini sürmedi.

Hava kararıyordu. Yeşu, elleri bağlı bir adam ve iki mızraklı askerle birlikte göründüğünde akşam rüzgârı meşalelerin alevleriyle oynamaya başlamıştı.

– Size Sihon'u getiriyorum, dedi, yorgunluğun kıstığı sesiyle.

– Gel, otur, dedi Mos Yeşu'ya, yanındaki yeri göstererek.

Kadehini kaldırdı ve konuklarına bakarak konuştu:

– Tanrı'nın kılıcını zaferle taçlandıran adamın sağlığına içiyoruz, dedi. Ve Tanrı düşmanlarının yok edilmeleri onuruna! Sonra yargıçlara dönerek devam etti: Sizden, Amorilerin kralı Sihon'u yargılamanızı rica ediyorum. Kararınızı sadece Tanrı iradesinin bilinci yönlendirmelidir. Halkımız ondan, Tanrı'nın kendilerine Vaat Ettiği Topraklar'a gidebilmek için, barış içinde ülkesinden geçebilme izni istedi. Reddetti ve bize saldırmak için askerlerini gönderdi. Bunu haklı gösterecek hiçbir nedeni yoktu, ne Hitit korkusu ne Mısır tehdidi! Sihon, pekçok zorbayı savaşa yönelten, kişisel hırsa yenilmişti. Yüz beş yiğit insanımız bizi savunmak için öldü ve bence, tüm Amorilerin kanı, onların intikamını almaya yetmez. Kararınızı verin. Hükmünüz ne olursa olsun, kabul etmeye hazırım.

Yargıçlar bir kez daha, yakalanan adama baktılar. Bir insanın yüzünden ne okunabilir? Çok az şey. Ne acımasızlık, ne de gönül güzelliği, yüzün rengini değiştirir; cimrilik ya da cömertlik burnun büyüklüğüne ya da alnın biçimine damgasını vurmaz, Tanrı sevgisini ya da inançsızlığı gözlerden okuyamazsınız. Kötü bakışlı dindar adamlar olduğu gibi, pırıl pırıl gözlerle bakan caniler vardır. Burada, önlerinde duran, kırk yaşlarında bir adamdı, hafif göbek başlangıcına rağmen düzgün ve sağlıklı bir beden, koyu renk, bakımlı saç, sakal ve hiç de çirkin sayılmayacak bir yüz. Ülkesinin kralıydı, yani, gücün ve zenginliğin birlikte var olmasını doğanın emri gibi kabullenen ve çıkarlarına en uygun dünya düzenini ahlak belleyen insanların başı. Aşağı yukarı, bir vahşi hayvanın ruhsal portresi. Apiru kalabalığından ürkmüş ve bu evsiz barksız, odsuz ocaksız insanların çok fazla direnemeyeceklerini düşünmüştü. Belki yanlarında pek çok altın ve gümüş taşıdıklarını da duymuştu. Saldırmak için mükemmel bir neden. Hesabında yanılmış ve kaybetmişti. Hakkında insancıl davranılması gerektiği düşünülebilir, onun yoksul ve yüreği minnettarlıkla dolu olarak çıkıp gitmesine izin verilebilirdi. Ama o zaman, vahşi hayvanın, öteki vahşi hayvanlarla birleşmesi ve bir daha sefere, çok daha tehlikeli olması riski göze alınmış olurdu.

– Senin bir Tanrın var mı? diye sordu yargıçlardan biri.

Soru onu hazırlıksız yakalamıştı ya da kendi sarayında tutsak olarak bulunmanın şaşkınlığı içindeydi hâlâ, cevabı biraz geç geldi.

– Halkımın Tanrısı Baal'dır, dedi.

– Senin Tanrın insanlarına acımasızlığı mı öğütlüyor?

Daha da fazla şaşırmış göründü Sihon, kaşlarını kaldırarak cevap verdi:

– Hayır, o hayatın ve bereketin tanrısıdır.

– Ordularını, hiç sebepsiz, hayat ve bereket adına mı bize saldırmaya gönderdin?

– Bir kral fethetmek zorundadır!

Firavun! diye düşündü Mos.

– İşte, sen kendin fethedildin, dedi Yeşu, ilk kez söze karışarak.

– Yani, sen demek istiyorsun ki, bir kral rastladığı bütün yabancıları öldürmek zorundadır. Öyle mi? diye sordu başka bir yargıç.

– Bir kral, sadece kendi halkının kralıdır.

Yargıçlar, keyifsiz yüzlerle başlarını salladılar. Sonra kısa bir süre, alçak sesle birbirleriyle konuştular.

Sonra şefleri, yargıç Guni, Sihon'a döndü. "Sen, bir insan, Tanrı'nın yarattığı bütün insanlar gibi bir insan olabilirdin. Ama kendi iradenle, yenilmiş bir kral oldun. Biz sana, senin kendi yasanı uyguluyor ve seni ölüme mahkûm ediyoruz."

Yasa olmadan adalet olmaz ve bütün yasalar tanrılardan gelir, demişti kral Seti, Mos'la ilk baş başa konuşmasında. Neden Ramses babasının yolundan gitmemişti? Neden iyiliğin yasasını çiğnemişti?

– Götürün, dedi Mos askerlere.

Sihon bir şey söyleyecek gibi oldu, vazgeçti. Merdiven boşluğunda kayboldu. İnsanlar bir an sessiz kaldılar. Mos gözlerini kaldırdı yıldızlarıyla ışıl ışıl pırıldayan gökyüzüne baktı ve gözyaşlarını tutamadı. "Tanrım" diye mırıldandı, "lütfen bu insanlar sesini duysun!"

Gerşom dehşete kapılmıştı. Babasıyla birlikte katıldığı bu ilk şölende, aynı anda Tanrı'nın ve insanoğlunun adaletiyle yüz yüze gelmişti. Stito kadehleri doldurdu ve yargıçlar da

bakışlarını göğe kaldırdılar. Ola ki hiç gökyüzüne bakmamışlardı, daha doğrusu, böyle bakmamışlardı, bir zafer gecesinde, halklarının ilk zaferinin gecesinde; kum tanecikleri gibi serpilmiş elmaslar. Uzun uzun baktılar, içmeyi bile unutarak.

Sonra hizmetçiler ilk yemek tabaklarını getirdi, kişnişli kızarmış koyun, biberli yulaf çorbası, buğday ve üzümle doldurulmuş güvercin ve susamlı ekmek.

Sihon'un kesik başı, kendi sarayının tozlu zeminine düştüğü sırada yemek başlamıştı.

Ziyafet, keşif yolculuğundan gelenlerin Kenan'dan getirdiğine benzeyen taze üzüm salkımlarıyla sona ermek üzereyken, şarkı söyleyip dans edenlerin neşeli sesleri çatıya kadar yükseldi. Yeşu kalktı, gitti, eğilip aşağı baktı.

Geri dönüp yerine otururken: "Askerler zaferlerini kutluyor" dedi.

– Mutluluğun da dereceleri vardır, dedi Mos.

Sonra, kalkarken, Yeşu'ya baktı: "Bu akşam çok güzel uyumanı istiyorum" dedi ona. "Yarın, bütün Moab ülkesinde durumumuzu güçlendirmek için harekete geçeceksin."

Balam'ın eşeği

Şayet, topraklarının çevresinden dolanıp gittikleri için Edomlularla Moablılardan kurtuldukları sanmışlarsa, aldanmışlardı. Ama Mos'la Yeşu'nun bunu anlamaları için aradan bir ay geçmesi gerekecekti.

Amori ordusu ezildikten sonra Yeşu'yla adamları, kaleden kaleye koştular, işgal ettiler, yaktılar ve geride hiçbir şey bırakmamacasına yağmaladılar. Kız kardeşlerini ya da eşeklerini korumak için dövüşmekten vazgeçmeyen birkaç inatçı çılgınla girişilen göğüs göğüse çatışmanın dışında bu, bir kır gezintisi gibiydi. Ve çok da bereketli oldu: Ürdün Irmağı'nın doğu kıyısında tarlalar yemyeşildi, kütüklerde üzümler yerlere sarkıyor, ağaçlar meyvenin ağırlığıyla eğiliyordu. Bir ırmak kenarında olduklarından, su da çok boldu. Sayılamayacak kadar kuyu vardı ve işin en zor yanı, Aşağı Mısır'dan beri ilk kez bu kadar cömert bir yeşillik gören Apiruların, coşkularına hâkim olmalarını sağlamaktı. Mos onlara, çevrede çok uzaklara gitmemelerini ve mümkünse bir arada bulunmalarını emretti.

Onlara, çok ciddî bir yüzle: "Henüz Kenan'a varmış değiliz" dedi. "Bugün yarın, ırmağı geçmek üzere yola çıkacağız. Dağılıp birbirinizden uzaklaşmayın; Amoriler dostumuz değil, düşmanlarımızı tamamen yok edemedik, askerlerimizden uzaklaştığınız zaman onlar için kolay birer av olursunuz."

Bu emrin çok doğru ve haklı olduğunu anlayan şefler, ak-

şamları herkesin, Yeşu ve Mişael'in sınırlarını koyduğu bir yere dönmesini sağlamakla görevlendirilmişlerdi.

Bütün Amoriler, Hesbon halkı gibi yurtlarını terk etmiş değillerdi kuşkusuz, pekçoğu, özellikle de kabile şefleriyle bazı öteki küçük beyliklerin prensleri Apiru askerinin yaklaşmasıyla komşularına sığınmak için Moab Ülkesi'ne geçmişlerdi. İlk kaçanlar, Hesbon'un düşmesinden ve Eleale'nin yakılmasından sonra, korkunç öykülerle gelmişlerdi komşuya. Onlardan sonra gelenler bu korkulu öyküleri bir kez daha, bir kez daha süsleyerek Balak'ı, Moab kralını korkutmuş ve kral, ülkesinin küçük prensliklerini de harekete geçirmişti. Moablıları asıl dehşete düşüren Amori ordusunun kayalarla ezilmesi öyküsüydü. At kadar büyük kayalar! Evet, evet, öyleydi, diye ısrar ediyordu savaş alanından geçenler. Apiruların hizmetinde, bu koca kayaları askerin başına yağdıracak devler mi vardı yoksa?

İlk günlerin korkulu şaşkınlığı geçtikten sonra Moablılar kendi akıbetleri için kaygılanmaya başladılar; ülkeleriyle Amori toprakları arasındaki sınır bir türlü kesin olarak çizilememişti ve daha çok tarihî bir geleneğe dayanıyordu. Apirular Amori ülkesini bütünüyle işgal ederlerse, çok geçmeden Moab topraklarına kadar geleceklerdi. Metfat'tan Betbalmon'a, Atarot'tan İyehabarim'e insanlar Apiru ordusundan ve hizmetindeki devlerden başka bir şeyden söz etmez olmuşlardı.

Kuşkusuz Moablıların da, bugüne kadar hiç kayıp vermemiş bir ordusu vardı, ama insan öldüreceğinden emin olmadığı aslanın kuyruğunu çekmezdi. Balak bu durumda, birkaç ay önce Medyenli Reba'yla ve Edom prensleriyle anlaşmış olduğu için kendi kendini tebrik etti. Onlara tehlikeyi haber vermek için haberciler yolladı ve birkaç gün sonra, Sihon'un eski prensleriyle Rabbat, Moab'da, ortak hareket planını kararlaştırmak üzere bir araya geldiler. Koyunla tavuk yeyip Suriye şarabı içtiler ve yirmi binin çok üstünde bir kuvvet toplayabileceklerini söyleyerek, yeryüzünü Apirulardan temizleyeceklerine yemin ettiler.

Bunlar, bütün eli kılıç tutanların söylediği cinsten nutuklardı. Gerçekte Balak, için için kaygılıydı. Apiruları buraya getiren bir peygamberdi ve herkes peygamberlerin, Tanrısal güçlerle ilişkide olduğunu bilirdi. Amorileri ezen devlerin

varlığı bunun deliliydi. Sadece bir peygamber, başka bir peygamberle baş edebilirdi ve Balak, bu adı taşımaya layık birini biliyordu, Balam'dı bu. Tuz denizinin kuzeyindeki Peor'da doğmuş olan Balam, Piskah Dağı'nda Tanrısal güçlerle konuşmasıyla biliniyordu. Bir kıtlık yılında, Peorlu Balam, Baal rahibi, peygamber, keşiş, sihirbaz Balam, ülkenin ümitsiz insanlarına sel sel yağmurlar yağdırmıştı. Ayrıca, geleceği okurdu ve hiç olmazsa savaşın sonunu söyleyebilirdi onlara, Balak, onu çağırtmak için haberci gönderdi; haberciler, Fırat[1] kıyısında yaşayan komşu bir halkın Balam'ı yardıma çağırdığını ve oraya bir salgın hastalığa deva bulmaya gittiğini öğrendiler. Atlarını dört nala kaldırarak Petor'a gittiler, keşişi orada buldular altın dolu bir keseyi gözlerinin önünde salladılar ve onu, hemen hemen zorla, Peor'a getirdiler.

Solgun, ufacık ve hep hayal görür gibi bir adamdı Balam, basit bir kuramın savunucusuydu: insanlar, ağzı kapalı şişelere benzerdi. Açmayı başarırsanız, Tanrısal ruh içine dolar ve şişe çok değerli bir şey olurdu. Ama, inat eder de açılmazsa, insan doğası gereği kendisinin evrendeki benzersiz ve en değerli meta olduğuna inanırdı; sahibi kendini benzersiz sandığında şişe de bir daha açılamayacak biçimde kapanırdı.

Balam, gençliğinde, Babilli bir rahibin rehberliğiyle, Asyalı rahiplerin, dünya kurulalı beri uyguladıkları ve bir sanat haline getirdikleri iki yolla, kendi kapağını açmayı öğrenmişti. İlki, dalma, içe dönüştü, ikincisi, sırrı, yemin ettirilerek kendisine emanet edilmiş bir içkiydi. Balam bu içkiyi, dolunay gecelerinde, çok zehirli bir mantarı, banotunu ve tatulayı şarapta ezerek yapıyordu. Beş gün bekletilen şarap, insan beynini bütün sefil saplantılarından kurtaracak bir içki haline geliyordu; kazanma hırsı, şehvet, kin gibi ancak kokuşmuş bir şişeyi doldurmaya yarayacak en sefil tutkulardan arınıyordu insan. O zaman Baal'in, bütün evrenin yaratıcısı ve Tanrısı olan Baal'in ruhuna açık oluyordu. Sabah, gün doğarken, çiy tanelerinin açılan çiçeğe girişi gibi, bilgilerin en yücesi de insanın yüreğine ve ruhuna doluyordu. Ve bu sarhoşluk dağıldığı zaman, insan kendini, dünyaya geldiği için mutlu olan bir çocuk gibi hissediyordu. İnsan görüyordu! Gözleri örten perde kalkıyordu sonunda.

Balak'ın habercileri önünde içi altın dolu keseyi salladık-

ları zaman, zeytin, peynir, iki parmak şarap ve bal sürülmüş kuru ekmekle yaşayan Balam, altınla ve iktidar tutkusuyla ömür boyu sadece alay etmiş olan Balam, telaşsız bir gülümsemeyle isteklerini kabul etti. Bu kadar uzaklara onu aramaya geldiklerine göre, çok önemli bir şey vardı kuşkusuz. Balak'ı ve yandaşlarını bile aşan, çok önemli bir sorun. Haberciler yolda birkaç şey söylediler ve Balam gerisini anladı.

Peor, Hesbon'dan eşekle çok da uzun sayılmayacak bir uzaklıktaydı. Balam hayvanını sürdü ve yeni evinde Mos'u görmeye gitti. Mos, konuğundan söz edildiğini duymuştu ve onu, nezaket gereği olduğu kadar da meraktan, coşkuyla karşıladı.

– Büyük Mos, Tanrı'nın hizmetkârı, saygımı ve sadakatimi huzuruna getiriyorum.

Sözler, aldatıcı bir alçakgönüllülüğün ifadesi değildi, hatta içten ve samimi görünüyordu. Ve sözlerin yanı sıra armağan olarak bir tulum şarap da getirmişti Balam. Mos tedirgin oldu. Konuğunu oturmaya davet etti.

– Ufukta fırtına bulutları var gibi kardeşim, dedi Balam. Daha doğrusu, sıradan ölümlüler öyle söylüyor.

– Bu sözlerden ne anlam çıkarmalıyım, Balam? Seni gönderenlerin savaşa hazırlandıklarını mı söylemek istiyorsun?

– Mos, beni kullandıklarını sanan insanlar var, oysa hiç kimse beni gönderemez, Tanrı'dan, benim dilimde, Baal'den başka.

Stito efendisiyle konuğuna şarap koydu.

– Baal, diye tekrarladı Mos, kötü niyetli görünmeyen bir konuğa saygısızlık etmekten çekinerek.

– Tanrısal varlığın birçok adı vardır, diye devam etti Balam, ama o, bizim bildiğimiz gibidir. Senin Tanrı'nın adını bilmiyorum, ama o olduğunu biliyorum.

Mos, Balam'ın soran gözlerine baktı ve yaşlı rahip Nesaton'un sözlerini hatırladı. Hemen hemen aynıydı: "Bir tek Tanrı vardır. İnsanlık, bunu anlayacaktır, er ya da geç!" Balam ne yapmaya gelmişti? Ona düşman olarak tanıttıklarına bir değer biçmek için mi? Mos gülümsemedi, soğuk gözlerle bakıyordu. Ama Balam kurnaz bir çocuktu, belli bir neden olmadığı halde, gülmeye başladı. Stito, büyülenmiş gibiydi, gözlerini ondan ayıramıyordu.

– Bulutların ötesinde gökyüzü hep açıktır, dedi.

– Evet, Tanrı'nın gökleri.

– Biz de oradayız, dedi Balam.

– Hayır, Balam, gökyüzü bizim yüreğimizde olmalı!

Balam'ın parmakları kadehini okşuyordu, birden yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı.

– Bu doğru. Ve Tanrısal ruhun, senin yüreğinde olduğunu görüyorum. Bunu anlamam için, seni görmem yetti. Ama seni görmem gerekiyordu.

Giz dolu bir cümle. Mos bekliyordu.

– Bizi birbirimize düşman etmek istiyorlardı. Sadece yüreğinde Tanrı'nın esinini hissetmeyenler bu kadar budalaca bir şey tasarlayabilirler. Bir yudum şarap içti. Sen Tanrı'nın rüzgârı, insanların ruhlarında essin, istiyorsun. Oysa onlar balmumuyla tıkanmış...

Bu kez Mos güldü, hıçkırmaya benzer bir gülüşle.

– Bize saldırmak isteyen kim, Balam?

– Balak, ötekiler, Edomlular, Medyenliler, Amorilerden geriye kalanlar... Ordunuzda devleri kullanıyormuşsunuz.

Mos anlayamamıştı.

– Amori askerlerin üzerine koca koca kayaları fırlatan on arış boyunda devler.

Mos kahkahayla güldü, Balam da gülüyordu ve Stito dayanamadı, güldü.

– Size saldıracaklar. Yenilecekler. Kralların beyinlerindeki küçük sefil depremlerin Tanrısal esinle hiçbir ilgisi yok! Konukseverliğinden biraz fazla faydalandım Mos.

Ayağa kalktı, Mos da kalktı. İki adam karşı karşıya durdular bir an. En önemli olanlar, sözcüklerin ötesinde söylenmişti, her zamanki gibi. Sonra Mos, Balam'a kollarını uzattı.

– Tanrıların bakışları senin üzerinde! dedi, Balam, Mos'u kucaklarken.

Mos, birden başının döndüğünü hissetti. Nesaton da böyle söylemişti, sonra Yetro, Balam. Tanrıların bakışları senin üzerinde!

– Biz kardeşiz. İnsanların ötesinde. Ve zamanın da.

Son bir bakış ve sonra Baal'in keşişi, dünya üzerinde hiçbir ağırlığı yokmuş gibi arkasını döndü. Bir saniye sonra, görünmez olmuştu. Mos pencereden, konuğunun eşeğine bindiğini ve sarayın kapısından çıktığını gördü.

– Müthiş bir adam, dedi Stito. Bizimle olmalıydı.

– O bizimle.[2]

Mos doğru tahmin etmişti: Yeşu'nun casusları, Balam'ın, Peor'a dönüşünde, Kral Balak'ı uzun süre beklettiğini söylediler; sonra, gecikmesinin nedeni olarak da, nasıl bir önseziyle bilinmez, eşeğinin yola devam etmek istemediğini, Tanrısal bir gücün ona engel olduğunu ve eşeğin, insan gibi konuşarak[3] bunları kendisine anlattığını söylemiş. Balak bu masalı yutmuş mu, bilinmez, ama Balam'ı Piskah Dağı'nın tepesine çıkararak Apirulların kampını ve felaketin boyutlarını ona göstermiş: Moab'ın bereketli ovaları yabancıların işgalinde, Eleale yakılmış ve her yanda Apiru haydutlarının ele geçirdiği köyler.

– Onları lanetle Balam, Tanrımız adına lanetle! Ve zafer bizim olsun!

Sonra Balam, kraldan dağın tepesinde Tanrısal güçlerle ilişki kurmasını sağlayacak yedi sunak yaptırmasını istemiş. Ahmaklık! Balak gerçekten de, keşişin, İsraillilerin gücünü yok etmek konusunda Baal'le uzlaşabilmesi için, yedi öküzle yedi koç kurban etmiş. Bu olay anlatıldığında, Mos ile Yeşu kahkahayla güldüler. Sonra Balak, düşman hakkında bildiklerini söylemesini isteyerek Balam'ı tehdit etmiş. Ama Balam hep aynı şeyleri söylemiş: savaşa girişilirse Apirular sizi yener. Balak öfke içinde yerine dönmüş.

Balam'ın kehanetleri Balak'ın savaş heyecanını büyük ölçüde söndürmüştü. Haftalar geçti ve Yeşu'nun, ülkenin dört yanına gönderdiği casuslar hiçbir savaş hazırlığı tespit edemediler. Mos o zaman debirin, sarayın iç avlusuna kurulmasını ve Ahit Sandığı'nın içine yerleştirilmesini emretti. Sonra sarayı öylece Levilere bıraktı ve kendisine, Hesbon'un girişinde bir ev yaptırdı.

Yeşu çoğu zaman Hesbon'da olmuyordu; ırmağın geçilmesi için yapılan hazırlıkları yürütüyordu. Mos bir gün onunla birlikte gitti. İki adam Ürdün Irmağı'nın kıyısında durdular.

– Her şey orada başlayacak, dedi Mos.

Karşı kıyı da, şimdi üzerinde bulundukları kıyıdan farklı değildi. Aynı çam ağaçlarıyla örtülü dağlar, uzaktan bakıldığında görülen tek tük beyaz çatılar ve aynı yemyeşil doğa. Ama buna rağmen, her şey orada başlayacaktı.

Kayıp kardeşler

Hesbon'a yerleştiklerinin üçüncü haftasında Yeşu Mos'un evine, yanında yağmurlu günde çamura batmış katırlara benzeyen üç yabancıyla geldi.

– Betlehem'den geliyorlar, dedi. Zebulun[1] kabilesinden.

Adamlar Mos'a, dışarı uğramış gözleriyle, hayalet görmüş gibi bakıyorlardı.

Sonunda en yaşlı olanı, her halde şefleriydi: "Sen Mos musun?" diyebildi.

Mos ellerini onlara uzattı, adam birden öpmek için eğildi heyecanla. Sonra Mos'un yüzüne baktı:

– Senin bir efsane olduğunu sanıyordum, dedi!

Mos gülmeye başladı.

– Benim adım Eber. Yol arkadaşlarım, Elon ile Zemuel.

– Habercilerim onların köyünü buldu, diye anlattı Yeşu. Onlara senden söz etmişler. Bu adamla kardeşleri senin gerçekten var olduğuna inanmıyorlardı. Gelip seni görmek için Ürdün'ü geçtiler.

Koyun postlarının üzerinde bir daire oluşturarak oturdular. Stito kadehlerle şarabı getirdi. Üç Zebulunlu bakışlarını Mos'tan ayıramıyorlardı.

– Mos, Tanrı'yı gören sen misin?

Mos başını salladı.

– Tanrı... Nasıl?

– Bir ışık!

Göğüslerinin derinliğinden, hayranlıklarını ifade eden tuhaf bir ses çıktı, bir inilti, sonra kâh başlarını eğerek, kâh uzun uzun Mos'a bakarak, konuşmadan oturdular.

– Bize, onun, kendi eliyle taşlara yazdığı yasaları sana verdiğini söylediler.

Mos tekrar başını salladı. Önemli olan yüreğin inandığıydı!

– Mos, İbrahim'in mezarında çiçekler açmıştır, mutlak! Ağaçlar şarkı söylüyordur! diye bağırdı Eber.

– Bizi Kenan'a götürecek misin? Bize Kenan'ı geri vereceğin doğru mu? diye soruyordu Zemuel.

– Ne sizi Kenan'a götürebilirim, ne de size Kenan'ı verebilirim. Size onu verecek olan Tanrı'dır. Yeşu'nun eline kılıcını o verdi. O size verdiği sözü tutacaktır. Bizler Tanrı'nın topraklarında birer göçmen, birer[2] konuk olacağız.

Mos içti, ötekiler de onu taklit ettiler. "Tanrımıza şükrolsun! Tanrımıza şükrolsun! Tanrımıza şükrolsun!" diye takrarlıyorlardı durmadan. Gözlerinde yaşlar vardı.

– Dünya durdukça Tanrı'ya şükredeceğiz, dedi Mos. Ülkenizde kaç kişisiniz?

– Biz, Zebulunlar mı? Bilmem. İki bin mi? Üç bin mi? Daha fazla değildir. Yamaçlarda, tepelerde, Kenanlıların yumruğu altında yaşıyoruz, aslında onlar da Hititlerin yumruğu altında. Sekiz yıldır yüzünü görmediğimiz kardeşlerimiz var.

– Üç binden biraz azlar, dedi Yeşu. Habercilerim bir tahmin yapabiliyorlar.

– Silahınız var mı? diye sordu Mos.

– Silah mı?

Düşünülmesi bile sarsıcı bir konuydu onlar için.

– Dövüşmek zorunda kalacağız, dedi Mos.

Başlarını salladılar, ama Yeşu'nun bu konuda onlara bilgi vermediği belli oluyordu.

– Kenanlılarla mı? Ya da Hititlerle?

– Düşmanlarımızla, Tanrı'nın da düşmanı olan düşmanlarımızla.

Kollarını göğe kaldırdılar.

– Aşağı yukarı sekiz yüz savaşabilir insan var, diye anlattı Yeşu. Onlara eski mızraklarımızı vereceğiz. Ve onları yetiştirecek eğitici göndereceğim.

Besbelli, İbrahim zamanından beri Kenanlıların ve Hititlerin yönetimi altında yaşayan bir avuç çoban ya da çiftçiydi onlar. Mos yemeye alıkoydu, yatak hazırlattı, sonra, ertesi sabah Ürdün'ü aksi yönde geçmelerinden önce, debiri görmeleri için onları Eleazan'a emanet etti, onlara yasalarının bir kopyasının olduğu papirüsler verdiler. Veda etmeye geldiklerinde Mos hepsini kutsadı ve konuklar elini öptüler.

Birkaç gün sonra Yeşu, üç başka yabancıyı daha getirdi. Onlar Aşer kabilesindendi. Durumları Zebulun kabilesinin insanlarından pek farklı değildi, sadece, daha kuzeyde yaşadıklarından, Hititlerden çok korkuyorlardı. Bu adamlar, diye anlatıyorlardı, tutsaklarının elini kesen, gözünü oyan vahşilerdir. Aşerler yedi bin kişiydiler, savaşabilir iki bin kişi vardı kabilede. Yeşu onlara da, kendi mızraklarını yapmayı ve kullanmayı öğretecekti.

Bu konuklar, daha sonraki günlerde de gelmeye devam etti, Manasse, Dan, İssakar ve Neftali kabilelerinden; toplam altı kabileden gelmişlerdi. Başkaları da var mıydı? Kuşkusuz; ama ülke içinde dağılıp gitmişlerdi.

– Bu kayıp kardeşlerin iyi birer dövüşçü olabileceğini düşünüyor musun? diye sordu Mos, Yeşu'ya.

– Dövüşçü olacakları kesin. Ama iyi olup olmadıklarını göreceğiz. Önemli olan, hepsi birlikte otuz bin kişiyi bulmaları; ayaklandıkları ve düşman kentlerini ateşe vermeye başladıkları zaman bizim için çok değerli bir destek güç oluşturacaklar. Dağınık olmaları, önce bir zaaf sebebi diye düşünmüştüm, aksine çok iyi, hatta bir şans! Çünkü aynı anda her yandalar.

Mos başını sallayarak onayladı.

– Ama emirleri bilmiyorlar, diye kaygısını belli etti, neyin adına ardımızdan gelecekler?

– Öğrenecekler Mos, öğrenecekler. Bütün dünya emirleri öğrenecek. Şu an için, kendi adımıza onlardan sadece kardeşlik bekliyoruz.

Kardeşler, diye düşündü Mos. Oysa tek gerçek kardeşlik Tanrı inancındadır. Ve yalnız o ebediyen yaşar.

Onsuz biz ne oluruz?

– Bacakları yapıştır! Dik otur!

Genç asker atının üzerinde baldırlarını öylesine güçlü bastırdı ki hayvan bir an şaşaladı. Asker olduğu yerde döndü, elinde mızrak, dört nala geri geldi direğin tepesine iliştirilmiş bezi mızrağının ucuyla çekip aldı ve bir bakirenin giysisini çıkarmışcasına mutlu, bez parçasını bayrak gibi sallayarak atını sürdü. Aynı hızla geri döndü ve bezi aldığı yere bıraktı. İkinci atlı çok hızlı geldi, neredeyse atından düşecekti, ani bir hareketle denge sağladı ama mızrağını düşürmüştü. Seyis yamağı koştu geldi, mızrağı yerden aldı.

– Bir daha gel! diye bağırdı hemen orada duran Mişael. Sakalı garip bir biçimde örgülü esmer çalıştırıcı, arkasından koşup dik oturmasını söyledi. Mos, Mişael'in yanında çalışmaları seyrediyordu.

– Ben de kötü binici değildim ama, bunlar müthiş! dedi.

– Yeşu'nun Suriye'den getirttiği çalıştırıcının sayesinde. Atlara da çok daha iyi bakılıyor, diye anlattı Mişael, alçak sesle.

Moab ovalarına yerleşeli iki yıl olmuştu ve Apiruların bu topraklardaki egemenliği kesinleştiği için Mos, buraları Gad, Ruben ve Manasse kabileleri arasında bölüştürmüştü. Ve insanlar boş durmamışlardı: Gadlar üç müstahkem kent kurmuşlardı, beş tane daha kurmaya hazırlanıyorlardı; Rubenler iki kent kurmuşlardı, dördünün daha hazırlığı için-

deydiler. Manasselere gelince, fetihlerine dört yönde devam ediyorlardı, fethedilen şehirleri geliştiriyorlardı, kaleleri güçlendiriyor, yenilerini yapıyorlardı ve en sonunda, kentlere kendi adlarını veriyorlardı. Böylece, Yeşu'nun yardımcılarından Nobah, Kenat'ın adını kendi[1] adıyla değiştirerek, Mos'u güldürmüştü.

Yeşu, o, Apiruların durumunu güçlendiriyordu. Burası Kenan değildi, ama bu ovalara da sahiplenmelerine hiçbir engel yoktu. Orduyu donatıyordu: silah döktürmüştü, özellikle, yeni mızraklar için bronz uçlar. Ok ve yay satın almak, bir binicilik öğretmeni ve bir çalıştırıcı getirtmek için adamlarını Suriye'ye göndermişti. Suriye'den atlar da getirtmişti, sıcakkanlı, hızlı, dayanıklı atlardı bunlar; onca binici için beş yüz at, Yeşu bunları, belki de insanlardan çok hayvanlara tutkun olan Mişael'e[2] emanet etmişti. Hesbon'da II. Ramses'i bile kıskandıracak tavlalar vardı. İki bin kişiyle daha takviye edilmiş olan orduda, iki Suriyeli eğiticinin her sabah çalıştırdığı bin mevcutlu bir okçu birliği de vardı.

Binicileri seyrettikten sonra Mos, arada Stito'nun koluna yaslanarak, ağır adımlarla evine döndü. Giderek daha fazla karısının yanındaki varlığına ihtiyaç hissediyordu. Tsippora da, Hesbon'a yerleştikleri günden beri, her vesileyle ona sevgisini gösterir olmuştu küçük, iddiasız şeylerle: yumuşak, yassı susamlı ekmekler üzerinde, insanın biraz boğazını alan, hafifçe biberli beyaz peynir, kokusunu çok sevdiği sedir ağacı ateşi, kuyuya sarkıtılarak soğutulmuş bir salkım üzüm.

– Gel, sevgili kandilim, diyordu Mos, gülümseyerek.

– Ateşin yanında küçük bir kandil nedir ki? diyordu Tsippora gülerek. Ben sana yetmedim, koca bir halkı kucakladın!

Gülümsüyordu Mos, Gerşon'la Eleazar'ı çağırıyordu. Çocuklar ayağının dibine oturuyordu, hülyalı gözlerle başlarını okşuyordu.

– Tanrı'nın ateşini içinizde yaşatın diyordu onlara.

Bir sabah Tsippora: "Solgun görünüyorsun" dedi istemeye istemeye.

Gerçekte, solgun olan yüzü müydü? Mos içinin solgun olduğunu hissediyordu. Yıllar geçtikçe, beden bir garip sünger

oluyordu, dış dünya onu geçip, içeri sokuluyordu ve içindeki hayat ateşi artık sımsıkı kapalı kalamıyordu. İnsan, çevresindeki dünyaya sonsuza kadar hükmedemeyeceğini anlıyordu o zaman ve filan hareketi en son ne zaman yapabileceğini soruyordu kendi kendine, tepenin eteklerinde sisin dağılışını en son ne zaman görebileceğini ve gece inerken bir puhukuşunun kadınsı çığlığını ne zaman duyabileceğini! Duygular yumuşuyor, tutkular soluyordu. Mos'un ünlü öfkeleri çok nadir ve çok daha az fırtınalıydı artık. Yıllara göre yaşlı değildi -kırk üç yaşındaydı- ama o, üç hayat yaşamıştı. Bazen nefes nefese kalıyordu. Kalbi yoruluyordu.

Çok ender olarak evinden uzaklaşıyordu ve çıktığı zaman da Ürdün'ün kıyısına gidiyordu. Orada, karşı kıyıyı seyrediyordu, yıllar önce, Avaris'de denizi seyrettiği gibi. Bu sadece bir suydu, ama artık onun, halkını karşıya geçirecek gücü yoktu.

– Ne zaman hazır olacaksın? diye soruyordu bazen Yeşu'ya.

– Bugüne kadar, çöl haydutları gibi, sopayla taşla dövüştük, diye cevap veriyordu genç adam. Casuslarım, karşı kıyıda, Kenanlılarla Hititlerin çok güçlü orduları olduğunu söylüyor. Hititlerin savaş arabaları da var. Sen de aynı fikirde değil misin, Yüce Tanrı'nın Vaat Ettiği Topraklar'dan bizi kovmaya cüret edenlere karşı büyük bir zafer kazanarak onun güvenine layık olduğumuzu göstermek için ordumuzu en iyi şekilde hazırlamamız gerek.

Mos başını sallayarak onaylıyordu.

– Ya bizimkiler? diye sordu bir gün. Orada kalanlar?

– Bildiğin gibi, iki yıldır, nüfusu, yerleşim bölgelerini, ne düşündüklerini sürekli araştırmak için oraya haberciler gönderiyorum. Eğitimcilerimiz onları, biz Ürdün'ü geçtiğimiz gün, hemen bize katılmalarını sağlamak için bilgilendiriyor. Sapan kullanmayı biliyorlardı, şimdi mızrak kullanmayı öğrendiler. Gizlice, onar onar gönderdik ve şimdi onların en değerli varlığı bu mızraklar.

– Ya emirler?

Yeşu Mos'a, her zamanki gibi, pırıl pırıl gözlerle baktı.

– Onlara Leviler gönderdim, Mısır'dan çıktığımız günden sonraki yıllarımızın tarihini öğreniyorlar. Senin tarihini, Mos.

Mos elini Yeşu'nun koluna koydu.

– Tanrı iradesinin tarihi, insanoğlunun zaafının tarihidir, dedi.

Herkes ondaki açıkça ortaya çıkmasa da hissedilen bitkinliği fark ediyordu; hiçbir şey fark etmemiş gibi yapıyorlardı. Ondan, bir kez daha, yabancılarla birlikte yaşamanın tatsız meyveler verdiğini gizliyorlardı. Moablı kadınlar İsrailli çocuklar dünyaya getiriyordu ve İsrailli kadınlar, Moablı bebekler. Bu onaylanacak bir şey değildi.

Çünkü halk, insanlar, bütünüyle her zaman başlarındaki adamların düşmanlığını paylaşmıyorlardı. Güzel bir kız, bir genç adamın kanını ateşliyor ve bütün o soyut peşin hükümleri unutturuyordu ona. Üreme dürtüsü de fetihler peşindeydi, hele düşman olduğu farz edilmiş bir genç kızın ele geçirilmesi, sıradan bir kızın fethinden çok daha heyecan vericiydi. Aynı şekilde, yakışıklı ve güçlü bir genç erkeği görmek, genç kızda, beğenilmek, başka kızlardan daha fazla beğenilmek arzusunu kamçılıyordu. Moablıların şölenleri hepsini tahrik ediyordu ve oraya sadece "görmek" için giden Apiru gençleri, bereket kutlamaları için yapılan törenlere önce herkesle birlikte, sonra uzak köşelerde katılıyorlardı Moablılarla. Böylece, otlar arasında, çırpınan bir çift görerek kaçan epeyce tilki ve kendi çığlıklarına benzer tuhaf çığlıklar işiterek şaşıran pek çok gece kuşu oluyurdu böyle gecelerde.

Ama bunlar artık Eleazar'ı, yargıçları ve zorunlu olduğu zaman Yeşu'yu ilgilendiriyordu. Sonunda çaresiz, bu tatsızlıkları naklederek Mos'un da canını sıktılar ve bazı genç çocukların gözlerini boyadığını ve bereket tanrısı İştar'ın nazarlıklarının kızların boyunlarını süslediğini anlattılar.

Bir sabah, Mos, Stito'nun da yardımıyla, Piskah Dağı'na tırmandı. Balak'ın, keşiş Balam'ın isteğiyle yaptırdığı yedi sunağa bakmadı. Ürdün Irmağı'nın ötesinde, denize kadar uzanan ovaları, tepeleri seyretti. Bir toprak, bir vatan; nihayet ! Tanrılarının onlara ayırdığı ve yüzyıllık göçlerini sona erdiren toprak ! Ve ağladı. Ona Nil'i vermiş olan Tanrı, Ürdün'ü bağışlamıyordu.

Aşağı indiği zaman, Eleazar'ı çağırdı ve bütün din görevlilerinin kutsal mekânda toplanmasını istedi. Sonra, korku içinde koşarak gelen Yeşu'yu çağırdı. Müthiş bir kalabalık

dışarıda toplanmıştı, Mos'un söyleyeceklerini duymaya çalışıyorlardı.

Ama duyamıyorlardı, çünkü sesi çok güçsüzdü. Leviler, tek sözcüğü bile kaçırmamak için çevresinde toplanmışlardı.

– Hayatım yakında sona erecek, dedi. Bir şefe ihtiyacımız olacak. Bütün o çalkantılı yolculuklarımız boyunca, Tanrı'yı her an, hiç tereddütsüz yüreğinde taşıdığını gördüğüm insan, işte burada.

Elini, bir adım yaklaşan Yeşu'ya doğru uzatarak omzuna koydu.

– Tanrı, kılıcını ona verdi o sizi koruyacaktır. Ruhuna da güç verdi, yüreklerinizi güçlendirecektir.

Yeşu'nun seçimini kutlamak için bir sungu töreni yapılmasını istedi. Ayakta durmaya gayret etti, sonra evine dönerek uzandı.

Ertesi sabah, daha iyi görünüyordu. Yeşu, Eleazar ve ötekiler -Leviler, yargıçlar, kabile şeflerinden hayatta kalmış olanlar- evinin önünde, her sabah yaptığı gibi, yıkanmak için dışarı çıkmasını bekliyorlardı. Nihayet, geç de olsa çıktığı zaman, toplananları görerek gülümsedi: "Tanrı bana biraz daha izin verdi" dedi.

Bu iznin uzun olacağını ummuşlardı; üç gün sonra, evinin önünde güneşlenmek için otururken, Stito öğle yemeğinin hazır olduğunu bildirmeye geldi. Mos cevap vermedi. Stito ona dokundu ve çığlığı dudaklarında dondu. Tsippora'ya haber vermek için koştu Tsippora koşarak geldi. Mos'un gözleri açıktı. Gökyüzüne bakarken ölmüştü.

Yeşu, Balak'ın yedi sunağını yıktı ve Mos'un mezarını Piskah[3] Dağı'nın doruğuna kazdırdı. Sonra kırk günlük yas ilan etti, ama çok daha uzun süre ağladı İsrailliler. Ürdün'ü geçişleri bu halka, bu topraklara ulaşma hayallerini ve sonunda Kenan ovalarına ve dağlarına kavuşmuş olduklarını bir kez daha hatırlatıncaya kadar.

Eskilerden, Mısır'dan beri onunla birlikte yürümüş olanlardan biri, günlerce mezarının başından ayrılmayı reddetti, Yeşu'nun Eriha'yı kuşatmaya hazırlandığı günlerde bile.

– Onsuz biz ne oluruz? diyordu kendisini almaya gelenlere.

Kaynakça ve eleştiri notları

Giriş

Okumuş olduğunuz sayfalar, Eski Ahit'in (Pentateuhos-Yunanca beş kitap anlamında) dünyanın yaratılışından başlayarak Musa'nın ölümüne kadar giden beş kitabında, Tekvin (Yaratılış), Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye kitaplarında anlatılan öykülere dayanıyor. Eski Ahit'in bu beş kitabı, Musa'nın Kitapları ya da Torah olarak da anılır. Okuyucu, kitabımda anlattıklarımın, bazen sözüyle ve ruhuyla kutsal metinlerden ayrıldığını görerek şaşacaktır. Ayrıntılara ileride değinileceği için, burada genel bir açıklama yapmak istiyorum.

Pentateuhos kitapları, yüzyıllardan beri, kocaman bir kitabı dolduracak yorum ve eleştirilere konu olmuştur. Yahudi inancı kitapların, Musa'nın eliyle yazılmış olduğunu ve yüzyıllar öncesinde olduğu biçimiyle, değişmeden günümüze geldiğini kabul eder (bugün de ediyor). Bu, Hıristiyan din adamlarının olduğu kadar bazı Yahudilerin de şiddetli itirazlarına rağmen, Torah'ın, tartışmasız gerçek olduğunu iddia etmek demektir.

Oysa yüzyılların akışı içinde, bazı itirazlar da olmuştur. XV. yüzyılda, örneğin, İspanya'da Endülüs Emevi sarayında hekim olan İzak bin Yaşuş, XXXVI. Tekvin'de sayılan Edom kralları listesinin Musa tarafından yazılmış olamayacağını, çünkü bu kralların birçoğunun Musa'nın ölümünden sonra hüküm sürdüğünü söyledi; bin Yaşuş'un adı "densiz Yaşuş"a çıktı ve onu neşteriyle hastalarının başına yolladılar. Avila piskoposu Tostatus, XVI. yüzyılda,

bazı bölümlerin, özellikle de Musa'nın ölümüyle ilgili olanların, kuşkusuz onun tarafından yazılmış olamayacağını ileri sürdü. Daha sonra, Spinoza, XXXIV. Tesniye kitabındaki "İsrail'e gelmiş peygamberlerin hiçbiri Musa'yla karşılaştırılamaz" cümlesinin kuşku verici olduğunu, Musa, ilk peygamber olduğuna göre, bu konuda karşılaştırma mümkün olmadığını söylüyor, zaten bu cümle, o büyük adamın bilinen alçakgönüllüğüyle tamamen ters düşmektedir, diyordu. Sonunda, çok da yüksek sesle söylenmeden, beş kitabı tekrar tekrar yazan yazıcıların, kendilerine göre bazı eklemeler yapmış olabileceği inancına varıldı; ama gene de gelenek yaşamalıydı: beş kitap Musa tarafından yazılmıştı.

Zaten günümüzde anlaşıldığı gibi "pek çok yasa metninin Musa'nın yaşadığı dönemde, hatta daha sonra uygulandığına dair bilgi yoktur, yani Eski Ahit, sonradan yazılmış birçok önemli metin içermektedir." (André-Marie Gérard, *Dictionnaire de la Bible*, Robert Laffont/Bouiquins, 1989). Yorumcuların üzerinde birleştikleri nokta, kitapların bugünkü şekillerini İsa'dan önceki VIII. yüzyılla II. yüzyıl arasında kazanmış olduklarıdır, yani peygamberin ölümünden beş ya da on yüzyıl sonra, kuşkusuz dinî bir heyecanla ama çoğu zaman da Yahudiliğin kökenleri konusundaki değişik ve kasıtlı yorumlarla.

Böylece ben de kendimi Tevrat metnini harfî harfine tekrarlamak zorunda hissetmedim. (Öyle olsa, bu kitabı yazmanın ne anlamı olurdu?) Aslında kronolojik açıdan da anlaşılması zor, hatta karmakarışıktır.

Dahası da var. XIX. yüzyıldan beri Karl Heinrich Graf, Wilhelm Vatke ve Julius Wellhausen gibi yorumcular, Pentateuhos'un çelişkilerini ve gereksiz tekrarlamaları inceleyerek, dinî otoriteleri eleştirmişlerdir. Ünlü *Hypothése Documentaire* adlı kitapta bu konuda dört akımın varlığından söz edilir:

- Tanrısal varlığı Yahveh adıyla ifade eden Yahvistler akımı.
- Elohim (çok yüksek anlamındaki Eloha'nın çoğulu) adıyla ifade eden elohistler akımı.
- Din hizmetleriyle ilgili sorunlar üzerinde özellikle duran bir akım, P akımı diye anılır (Priester adından).
- Tesniye kitabı üzerinde yoğunlaşarak, etik ve ruhanî sorunları ön plana çıkaran son akım, Tesniye (Deuteronome) adından dolayı D akımı olarak bilinir.

Bu kavramların okuyucu için önemi şuradan gelir ki, bu akımlar sıklıkla, aynı olguyu başka başka, hatta birbirine zıt açılardan incelerler. Meselâ, Çıkış kitabının, Tanrı'nın, İbranîlerin kuşkusu karşısında kazandığı bir zafer gibi gösterdiği kayaya vurma olayını, Sayılar kitabında Musa'nın Tanrı'ya karşı işlediği büyük bir günah olarak görürüz. Bu nedenle korkunç bir cezaya çarptırılmıştır: asla Vaat Edilmiş Topraklar'a giremeyeceksin!

Arkeolojik keşifler ve epigrafideki ilerlemeler, özellikle de XX. yüzyılda, Tevrat'ın kapsadığı çağ konusundaki bilgilerimizi zenginleştirmiştir. Yapılan çalışmalar sayesinde, pek çok ayrıntıyı gün ışığına çıkarmak, bazen doğrulamak, hatta belki kanıtlamak, bazen yanlışı bulmak mümkün olmuştur. Bu konuda, başka ve hâlâ etkisini sürdüren iki akımdan daha söz etmeliyiz.

• Daha çok, üniversite çevrelerince benimsenen birinci görüş, Eski Ahit'in değişik zamanlarda değişik yazrların elinden çıkmış metinlerin yaptığı bir mozaik olduğu iddiasındadır; tekrarların, boşlukların birbirini yalanlayan metinlerin açıklaması budur. Kuşkusuz, gerçek tarihî verileri de içerir, ama bunlar, yazanların tercih ve eğilimlerine göre biçimlendirilmiştir ve bütün dinî kaygıların ötesinde, ihtiyatlı bir yaklaşım gerektirir.

• İkinci görüş, Eski Ahit'in, bütünüyle vahiyle gönderilmiş bir eser olduğu, gerçekliğinden kuşku duymak mümkün olmadığını (madem Tanrı'dan gelmiştir) ve bunun doğal sonucu olarak tarihî incelemeye tabi tutulamayacağını, aksinin üç kitaplı dinin temel inançlarına saygısızlık olacağını savunur. Bu akımın taraftarlarına göre, Pentateuhos'taki çelişkiler "görünüşte"dir ve insan anlayışını aşar.

Bu akım bence temelde hatalıdır: tarihî olma iddiasında olan ve gerçek olaylardan söz eden her eser doğal olarak tarihî incelemeye açık olacaktır. İkinci çelişki: bu akımın kendilerini gelenekçi ve konuların uzmanı olarak tanıtan yandaşları, XX. yüzyılda papanın bir tavsiyesini bilmezden geliyorlar. 1943'te Papa XII. Pius, *Divino Afflante Spiritu* adlı ansiklopedik eserinde, "kutsal yazıcının çalıştığı ortamın özelliklerini, çalışma şartlarını, esinlendiği yazılı ya da sözlü kaynakların neler olduğunu, kullandığı ifade biçimlerini ve yaşadığı çağı anlayabilmek için inceleme yapılmasını" tavsiye ediyordu.

Ben, Tevrat'ın tarihî açıdan bir kez daha canlandırıldığında de-

ğeri artacak bir dinî-tarihî destan olduğu inancındayım. Onu, gerçek bir tarihî belge olmadığı gerekçesiyle eleştirmek kadar, kesin bir belge kabul etmek de anlamsızdır: tarih kavramı yenidir, yirmi beş yüzyıl öncesi için böyle bir şey hayal bile edilemezdi. Tevrat, mükemmelliği, okuyucuya yaptığı etkiyle ölçülen, destansı bir uzun öyküdür. Seslendiği kitle, büyük çoğunluğuyla tamamen cahildi; hayal güçlerini, iki adamın ta Kenan'dan taşıyıp, getirdiği iki salkım üzümle tahrik etmek gerekiyordu ve Balam'la eşeğinin öyküsü, tarihçinin gerçek tutkusundan çok daha çekiciydi; öykünün hâlâ, bugün bile biliniyor olması, bu hükmün doğru olduğunu gösterir.

Seçtiğim romansı biçime, belli bir önyargıyla karşı çıkanlar oldu. Eski Ahit'teki resim çizer gibi yapılmış betimlemelere, ki sayısı inkâr edilemeyecek kadar çok ve üstelik arkeolojik gerçeklerle kesinlikle uyuşmuyor, evet, onları herkes kabul ediyor; o halde tümüyle bu destanın incelenmesi sonunda yapılmış bir tarihî canlandırma neden kabul görmesin?

Burada size verdiğim kısa bilgiler, benim öyküde neden bir kronoloji yaparak mantıklı bir süreklilik sağlamak ve temel metinden uzaklaşma pahasına bazı olguları yeniden ele almak yolunu seçtiğimi açıklıyor. İnsanın, yaşadığı çağdan etkilenmemesine imkân yok, ben de kendimce kabul edilemez gördüklerimde bazı değişiklikler yaptım: Musa'nın sınırsız şefkatine ve yüce gönüllülüğüne inanıyorum; onun, Pentateuhos'ta anlatılan korkunç soykırımların emrini verdiğini kabul edemem (Tesniye, XXXIV, 12); bu nedenle onları kitabıma almadım. Ayrıca, yüce Tanrı'nın böyle soykırımlar için emir vermiş ve İsraillileri, yamyamlıkla tehdit etmiş olmasını da kabul edemem ("Kendi çocuklarınızı, Tanrı'nın size verdiği oğulların ve kızların etini yiyeceksiniz..." Tesniye, XXVIII, 53-54). Bu tarz öyküler o çağda etkili olabilirdi: ama bizler, bütün bu canavarlıkların, insana özgü bir alçaklık yeteneğinin eseri olduğunu anlayacak kadar çok soykırım ve benzeri dehşet verici olaylar yaşadık. İşte bu bölümleri kitabıma almamış olmamın nedenleri de bunlardır.

Çıkış

Acele

1. Çıkış kitabındaki (XII, 37-38), göç eden İbranîlerin, kendilerine bağımlı olanlarla başka bazı unsurlar dışında, sayılarının altı yüz bin olduğunu iddia eden efsaneye ihtiyatlı yaklaşmak gerekir; çünkü bu, Mısır'da, bir milyon Apirunun yaşadığını gösterir ki, bu da, o çağdaki ülke nüfusunun üçte ikisi demektir. Krallığın bu göçe göz yumduğu farz edilse bile böylesine büyük bir nüfus hareketinin Mısır belgelerinde yer almamasına imkân yoktur. Oysa MÖ XV. ve XVI. yüzyıllarda, göçe dair hiçbir kayıt bulunamamıştır. Kuşkusuz Çıkış kitabının yazarı, demografik gerçeklerden tümüyle bağımsız olarak, öyküsüne görkemli bir boyut kazandırmak istemiştir.

Üstelik, Çıkış'ın aynı bölümü, İbranîlerin "çok sayıda hayvan"ı da beraber götürdüğünü söylüyor. Bu anlatılan, Tanrı'nın Musa'yla Harun'a (hangi şartlarda olduğu bilinmiyor) verdiği emre aykırıdır; bu emir, her koyunun bir ocakta pişirilmesini ve parçalarının evin dışına çıkarılmamasını gerektirir. (Çıkış, XII, 46) Ayrıca, İbranîler, göç yolculuğunun, kendileri için olduğu kadar, hayvanları için de ne kadar zor olacağını bilmiyor olsalar bile, Musa ve yardımcısı Harun'un bu gerçeği çok iyi bilmesi gerekir. Harun'un, göç yürüyüşünü yavaşlatmamak için, hayvanların alınmamasını özellikle emrettiği hemen hemen kesindir, ama bazı köylülerin en değerli malları olan üç-beş küçükbaş hayvanı birlikte getirmiş olması da mümkündür.

2. Tanrı'nın Musa'ya ve Harun'a, göç hazırlıkları konusunda verdiği emirlerle, kaçakların yanlarına sadece mayasız ekmek alarak -çünkü maya bulamamışlardır- çıkacak kadar acele etmiş olmaları arasında açık bir tutarsızlık vardır.

3. Mısır'daki Sukkot (Maverayı Ürdün'de de [Ürdün Ötesi] aynı adı taşıyan bir kent vardır, adın İbranîce'de anlamı "Kulübeler") yeri hâlâ bilinmeyen ve bugünkü Timsah Gölü'nün batısında olması gereken bir yerleşim yeridir; Etam molasından önce İbranîler burada toplanmıştı. Avaris'le Sukkot'un arası aşağı yukarı yüz kilometre ve Sukkot-Etam arası on beş kilometre ve Etam'ın Büyük Siyah denilen dev gölle Süveyş Körfezi arasındaki geçitle olan mesafesi ise elli kilometre civarındaydı; Sukkot'un yeri bilinmediğinden, bu bilgiler de kesin değildir. Ayrıca, Timsah Gölü'yle Acı Göl'ü birleştiren (belki Menzile Gölü'yle bağlantı sağlayan bir kanal da vardı) Büyük Siyah'ın konumu ve biçimi de son bir yılda değişmiştir. (bkz. baş taraftaki harita ve *Musa, Mısır Prensi*, I. cilt, s. 14)

4. Çıkış'ın bir bölümünde (XVI, 1-2) Tanrı'nın Musa'ya, bir kurnazlık yaparak, İbranîleri, Baal-Sefon'un doğusunda, Migdol'la deniz arasındaki Pi-Hahirot'ta (yolların başladığı yer, anlamında) toplamasını emrettiği yazılıdır. Bu, Sina'ya giden sahil yoluydu ve Tanrı'nın düşündüğünün aksine, hiç de zor bir yol değildi: çünkü Mısır'ın en bereketli topraklarından geçiyordu, bu nedenle de Bedevîler sürülerini deltadaki otlaklara götürürken bu yolu kullanırlardı.

Çıkış kitabı (XIV, 9-10) Musa'nın İbranîleri, Tanrı'nın kendisine emrettiği yere götürdüğünü, orada konakladıklarını ve Mısır ordularının orada üstlerine geldiğini anlatır. O zaman İbranîler bağırmaya başlamış ve Musa'ya, suçlamalarda bulunmuşlar: "Mısır'da mezar mı yoktu da sen bizi buraya, çölde ölelim diye getirdin!" Bunun üzerine Tanrı Musa'ya, denizin sularını ikiye ayırmak ve İbranîlerin Sazlıklar Denizi'ni güvenle geçmesini sağlamak için asasını uzatmasını emretmiş.

Böyle bir öykü, Çıkış yazarının, Mısır coğrafyası konusundaki cehaletini gösterir. Pi-Hahirot, ancak Büyük Siyah'ın doğu kıyısında, Migdol'un batısında ve doğal olarak, Baal-Sefon'un da doğusunda olabilir, burası, Pi-Hahirot adından da anlaşılabileceği gibi, Bedevîlerin, Mısır denetiminde yaptığı yıllık göçlerinde kullandıkları yolların başlangıcıydı. Baal-Sefon da, Mısırlıların dilinde Tah-

pahnes, (bugün Menzile Gölü üzerindedir) Büyük Siyah'ın doğu kıyısındadır; bu durumda İbraniler herhalde denizin ortasında çadırlarını kurmuş olamazlardı; onlar Migdol'un batısında, yani Şur Çölü'nün sınırında bulunuyorlardı, yukarıda da söylendiği gibi.

Tevrat'ın öyküsü üç nedenle tarih açısından kabul edilmez görünüyor. Birinci neden şu ki, Mısır ordusu kaçak İbraniler Pi-Hahirot'ta, yani dümdüz bir arazide yakalamış olsaydı, hepsini kılıçtan geçirirdi. Yaya İbraniler, çok rahat, önce ordu köpeklerinin ve sonra piyadenin pençesine düşerlerdi. Çıkış kitabının yazarına da anlatacak bir şey kalmazdı.

İkinci olarak, şunu söyleyebiliriz, orada Musa'nın asasını kaldırmasına gerek olmazdı, çünkü ikiye ayrılacak deniz olmadığı gibi, Mısırlıları boğacak dalga da yoktu. İbraniler, yukarıda da söylendiği gibi, Şur Çölü'nün kenarındaydılar.

Üçüncü neden, Musa'yla ilgilidir. Çıkış kitabının da yazdığı gibi, Mısır'dan kaçışında Medyen'e kadar gitmiş olan Musa, en güvenli yolun hangisi olduğunu biliyordu: otuz, kırk bin kişiyi, Baal-Sefon'la Migdol arasında, Mısır ordusunun her an saldırabileceği bir yoldan geçirmesi ve Sukkot'tan Sazlıklar Denizi'ne çok kısa ve güvenli bir yol varken, güneye doğru büyük bir yay çizdirerek yürütmesi, kesinlikle affedilmez bir ihtiyatsızlık olurdu. (Bkz. baştaki harita)

Hiç sanmıyoruz ki, tartışmasız çok büyük bir lider olan Musa, bu en kısa ve güvenilir yoldan başkasını geçmiş olsun. Fakat unutmayalım ki, Çıkış kitabının metni, dört yüzyıl sonra Yahvistler tarafından, sonra elohistler tarafından ve beş yüzyıl sonra bu kez de deuteronomister (D akımı) tarafından tekrar tekrar yorumlanmış ve sürgünden sonra (yani yedi yüzyıl sonra) geleneksel inancın temel öğeleri, din adamları tarafından, modern bir kavram olan tarihin bakış açısıyla değil, kutsal metindeki yasalar çerçevesinde tekrar yorumlanmıştır.

5. Süveyş Körfezi'ndeki iki sığlık geçit konusundaki bilgileri Dr. Maurice Becaille'ın *Moise et Pharaon* adlı eserine (1995) borçluyum. Yazar bu bilgiyi Du Bois Aymé'nin *Description de l' Egypte* adlı araştırmasında bulduğunu yazıyor. Bu iki geçit, Mısır'dan Sina'ya giden yolu "iki fersahtan bile fazla" kısaltıyordu. Dr. Becaille, Kudüs Tevrat Okulu'ndan R. P. Coroyer'in bir notunu naklediyor, burada, Süveyş'e yakın bir yerde, "Mekke'ye hacca gidenlerin kul-

landığı" bir geçitten ve eski çöl yollarının ulaştığı, "Acı Göller'in güney ucundaki tehlikeli bir geçitten" söz edilmiştir. Bu sözler, yukarıda verilen bilgileri doğrulamaktadır.

Ne var ki bu yazılanlar çağdaş dünyaya ait bilgilerdir; bölgenin, otuz üç yüzyıl önceki coğrafyası hakkında -kuşkusuz pek çok değişikliğe uğramıştır- hemen hemen hiç bilgimiz yok. Denizbilimciler akıntıların, kum yığınlarını ne büyük bir hızla bozarak, yeniden yığarak, geçitler oluşturduğunu ya da yok ettiğini bilirler.

6. Ateş yakmak zor olduğundan, insanlar yanlarında, toprak çanaklarda küllenmiş kor taşırlardı. Bu ateş belli aralıklarla tazelenirdi.

7. Çıkış kitabı (XVI, 27), Sazlıklar Denizi geçişinin gece yapıldığı izlenimini verir. Ama, otuz-kırk bin kişinin, özellikle de Aşağı Mısır'dan beri yaptıkları yürüyüşle bitkin düşmüş çocuklar, yaşlılar ve kadınların, bu yarı bataklık suyu gecenin karanlığında geçmiş olduğunu kabul etmek zordur. İbranîlerin bir bölümünün belki gece karşıya geçtiğini, ama geri kalanın geçişi ertesi gün tamamladığını düşünmek daha mantıklıdır.

Onların bir deniz tanrısı yok

1. Çıkış kitabında (VI, 17-27) sözü geçen ailelerin hepsinin Levi olduğunu yani, Levi kabilesine mensup olduklarını yazar. Bu metin, uzmanların çoğu tarafından kabul görmemiştir, Tevrat'ın anlatılan olaylardan çok sonra yazıldığı, olayların geçtiği tarihte kabilelerin henüz oluşmamış olduğu söylenir. İtirazın haklılığı Sayılar kitabının (XXVI, 56-61) verdiği listeyle de ispat edilmiştir; çok ayrıntılı olan bu liste on üç kabileden ve İsrail kabileleriyle özdeşleşen pek çok "aile"den söz eder (tüm özellikleriyle kabile sayılmayan ve bu nedenle de toprak sahibi olamayan Leviler dışında).

Bu ayrıntılı döküm iki sorun yaratmıştır: önce, Mısır'daki tutsaklık döneminde on iki kabile bulunduğu izlenimini verir ki, şüphe götürür, çünkü o çağda kabileler henüz oluşmamıştır; şu halde burada da on iki rakamını bir simge olarak görmek gerekir. İkinci olarak, Tekvin'in (XLVI, 27) "Yakup'un Mısır'a giden ailesi yetmiş kişiydi" şeklindeki iddiasıyla da ters düşmektedir.

Bu durumda, Tekvin'in iddiası doğruysa, İbranî ulusunun, tut-

saklık yıllarında, Mısır'da gelişip bütünleştiğini kabul etmek gerekir ki, olacak şey değildir. Ya da Filistin İbranîlerinin, son ferdine kadar, bu ülkeye göç etmiş olduğu kabul edilir. Her iki kuramı da çürüten bir gerçek vardır: Mısırlılar, Yakup'un gelişinden çok sonra bile Filistin'deki Yahudilere saldırıp tutsak etmeye devam etmişlerdir.

Öyle sanılır ki Pentateuhos'un geç dönem yorumcuları, Yahvistler, elohistler, daha sonrakiler, hepsi, Mısır'daki İbranî halkını anlatırken, Şaul'un ilk krallığı dönemindeki İbranîleri göz önüne almışlardır, Tekvin'in (XLIX, 10) Yahuda kralı Musa'nın ölümünden dört yüzyıl sonra tarih sahnesinde görünmüştür.

Çok karmaşık olan böyle bir tartışmaya girmeden, burada, İbranîlerin Filistin'e yerleşmeden önceki tarihlerinde on iki kabileden söz etmenin gerçekçi olmayacağını söyleyelim. Sanırım en doğru olanı, Mısır'daki İbranîlerin birbirinden epeyce kopuk klanlar halinde yaşadığını kabul etmektir.

2. (Kitabın başındaki haritaya bakınız.) Göç yolunun ilk bölümü konusundaki eski kuramlar, Sazlıklar Denizi'ni Kızıldeniz olarak kabul etmiştir ki, tümüyle yanlıştır. Bu nedenle, Büyük Siyah'ın güneyindeki sığlık geçitlerin varlığını, karşıya "ayaklar bile ıslanmadan" geçiş mucizesini açıklayabilecek tek olguyu da gözden kaçırmışlardır.

3. Hiçbir Mısır belgesinde, hiçbir yabancı kaynakta, Mısır ordusunun kaçan İbranîleri takip etmiş olduğu konusunda kayıt yoktur. Bu konuda tek bilgi kaynağı Çıkış kitabıdır. Kitaptaki sayısız ayrıntı arasında, birçok İbranînin, hatta tamamına yakınının ülkeden kaçmaya karar vermiş olduğu da söylenir. Ama Mısırlılar cephesindeki kesin suskunluk, bu kaçışın orada, sadece emniyeti ilgilendiren basit bir olay olarak kabul edildiğini gösterir. Bu nedenle de kayıtlara geçip, tarihe mal olmaya layık görülmemiştir.

Bu takip olgusu, kutsal öykünün kendi içinde de çelişki yaratmıştır; çünkü Çıkış kitabı firavunun, ünlü on felaketle kendini gösteren Tanrısal güç karşısında, İbranîlerin gidişine izin verdiğini söyler. Ama aynı Çıkış kitabı, II. Ramses'in ani olarak fikir değiştirmesindeki nedeni açıklamaz. Hatta, öykünün coşkusu içinde Çıkış'ın yazarı şunu da anlatır: "Mısır kralı İsrailllilerin kaçtığını öğrenince, o ve saraydakiler 'Eyvah, biz ne yaptık? İsrailli kölelerimizin özgür olmasına izin verdik!' (Çıkış, XIV, 5) diye bağırdılar." Böy-

lece Çıkış kitabının yazarı, Mısırlıların, özellikle de Ramses'le, yaşadıkları felaketlerin korkusuyla kralı, İbranîlere izin vermeye zorlamış olan rahiplerin belleklerini hesaba katmamış görünüyor. Bugünün tarihçisi, bu tür hafifliklere asla rastlanmayacağını bilecek kadar Ramses hakkında belge ve bilgi sahibidir.

Daha büyük bir olasılıkla Ramses ve bakanları, sadece durumundan hoşnut olmayan birkaç bin kişinin krallıktan gideceğini sanmış, bütün İbranîlerin göç yollarına düşeceğini akıllarına bile getirmemişlerdi. Ancak, göçün boyutlarını öğrendikleri ve kralın inşaatları için çok önemli olan iş gücünün büyük bölümüyle ve beklenmedik bir anda ellerinden gittiğini anlayınca, önce kaçaklara sahil yolunu kapamayı denemişlerdi. Onları bulamayınca, güneye indiler.

Tanrı'nın Musa'ya söylediği iddia edilen, gerçek olması imkânsız şu sözleri ise -teolojik nedenlerle- bilmezlikten gelelim: "Firavunun inat etmesini sağlayacağım, böylece ona ve ordusuna karşı büyük bir zafer kazanmış olurum." (Çıkış, XIV, 4)

4. Abartmadan yana hiç de yoksul sayılmayacak olan Çıkış kitabı, bizzat firavunun "savaş arabasına atlayıp, kendisiyle birlikte altı yüz seçme savaş arabasını da alarak, bütün öteki Mısır arabalarıyla..." (Çıkış, XIV, 7) savaşa gittiğini, böylece İbranîleri yakalamak için ordusunun başına geçmekle kalmayıp, Musa'nın ikiye böldüğü suların geri gelmesiyle orada boğulup öldüğünü anlatıyor. Mısır ordusunda savaş arabalarının kaç tane olduğunu bilmiyoruz (çok daha az güçlü olan Hitit ordusunda iki bin beş yüz araba vardı), ama Ramses'in böyle hataları yapması düşünülemez: öncelikle, silahsız kaçakları kovalama uğruna, Avaris'ten Migdol'a kadar üç yüz kilometrelik araba geçişine elverişli olmayan bir yolda altı yüz savaş arabasını koşturmuş olması, hele bu harekâtın, gece yapılması olacak şey değildir; gece diyoruz, çünkü Çıkış kitabına göre, geçiş, ertesi günün sabahında tamamlanmış ve Mısır ordusu İbranîleri karşı kıyıya geçtikleri sırada görmüştür.

Üstelik hiç bir firavun denizde boğulup, ölmemiştir.

5. Dr. Bucaille *Moise et Pharaon* adlı kitabında De Lesseps'in 1874 haziranında Bilimler Akademisi'ne sunduğu "Acı Göller ve Süveyş Kıstağı" konulu tebliğden bir alıntı yapmıştır. De Lesseps, 1854'de, bu yörede bulunduğu sırada tanık olduğu ve dalgaların bir buçuk metreye, bir metre seksen santime kadar yükseldiği bir

fırtınadan söz ediyor. Ayrıca, yukarıda sözü geçen *Description de l'Égypte* adlı çalışmasında Bois Aymé, 1799'da Napolyon Bonaparte'ın sığlık geçitlerden birinden yararlanarak Süveyş Körfezi'ni geçmek istediği sırada yükselen med dalgasıyla boğulma tehlikesi atlatmış olduğunu yazar.

Öyle anlaşılıyor ki, Sazlıklar Denizi'nin girişi, med dalgalarının olduğu kadar, Kızıl Deniz'de, fırtınalar sırasında oluşan dalgaların da birden yükselmesine neden oluyordu, çünkü Sazlıklar Denizi'nin tabanı, Kızıl Deniz'in tabanından çok daha yüksekti. Süveyş Kıstağı'nın delinerek açılmasından sonra, kanal tabanı itibariyle en alçak ve en yüksek dalga boyu arasındaki fark altmış santim ve bir metre düzeyinde seyretti ve böylece Akdeniz'e kadar gel-git olayında bu oran bozulmadı. Ama fırtınalar sırasında ola ki dalgalar, De Lesseps'in kaydettiği yüksekliklere ulaşıyordu; bu durum, İbranîleri izleyen Mısır ordusunun beklenmedik yenilgisini açıklayabilir.

6. Çıkış kitabı (XIV, 28) İbranîlerin peşine düşmüş olan Mısırlıların hiçbirinin felaketten sağ çıkmadığını yazar. Ne var ki bu epik öyküdeki kesin iddiaları ihtiyatla karşılamak gerekir: Endonezya'da, 1883'te, Krakatoa Yanardağı'nın patlamasıyla oluşan ve kırk metreye yükselen dalgaların yarattığı kıyametten bile sağ çıkanlar oldu. Kuşkusuz, suyun iki yakasında kurtulanlar olmuş ve İbranîler tarafından tutsak edilmişti.

İlk pişmanlıklar

1. Bkz. *Musa, Mısır Prensi*, I. cilt.

2. Bu konuya Çıkış kitabında hiç değinilmemiştir: Şayet II. Ramses, gerçekten kaçak İbranîleri tümüyle yok etmeye karar verseydi, MÖ XV. yüzyıldan beri Kızıl Deniz kıyısını denetleyen Mısır donanmasındaki gemilerden bir kaçını, Sina kıyısından geçtikleri sırada üzerlerine göndermesi yeterdi.

3. Yeşu'nun kişiliği, Eski Ahit yorumcusu Yahvistlerle elohistler arasındaki görüş farklılıkları yüzünden, gereğince aydınlatılamamıştır. Çıkış kitabında her zaman öne çıkan ve çoğu kez Harun'unkinden de önemli olan rolüne rağmen, tek tek sayılan kabile şefleri arasında, babasının da, Yeşu'nun da sözü edilmiş değildir

(Çıkış, VI, 14-27). Çıkış kitabında (XVII, 9), babasının adı bile anılmadan, birden, Musa onu "adamlarıyla birlikte" Amaleklilerle savaşmaya gönderdiği sırada ortaya çıkar; Sayılar kitabında (XII, 29) onun çocuk yaşlarından itibaren Musa'nın hizmetinde olduğu yazılıdır; bu konu tartışmalara yol açmıştır, göç sırasında, Amaleklilerle yapılan savaşın komutanı olduğu düşünülürse, Yeşu'nun yirmi - otuz yaşları arasında olması gerekir. Bizim fikrimizce Musa da aynı göç sırasında hemen hemen aynı yaşlardadır; şu halde Yeşu'nun ilk gençlik yıllarından itibaren Musa'yla birlikte olduğunu kabul etmek gerekir ki bu mümkün değildir. Üstelik Musa, göçten önceki üç ila beş yıl Mısır'da değildi, bu durumda kaçışı sırasında Yeşu'yu da birlikte Medyen'e götürmüş olması gerekirdi; oysa olaylar böyle gelişmemiştir.

Eski Ahit'te çok rastlanan bu çeşit çelişki ve belirsizliklerin nedeni olarak, yazarların, bütün kahramanlara ve özellikle de Musa'ya mucizevî bir uzun ömür biçme tutkusu gösterilir; Tesniye kitabında (XXXIV, 7) Musa'nın, ne gücünden ne de görme yeteneğinden hiçbir şey kaybetmeksizin, yüz yirmi yaşına kadar yaşadığı söylenmiştir. Burada, bir kez daha hatırlatalım: kırk sözcüğü İbranîcede iki anlam taşır: uzun bir zaman ve nesil! Kutsal Kitap'ın yazarları, Musa'nın çok uzun yaşadığını söylerken, bunu Tanrı'nın ona bir armağanı olarak gösterirler. Bu, hajiyograflara, yani, dinî kahramanların hayatlarını yazanlara yakışır bir öyküdür; çağdaş bilim, özellikle de ihtiyarlık psikolojisi uzmanları, seksen-doksan yaşlarında bir insanın, göç gibi büyük boyutlu bir hareketi yönetmesinin ve hele, yüz yaşındaki ihtiyarın İsrail'in dinî ve hukukî kurumlarını hayata geçirmesinin imkânsız denecek kadar zor olduğunu iddia ediyorlar.

Tevrat'ın her sözünü tartışmasız kabul etmek gerekirse, (Çıkış, XII, 37) göçün kırk yıl sürdüğüne ve Çıkış'ın başladığı tarihte Musa' nın seksen yaşında olduğuna inanmak zorunda kalırız (Çıkış, VII, 7). Ne var ki, kitabımızın ilk sayfalarındaki haritaya bir göz atacak olursak, bu sürenin, Moab Ülkesi'ne kadar olan beş yüz kilometre civarındaki yol için birçok mola verilmiş olsa bile çok abartılı olduğunu görürüz. Çıkış kitabı (XVI, 1) İbranîlerin Mısır'dan ayrılışlarının kırk beşinci gününde Elim Vahası'na, Sin Çölü'nün (Sina) sınırına, 29° paralele ulaştıklarını yazar; demek ki Mara ve Elim'deki molalar hariç, bu sürede yüz kilometre yol yapmışlardı.

Bu hız ortalamasıyla, Mısır ile Moab Ülkesi arasındaki yolu sekiz aydan az bir zamanda almış olmaları gerekir.

Çıkış kitabındaki kırk yıllık sürenin, simgesel bir anlamı olmalıdır, Eski Ahit'in birçok ifadesinde olduğu gibi; öykünün olağanüstü niteliğini daha da belirgin hale getirmek için ve "çok uzun bir süre" anlamında kullanılmıştır. Çağdaş bir tahminle bu yolculuğun bir ya da iki yılda bitmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Bütün bu gözlem ve düşünceler, tarihçinin çok iyi bildiği bir güçlüğü, Eski Ahit'in öyküleri arasında tarihî ve psikolojik bir uyum bulma güçlüğünü ortaya koyuyor, satırları arasında sıkça rastlanan giz dolu ifadeler ve özellikle de, yapılan her düzeltmeyle daha da abartılı hale getirilmiş, övücü, yüceltici birtakım simgeler ! Kitapta görülen, inanılması imkânsız bir öykü de Musa'nın, akrabaları olduğu ileri sürülen kişilerle olan ilişkisiyle ilgilidir. Bir yandan, Musa'nın Kohat'ın oğlu Amram'ın, Kohat'ın kız kardeşi Yokebed'le (kendi halasıyla) (Çıkış, VI, 20) olan evliliğinin ürünü olduğu söylenir ki bu, Musa yasasının suçladığı aile içi zinadır. (Talmud'a* göre, Yokebed, yüz otuz yaşında tekrar bakire olmuş ve Musa'ya gebe kalmıştır.) İkinci olarak, Mısır'ı terk eden aile reisleri arasında Kohat ve Amram'ın da adları geçer. Yani, üç kuşak Mısır çıkışında, çölde bir aradadır: Musa, babası ve dedesi.

Fakat, Levi gibi Amram'ın da yüz otuz yıl yaşadığı (tamamen simgesel bir rakam: 1-3-7, alef, gimel, zayin gizli anlamları yaratılış, yardım ve tohumlama) söylendiği halde, onun Musa'yı Harun'la, Miryam'la ve öteki aile bireyleriyle karşı karşıya getiren anlaşmazlıklara müdahale ettiğinden hiç söz edilmez. Gerçekten de, Kohat'ın oğlu İssar'ın oğlu olan Korah, kendi amcaoğlu Musa'nın liderliğine başkaldırdığında Amram da, babası Kohat da ortaya çıkmazlar, oysa bu anlaşmazlık, Sayılar kitabına göre Korah'ın yanı sıra on dört bin kişinin de ölümüne yol açmıştır! (Sayılar, XVI, 50)

Sonuç olarak, Amram'ın, Çıkış'tan önce ölmüş olduğunu ve adının, anısına saygı olarak Kutsal Kitap'a alındığını kabul edeceğiz.

Bunun dışında, göçe katılanlar arasında, Simeon'un oğlu Şa-

* Talmud: Kutsal Kitap metinlerinin Tevrat'a uygun olarak açıklamasının yapıldığı İbranîce kitap. (ç.n.)

ul'un da bulunduğu, Şaul'un, babasının Kenanlı karısından olma oğlu olduğu yazılıdır; oysa bu öykü, zamanlama açısından hatalıdır, çünkü, Eski Ahit bile, İbranîlerin Kenan'a, Çıkış'tan çok sonra ulaşabildiğini söyler.

Açıkça görülen şudur: Çıkış kitabının yazarları, Mısır'dan ayrılan İbranî ailelerin dökümünü yapmak istemişler, ancak, biraz da güzelleştirmeye çalışarak, bozulmuş geleneklere ve törelere takılmışlar ve milattan sekiz yüzyıl öncesinden başlayarak Çıkış kitabının bize ulaşan son şekline kadar, yapılan çalışmalarla gizemi çözülemez hale getirmişlerdir.

Altın ve özgürlük

1. Çıkış kitabı (III, 21-22) Tanrı'nın bir buyruğundan söz eder: "Erkekler komşularından ve kadınlar, komşu kadınlardan gümüş eşya ve altın eşyayı borç istesinler." Şaşırtıcı bir metin, çünkü Tanrı'nın, uzun süre geri verme fırsatı bulunamayacak ya da belki hiç iade edilemeyecek değerli malların alınmasını yani açıkça talana benzeyen bu eylemi kullarına emretmiş olması inanılacak şey değildir. Bu "borç alma" işi yapılmış mıdır? Mısırlılardan mı borç alınmıştır? Bu konuda hiçbir bilgi yok, ama kutsal metin böyle diyor. Philon, *Vie de Moise*'de ve Hıristiyan yorumcu Tertullien, *Contre Marcion* adlı eserinde söz konusu olan şeyin, Mısırlıların, uzun yıllar verdikleri emeğin karşılığında İbranîlere ödediği bir tazminat olduğunu iddia etmişlerdir. Açıklama kabul edilebilirdi, ne var ki kutsal metin borçtan söz ediyor. Üstelik Mısırlıların, Tanrıları kendilerine korkunç felaketler yağdırmış, yeni doğmuş bebekleri bile öldürmüş olan bu insanlara değerli eşyalarını borç vermiş olmaları düşünülemez.

Bazı yorumculara göre, bu mücevherler sahiplerinin isteği dışında, bir çeşit savaş ganimeti gibi alınmıştır; o zaman Çıkış kitabındaki satırlardan, İbranîlerin, Mısırlıların mücevherlerini zorla aldığı anlamını çıkarmak gerekir. Bu açıklama da gerçeklerden uzak görünüyor, bu soygun çılgınlığının, Mısırlıların şiddetli tepkisiyle karşılaşmaması mümkün değildir.

Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç, Çıkış kitabının sözlerine bağlı kalmak gerektiğidir, kutsal metin ne zorla alımdan ne de Mı-

sırlılardan söz etmiştir. Bence, Çıkış kitabı, her şeyden yoksun ve yoksul İbranîlerin, bir çeşit veda armağanı istemiş olduklarını ima etmektedir. Mısırlılardan mı, yoksa Çıkış'ta kendileriyle gelmeyen İbranîlerden mi istemişlerdir? Sorunun cevabı, 1972'de, Elefantin yazıtının bulunuşuna kadar karanlıkta kalmış ve yazıttaki metinden İbranîlerin Çıkış sırasında birlikte götürdükleri altın, gümüş ve bakırın, krala başkaldırmış Mısırlı yüksek memurların onlara suç ortaklığı karşılığında ödediği bedel olduğu anlaşılmıştır. (Bkz. *Musa, Mısır Prensi,* I. cilt, Gerçekleşen kehanetler, s. 323-331)

Maya

1. Bu metin, Çıkış kitabındaki (XV, 1-8) kuşkusuz epeyce ileri bir tarihte yazılmış, bu nedenle de gerçeklere ters düşen ibarelerle dolu olan ünlü yüceltme ilahisinden ayrılıyor. Çıkış kitabı, 15. bölümde "Filistinlilerin korkuya kapıldığı" yazılıdır. Oysa Filistin adı, Çıkış'tan yüzyıl sonra (III. Ramses iktidarının sekizinci yılı), Eriha'nın fethinden elli yıl önce kullanılmaya başlanmıştır. Musa'nın yaşadığı çağda o ülkenin adı Kenan'dır. Ayrıca, 15. bölümde, Edom emirlerinin korku ve şaşkınlığından söz edilir, oysa büyük göç yeni başlamış, İbranîler Edomlularla karşılaşmamıştır.

2. Pentateuhos'un birçok yerinde Musa'yla İbranîler arasındaki gergin ilişki açıkça anlatılmıştır. Bu öykülerin en ünlüsü, Musa'nın Tanrı'ya: "Ben bu adamlarla ne yapacağım? Bir gün beni taşlayacaklar!" diye yakındığını anlatır. (Çıkış kitabı, XVII, 5-7) Ama en ilginç olanı, Musa'nın kendi yakınlarının, Harun ve Miryam gibi -Sayılar kitabında da anlatılmıştır, (XII, 1-6)- ona karşı olan haşin tavırlarıdır ki onlar, Musa'yı suçlayıp, ona kara çaldıkları için Tanrı tarafından cezalandırılmışlardır.

Burada sorulacak önemli bir soru, Kutsal Kitap metinlerini kimin yazdığıdır. Cevabı özetleyelim: Pentateuhos'un beş kitabında çok sık rastlanan tekrarlar, belirsizlikler ve özellikle de çelişkiler yüzünden XIX. yüzyıldan beri konunun uzmanları bu kitapların, Musa'nın ölümünü izleyen yedi yüzyıl süresince birçok kez değiştirilip, yeniden yazılmış metinlerin oluşturduğu bir koleksiyon olduğu sonucuna varmışlardır. Ne yazılı belgelerde, ne de Eski Ahit'in

İbranîce nüshalarında bu beş kitabın bizzat Musa tarafından yazıldığına dair bir kayıt vardır. Peygamberin ölümünü anlatan bölüm bunun delilidir: Musa, kendi ölümünü hikâye eden metinleri nasıl yazmış olabilir?

"Su! Yemek!"

1. Pentateuhos'un pek çok yerinde, Musa'nın bütün Çıkış yolu boyunca sürekli muhalefetle mücadele ettiği yazılmıştır. (Çıkış kitabı XVII, 4 ve XXXII, 19-3; Sayılar kitabı XII 1-16, 1-14; XVI, 12-15 ve 41-42; Tesniye kitabı I, 26-28) Çıkış yolculuğundaki otoritesi ve sorumlulukları ve İbranîlerle arasındaki gergin ilişkiler kutsal metinlerin konusu olmuştur; Medyenli Yetro'nun kızı Tsippora'yla evliliği de gerginliğin nedenlerinden biridir. Çıkan sonuç şudur ki, Mısır'dan çıkış sadece bir azınlığın ve onların şeflerinin kararıdır, bütün İbranîlerin değil! Musa bütün muhalif sesleri susturmak ve önce otoritesini, sonra yasaları kabul ettirmek konusunda bu azınlıktan destek almıştır.

2. Kutsal Kitap'ın, Kenan'a kadar çölün geçilmesi için ileri sürdüğü "kırk yıllık" sürenin tamamen simgesel olduğu buradan da bellidir: bu kadar uzun bir süre Sina'yla Kenan Ülkesi arasında, oradan oraya sürüklenen İbranîlerin sosyal yapısı çözülür, yönetilmesi imkânsız bir sürü haline gelirlerdi.

3. Çıkış kitabı, İbranîlerin bulabilecekleri besin kaynakları arasında balıktan söz etmiyor. Oysa göç yolculuğunun ilk bölümünde, balıktan yana çok zengin olan Kızıl Deniz'in doğu kıyısından geçmişlerdir. Ve bu kaynak herkesçe tanınmasa bile, bu yolu bir kez daha yapmış olan Musa'nın bilmemesine imkân yoktur.

4. Çıkış kitabı (XII, 37-38) İbranîlerin Mısır'dan pek çok "küçükbaş ve büyükbaş" hayvanı beraberlerinde getirdiklerini söyler. Ama gene aynı metinler, kendilerine bağımlı olanlarla birlikte, İbranîlerin altı yüz bin kişi olduğunu yazmıştır ve bu rakamla birlikte, bu hayvan sürülerinin de çok abartılmış olduğu görülür. Öncelikle Kutsal Kitap'ın da, tutsak ya da yarı tutsak olduğunu kabul ettiği bu insanlar nasıl bu kadar zengin olabilirler? Ayrıca, İbranîler, otuz ya da kırk bin kişi olsalar bile, kaçışları sı-

rasında büyükbaş hayvanlarını yanlarında getirdiklerini kabul etmek zordur, zaten, gerçeklere de ters düşer: göçün ilk günlerindeki "açız !" feryatları nasıl açıklanabilir ? Bu hayvanları keserek, hiç olmazsa yolculuklarının başında, karınlarını doyururlardı. Kuşkusuz, söz konusu olan yanlarına aldıkları üç beş koyunla keçiydi ve onlar da ağlayıp yakındıkları kıtlık günlerinde ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli değildi. Kesin olan şu ki, kümes hayvanı getirmemişlerdi, çünkü göllerde, akarsularda bol bol kanatlı av hayvanının bulunduğu Mısır'da kümes hayvanı besleme alışkanlığı yoktu.

Hesaplar, hesaplar...

1. Mısır'daki bütün İbranîlerin Çıkış'a katılmış olduğunu gösteren hiç bilgi yok. Kuşkusuz, aralarında Mısırlı kadınlarla evlenmiş, çocukları Mısırlı sayılmış ve kendileri de Mısırlı kimliğini benimsemiş olanlar vardı. Bu ülkenin gelenek ve göreneklerini, dinî inançlarını kabullenmişlerdi ve sonu belirsiz bir macera uğruna (karılarının direnişini bir yana bıraksak dahi) topraklarını ve yuvalarını terk etmeyi düşünmemişlerdi. Çıkış kitabı, katılanların Mısır özlemlerini, açıkça anlatmıştır.

Olaydan birkaç yüzyıl sonra, İsrail ulusunun doğuşundan çok uzun zaman sonra yazılmış olan Kutsal Kitap, Mısır'daki İbranîlere kimliklerini açık ve net olarak hatırlatmak istemiştir. Oysa, dinlerinin, kökleri kurumuş bir ağaç gibi hayatiyetini kaybetmiş olmasının dışında, dört yüzyıldan beri, çok zengin ve güçlü kökleri olan bir başka kültürle haşır neşir olmuş bu insanlar, bu yabancı kültürü özümsemişti. Altın Boğa öyküsü bunun delilidir.

2. Çıkış kitabına göre, Tanrı, göç boyunca İbranîlere, gündüzleri siyah ve geceleri ışıklı bir "ateş ve duman" sütunu ile yol göstermiştir. Bu olsa olsa bir hortum olabilir. Ama hortumun bütün göç yolculuğu boyunca -iki yıl- var olması imkânsızdır; üstelik, İbranîlerin, gece bir yol göstericiye ihtiyaç duymadıkları bellidir, aksi halde, çölde gece gündüz yürümüş olduklarını kabul etmek gerekir. Onların kamplarını, çağın usulüne uygun olarak, yaktıkları ateşler ve meşalelerle aydınlattıklarını düşünmek daha akılcı olur.

İlk tartışmalar

1. Bu bölüm, Sayılar kitabında (XVI, 1-35) sözü edilen bir çatışmanın öyküsüdür: "Kohat oğlu İssar'ın oğlu Korah"ın Musa'nın otoritesine başkaldırışı anlatılır. Sayılar kitabı, Kohat'ın, Musa'nın babası Amram'ın da babası olduğunu söylemeyi unutmuştur; yani Korah Musa'nın amcasının oğludur ve kendi kabilesi, hatta kendi ailesi içinde bile Musa'ya karşı olanlar vardır. Kutsal Kitap'taki öykü, Korah'ın ve iki yandaşı, Ruben kabilesinden Datan ve Abiram'ın ani, inanılmaz ve mitolojiye yakışır ölümünü de anlatır: toprak ayaklarının altında açılmış ve tıpkı mitolojik öykülerde olduğu gibi, onları, ailelerini, evlerini her şeylerini yutmuştur. Korah'ın başkaldırısını desteklemiş olan "toplumun ileri gelenlerinden iki yüz elli kişi"ye ne olduğu ve toprağın onları neden yutmadığı anlatılmamıştır.

Fakat, Sayılar kitabı, konuya otuz beş bölüm ayırmış olduğuna göre, anlaşmazlık önemliydi. Musa'yla İbranîlerin bir bölümü arasındaki tek sürtüşme bu mudur? Herhalde değildir, hele muhaliflerin korkunç sonu düşünülecek olursa... Doğal olarak Sayılar kitabı bu insanların, bir gösteriye dönüşmüş ölümünü, Tanrısal öfkeyle izah ediyor; pekâlâ Tanrısal olmayan bir başka cezanın, ölüm gibi, sürgün gibi bir cezanın verilmiş olması da mümkündür.

Bu durumda, böylesine açığa vurulmuş bir muhalefet karşısında Musa'nın, Tanrı'nın ona bahşettiği ya da kendisinin iddia ettiği ilahî iradenin yardımı olmaksızın, İbranî ulus bilincini yaratma mücadelesinde başarıya ulaşması çok zor olurdu.

2. Çöl ve çöl haydutları konusunda deneyimi olan Musa, süratle bir çekirdek ordu oluşturmuştur, Çıkış kitabı (XVII, 8-9) oldukça belirsiz sözlerle, İbranîlerin Refidim'de Amaleklilerin saldırısına uğraması üzerine Musa'nın Yeşu'ya ertesi gün bir karşı saldırı düzenlemesini emrettiğini söyler. Karşı saldırının neden ertesi güne bırakıldığı belli değildir, çünkü ya Amaleklilerin saldırısı zaferle sonuçlanmıştı ya da yenilmişlerdi, yenilmiş olsalar, kaçarlar, karşı saldırıya da gerek kalmazdı. İbranîlerin Mısır'da silahları yoktu, herhalde çölde birden silahlanmış değillerdi. Amaleklilere saldırmak için –onlar silahlıydı– İbranîlerin uydurma da olsa kendilerine silah yapmaları gerekiyordu. Yapılabilecek ilk şey, ucu yakılarak sertleştirilmiş sopalardı, belki sapan hatta balyoz da kullanılabilirdi.

"O olmadığı zaman, sen sadece bir baykuşsun"

1. Manna konusunda bilgi için *Musa, Mısır Prensi*, I. cilt, sayfa 371'deki Alev başlıklı bölümün 1. notuna bakınız. Bir böceğin -kırmızböceği- ağaç kabuğu üzerinde yaptığı reçineli bir yumru olan manna, oluşumu gereği, ılgın ağaçlarının üzerinde bulunuyordu, Çıkış kitabının (XVI, 15) yazdığı gibi, toprakta değil. Aynı kitaptaki (XVI, 21) mannanın güneşte eridiğine dair bilgi ise doğrudur; Musa'nın, yumrunun hemen yenmesi gerektiği, ertesi güne bırakıldığında kurtlandığı konusundaki uyarısı gibi.

2. İbranî dilinde manhu; manna adı buradan gelir.

3. Çıkış kitabı mannaya şaşılacak kadar uzun bir yer ayırmıştır (XVI, 14-36). Herkesin, günde sadece "çadırının altındaki kişi başına bir omer un aldığını, omerin onda bir ephap olduğunu" anlatır; bu, litrelik ölçekle adam başına 1,5 ölçek un demektir ki, en çok acıkanlar için bile azımsanmayacak bir miktardır, çünkü bu unla (suyu da hesaba katarsak) beş kiloya yakın ekmek elde edilir. Ne var ki mannanın o çağlarda bile Çıkış kitabında anlatıldığı kadar bollukla bulunabilmesi mümkün değildir: bin kişi için ortalama günde üç buçuk ton, yani sürgündeki otuz bin İbranî için yüz tondan fazla. (Aynı kaynak metindeki bilgiye inanılsa, bir buçuk milyon İbranî için günde beş bin iki yüz elli ton!) Bana öyle geldi ki, bu miktar, tutkun dindarlar tarafından, Tanrı lütfunun ne kadar büyük olduğunu göstermek amacıyla abartılmıştır; ben daha inandırıcı miktarları söylemeyi tercih ettim. Aile başına dört kişi sayıldığı zaman bile, epeyce büyük bir sayıya, yirmi altı tona ulaşılıyor.

4. Pentateuhos'un, özellikle de Çıkış kitabının bazı bölümleri, Musa'yla Harun'a aynı statüyü tanımış görünür. Ötekiler, özellikle de Levililer kitabı, açık farkla, Tanrı'nın göründüğü Musa'ya öncelik verir. Bu konu, burada adlarını sayamayacağım kadar çok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Burada bir örnekten söz edeceğim: Levililer kitabında, kutsal görevlerin ayrıntılarıyla anlatıldığı metinlere göre, Tanrı sadece bir kez doğrudan Harun'a seslenmiştir (Levililer, X, 8-9), dört kez Musa ve Harun'a birlikte ve bunun dışında sadece "Harun'a bunu söyle, Harun'a şu emri ver" diyerek Musa'yı onurlandırmıştır. Gerçek şudur ki, Musevî dinî teşkilatı için de, Harun ilk büyük din görevlisidir, ama üstünlük ve önderlik Musa'nındır.

Bu üstünlük tarih açısından da doğrulanmıştır. Musa, Mısır'daki hayatında "önemli ve büyük bir kişi" olarak görülürken, Harun herhangi bir konuda dikkati çekmiş değildir. Ayrıca, Musa iyi yetişmiş, eğitimli bir insandı, Mısır yönetim kadrolarında sorumluluk üstlenerek, otorite sağlama konusunda deneyim sahibi olmuştu. Bu nedenle de baba bir kardeşine üstünlüğü vardır.

Bu yarım kardeşlik, Levililer kitabındaki garip sözlerle belirtilmiştir: "Ve Musa, Harun'un amcası Uziyel'in oğulları Mişael ve Elzafan'ı çağırdı, onlara dedi: Amcaoğullarınızı Kutsal Mekân'dan çıkarın." Musa'yla Harun baba bir kardeşse, Uziyel, Musa'nın da amcasıdır ve Levililer kitabı yazarının sözleri oldukça tutarsız görünür.

5. Pentateuhos'un, Çıkış yolculuğu süresinde İbranîlerin yiyecek bulma sorunu hakkında yazdıkları, kaçakların yanlarında getirdiği iddia edilen büyük ve küçükbaş hayvan sürülerini anlatan bölümlerle çelişkilidir. Eğer bu doğru olsaydı, İbraniler, Mısır'daki yemeklerin özlemiyle ağlaşıp, Yahveh'i de öfkelendirmezlerdi. Ama kuşkusuz Kutsal Kitap'ın bu bölümleri Mısır'dan çıkışlarından sonraki, hedefleri konusunda kaygılı ve Musa'nın habercisi olduğu Tanrı buyrukları konusunda kuşkulu olan İbranîlerle Musa arasındaki gergin havayı, dolaylı da olsa anlatmaktadır. Ve, büyük göçün ve İbranî ulusunun yaratılışının, birkaç aydın şefin dışında, tamamen ve sadece Musa'nın eseri olduğunu bir kez daha doğrulamıştır.

Kervancı Ali'nin dedikleri

1. Çıkış kitabının, İbranîlerin kervanlarla ve Sina ve Kızıl Deniz'in doğu kıyısı halklarıyla karşılaşmalarından hiç söz etmemesi gariptir. Halbuki, kervanlar sürekli olarak kıyı boyunca gidip geliyordu ve arkeologlar, Sina'nın, Çıkış'tan bin yıl önce, Orta Tunç Çağı'nda bile çöl olmadığını, Bedevîlerin bıraktıkları izlerle ispat etmişlerdir (Emmanuel Anati, *La Montagne de Dieu, Har Karkom*). Sadece su sağlanması sırasında bile vaha insanlarıyla ilişki kurulması kaçınılmazdı.

2. Çıkış kitabı (XVI, 1) ve Levililer kitabı (XXXIII, 10) Elim adında bir konaklama yerinden söz ediyor. Orada "on iki kaynak ve yetmiş hurma ağacı" bulunduğunu Sin Çölü'nün kıyısında olduğunu (hesapça Sazlıklar Denizi'nden yüz kilometre kadar uzaklıkta) anla-

tıyor. On iki ve yetmiş sayılarının simge olarak algılanması gerekir, topografik açıdan değeri yoktur. Elim, Mısır çıkışından sonraki ikinci önemli mola olmalıdır. Kutsal Kitap'ın kaydettiği birçok mola yeri gibi, bunun da nerede olduğunu kestirmek mümkün değildir; cömert bir yeşillikten söz edilmesi (Elim İbranîce ağaç demektir) bugünki Vadi Garandel'in yerinde olması muhtemel büyük bir vahayı akla getiriyor. (André Marie Gérard, *Dictionnaire de la Bible*)

Böyle büyük bir vahada yerleşik bir halk olması ve onların bir tepe üzerine inşa edilmiş surlarıyla bir de kale yapmış olmaları gerekir, ben bu siteye -hayal ürünü olan- Alaat adını verdim. Ama bu hayvancı, çiftçi halkların, İbranîlerin yiyecek içecek sağlayabilecekleri ambarları da kesinlikle vardı; bunca insan, aylarca, göçün uzun süresi boyunca sadece mannayla, gökten düşen ve fazlası zehir olan bıldırcınlarla ve benim, çevrede bol olduğu için öyküye eklediğim balıklarla yaşayamazdı.

3. Bkz. *Musa, Mısır Prensi*, I. cilt.

Unutulan şükran sungusu

1. Musa'nın karakterine özgü davranışları arasında en çok tartışılmış olanı, yabancılara karşı tutumudur. Kutsal Kitap'ın birçok yerinde, Musa'nın dilinden Tanrı'ya atfedilen sözlerle, yabancılarla evlenme ölüm cezası yaptırımıyla yasaklanmıştır (Sayılar kitabı, XXV, 6-15). Şimeonlardan Salu'nun, Medyenli Kozbi'yle evlendiği için ölüme mahkûm edildiğini yazar. Bu ceza öyküsü çelişkilidir, çünkü Musa da Medyenli bir kadınla evlidir. Musa cezadan nasıl kurtulabilmiştir? Medyenli Yetro'yu, yabancı bir dinin rahibi olan kayınpederini nasıl İbranîlerin arasına davet edebilmiş, bu büyük rahip, Musa'dan iki çocuk sahibi olmuş kızı Tsippora'yı getirmeden Musa'nın davetini kabul ederek oraya gitmiştir? (Çıkış kitabı) Sayılar kitabı ise, aksi bir ifadeyle, Musa'nın evliliğinin (Harun ve Miryam'ın eleştirilerine rağmen) toplumca kabul gördüğünü söylerken, Musa'nın, kayınbiraderi, Yetro'nun oğlu Hobab'dan, kendileriyle birlikte Kenan'ın fethine katılmasını istediğini de anlatır (Sayılar kitabı, X, 29-32).

2. Çölde sürgün olduğu yıllarda kendisine kucak açmış olan Bedevîlerle Medyenlilere duyduğu minnettarlık dışında Musa'nın

doğasından gelen, yabancılara duyduğu hoşgörüyle (İbranîlere düşman olmamaları şartıyla) yabancılarla evlenmeyi yasaklayarak İbranî kimliğini koruma kararlılığı arasında bocalamış olduğu düşünülebilir.

3. Musa'nın yabancılarla evlenme yasağında (Sayılar kitabı, XXXVI, 5-9) aile mallarını koruma kaygısının ağır bastığı söylenir. Ve belki de bütün bu yasaklar, sonradan, kutsal metinleri elden geçirenlerin eseridir.

Gökten inen ziyafet

1. Sebt sözcüğü, durmak, durdurmak anlamına gelen *şabat* ile yedi sayısı *şeba*'nın birleşmesi gibidir. Bu gelenek çok eskilere dayanır, Babilliler, her ayın 15. gününü kutsal sayar, o güne *sapattu* derlerdi.

2. Çıkış kitabı (XVI, 10-12), Tanrı'nın dumanlar arasında herkesin gözü önünde göründüğünü, Harun toplanmış olan halka hitap ederken, onun Musa'ya "İsraillilere, gün batımı ile gece arasında yiyecek ete kavuşacaklarını" söylemesini emrettiğini anlatır. Sayılar kitabı daha da kesindir: "Tanrı bir rüzgâr estirdi; doğudan bıldırcınlar sürükleyip getirdi, kuşlar kampın üstünde yerden üç ayak yüksekte, her yanda, bir günlük yürüyüşle alınacak yol kadar bir alanda uçtular. İnsanlar o gece sabaha kadar ve ertesi gün akşama kadar bıldırcınları toplamakla uğraştılar, öyle ki en az toplayan adam on omer kuş topladı. Kuşları kurumaya bıraktılar. Ama et, daha henüz dişlerinin arasına girmişti ve henüz ısırıyorlardı ki Tanrı'nın öfkesi ateş gibi parladı ve onları ölümcül bir hastalıkla vurdu. Oraya Kibrot Hattava adını verdiler; çünkü ete gözü doymayanları oraya gömdüler." Sayılar kitabı (XI, 31-34) Kibrot Hattava, "obur mezarları" demektir.

Burada Çıkış kitabıyla Sayılar kitabı arasında, gözle görünür bir çelişkiye dikkat çekelim; ilki bıldırcınları, zehirlenmeye hiç değinmeden, Tanrı'nın bir armağanı gibi gösterirken, ikinci kitap, bir ceza olarak anlatıyor.

İlahiyat açısından, Tanrı'nın bıldırcınları İbranîleri zehirlemek için gönderdiğini kabul etmek çok zor, üstelik, herkesin midesi bomboş olduğuna göre hiç kimsenin ziyafetten yoksun kalmak is-

temeyeceği kesindir. Tanrısal cezanın uygulanması oldukça zor görünüyor: ya bütün İbraniler zehirlenir ki bu, basit ve küçük bir günah için çok ağır bir ceza olur, ya da anlaşılması zor bir mantıkla, aralarından birkaçı zehirlenir.

Sorun, iki kitabın yazarı için de oldukça karmaşık görünmüş olmalı ki, birbiriyle çelişen metinler yazılmıştır.

Tarihçilerin araştırması olaya biraz açıklık getiriyor. Yörede, ilkbaharda güneyden kuzeye ve sonbaharda kuzeyden güneye bıldırcınlar, birçok başka cins kuş gibi, düzenli gidiş gelişlerle göç eder, yollarda göç eden insanlar olsun, olmasın. Suriye - Afrika çöküntü rifti, av kuşlarının, leyleklerin ve daha pek çok göçmen kuşun gelip geçtiği bir doğal koridordur.

İbranilerin çadırlarının çevresine ne kadar bıldırcın düşmüş olabileceğini tahmin edelim. *Jewish Encyclopedia*'ya göre, Tevrat inanışıyla bir günlük yürüyüş 44 815 m'dir (bu rakam, yayan yürüyen çok büyük bir kalabalık için oldukça abartılıdır). Sayılar kitabı "her yana bir günlük yürüyüşte alınacak yol kadar" alanda bıldırcınlar olduğunu söylüyor, bu, bıldırcınla dolu 2 000 km^2'lik muazzam bir alan demektir. Her bir bıldırcının 400 cm^2 (20 cm x 20 cm) yer kapladığı hesabıyla bu, elli milyon bıldırcın demektir, kesinlikle inanılamayacak bir rakam. Evet, göç eden bıldırcınların çok büyük sayılara ulaştığı biliniyorsa da, orada söz konusu olan, birkaç marşandiz trenini dolduracak kadar muazzam, hayalî bir yüktür. Ama zaten Kutsal Kitap'ta aranılan şey, matematik gerçekler değildir.

Sayılar kitabının, "en az yakalayan adam on omer kuş topladı" sözüne bakalım, bu ağırlık aşağı yukarı 120 bıldırcın eder; günümüz okuyucusu durumu değerlendirebilir. Giriş bölümünde de dediğimiz gibi, bu satırların hedefi, Eski Ahit'in oldukça abartılı metinlerinde gizlenmiş gerçekleri bulmaktır.

En çarpıcı olan, insanları, dişlerini bıldırcınlara geçirdikleri an, öldüren Tanrısal öfkenin anlatılışıdır. Çıkış ve Sayılar kitaplarının uzun uzun anlattığı, İbranilerin açlık yakınmalarını okuduktan sonra, bu insanların hepsinin Tanrısal armağanları tatmaya koşacağını ve hepsinin öleceğini düşünebiliriz. Ve böylece büyük Çıkış, bir toplu mezarda sona ermiş olacaktır.

Öyküyü daha da çarpıcı hale getirmek için yapılmış bu epik abartıları ve dramatik hayalleri bir yana bırakıp, olaya akılcı bir açıklama arayalım.

Afrika'dan Suriye-Afrika çöküntüsü boyunca kuzeye göç eden bıldırcınların sürülerle avlanması öyküsü doğrudur, bugün de avlanıyor.

Kuşkusuz, avlanan kuşların sayısı, Sayılar kitabındakinden çok daha azdır, birkaç bin kuş herhalde. Ama bıldırcın göçü ilkbahar başlarında birkaç gün süreyle devam ettiği için, İbranîlerin yiyecek stoklarını zenginleştirdiği düşünülebilir.

Bıldırcınların bir özelliği zehirli bitkileri, özellikle de güzelavratotu *diye bildiğimiz belladonu*, kendisi hiç zarar görmeden yiyebilmesi ve insan için öldürücü olabilecek miktarın on katını bile vücudunda depo edebilmesidir. Birikim hayvanın barsaklarında olur ve içi boşaltılmadan yenmesi tehlikelidir. Bu durumda, İbranîlerin avladıkları bıldırcınların bazılarının -hepsinin değil- belladon yemiş oldukları, kuşları (pek de iyi pişirilmeden) yiyenlerin hastalanmış ve birden çok bıldırcın yemiş olanların belladon zehirlenmesiyle kalplerinin durması sonucu ölmüş olabilecekleri kabul edilmelidir; İbranîlerin, kuşları, içlerini boşaltmadan yediklerini de hatırlayalım. Sayılar kitabı (XI, 33), bıldırcınların saklanmak üzere kurutulduğunu anlatır; bu kuşlar da içleri temizlenmeden kurutulmuştur.

Gerçek şu ki, bıldırcınları yiyenlerin çoğu zehirlenerek rahatsızlanmış, birçoğu ölmüştür; Sayılar kitabındaki inanılmaz öykünün kaynağı budur.

Bıldırcın sorunu

1. Sayılar kitabı (XXXIII, 16), Kibrot Hathava molasının, Sazlıklar Denizi çıkışından sonraki sekizinci konaklama olduğunu yazar. Tarih açısından doğrulanamayan bir bilgi; adı geçen otuz yedi moladan hiçbirinin yeri, Esion-Geber dışında, yorumcu ve tarihçiler tarafından kesin olarak tespit edilememiştir. Belki de bütün bu yerler o çağda vardı, fakat başka bir ad taşıyordu (örneğin Dofkah, bugünki Serabit ül-Hadim'dir) ya da birçok yerleşim yeri zamanla kaybolup gitmiştir.

Bu bölüm, bir kez daha, göçün izlediği yolu tartışmaya açıyor, burada incelemek istediğim budur. Göç yolu konusundaki ileri sürülmüş pek çok sayıdaki kuramdan söz etmeyişimi bağışlarsınız.

Üç çelişkili fikri özetlemekle yetinelim:

Sahil yolu kuramı: Anastasi papirüsünün ışığında Alan Gardiner'in çalışmaları şu sonuçlara varmıştır: sahilden geçen yollar bir sıra Mısır kalesiyle çok sıkı denetim altındaydı, Mısır otoritelerinin özel izni olmadan ne Mısır'a ne de Asya'ya doğru gidilebilinirdi. V. Anastasi papirüsü, bu yoldan kaçmak isteyen iki kölenin, sınırlardaki emniyet güçlerince nasıl yakalandığını anlatır. (A. Wilson, *Ancient Near Eastern Texts to the Old Testament,* New Jersey, 1969) İki köle bu yoldan kaçmayı başaramadıysa, otuz bin İbraninin kaçması mümkün olabilir miydi?

Çöllerden geçen yol: Darb el Hac denilen bu yol (hacılar yolu anlamında, çünkü yirmi yüzyıl sonra Mekke'ye giden Müslümanlar bu yolu kullanmıştır) İbranileri Şur, Paran ve Sin çöllerinden geçerek doğrudan Sazlıklar Denizi'nden Esion-Geber'e ulaştırabilirdi. Bu yolun tercih edildiği düşünülebilir (ve Çıkış kitabının neden balıkla karın doyurma imkânından hiç söz etmediğini de açıklar) ama çok temel bir tarihî engelle karşılaşır: bu yol İbranileri, Araba Irmağı'nın iki kola ayrıldığı yerden doğru Kenan Ülkesi'ne ulaştırdı. O zaman toprakları çok daha güneyde olan Edomlulardan geçiş hakkı istemeleri gerekmez ve Amaleklilerle savaşmaları da söz konusu olmazdı.

Ayrıca, bu, Musa'nın tanımadığı bir yoldu; Mısır'dan kaçışında, güneydeki daha uzun, ama güvenli yoldan geçerek Esion-Geber'e ulaşmıştı. Ve bu kuram kabul edilirse, yolu üzerinde, Filistin'de kalmış olan İbranilere rastlamış olması gerekirdi oysa Kutsal Kitap, bu ülke konusunda hiç deneyimi olmadığını söyler ve Filistin İbranileriyle karşılaşması hakkında en ufak bir bilgi yoktur.

Bu yol, Mekke hacıları tarafından kullanıldığına göre, çok da zor bir yol olmaması gerektiği söylenebilir. Cevap olarak, II. Ramses devrinde Mısırlılarca bilinmeyen ve doğal olarak İbranilerin de tanımadığı devenin, tıpkı at gibi, Ortadoğu'nun geleneksel binek hayvanı olduğunu, oysa göç eden İbranilerin ne devesi ne de atı bulunduğunu söyleyebiliriz.

Kızıl Deniz yolunun, ki kervanların da yoluydu, bu itirazlara fırsat vermediğini iddia edebiliriz, tabiî, Tanrı'nın Musa'ya göründüğü dağı, alışılmış yerlerin, yani Sina Dağı'nın sivri tepelerinin dışında bir yerde aramayı göze almak koşuluyla.

İnançsızlar

1. Çıkış kitabı, su sağlanması sırasında sorun yaşanan iki yerden, Marah ve Refidim'den söz eder sadece. Ama Çıkış'taki İbranîler gibi büyük bir kalabalığın Kızıl Deniz kıyısında gündüz yaşanan boğucu sıcak yüzünden, sonra yemek pişirmek için, gerekli olduğundan çok sıklıkla su peşine düşmeleri doğaldır. Üstelik yayan yürüyor, katlanmış çadırlar gibi ağır yükler taşıyorlardı, çocuk ve ihtiyarlar yardımcı olamadığına göre, herkes ancak üç beş litre su taşıyabilirdi.

2. Refidim'in nerede bulunduğu bilinmiyor. Sadece, Kızıl Deniz'in doğu kıyısında, aşağı yukarı bugünkü Feiran Vahası'yla Katherine Manastırı civarında Amalek topraklarında olduğu tahmin edilebilir. Gerçekten de, daha kuzeyde Amaleklilere rastlama olasılığı yoktu, çünkü Sina Dağları'nı aşmaları çok zordu.

3. Refidim anlaşmazlığı, Çıkış kitabında anlatıldığı şekliyle, İbranîlerin ne kadar gergin bir ruh hali içinde olduğunu gösterir, Tanrı'nın onlarla birlikte olup olmadığını sorabilecek kadar gergin... (Çıkış kitabı, XVII, 7)

4. Musa'nın, geçtikleri ülkeyi önceden tanımış olmasının, su kaynağı bulabilecekleri yerleri keşfetmesini sağladığını söylemek onun üstün yeteneklerini küçümsemek anlamına gelmez. Çıkış kitabı (XII, 6) ünlü "kayaya vurma" olayının Harea Dağı (Sina Dağı, ya da Cebel Musa) yakınında geçtiğini söyler. Tam bu dağın yanında bugün (Cebel Musa ile aynı yerde olduğu söylenebilir) mevsimlik bir akarsu vardır, Feiran suyu (bu suyun, kayaya vurma olayında fışkıran ırmak olduğu sanılmamalıdır). Çıkış kitabında Refidim olayının, bıldırcın felaketinin hemen ardından yaşandığı söylenir, yani ya ilkbahar ya da sonbaharda, kuşların göç mevsiminde ve ayrıca, ani baskınlara sebep olan ama aynı zamanda, kısa ömürlü, bol sulu ırmaklar da oluşturan sağanak yağmurlar mevsiminde.

İki kuram ileri sürülmüştür: ya Musa, İbranîleri Feiran suyuna götürmüş ya da kendisi, dağa bir akarsu aramaya gitmiş ve bulmuştur. İki halde de, içilecek su bulunması gibi Tanrı'nın lütfu sayılabilecek bir olay, azizlerin hayatlarını yazan yorumcular tarafından mucize öyküsüne dönüştürülmüş, Musa'nın, elindeki sihirli değneğiyle şöyle bir vurarak kayadan su fışkırttığı anlatılmıştır.

5. *Massa wa meriba*, "günaha girme ve kavga", "şeytana uyma" da diyebiliriz, çünkü İbranîler Tanrı'yı sınamak istemişlerdir; ve kavga, Musa'yla aralarındaki anlaşmazlık için! Olanlar, İbranîlerin belleğinde derin izler bırakmıştır. Tesniye kitabında (VI, 16 ve IX, 22) Tanrı'nın şöyle buyurduğu ifade edilir: "Tanrınız Yahveh'i, Massa'da yaptığınız gibi kışkırtmayacaksınız!"

İlk çatışma, ilk zafer

1. Mısır'dan çıkıştan sonra İbranîlerin uğradığı ilk silahlı saldırının, Amaleklilerinki olduğu yazılıdır (Çıkış kitabı, XVIII, 8-9) ama saldırının nedeninden söz edilmemiştir: burada, savaşın, "kayaya vurma" olayının hemen arkasından patlak verdiğine dikkat çekiliyor. Herhalde su kaynağının (Musa tarafından bulunduktan sonra) İbranîlerce kullanılmaya başlanmasıyla Amalekli bedevîlerin saldırısı birbiriyle ilişkilidir: bu insanlar yarı göçer hayvancılardı ve onlar için su kaynakları çok değerliydi. Toprakları üzerindeki bir kaynaktan su alan yabancılar görünce onlara saldırmışlar, köle yapmak üzere tutsaklar da almışlardı (bütün bedevîler gibi Amaleklilerin de o çağda talan alışkanlığı vardı). Saldırı Sina Dağı'nın yakınında yapıldığına göre, Amalekliler Akabe Körfezi'nin kuzey kıyısında, Medyenlilerse güneyde yaşıyorlardı.

O çağda toprakların, yarı göçer halklar arasındaki bölüşümü doğal olarak belirsizdi ve çatışma konusuydu; o günden bu güne de, binlerce yıl içinde coğrafi yapı çok değişmiştir. *Encyclopaedia Britannica*'da Amaleklilerin, Yahuda'nın güneyinde, yani Edom topraklarının sınırında yaşadığı yazılıdır; herhalde doğrudur, çünkü Amalekliler Edomluların bir koludur. (Tekvin kitabı, XXXVI, 12) Amalekliler İbrahim'in kabilesinden gelmekle birlikte (Yargıçlar kitabı, V, 14 ve XII, 15) uzak akrabalarına olan düşmanlıkları çok eskilere dayanır, hatta Filistin'e gelen ilk İbranîlerle başlamış olabilir ve Davut Peygamber'e kadar, Musa'dan sonraki üç yüzyılda da devam ettiğine göre, çok da uzun ömürlü olacaktır.

Bu düşmanlığın ve kinin sebebi bilinmiyor, ola ki İbranî kimliğinin henüz oluşmadığı çok eski çağlarda gene böyle bir su ve otlak çatışmasından doğmuştur.

2. Çıkış kitabı (XII, 13) Yeşu'nun bütün Amaleklileri kılıçtan ge-

çirdiğini yazar, oysa Mısır'dan çıkışlarında İbranîlerin bellerinde kılıçları olmasına imkân yoktur; zaten Mısır'da da silahları yoktu, Mısırlıların kendi toprakları üzerinde silahlı İbranî milislerin dolaşmasına izin vermiş olması düşünülemez. Savaş sırasında ve sonrasında kılıçları var idiyse, bu, düşmandan alınmış olabilir. Burada İbranîlerin, Musa'nın emri üzerine hangi silahla savaşa giriştiğini düşünmek gerekir, çünkü Yeşu'nun, Amaleklilerle silahsız, çıplak elle savaşmaya kalkışması imkânsızdır, üstelik Amalekliler silahlıydı, yağmacılıkla, düşman komşularıyla, Medyenlilerle, Moablılarla sürekli dövüşerek savaş deneyimi kazanmışlardı. Yukarıda görüldüğü gibi, bu konudaki kuramlar fazla değildir: İbranîler, çevreden buldukları, ucunu ateşte yakarak sertleştirdikleri sopalarla ve sapan taşlarıyla dövüşüyorlardı.

Yalnızlık

1. İbranîlerin de, o çağın bütün halkları gibi, köleleri vardı. Köleler ya savaş esirleriydi ya da kendilerini satan insanlar olurdu, İbranîler de kendilerini öteki İbranîlere satarlardı (Levililer kitabı, XXV, 39-40 ve 53). Bununla birlikte, İbranî kölelerin bir kolaylığı vardı, istedikleri an özgürlüklerini satın alabilirlerdi, aksi halde, altıncı yıl kendiliğinden özgür sayılırlardı, çünkü yedinci yıl Sebt yılıydı. Eski Ahit metinlerinde, köleliği düzenleyen pek çok ibare vardır, bunların ne zaman uygulanmaya başladığı bilinmiyorsa da, kesinlikle uygulandığı kuşkusuzdur. Musa da tutsak edilen Amaleklilere, altı yılın sonunda özgürlük sözü vererek, yüce gönüllüğünü göstermiş ve yasalara da uymuştur.

2. Çıkış kitabı ve onu izleyen Sayılar ve Levililer kitaplarının büyük bölümü, Musa'nın yasayla ilgili buyruklarına ve Kenan'a kadar olan yolda Ahit Sandığı'nın yapılmasıyla ilgili talimatına ayrılmıştır. Açıkça bellidir ki, bu kitapların yazarları, Yahudiliğin temellerinin süratle, Mısır'dan çıkışın hemen arkasından atılmış olduğunu göstermek için, ilahiyat açısından yeterli bir yapılaşmanın gerçekleştiğini anlatmak istemişlerdir. Oysa, tarafsız bir tarihçi gözüyle, bu anlatılanların gerçek olması imkânsızdır. Örneğin, Sayılar kitabı XXVIII, 1 ve XXIX, 40. bölümlerdeki Tanrısal buyruklar, İbranîlerin Kenan'a varacakları güne kadar yaşadıkları kıtlıkla na-

sıl bağdaştırılabilir? Günlük sungu olarak verecekleri kusursuz iki koçu, halis zeytinyağıyla yoğurulmuş üç buçuk ölçek unu ve altı litre şarabı, aylık sungu olarak iki öküz, bir koç ve altı kuzuyla bir tekeyi nereden bulacaklardı? Aynı şekilde, Mişkan Çadırı'nın* kurulması ve Ahit Sandığı'nın yapılması da (Çıkış kitabı XXV, 10 - XXVII, 21) bu işlemlerin, göç yolculuğu sırasında yapılmış olmasının mümkün olmadığını gösteriyor: İbranîler, ince ketenden kocaman perdeleri nasıl dokuyabilir, bunları mora, pembeye, kırmızıya neyle boyayabilirler, bronz süslemeleri dökerek Ahit Sandığı'nın tahtasını nasıl altınla kaplar, altın zincirleri, som altın tabakları ve şamdanları nasıl yapabilirlerdi? İbranîlerin giyeceği tören üstlükleri için mor iplikle örülmüş çiçek biçimindeki püsküllleri nasıl yaparlardı? (Sayılar kitabı XV, 37-40) Dokumacılardan, marangozlardan, kakma ustalarından, kuyumculardan beklenen bütün bu işler göç edenlerin, Kenan'a varacakları güne kadar yaşadıkları koşullarda kesinlikle yapılamazdı. Zaten Süleyman Tapınağı'nda bulunduğu söylenen ve kuşkusuz taşınabilir olmayan Mişkan Çadırı'nın tarifi, ilgili buyrukların, yerleşik bir halka hitap ettiğini açıkça göstermektedir.

Bu ayrıntılı emirlere yer verilmeyişinin sebebi şudur: o emirler İbranîlerin Kadeş-Barnea'ya yerleşmelerinden sonra söz konusu olacaktır.

Esion-Geber'e dönüş

1. Çölle aynı adı taşıyan dağlardan doğan mevsimlik akarsu. Kollarından biri, en büyüğü, Akabe Körfezi'ne, Esion-Geber'e doğru akar.

2. Bkz. *Musa, Mısır Prensi*, I. cilt.

3. Çıkış kitabına göre, Yetro, damadının üstlendiği misyonu öğrendikten sonra kızı Tsippora'yı ve iki torununu alarak Musa'ya gitmiştir. (Çıkış kitabı, XVIII) Kitaptaki metin karmaşık, belirsiz ve çelişkilidir. Öncelikle, Yetro'nun Musa'yı "Tanrı'nın dağında kalmakta olduğu yerde" görmeye gittiğini yazar; bu dağın nerede olduğu söylenmemiştir. Sina Dağları'nın güneyinde, Sina Dağı'nın

* Mişkan Çadırı: taşınabilir tapınak; Latincesi, Tabernaculum.

yanında mıydı? Ya da, kitabımızın iddia ettiği gibi, Esion-Geber'in kuzeyindeki Karkom Dağı'nda mıydı? (*Musa, Ulus Yaratan Peygamber*, 2. cilt, ikinci ana bölümün altıncı bölümüne ait 3 numaralı not, s. 345-346) Her iki halde de, Yetro'nun girişimi olacak gibi görünmüyor. Sina'nın eteğindeki kamp yeri geçici bir yerleşimdi kuşkusuz ve Yetro, Musa'nın ister istemez Esion-Geber'e doğru geleceğini bildiği halde kızını birkaç yüz kilometrelik bir yola götürmeyi düşünmeyecek kadar akıllı bir insandı. İkinci şıkta da Musa, -bu olasılık daha akla yakındır- Karkom Dağı'na gitmek için gene Esion-Geber'den geçmek zorundaydı ve onun karısını görmek arzusu duymaması imkânsızdı. Çıkış kitabı bu buluşmayı, Yetro tarafından uzun bir yolu yürümeyi göze alarak yapılan bir saygı gösterisine dönüştürmek istemiş olmalıdır. Üstelik, karşılaşma öyküsü olayların akışına terstir. Karşılaşma, Çıkış kitabının XVI, 1-2. bölümlerinde anlatılmış, oysa Musa ve İbranîlerin Sina'ya varışlarıyla ilgili bilgilere XIX, 1-3. bölümlerinde yer verilmiştir, yani daha sonra.

Buna rağmen bu metinler, İbranîlerle Medyenliler arasındaki ilişkiye ışık tutması açısından önemlidir. İkinci önemli özelliği de, Pentateuhos'un öteki metinlerindeki ifadelerden farklı olarak bu karşılaşmanın mutlulukla algılanmış olmasıdır.

4. Yetro tarafından tavsiye edilen ve Musa'nın kabul ettiği örgütlenme (Çıkış kitabı, XVIII, 13-27) dolaylı olarak, peygamberin, göç yolculuğu sırasında ak saçlı bir bilge değil, henüz genç ve sorumluluklarını başkasına devretmeyi düşünmemiş bir insan olduğunu gösteriyor.

Tanrı'nın dağı

Kılıçların gölgesi

1. İbranîlerin Medyenlilerle ilişkileri, belirsiz ve çapraşık nedenlerle bozuldu. Eski Ahit'in beş kitabının hiçbirinde bu gerginliğin nedenleri hakkında bir ipucuna rastlanmıyor. Musa, Esion-Geber civarına geldiğinde onu, peygamberin Medyenli bir bilge olan Yetro karşılamış ve ona kızı Tsippora'yla, kızının Musa'dan olan iki oğlunu götürmüştü. Sonra Musa, Yetro'dan, İbranîlerle olan anlaşmazlıklarda kendisine yol göstermesini istedi. (Çıkış kitabı, XVIII, 1-27) Buna karşılık, sonra, İbranîler Sittim (ya da Abel-ha Sittim) kentinin yakınına geldiği zaman, (Moab Ülkesi'nde, Ölü Deniz kıyısında) Tanrı, Medyenlilere öfkelendi, çünkü bir İbranî, Şimeon kabilesinden Zimri, Medyenli bir kızı evine getirdi, kızın adı Kosbi'ydi, Medyenli bir kabile şefinin kızıydı (Sayılar kitabı, XXV, 6-8). Öfkeye kapılan Harun'un torunu, Musa'nın yeğeni (olduğu söylenen) Fineas (ya da Pinhas), bir mızrak darbesiyle Zimri'yi ve genç kızı öldürdü. Öykü gerçekten gariptir, çünkü Musa'nın kendisi bir Medyenli kadınla evlidir. Yahveh: "Medyenli kadınlara, onların sana Peor'un günahkâr kurnazlıklarıyla azap çektirdiği gibi azap çektir ve onları öldür" buyuruyor. Tanrısal öfkenin nedeni, İbranîlerin, kızlarla erkeklerin, Tanrı Peor'un, herhalde günahkâr ve kötü huylu "Baal Peor"un kutlama şenliklerine katılmış olmasıdır.

Ama, buna paralel olarak, İbranîlerle Medyenliler arasında birden patlak veren düşmanlığın elle tutulur bir nedeni de vardır. (Medyenliler, İbrahim'in altı oğlundan biri olan Medyen'in soyun-

dan gelir) Bu neden, topraklarının sınırında birden beliren İbranî kalabalığından ve sürüleriyle kuyularına zarar vermeleri olasılığından korkan Medyenlilerin Moablılarla yaptıkları anlaşmadır. İbranîlerin bir tarafta, Medyenlilerle Moablıların öbür yanda dövüştüğü bu savaşta dinî nedenlerle maddî nedenleri birbirinden ayırmak zordur, ama Eski Ahit yazarlarının, savaşı ve Sayılar kitabının anlattığı korkunç soykırımı dinî nedenlerle haklı göstermek istemeleri kabul edilemez.

2. Hobab'ın, Yetro'nun oğlu yani Musa'nın kayınbiraderinin İbranîlerle birlikte savaşa katılması (Sayılar kitabı, X, 29-32) birçok soruyu beraberinde getirir. Musa büyük bir heyecanla Hobab'ı, İbranî kervanına katılmaya çağırmış; Hobab önce kabul etmemiş, Musa sonra kayınbiraderini onlara katılmaya razı etmiştir. Ama onun (kız kardeşi Tsippora'nın da) kendi kanlarından olan insanlarla, Medyenlilerle yapılan acımasız savaşa ve sonraki soykırıma nasıl ve neden katlandıkları anlaşılamaz. Kutsal Kitap, Medyenlilere olan doğal bağlılıklarıyla Musa'ya sadakatleri arasında kalmış olarak çektikleri acıya ve azaba tek sözcükle bile değinmemiştir.

Koyunlar ve bozguncular

1. Harun ile Miryam'ın, Musa'ya, yabancı bir kadınla evlendiği için acı sözler söyledikleri, Sayılar kitabında (XII, 15) ayrıntılarıyla anlatılmıştır: Tsippora, Medyen'in Kuşi kabilesindendi. Sayılar kitabına göre, Harun'la Miryam Tanrı tarafından onları hemen "bembeyaz yapan" bir cüzzamla cezalandırıldılar ve Harun değil, ama Miryam, kamptan yedi gün için uzaklaştırıldı. Bu gelip geçici "cüzzam"ın ne olduğu konusu karanlıktır, üstelik, bu aşırı cezaya da gerek yoktu, çünkü Harun da, Miryam da, kardeşleri ve şefleri olan Musa'ya zaten itaat ediyorlardı.

2. Banotu, bütün antik halklar tarafından bilinen özellikle dinsel amaçla kullanılan bir bitkidir. O çağda Tanrısal bir ruh tarafından ele geçirilme olarak yorumlanan trans halleri yaratırdı. Sayılar XI, 26-29. bölümlerin anlattığı garip olayda olduğu gibi, müritlerin sıkça başvurduğu bir bitkiydi; sözü geçen metinde Eldad ve Medad adlı kişilerin garip bir trans içinde görüldüğü anlatılmıştır.

3. Eski Ahit'in sözünü bile etmediği ve İşaya'da başladığı sanı-

lan geç doğmuş bir inanç, Miryam'ın bir kadın peygamber olduğunu kabul ettirmek ister. "Musa'nın İlâhileri"nin* bile Miryam'a ait olduğunu iddia ederler. Eski Ahit ise onu Musa'nın otoritesini sürekli tartışan, hatta evliliğini bile kınayacak kadar ileri gidebilen acımasız ve sevgisiz bir kadın olarak anlatır.

4. Musa'nın Medyenli Tsippora'yla evliliğinin karşılaştığı olumsuz tavır, hatta bu birliktelik karşısındaki bazen açık düşmanlık, yüzyıllar boyu devam etmiştir. Gerçekten de, Sayılar kitabı, Tanrı'nın Musa'ya ve Harun'a göründüğü sırada, ikisinin de çocukları olduğunu söyler, ama Harun'un çocuklarının adlarını sayarken, Musa'nın çocuklarından, Gerşon ve Eleazar'dan hiç söz etmez (Sayılar kitabı, III, 1-4). Bu suskunluk ola ki, sonradan uygulanmış bir sansürün sonucudur.

İlk yerleşim

1. Bkz. Baş taraftaki harita.

2. Bkz. Baş taraftaki harita. Söz konusu olan, Esion-Geber'in kuzey batısında, Paran Çölü'nün güneyinde deniz seviyesinden beş yüz metre kadar yüksekte, Araba'nın batısındaki Abrona ve Yimna kentlerinin bulunduğu yer olmalıdır; belki Obot denilen bölge (Sayılar kitabı, XXI, 10-11). Eski Ahit kitaplarından hiçbiri buraya özellikle önem vermemiştir, ama, Çıkış kitabının Yetro'yu yolcu ettikten sonra Musa'nın "kendi ülkesine döndüğünü" söyleyen bölümü (XXVII, 27) uzun sürmüş bir molayı düşündürüyor. Musa Yetro'yu Moab ve Edom ülkelerinin sınırında olan bu bölgeden uzağa gönderemezdi. Daha doğuda, Amorilerin toprağına girmiş olurdu.

Yukarıdaki metin oldukça şaşırtıcıdır: Musa'nın, o sırada (Amaleklilerle yapılan savaş sonrasında), "kendi ülkesi" olamazdı, daha Kenan'a varmamışlardı (zaten, Pentateuhos'a göre, hiçbir zaman da giremeyecektir). Sözü edilen "ülke" hangisi olabilir? Bence, olsa olsa, İbranîlerin, Kenan'a doğru tekrar yola koyulmadan önce yaptıkları uzun bir mola, geçici bir yurt olabilir; bu uzun mola, gene

* Cantique de Moise: Tanrı ile Musa'nın ulusu arasındaki sevgi bağlarını anlatan ilahilerin toplandığı kitap.

benim inancıma göre, Musa'nın, halkı büsbütün dağıtıp parçalayacak derbeder ve amaçsız bir yürüyüşü birkaç ay daha sürdürmek istememesi nedeniyle aldığı bir karardı, bu sırada insanlarına Yasa'yı ve Yasa'nın gerektirdiği örgütlenmeyi kabul ettirmeye çalışacaktır. Pentateuhos'un birçok bölümü, özellikle de Ahit Sandığı'nın ve onu koruyan çadırın yapılışıyla, dinî tören ve vecibelerle ilgili ayrıntılar çölde yürümekte olan bir kalabalığın gerçeklerine ters düşmektedir. Bunlar, uzun süreli bir yerleşik düzende ancak uygulanabilir ve bir anlam taşırdı.

Bu tahminle seçilen yer bana tarih ve jeoloji açısından kabul edilebilir görünüyor.

Tarihçi gözüyle mantıklı; çünkü Medyenlilerin birden İbranilere düşmanca tavır almaları ve onlara karşı Moablılarla birleşmeleri, yeni gelenlerin su kaynaklarında yaratacağı tehlikeyle açıklanabilir; gerçekten de, yarı göçer hayvancılar olan Medyenliler ve Moablılar için hayvanlarının içeceği su çok önemliydi. Bu iki halkın ortak ve hayatî çıkarlarının bulunduğu bölge, kendi ülkelerinin hemen yanındaki bir yer, büyük olasılıkla Araba Irmağı vadisi olabilirdi.

Jeolojik açıdan incelendiğinde görülür ki, şimdi kurak olan bölge, İsa'dan iki bin yıl öncesinden beri büyük kalabalıkların yaşadığı bir yerdir: aralarında Timna'nın da bulunduğu en az otuz dokuz kent biliniyor. Çünkü bölge, pek çok akarsuyla, mevsimlik akarsularla sulanıyordu, kuzeyde Hiyyon ve güneyde Araba ve kolları gibi. Özetle bölge, hayvancılar için bir cennetti. (John Rogerson, *Nouvel Atlas de la Bible*, Éditions Fanal, 1987) Bu bölge Sina Dağı'ndaki en iyi yere denk düşmektedir.

Davetsiz misafirler

1. Vahiyle gönderildiği şekliyle çok katı olan Sebt, İbranilere evlerinden yüz adım öteye gitmeyi yasaklıyordu.

2. Kuşkusuz Musa'nın kişiliğinin en önemli niteliklerinden biri, ağır basan Mısırlı yanıdır. Bütün eski tarihçiler için. Strabon, İskenderiyeli Clemens, Caesareali Eusebios ve kendi de Yahudi olan, XII. yüzyıl felsefecisi Salomon Maimon için Musa'nın Mısırlı kökeni kesindir. Çağdaş meslektaşları da onlardan pek farklı düşün-

mezler: XVII. yüzyılda İbranî tarihi uzmanı İngiliz John Spencer için Musa, Mısırlı değildir, ama Mısırlı olmuş bir İbranîdir; Freud'un gözünde Musa, krallık kurmaya karar veren, İbranileşmiş bir Mısırlıdır, ideal bir "yeni Mısır" yaratmak için İbranileri Mısır'dan çıkarmıştır; bu ulus yaratan peygamberin kişiliğini ve hayatını incelemiş olan tarihçiler, Mısır uygarlığının onun yapısı üzerindeki etkisine ağırlık vermişlerdir. Hatta yüzyılımız başında, Prusyalı tarihçi Eduard Meyer, sözcüğün tam anlamıyla bir Mısırlı Musa vardı, der. Ve Meyer, Pentateuhos'un verdiği bütün tarihî bilgileri bir kenara bırakarak, oldukça şaşırtıcı bir iddiayla ortaya çıkar: bir tek değil, iki Musa vardı, der; biri Mısırlı, diğeri onunla aynı adı taşıyan bir Medyenli. (Burada Meyer'in dil konusundaki bilgisizliği ortaya çıkar, Medyenlilerde Musa adına rastlanmaz.)

3. İbranîler arasındaki iç çatışmalar ve Medyenlilerin Moablılarla ittikafı, birden, kendiliğinden oluşmuş değildir, birlikte yaşanan, uzunca süren bir komşuluğun sonucudur. Olay çok daha kuzeyde, Ürdün Irmağı'nın doğu kıyısında ve Ölü Deniz'in kuzeyinde "Moab Ovaları"nda, Eniba yolu üzerinde yaşandı (Sayılar kitabı, XXII, 1).

Hazırlık Dağı

1. Su saati. İlkel biçimde olanları vardı, birkaçını göçmenlerin eşyaları arasında getirmiş olmaları mümkündür.

2. Fırtına, Çıkış kitabında anlatılmıştır (XIX, 16-20) ama Musa'nın Yahveh'le buluşmasından üç gün sonra dağda ve şafak vakti patladığı söylenir.

3. Yüzyıllardan beri, Yahveh'in Musa'ya göründüğü dağın hangisi olduğu konusunda birçok kuram ortaya atılmış, en az dokuz yerden söz edilmiştir: Cebel Helal, Cebel Şin Bişr, Cebel Yuallik, Cebel Serbal, Cebel Katrina, Cebel Musa (Sina Yarımadası'nda); Akabe Körfezi'nin doğu kıyısında, bugünkü Suudi Arabistan'da iki dağ daha, ki içlerinden biri, Cebel Luaz, 1998'de oldukça heyecan verici ama arkeolojik olarak pek de yeni sayılmayacak bir söylemle öne çıkmıştı (Howard Blum, *The Gold of Exodus*, New York, 1998).

Bu yerlerin hiçbiri kesin olarak kabul edilemez, bazısı coğrafî, bazısı topografik nedenlerle, kimisi tarih açısından Cebel Helal ve

Cebel Şin Bişr, büyük göçün, izlemesi gereken mantıklı yolun tamamen dışındadır. Cebel Yuallik, Sazlıklar Denizi'nden sadece elli kilometre uzaklıktadır, bu durumda Yahveh'in görünmesi için biraz erken olurdu, diye düşünüyorum. Serbal, Katrina ve Musa dağları, tarih açısından olabilir, yalnız Pentateuhos'un verdiği ayrıntılı bilgilere uymuyor, bu durumda bu üç dağı da gözden çıkarabiliriz; 1955'de bölgeyi gezmiş biri olarak söyleyebilirim ki, çağdaş bir dağcılık donanımı olmadan Cebel Katrina'ya tırmanmak imkânsızdır. Akabe Körfezi'nin doğu yakasındaki iki dağ da söz konusu olamaz, ne Pentateuhos, ne tarihî gerçekler, İbranîlerin söz konusu körfezi geçtiğine dair bir ipucu veriyor: zaten, nasıl, neyle geçeceklerdi? Bu yol onları, ulaşmayı o kadar arzuladıkları Vaat Edilmiş Topraklar'dan da uzaklaştırırdı.

Bana en kabul edilebilir görünen yer, Prof. Emmanuel Anati'nin teklif ettiği Har-Karkom'dur. Bu teklif iki ayrı tezde, *Tanrı'nın Dağı: Har Karkom* adlı çalışmalarında ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Başka birçok nedenin de ötesinde, Prof. Anati'nin tezi iki konuda çok haklı ve akılcı görünüyor. Öncelikle, Har Karkom bölgesi, İbranîlerin, Akabe Körfezi'nin batı kıyısını izledikten sonra, Necef'den ve Medyen Ülkesi'nden geçerek kuzeye Kenan'a doğru izleyecekleri en akılcı yolun üstündedir. İkinci nokta, dağın yayan çıkılabilecek olması ve çevredeki bitki örtüsüyle, Kutsal Kitap'ın verdiği ayrıntılı bilgilere uymasıdır.

Har Karkom 847 m. yüksekliğindedir; Prof. Anati, yamaçların oldukça dik olduğunu söylüyor. "Ama iki patikanın tepedeki platoya kadar çıktığı batı yamacı tırmanışa müsaittir" diyor. Dağ aslında çakmak taşı tabakalarının da göründüğü bir kalker yığınıdır; tabanı, güneyden kuzeye dört kilometre boyunda ve doğudan batıya, aşağı yukarı iki kilometre enindedir." Platoda birbirinden 70 m kadar uzak iki tepe yükselir.

Har Karkom, "Safran Dağı" adı yenidir; kısa bir süre Har Geşhur diye adlandırılmıştı, en eski adı, "Hazırlık dağı" ya da "Çokluk dağı" anlamına gelen Cebel İdeyd'dir. Bu dağın, Sayılar kitabında (XXXIII, 1-48) göç yolculuğunun sıralanan kırk iki etabından otuz dördüncüsü olan Hor Dağı olduğu düşünülebilir; Harun'un tören giysilerinden soyunup öldüğü yer (Sayılar kitabı, XX, 22-29) ama Pentateuhos'un kitaplarındaki kronoloji bu kurama izin vermiyor.

4. Çıkış kitabının (XIX, 7'den XX, 21'e kadar) anlattığı destansı

öykülerin hiçbiri bu kadar çok kuramın ortaya atılmasına yol açmamıştır. Çok beğenilmiş bir çalışma, 1997'de, Eski Ahit'le ilgili bütün tarihî birikimlere karşı çıkarak, bu metinlerde gizlenmiş bir şifre olduğunu iddia ederken, Yahveh'in, "uçan dairesi" Sina Dağı'nın doruğuna konmuş bir uzaylı olduğunu ve Musa'ya megafonla seslendiğini söyleyecek kadar da ileri gidiyor!

Bu destansı öyküyü yorumlayanlar iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup, yörede bir yanardağ patlaması olduğunu, dağın, "ateş yanan bir ocak gibi tüttüğü" sözlerinin bunu ispat ettiğini ileri sürer (Çıkış kitabı, XIX, 18-19). Yani Yahveh'in Musa'ya göründüğü dağ, bir yanardağdı. Gerçekten de Necef, Suriye-Asya fay hattı üzerindedir, ama hiçbir araştırma, bölgede ve Sina Dağı'nın bulunabileceği herhangi bir yerde, bir yanardağın izine rastlamış değildir. Ayrıca, bir yanardağ patlaması, aynı anda dağın doruğunda patlak veren korkunç fırtınayı açıklayamaz (Çıkış kitabı, XIX, 16 ve XX, 18). Üstelik, böyle bir patlamanın fırlatacağı taşlar, toz bulutları ve akacak sıcak lavlar, dağ eteğindeki yaklaşmaya çalışan insanları kaçırırdı.

İkinci grup yorumcular, çok büyük bir göktaşının dağın tepesine düştüğünü, toprağa değdiği yerde sürtünmeyle oluşan ani ve çok yüksek ısıyla kayaları akkor haline getirdiğini ileri sürmektedir (1908'de Sibirya'ya düşen Podkamennaya göktaşının; meydana getirdiği sıcakla altmış kilometre uzaktaki insanların giysilerinin yandığı biliniyor). 1800'lerden önce, bugün olduğundan çok daha fazla göktaşı düşüyordu ve denizin, Tanrısal bir maden olduğu yolundaki eski inançların kökeninde bu vardır. Bu göktaşı, bir fırtına sırasında düşmüş, ya da düşüşü sonucunda çevredeki bulutlarda anî ve güçlü bir iyonlaşma meydana gelmiş olabilir. Benim eğilimim, bu ikinci kuramdan yana; üstelik, Çıkış kitabı (XIX, 16 ve XX, 18) iki yerde çok güçlü boru sesinden söz eder. Bir yanardağ patlaması böyle bir ses çıkarmaz; aksine, büyük bir göktaşının atmosferin alt katmanlarına girmesi, çok güçlü bir boru sesine benzetilebilecek bir ses çıkarabilir.

Ateşten yele

1. Çıkış kitabındaki garip bir ayrıntı (XXXIV, 29-35) birçok yorumcuyu, kuşaktan kuşağa, şaşırtarak açıklamasız bırakmış, Mu-

sa'yı canlandıran sanatçıları da etkilemiştir: Yahveh'le dağdaki buluşmasından sonra aşağı indiği zaman, Musa'nın yüzünde garip ve kuşkusuz korkutucu -çünkü insanlar yaklaşmaya korkmuşlardı- bir şey vardı: yüzünün cildi parlıyordu. ("Yanakları ışık saçıyordu" *diye yazıyor, André Chouraqui,* [1985] Kutsal Kitap çevirisinde.) Çünkü yüce Tanrı'yla konuşmuştu; bu nedenle, o günden sonra, Tanrı'yla konuştuğu zamanlar dışında, nereye gitse, yüzüne peçe takmak zorundaydı.

Bu ayrıntı altı ayrı metinde, altı kez tekrarlanmıştır, bu şaşırtıcı ısrar, Musa'nın yüzüyle İbranileri çok etkilemiş olduğunu düşündürüyor.

Metinlerde yapılmış bir çeviri yanlışlığı yüzünden uzun yüzyıllar boyunca, Musa'nın ışıktan boynuzları olduğu sanılmıştır. Peygamberin en ünlü heykellerinden birinin, Michelangelo'nun Musa'sının boynuzları vardır. Amerikalı yorumcu William Propp'a göre *(The Skin of Mose' Face, Transfigured or Disfigured?* Catholic Biblical Quarterly, 1987) Musa'nın yüzü tanrısal aydınlıkla güzelleşmekten çok, yanmış ve kabarmış olmalıdır. Göktaşının neden olduğu ateş ve yüksek ısı karşısında hareketsiz duran Musa'nın yüzünde ağır yanıklar oluşmuş (Bkz. Bir önceki bölüm, 4) ve bir süre güneşten korunmak için yüzünü örtmüştür.

2. Yasa Levhaları, Yahvistlerin ve elohistlerin deyimiyle "Taş Levhalar" tarihçilerin çoğuna, Babil Yasaları'nı (Hammurabi Yasaları) hatırlatır. İsa'dan önce 2000'lerde yazılmış bu yasalardan sonra, Mısırlıların yasa niteliğindeki birçok metni de taş levhalara yazılmıştır. Bir derinlik kayacı olan diyorit levhalara yazılması, bu metinlere sonsuz olmanın itibarını kazandırıyordu. Musa da Tanrısal emirleri taş levhalara yazarak geleneğe uymuştur.

Çağdaş tarih ve özellikle de dinler tarihi açısından ve Musa'ya gelmiş olan vahiy konusunu asla tartışmadan, şunu söylemek gerekir ki, Yahveh'in bizzat kendisinin emirleri taşa yazmış olduğunu kabul etmek zordur, hele Musa, kapıldığı öfkeyle taşları kırdıktan sonra, taşların ikinci kez Yahveh tarafından yazıldığını düşünmek imkânsızdır. Bu epik öykünün, Yahveh'in emirlere verdiği önemi göstermek için başvurduğu zorlama -böylece Tanrısal gücün müdahaleci olduğu izleniminin yaratılması- kanımca, Tanrı'ya duyulan saygıya ters düşer. Sanırım, en akılcı olanı, Musa'nın, eline Tanrı'nın yol gösterdiğine inandığını düşünmektir.

3. Öyle görünüyor ki, (Çıkış kitabına göre) Sebt emri, On Emir'in ilanından önce verilmiştir. Çünkü Musa, çöl yolculuğunun ilk bölümünde, mannadan başka yiyecekleri olmadığı günlerde İbranilerden Sebt'e uymalarını istemiştir. Şu halde bu bir hatırlatma, var olan bir geleneğin emir haline getirilmesidir.

Bir rüya ve Ahit Sandığı

1. Batılı Sami topluluklarda "Baal"ın sadece "yaratan" anlamına geldiğini hatırlayalım (Manfred Lurker, *Lexikon der Götter une Dâmonen*, Alfred Kramer Verlag, Munich, 1984.)

2. Boru sesinden önce Kutsal Dağ'a yaklaşmanın idam yaptırımıyla yasaklanmasının sebebi anlaşılamamıştır (Çıkış kitabı, XIX, 12-13 ve 23-24) bugün de karanlık ve çelişkilidir; gerçekten de Çıkış kitabında (XIX, 21) Yahveh'in emri tekrarladığı ve bu kez, boru sesinden önce ya da sonra denilmeden koşulsuz olarak yasaklandığı belirtilmiştir. Aynı zamanda, sadece Harun'un dağa gitmeye izinli olduğu (Çıkış kitabı XIX, 25) görülür, ama sonra Musa'nın dağa Harun, Nadab ve Abihu'yla gittiği ve İsrail'in yetmiş yaşlısının da İsrail'in Tanrısını gördüğü (Çıkış kitabı XXIV, 9-10) ve üç bölüm sonra, Musa'nın bu kez dağa Yeşu ile çıktığı yazılıdır (XXIV, 13).

3. Bu metinler Çıkış kitabından (XXV, 18-22) alınmıştır. Oldukları gibi yazdım, çünkü Ahit Sandığı'yla ilgili bu tarifler, Tanrı'nın üçüncü emriyle açık bir karşıtlık göstermektedir (Çıkış kitabı XX, 4): "Kendim için kendine benzer, yahut göklerde olanın, yerde olanın, yahut sularda olanın asla suretini yapmayacaksın!"

Bazı yazarlar (Elliott Friedman, *Who Wrote the Bible?* Summit Books, New York, 1987) bir kalıbın içine erimiş maden dökülerek yapılan heykelle, tahta üzerine kaplama suretiyle yapılan arasında fark olduğunu iddia ederler; gerçekten de Yahveh "Tanrılar dökmeyeceksin!" demiştir, bu demektir ki, Harun Altın Boğa'yı yaptığında, heykeli kalıba dökerek gerçekleştirdiği için, emirleri çiğnemiş sayılmıştır. Ama burada, bu iki yöntem arasında fark gözetilmesindeki simgesel anlamı ve Yahveh'in neden ikinciyi tercih ettiğini düşünmek gerekir.

Çıkış kitabında, Ahit Sandığı'nın, Yahveh'in tarifi üzere yapıldı-

ğı söylenmişse de, sandık, Tutanhamon'un özel sandığına çok benzer. Kanatlarını açarak üst kapağı koruyan kerubiler bana Kahire Müzesi'nde, Tutanhamon'un mumyasının bulunduğu altın yaldızlı sandukayı iki yana açılmış kollarıyla muhafaza eden, altın yaldızlı tanrıçaları hatırlatır. Kerubi kavramının kökeni bilinmediği gibi İbranîce kerub sözcüğünün kökeni de bilinmiyor.

Apis

1. Çıkış kitabı (XXXII, 1-35) Altın Boğa olayının sorumluluğunu İbranîlerle Harun arasında paylaştırmıştır: halk, Musa'nın yokluğundan yararlanarak Harun'a: "Bize tanrı heykelleri yap, giderken önümüz sıra götürelim" demiş, Harun onlardan altın takılarını vermelerini istemiş (Çıkış kitabına göre küpeler). Takıları vermişler, Harun boğa biçiminde bir kalıp yaparak erittiği altını içine dökmüş Musa'ya yakalanan Harun daha da büyük bir ahlaksızlıkla sorumluluğu kabul etmemiş, kendisinden bir Tanrı heykeli yapmasını istediklerini, bunun üzerine altınları ateşe fırlattığını ve ateşte "nasılsa" bir boğa heykeli oluştuğunu söylemiş.

Anlatılan olaya inanmak mümkün değil, üstelik Harun'un onurunu zedelemek için uydurulmuş düzmece bir öyküye benziyor. Sed şenliklerinde olduğu gibi, Tanrı heykellerini taşımak bir Mısır geleneğidir; Musa'yla birlikte Çıkış'ı düzenlemiş olan Harun'un, kendi elleriyle Mısır'ın Bereket Tanrısı Apis'in heykelini yaparak bu putperest geleneğe hayat vermesi düşünülemez. Harun gibi bir insanda, özellikle de Musa'nın dağda Yahveh'le konuştuğu sırada, Mısır tanrılarına dönüş özleminin böyle elle tutulur şekilde ortaya çıkması olacak şey değildir. Çıkış kitabındaki bu öykü, bana kalırsa, Harun'u gözden düşürmek, ölümüne kadar Musa'ya sorun çıkararak, İbranîlerin liderliğinde onunla yarışmak isteyen bu yarım kardeşi gölgede bırakmak için yazılmıştır.

Aslında, Musa gibi güçlü bir iradeye sahip olmayan Harun'un, Medyenlilerle birlikte tapınma şöleni yapmak isteyen İbranîlerin ısrarlarına karşı koyamamış olması daha akla yakındır. İbranîler, bölgeye geldiklerinden beri, çevre halklarıyla, Moablılarla, Edomlularla, Amorilerle en çok da Medyenlilerle yakın temas halindeydiler. "Altın Boğa" diye adı geçen puta gelince, ola ki, Mısırlı fatih-

lerin bu yöreye yerleştirmek istedikleri kült için oraya koyduğu bir Apis heykeli ya da Apis ile Baal Adad'ı birlikte simgeleyen bir sunaktı.

2. Çıkış kitabına göre, Musa, Yasa Levhaları'nı kırmış, Yahveh onları bir kez daha yazmıştır; bu ayrıntının, halkın büyük yanlışını daha kesin çizgilerle ortaya çıkarmak amacıyla icat edildiğini düşünüyorum; bu olay, bir yandan, yüce Tanrı'nın Musa'nın öfkelerine boyun eğdiği izlenimini verir, bir yandan da Musa'yı, şiddet duygularına egemen olamayan bir insan olarak gösterir. Bu nedenlerle Kutsal Kitap'taki bu bölümü, açığa vurulmamış bir tehdit olarak yorumluyorum.

3. Çıkış kitabı, Kudüs'te hac kurbanı kesilmesi niyetinden söz eder; burada tarih açısından açık bir uyuşmazlık var, nedeni Pentateuhos'un daha ileri bir tarihte yazılmış olmasıdır; hagigah,* İsa'dan on ya da on bir yüzyıl önce, Davut Peygamber Kudüs'ü başkent yaptıktan sonra kurallaştırılmıştır.

4. Çıkış kitabı, Altın Boğa çevresindeki dansın, On Emir'in İbranî halkına bildirilişinden az sonra yapıldığı ifade edilmiştir. Böylece, ibarenin sadece Pentateuhos yazarlarının kınamalarını dile getirdiği anlaşılır.

5. Çıkış kitabına göre, Leviler (ya da rahipler) Musa'nın emriyle kılıçlarını kuşanmışlar ve kardeşlerini dostlarını ve komşularını, en az otuz bin kişiyi kesmişlerdir (Çıkış kitabı, XXXII, 27-29). Öykü inanılır gibi görünmüyor, din görevlileri kurumunun, Emir'in ilanından bu kadar az süre sonra oluşturulmuş ve Leviler "mangası"nın hazırlanmış olması inandırıcı değil; ayrıca, yeni toprakların fethinde, sayıca çokluk olmanın önemini bilen Musa'nın otuz bin kişiyi Çıkış'a katılan İbranîlerin dokuzda birini feda etmesi olacak şey değildir; nihayet, önceden hazırlandıklarını farzetsek bile, Levilerin, cezalandıracakları suçluları hangi kıstasla ayırdıklarını da sormak gerekir, çünkü günahkâr şenliğe bütün İbranîler katılmıştı: kefaret ödetecekleri kurbanları nasıl seçmiş olabilirler?

Musa'nın söylediği iddia edilen aşağıdaki sözlerde, böyle bir intikamın acımasızlığı ve bağnazlığı açıkça görülüyor: "Bugün bütün varlığınızla kendinizi Tanrı'ya adadınız, çünkü her biriniz,

* Hagigah (İbranîce) bayram kutlaması ve kurban töreni. (ç.n.)

kendi öz oğlunu ya da kardeşini cezalandırdı ve böylece kutsanmaya layık oldunuz." (Çıkış kitabı XXXII, 29) Bazı yorumcular, Musa'ya yakıştırılan bu acımasızlığı, olayın, çok başka bir çağda geçtiğini söyleyerek hoş görmeye çalışır; oysa, tarih, Mısırlıların, aynı çağlarda, böyle acımasız cezalara asla girişmediklerini gösteren olaylarla doludur.

Bir tarihçi gözüyle, öykü bana, gerçeklerden uzak, epik bir abartma örneği gibi görünüyor: karşısında sürekli bir muhalefet olan Musa, (Altın Boğa öyküsü de bunun delilidir) böylesine ağır ve yaygın bir cezayı nasıl verebilir, nasıl uygulatabilirdi? Otuz bin kişinin öldürülmesi, toplumda için için kaynayan isyanın patlamasına, hatta, büyük olasılıkla Musa'nın öldürülmesine yol açardı.

Tanrı'nın Evi

1. Okuyucuyu, bütün bu tarifler için Çıkış kitabına başvurabilir. Buraya aldığım tarif Kutsal metinlerdekilere uygundur. Çıkış kitabında ölçüler kude ile verilmiştir, bu eski İbranî uzunluk birimi 45-50 cm kadardır.*

2. Çıkış kitabı (XXV, 19), kerubilerin, altının kalıba dökülmesi yöntemiyle değil, dövme ve kabartma yöntemiyle yapıldığını söyler.

3. Çıkış kitabının hiçbir bölümünde İbranîlerin bir hazinedarı olduğuna ve Musa'nın amcaoğlu Elzafan'ın bu işle görevlendirildiği konusunda bir kayıt yoktur. (Levililer kitabı X, 2'de anlaşılmaz bir tutumla Elzafan'dan "Harun'un amcası Uziyel'in oğlu" diye söz eder) Ne var ki İbranîlerin, genel masraflara değerli medenleriyle katılmalarını düzenleyen basit bir örgütlenme yapmış olmaları gerekir.

4. Çıkış kitabı Yahveh'in Musa'ya, bükülmüş ince ketenden yirmi sekiz arşın uzunluğunda, dört arşın eninde on kanat perde dokutmasını emrettiğini söyler, bu perdeler mora, pembeye ve kırmızıya boyanacak ve kutsal mekânı kapatmak için kullanılacaktır. Bu, 1.80 cm eninde yüz yirmi altı metre ince keten kumaş demektir. Buna iç mekânın perdeleri için gerekli üç yüz elli beş arşın

* Kutsal Kitap'ın 1997 tarihli Türkçe çevirisinde ise ölçüler arşın olarak zikredilmiştir. Ben de bu Türkçe metinler gibi arşını kullanıyorum. (ç.n.)

kumaşı da ekleyelim, tamamı iki yüz seksen altı metreden fazla kumaş demektir.

Burada İbranîlerin dokuma tezgâhlarını da beraber getirmiş olmaları gerekir, oysa Çıkış'taki koşullarda bu yüklerle yola çıkılması imkânsızdır. Marangozlarla kuyumcuların gereçlerini yanlarına aldıkları düşünülse bile, dokumacılar için böyle bir şey imkânsızdır. İbranîlerin, tezgâhlarının bir-ikisini getirdikleri hayal edilse bile, Çıkış yolculuğunda keten bitkisini dikmek, suya basmak, sonra bükmek imkânı olmadığına göre, keten ipliğini nereden bulabilirlerdi?

Bu nedenlerle taşınabilir Ahit Sandığı ve sunağın hemen yapılabilmesi mümkün olmamıştır ve perdeler, ancak, İbranîler bir dokuma tezgâhı, keten iplikleri ve pahalı boya malzemelerini, müreks (pembe rengi yapan deniz kabuklusu) ve kırmız (kırmızböceği adıyla bilinen çeşitli kabuklubit türlerinin dişilerinin kurutulup öğütülmesiyle hazırlanan boyar madde) satın alabilecekleri bir kente geldikleri zaman yapılabilmiştir. Gene de, kumaşları boyayanların yeterli genişlikte kap ve boyayı sabitleştirmekte kullanılan pekiştirici maddeleri bulabilmiş olmaları çok zordur. Pentateuhos'un, Yahveh'in sunak ve kutsal mekân için verdiğini söylediği emirler, çok sonra, örneğin Kadeş'te yerine getirilebilmiştir; tabiî, bütün bunlar sonradan kutsal metinlere eklenmiş ayrıntılar değilse.

Miryam'la konuşma

1. Çıkış kitabına göre, Altın Boğa olayı, Harun'la oğullarının din görevlileri olarak atanmalarından sonra yaşanmıştır; bu ayrıntı, olayı büsbütün inanılmaz yapıyor, çünkü İsraillilerin "baş rahibi" olmuş bir insanın, yabancı bir Tanrı heykeli dökmeye kalkışması olacak şey değildir. Böyle bir ihanet Harun'un hemen görevinden uzaklaştırılmasına neden olurdu.

2. Çıkış kitabı, XXXVIII, 24-25. Talentin çağdaş ölçülerle değerlendirilen karşılığı, yüzyıllar boyunca değişmiştir. Süleyman Peygamber zamanında, IX. yüzyılda 571,200 gramdı. Talent 50 mina ve mina 60 şekeldi. Ahit Sandığı ve sunak yapımında kullanılan altın 16 700 800 gram, yani aşağı yukarı 17 kilogramdır. Kullanılan gümüş ise 60 500 kilogramdır.

İsyan

1. Eski Ahit'te geçen adlarıyla Massa ya da Meriba yahut Ayn Mispat'ın nerede olduğu kesin olarak saptanamamıştır: bugünki Ayn Kudeys veya on kilometre kadar kuzeyindeki Ayn el Kudeyrat olabilir. Bazı araştırmacılar, ikinci öneri üzerinde dururlar, Ayn Kudeys dümdüz ve sudan yana yoksul olduğu halde, Ayn el Kudeyrat, bir vâhadır (Sin Çölü'nün vahası diye bilinirdi), otlaklar ve su bakımından zengindir. Benim kanımca ayakta durdukları zaman bile yüz bin metre kare yere ancak sığan İbranî kalabalığı, sürüleri, çadırları, Kutsal mekânı vs. de hesaba katılırsa, bu iki yere birden yayılmışlardı.

Tesniye kitabına göre (I, 46) orada "otuz sekiz yıl" kalınmış ve Mısır'dan çıkmış olan İbranîler kuşağı yok olmuştu; Yahveh'in onları başkaldırıları için cezalandırması söz konusuydu (Tesniye kitabı II, 14 ve Sayılar kitabı XIV, 21-23). Kadeş kuşkusuz İbranîlerin Kenan yolundaki önemli molalarından biriydi; Filistin'in en kuzey ucunda, Necef'de bulunan bu yer, Moab Ülkesi'yle Edom arasındaki yol kavşağıydı; Vaat Edilmiş Topraklar'a doğru keşfe çıkan İbranîler oradan yola çıktılar. Ama İbranîlerin, orada, Tesniye kitabının yazdığı kadar uzun bir süre bekleyerek Kenan'a ulaşmayı geciktirmeleri mümkün değildi, üstelik etrafları düşman ülkelerle çevriliydi.

Ünlü "kayaya vurma" olayı Kadeş'te geçmiş olmalıdır (Çıkış kitabı XVII, 2-7 ve Sayılar kitabı XX, 2-13). Bu öyküyü kitabıma almadım, herkesçe bilinmesinin dışında, iki önemli nedenle. Öncelikle, Ayn Kudeys ve Ayn el Kudeyrat'ta kuyular vardı ve bu ikinci vaha sudan yana çok zengindi; o nedenle, çölde susuzluk çeken İbranîlerin feryatları, Pentateuhos öykülerinin ana motifidir sadece, tarihî gerçekleri yansıtmaktan çok İbranîlerin isyanlarını anlatmak için yazılmıştır. İkinci nedene gelince, bu öykü, iki ayrı yorumcu okulu karşı karşıya getirmektedir. Çıkış kitabına göre, olay, Musa'nın, kendisine asasıyla kayaya vurmasını emreden Yahveh'e bağlılığını ispat eder. Musa kayaya vurmuş ve mucize gerçekleşmiştir. Sayılar kitabına göre, tam aksine, Yahveh'in ona emrettiği gibi kayayla konuşmakla yetinmeyen ve asasıyla taşa vuran Musa'nın Tanrısına itaatsizliğini gösteren, günahkâr bir olaydır. Bu nedenle Yahveh tarafından cezalandırılacaktır. Gerçekten de, bu

yüzden Musa da, Harun da Vaat Edilmiş Topraklar'a giremeyeceklerdir. (Çıkış kitabında sözü edilmeyen bir ceza.)

Bu "kayaya vurma" olayının iki anlatısı arasındaki karşıtlık, Tevrat yazar ve yorumcuları arasındaki bölünmüşlüğü açıkça gösterir. Çıkış kitabının ilk yorumcuları olan ve Musa'dan yana oldukları bilinen Yahvistlerle, Sayılar kitabını yorumlamış olan, "ruhban" diyebileceğimiz ve çoğunlukla Musa'ya olumsuz açıdan bakan yorumcular! Tevrat yorumcuları yüzyıllardan beri bunları tartışmaktadır. (Richard Friedman, *Who Wrote the Bible?*)

2. Levi kabilesinin isyanı (Sayılar kitabı XVI, 1 ve XVII, 13) göç yolculuğunun en anlamlı olaylarından biridir, bazı yorumcular sıradan bir olay olarak kabul etse bile. Levi kabilesinden Korah tarafından başlatılan, ama Rubenli Datan ve Abiram gibi, aynı kabileden olmayan kişilerin de katıldığı harekette, çekirdeği Levilerin oluşturduğu, Musa'nın sözlerinden de bellidir: "Beni dinleyin, siz, Levi'nin oğulları!" (Sayılar kitabı, XVI, 8). Musa'nın mensup olduğu kabileden "toplumun yüksek sınıfından, isim yapmış insanlar, aile reisleri".

O zaman Musa isyancıları, Tanrı'nın mahkemesine davet etti: ellerinde buhurdanlarıyla huzura varacaklar, Yahveh buhur sungularını kabul eder ve ayaklarının altındaki toprak onları şeale (cehennem) götürmek için açılmazsa, bu, yürekleriyle günah işlememiş oldukları anlamına gelecekti. Oysa toprak Datan'la Abiram'ın ayaklarının altında açıldı ve gök ateşi iki yüz elli Levilinin üstüne indi ve onları yaktı.

Sayılar kitabı (XI, 31-32) toprağın bütün isyancıların ayakları altında açıldığını ve onları yuttuğunu söyler; kabul edilemez bir ifade, toprağın açılıp sadece isyancıları yutması mümkün değildir. Sonradan İbranîlerin Tanrı'yı değil, Musa'yı sorumlu tutması belki bu nedenledir.

Eski Ahit'in pek çok bölümü gibi, bu öykü de başka bazı gerçeklerin ifadesidir. Olay nedir? Datan, Abiram ve On, iki yüz elli Levili gibi, Musa'nın otoritesine karşı çıkmaktaydı. Onlara göre Musa, Tanrı'nın habercisi değildi, kendi kararlarıyla hareket etmekteydi. Bu düşünce, Musa'ya önerilen Tanrı mahkemesiyle su yüzüne çıkmıştı: bu mahkeme, Musa'nın Tanrı'nın elçisi olup olmadığını gösterecekti. Yani bu olay, Musa'yla, isyancılar, onun Tanrı'nın habercisi ve peygamberi olduğundan kuşkusu olanlar arasında bir güç

denemesiydi, Levili olsun ya da olmasınlar.

Böyle bir başkaldırının olabilirliği Pentateuhos'un anlattıklarından da bellidir: Musa, yol boyu, Vaat Edilmiş Topraklar'ın bulunuşuna kadar Tanrı elçisi olarak otoritesini kabul ettirmek için mücadele etmiştir. Gene de, Eski Ahit'in muhtelif kitapları arasında bir sentez yapmaya çalışmış olan bu satırları oldukları gibi kabul etmemiz mümkün değildir. Çünkü kitaplar, bu konuda çok değişik tavırlar sergilemiştir: Sayılar kitabının yazarları, isyancılara Levili olsun, olmasın korkunç bir ölümü layık görmüşlerdir; hepsi, kadınları, çocukları, evleri ve tüm mülkleriyde, topraktan fışkıran ateşte yanmışlardır; oysa Tesniye kitabı (XI, 6 ve sonra Mezmurlar CVI, 16-18) bu korkunç sonu, Levili olmayan Datan ve Abiram'a uygun görmüş, bu arada On nedense esrarlı bir şekilde unutulmuştur.

Çıkacak sonuç ne olabilir? Bu isyan öyküsünü anlatan Eski Ahit yazarlarında çok belirgin iki eğilim vardır: biri "Yahvist" diye bilinen ve Musa'dan yana olan yorumcular, Tanrı'nın, Levili olsun, olmasın karşı çıkanların hepsini yok ederek Musa'nın otoritesini yerleştirmeye kararlı olduğunu göstermek isterler. İkinci yorum ki, üst kademedeki din adamlarınca desteklenir, Leviler tarafından yapılmış bir isyanı tümüyle reddeder. Gerçekten de, bu Kutsal Kitap metinlerinin yazıldığı çağda, artık, Musa'nın tarihî ve kutsal rolü tartışmasız kabul edilmiştir ve Levi ailesinin saygın konumu, böyle bir isyan öyküsüne izin vermez. Ayrıca, metinlerdeki "evleri ve mülkleri" ibareleri, hâlâ yolda yürümekte olan İbranîlerin içinde bulunduğu koşullara uygun değildir; bütün bunlar, metinlerin çok daha sonra, Çıkış ve Levililer kitaplarından sonra yazıldığını gösterir.

Bütün isyancılara layık görülmüş olan o inanılmaz ve korkunç ölüm cezasının Musa'nın emri üzerine verildiği iddia edilir ve bu kitlesel idamın uyandırdığı isyan duygularının kışkırttığı yeni bir başkaldırı, bu olasılığı güçlendirir (Sayılar kitabı XVI, 41). Ve ikinci isyan, Tanrı'nın yeni bir cezasıyla karşılaşır, onlara vebayı gönderir... Ben bu yoldan yürümedim. İki yüz elli Levilinin öldürülmesi bana, hem barbarlık, hem de siyasî açıdan büyük bir hata gibi göründü. Üstelik, bu tartışmalar yazarların partizanca tavırlarını ortaya koyuyordu, ya Tanrısal öfkeyi kullanarak Musa'nın tartışmasız üstünlüğünü kabul ettirmeye çalışanlar ya da Musa'nın acımasızlığını göstermeye çalışan rahipler cephesi! En gerçekçi olan,

bence, Musa'nın Levili olmayan Datan, Abiram ve On'u toplumdan çıkarması, kovmasıdır ki, bence, açlığa ya da tutsaklığa mahkûm olduklarına göre, oldukça ağır bir ceza sayılır.

Yasalar

1. İbranî inancına göre, Eski Ahit Musa tarafından yazılmıştır. Ama, burada, onun, kendi ölümünü yazdığını, Yahudi krallığının kurulacağını önceden bildiğini (Tekvin kitabı XXXVI, 31) -Musa'dan dört yüzyıl sonra kurulmuştur- ve kendi ölümünden çok sonra hüküm sürecek Edom krallarının adlarını sıraladığını kabul etmek zordur. Bunun yanı sıra, beş kitap, yasaların İbranîlere nasıl verildiği, yazarların kim olduğu ve yazılış koşulları hakkında hiçbir bilgi vermiyor. Ama On Emir gibi taş levhalara yazılmış olması ihtimalini bir yana atacağız, çünkü o zaman taşınmasına imkân olmazdı. Daha akla yakın olanı, o çağda Mısır dışında da özellikle Suriye'de imal edilen papirüsün kullanılmış olmasıdır. Dil, İbranîceydi, Sephat Kenan, "Kenan dili" ya da İsa'dan önce XVI. yüzyıldan beri kullanılmakta olan "Yahudi dili" olabilir.

Bilimsel açıdan ve inanç konusunun tamamen dışında kalarak, birçok Kutsal Kitap yorumcusu, Musa'nın (İbranîce yazıyı çok iyi öğrenmiş olsa bile) yasaları bizzat yazdığı kuramını kabul etmez. Çünkü öyle olsa yasa ibarelerini dört kitaba, Çıkış kitabı, Levililer, Sayılar ve Tesniye kitaplarına serpiştirmezdi. Kanımca, Yasa metinlerinin büyük önem taşıması nedeniyle, Musa'nın bunları ciddî bir ortak çalışmayla hazırlamış olması gerekir.

Çıkış kitabından anlaşıldığına göre, yasaların ilk kaleme alınışı, Esion-Geber'den çıkışta, İbranîler Kenan'a doğru yürüdüğü ve Musa'nın toplumda bir bilinç yaratmaya çalıştığı günlerde olmuştur.

2. Bu metin, Çıkış kitabından alındı. Bununla birlikte, metindeki "ev", yani "bet" sözcüğü tartışma konusu olmuştur. Eski Ahit'in öteki bölümlerinde anlatıldığına göre, Peygamber-Kral Davud, Tanrı'ya bir ev yaptırmak istediğinde, Nathan aracılığıyla peygamberin önerisini reddeden Yahveh "İsrailoğulları Mısır'dan çıktığından beri ben evde oturmadım, bir çadırda ve meskende yürüdüm" demişti (Samuel II, VIII, 6). Anlaşılan şudur ki, metnin bu son şekli, ilk tapınağı yaptıran Süleyman'ın saltanat döneminden

sonra, İsa'dan önce 900'lerde, yani dört yüzyıl sonra yazılmıştır.

3. Bu yasaya Eski Ahit'in değişik eğilimdeki yorumcuları tarafından çok önem verilmiş olmalıdır, çünkü Pentateuhos'da dört kez anlatılmıştır; iki kez Çıkış kitabında (XXXIII, 19 ve XXXIV, 26), bir kez Levililerde (XXII, 28) ve bir kez de Tesniye kitabında (XIV, 21). Çağdaş okuru şaşırtabilir, ama Sami kavimlerin doğurganlık törenlerinde, ana ve yavrusunun aynı anda kurban edildiği bilinir; bu töre artık İbranîlere yasaklanmıştı.

4. Bazı metinlerde şu ibare vardır: "Kızıl Deniz'den Filistin Denizi'ne..." *Pelishtim,* Akdeniz. Kuşkusuz geç yazılmış metinler, Anadolu'dan ve Girit'ten gelen Filistinliler, Filistin'e neredeyse yüzyıl sonra yerleşmişlerdir.

5. Yeşu kitabı (I, 4) Yahveh'in vaadini tekrarlayarak, Fırat'tan söz ediyor.

Öfke ve fesat

1. Tarihçilere göre, birbirinden çok da uzak olmayan iki Arad vardı: biri Beerşeba'dan yirmi kilometre kadar mesafede, Sina yolu ile Araba vadisindeki Yude'ye giden yolların kavşağındaki eski Tell Malhat'ta; öteki, daha doğuda, bir dağ eteğinde, Ölü Deniz'in doğu kıyısına yakın. Herhalde, Medyenlilerle Moablıların ortak saldırısı yukarıda sözü edilen ilk yerde başlamıştır.

2. Eski yolların ve göç yolculuğunun yönü, bence yeterince incelenmemiş bir gerçeği ortaya koyuyor: İbranîlerin kuzey batıdan en uzak yolları yeğlemiş oldukları gerçeğidir bu. Böylece, Ölü Deniz'in doğusunda ve kuzeyinde Moab Ülkesi'nin çevresinden dolaşarak Mavera Ürdün'e ulaşırken yollarını gözle görünür biçimde uzatmışlardır. Oysa doğrudan Kadeş'ten Beerşeba'ya ve oradan, Yahudiye, Bethel ve Samara Dağları'nı izleyerek Kenan'a varan daha kısa bir yol vardı. Yol seçimleri, özellikle en kestirme yollardan uzak kaldıkları izlenimini veriyor. O zaman akla bir açıklama geliyor: bu en kestirme yol, Mısırlıların da ülke dışına yaptıkları seferlerde kullandığı yoldur.

3. Bir dinin, bir başka dini yasaklamış olduğunun en belirgin örneği, tarihçi için, Amon rahiplerinin, Firavun IV. Amenofis ya da diğer adıyla Ahenaton'un kurduğu tek tanrılı Aton inancına ait iz-

leri, firavun ölür ölmez tamamen silmek için gösterdiği çabadır. *Moses the Egyption* adlı eserinde Jan Assman (Harvard University Press, Harvard, 1997), Musa'ya tektanrı inancını aşılayan etkinin, Ahenaton'un bütün çoktanrılı inançları dışlayan Aton kültü olduğunu iddia ediyor. Sigmund Freud'un da desteklediği bu iddia oldukça çekici olmakla birlikte, iki açıdan eleştirilebilir: ilk tektanrı inancı İbrahim'de görüldüğüne göre, İbranî tektanrıcılığı Mısır'dakinden dört yüzyıl önce başlamıştır. Bir etkiden söz edilecek olursa, daha çok Apiru (ya da Hapiru) inancının Ahenaton'a olan etkisi üzerinde durulmalıdır. (Firavunun annesi Suriyeliydi ya da Mezopotamya kökenli Mısırlılardandı. *Histoire generale de Diable et Histoire generale de Dieu*, Robert Laffont, 1993, 1997) İkinci önemli husus, tektanrıcılığın, çoktanrılı görünümündeki Mısır inancını bir süredir etkilemesiydi ve Ahenaton, bu inancın yapısındaki çatlağı genişletmişti sadece.

Aslında soruyu tersine çevirmek mümkündür: Ahenaton'un güneş kültünün rahipler sınıfı (ve belki de ordu) tarafından bu kadar şiddetle reddedilmesinin nedeni, bu inancın Asya kökenli olması ve Mısır devletini yabancı etkilere açık duruma getirmesi olamaz mıydı?

Hastalık ve yılanlar

1. Bu salgının adını koymak için yapılan çalışmalar hiçbir doyurucu sonuca varamamıştır. Binlerce yıllık geçmişte mikroplar, bakteri ve virüsler o kadar çok değişikliğe uğramıştır ki, belirtileri bilmeden İbranileri öldüren hastalığa teşhis koymak mümkün değildir. Bilinen tek kesin gerçek, bulaşıcı bir hastalık olduğudur.

2. Bu ünlü olduğu kadar da esrarlı öyküye Eski Ahit'in beş kitabı arasında, sadece Sayılar kitabı yer vermiştir (XX, 6-9). Kuşkusuz, öbür kitaplardaki suskunluğun nedeni, Musa'nın, soruna bir çeşit sihirle çare bulması ve girişimin Yahudi din kurallarına ters düşmesidir. Hastalığı simgeleyen bir eşyanın kullanılması, Doğu dinlerinde, o hastalıktan kurtulmak için başvurulan bir çareydi. (A. M. Gérard, "Serpent d' airain" *Dictionnaire de Bible*) Dört kitabın suskunluk sebebi şundan da bellidir ki, Sayılar kitabı da Musa'nın yılanı Yahveh'in emriyle yaptığını söylemiştir.

Keşif kolunun gördükleri

1. Tarihçi gözüyle, Eski Ahit kitaplarındaki en şaşırtıcı tutum, Sina ötesinde ve ileride Filistin olacak topraklarda Mısırlıların bulunduğuna dair tek satır yazılmamış olmasıdır. Oysa bu topraklar XVIII. sülaleden beri Mısır'la Hititleri sürekli karşı karşıya getirmiş bir bölgedir. İktidarının beşinci yılında, yani İsa'dan 1274 yıl önce II. Ramses, kendisiyle aynı yaşta olan (yirmi dokuz olduğu söylenir) genç Hitit kralı Muvatalli'yle savaşmak için ordusuyla Filistin'den geçmiştir. Mayıstan temmuza kadar süren savaş, Orontes kıyısındaki Kadeş kalesinde Mısırlıların, sözde zaferiyle sona erdi (Ramses kaleyi alamamıştı): tarihçiler bunun, tarihin ilk büyük savaşı olduğunu söyler. O çağda, bölgedeki küçük krallıkların bu dev çatışmadan etkilenmemesi, hatta içine sürüklenmemesi mümkün değildir. Üstelik Mısırlıların, Filistin'le ilgilenmelerinin başka nedenleri de vardı: Apirular -bu ad, Bedevîleri de içine alıyor- Gaza askerî yolundaki sınır karakollarına saldırı düzenliyorlardı.

Savaşı izleyen dört yıl süresinde, fetih coşkusu devam eden II. Ramses, Kadeş zaferinden yararlanarak geleceğin Filistininde egemenliğini sağlamlaştırmaya çalıştı:

• 1272'de, Moab ve Edom (Seyr) halklarını ve bütün Doğu Filistin'i, Mısır vesayetine karşı çıktıkları bahanesiyle tutsak etti; Kenan Ülkesi'nden geçerek Şam'a kadar (Temesk) Ölü Deniz'in doğusundaki bütün toprakları ele geçirdi.

• 1271'de iktidarının dokuzuncu yılında, Suriye'nin işgalini, Akko, Tyr, Sidor, Beyrut, Biblos ve İrkata limanlarını alarak tamamladı.

• 1270-1269'da, Mutavalli'nin Hititlerince desteklenen küçük Hitit krallıklarının, başta Halep ve Kargamış olmak üzere başlattığı bir karşı saldırı II. Ramses'i bölgeye geri dönmek zorunda bıraktı. Ama merkezden çok uzaktaki bu ülkelerde dengeli ve sağlam bir askerî üstünlük kurmanın zorluğunu anlamıştı, siyasî ittifaklar oluşturmayı silah üstünlüğüne tercih etti. Bölgeden çekildi, savaşlar bitti ve bölge Hitit egemenliğine geri döndü. (Desroches-Noblecourt, *Ramses II, la veritable historie.*)

İsa'dan önce 1274'le 1269 yılları arasında İbraniler böylece, Mısır birliklerinin çok zor sokulabildiği Sina Dağları'ndaki makilerde yaşamak zorunda kaldılar. Ve savaşların sona ermesiyle, 1270-

1269 arasında, Necef'in güneyine ve Kadeş-Barnea'ya indiler; belki de Kenan'a girme öncesinde bir süre tereddüt etmelerinin nedeni budur.

Pentateuhos'un bu gerçekler karşısında tamamen suskun kalması, kitapların o çağdan sonra yazılmış olmalarındandır: bu kitaplar, Mısır o ülkelerde askerî etkisini kaybettikten, yani 1269'dan sonra yazılmıştır. Ama gene de Çıkış kitabının, bütün bölgedeki Mısır varlığının ışığında bir kez daha okunması gerekir.

Bu varlık, bugüne kadar aydınlanamamış iki noktayı açıklayabilir: önce, Kenan yönünde, dolambaçlı olan doğu yolunun seçilmesi ve İbranîlerin, çok büyük bir engel bulunmadığı halde, Kenan'a girmekte şaşılacak kadar geç kalmaları... Pentateuhos bu gecikmeyi, Mısır'dan gelmiş olanların hepsinin ölümünü isteyen Tanrı'nın iradesiyle açıklar, hepsi günahkârdır, çünkü ona güvenmemişlerdir (Sayılar kitabı, XIV, 11-12 ve 21-23). Ama bu irade Kadeş'te, keşif kolunun Kenan topraklarına keşfe gittiği sırada bildirilmişti; İbranîler Mısır'dan çıkalı uzun zaman, neredeyse iki yıl olmuştu; Tanrı birden fikir mi değiştirmişti? Musa o zaman Yahveh'e seslenmiş: "Ya bunu Mısırlılar duyarsa? Bu halkı zorla Mısır'dan çıkaran sensin!" (Sayılar kitabı, XIV, 13) Zaten Pentateuhos'da Sazlıklar Denizi'nden sonra Mısır'dan söz edilen ilk metin budur ve çok da anlamlıdır: Musa, Mısırlıların çevredeki varlığından haberliydi ve Yahveh'in İbranîleri kaderleriyle başbaşa bırakmasından korkuyordu.

Çıkış'ın kronolojisini yapabilmek için, şu noktadan hareket etmek gerekir: bugün sahip olduğumuz bilgilerle İbranîlerin Mısır'dan hangi tarihte çıktığını bilmemize imkân yoktur, ama tereddüt edilmeyecek bir dayanak noktası var: "Yusuf'un tanımadığı firavun"un ölümü; bu kitabın benimsediği kronolojiye göre bu firavun I. Seti'dir, yani İsa'dan 1279 yıl önce. Çıkış kitabına göre bu tarihte İbranîler henüz Mısır'da tutsaktır. Çıkış yolculuğu da birkaç yıl sonra, Musa Medyen'deyken (Bkz. *Musa, Mısır Prensi*, I. cilt). 1278 ile 1274 yılının ilk aylarında başlamıştır. Daha ileri bir tarihte, Mısırlılar Asi Irmağı'na (eskiden Oronte) gitmek için Filistin'de çılgınca at koştururken oralardan geçemezlerdi. Güney Necef sınırına ulaşınca durdular. Mısır orduları oraları bırakıp gidinceye ve Filistin, Mavera Ürdün ve Suriye tekrar Hititlerin eline geçinceye kadar beklediler; II. Ramses iktidarının onuncu yılıydı, yani İsa'dan 1269 yıl önce.

2. Çıkış öykülerinin en anlaşılmaz yanlarından biri de, ilk okunuşta ve Mısır ordularının sürekli tehdidi bir yana bırakılırsa Amaleklilerle kozlarını paylaşmakta tereddüt etmeyen İbranilerin, Kenan'a girme konusunda inanılmayacak kadar ihtiyatlı davranmalarıdır. Musa, neler gördüklerini kendisine anlatmakla görevlendirdiği gözcülerini iki kez, iki keşif koluyla Kenan topraklarına yollamış, raporun biri olumlu, ikincisi olumsuz olmuştu (bu da olayın esrarlı noktalarından biri). Ama bu bilmecenin içine Mısırlılar yerleştirilirse, her şey kendiliğinden aydınlanır.

3. Kadeş-Barnea ile Hebron'un arası, gidiş geliş olarak iki yüz kilometreyi geçmez.

4. Sayılar kitabının abartma ustası yazarları ünlü öyküde bir tek üzüm salkımını ancak iki kişi taşıyabiliyordu diye yazmışlardır (XIII, 23). Bu ayrıntıyı kitaba almadığım için kimse kusuruma bakmasın, üzümün tarihinde bu büyüklükte bir salkıma rastlamadım.

5. Çıkış yoluna çıkan İbraniler yaklaşık otuz bin kişiydi, bu sayı Pentateuhos'un verdiği bir buçuk milyon sayısının yanında epeyce yoksul ama, gene de Sina ve Necef ortamında Musa ile halkı arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu tahmin etmek kolay değil!

6. Yerini saptamak için imkânı olmayan bir yerleşim; Ürdün'de ve Galile'de bu adı taşıyan yerler var. Öykünün akışı Ürdün'deki kent olduğu izlenimi veriyor.

7. Çıkış kitabı "Hebron" diyor (XIII, 22) bu bilgi tarihle çelişkilidir, Yeşu kitabı (XIV, 13-15) Kiryat-Arba (Dörtler kenti), Hebron adını, Yeşu onu Kaleb'e verdikten sonra, yani çok daha ileri bir tarihte almıştır. Tekvin kitabında da aynı yanlışa rastlanır (XXIII, 2).

8. Filistin'de dev bir ırkın izine rastlanmamıştır, daha doğrusu, Kaleb'in kullandığı sözcüğü tekrarlamak istersek, "çekirgeye benzeyen" insanlardan oluşmuş bir halk (Sayılar kitabı, XIII, 30-32; Tesniye kitabı, II, 10-12) tanınmıyor. Tesniye kitabı dev gibi iri başka bir ırktan Moablıların Emim dediği eskiden aynı yörede yaşamış bir halktan söz ediyor ve bunlara Refaim adını veriyor. Tekvin kitabında adları Zamzumin diye geçer (XIV, 5). Üç yüzyıl sonra, Filistinli Goliat (Samuel I, XVII, 4) dev öykülerine yeniden hayat vermiştir. Ama bu Refaim, Emin, Anakim ve öteki Zamzumimlerin Filistinli oldukları şüphelidir, çünkü bunlar bölgede yüzyıl sonra, zamanımızdan on iki yüzyıl önce görünebileceklerdir. Ayrıca zaten is-

keletleri bulunmuş olan eski Filistinlilerin dev gibi insanlar olmadığı biliniyor, burada tümüyle hayal ürünü bir öykü söz konusu olduğu bellidir: Londra'nın da devleri vardı, 4,20 cm boyundaki Yecüc ve Mecüc; Anvers'in Antigonu'nun boyu 12 metreydi. Douai'deki Gayant 6,5 m boyundaydı... İnsanın fizik anormalliğine dayanan mitoslar, ki devler bu mitoslardan biridir, insanlık tarihi kadar eski ve onun kadar kalıcıdır.

Kapalı bir toplumda, genler hep birbirleriyle buluşarak sonunda yapısal bir değişiklik yaratmış olabilir, normalin biraz üzerinde uzun bir boy, örneğin; Kenan'a giden ilk İbranî kâşifler, zaten her şeyi değişik görmeye hazır oldukları bu ülkede inanılmaz şeyler gördüklerini ileri sürebilirler: ilk keşif heyeti, Kenan'a gitmeyi reddeder ve sebep olarak oradaki devleri gösterir. Oysa, Tanrı'nın öfkesini davet edecek başka bir neden vardır; bu neden, herhalde Mısır askerlerinin orada bulunuşudur.

Bu ilk üç devden birinin (Ahiman) Ârilerin ünlü devi Ahriman'a benzediğini hatırlatalım.

9. Pentateuhos'un birçok metninde, Çıkış'tan önce Sina ötesinde yerleşmiş İbranîlerin varlığından söz edilir. Tekvin kitabı (I, 34) yargıçlar döneminde yani Çıkış'tan önce, Şişem'in fethedilişini anlatır. Tekvin'in XXXVIII. bölümü, Yahuda'nın Mısır'a inmediğini, Kenan'da kaldığını anlatır. Ama, özellikle de kabilelerin listesi, Çıkış'ı tanımamış Yahudilerin var olduğunu gösteriyor: Şimeon'un kabilesine Tesniye kitabı XXXIII. bölümde rastlanmaz ve ünlü on iki kabile, Yusuf'un soyunu Efraim'den ve Manasse'den gelenler diye ikiye ayırarak elde edilmiştir.

Üstelik, Tevrat dışı, yani Mısırlı iki belge, Sina ötesindeki İbranîlerin varlığını kesin bir biçimde doğruluyor. Bu gerçek, tarihî gerçekler arasındaki yerini almak zorundadır.

Bu halkların kaç kişi olduğunu ve ülkede nasıl dağılmış oldukları bilinmiyor. Tanrı'nın vaadinde taraf olmamış Yahudilerin -onlar zaten Vaat edilmiş Topraklar'dadır- bulunuşu, Pentateuhos yazarlarını zor durumda bırakmıştır. Bu konudaki suskunluklarının nedeni budur.

10. Amorilerin öteki Samilerden belirgin farkları yoktur. Zamanımızdan üç bin yıl önce Mezopotamya'ya gelerek Babil'in ilk büyük hükümdar sülalesini, XVIII. yüzyılda büyük kral Hammurabi'yi tarihe kazandıracak olan krallığı kuracaklardı. İbranîlerin Çı-

kış yolculuğu sırasında Ürdün Irmağı'nın ve Ölü Deniz'in iki yakasında egemendiler. Kralları beş büyük kentin sahibiydi: Kudüs, Kiryat-Arba ya da Hebron, Yarmut, Lakiş ve Eglon. İkinci binden beri Kenan'da bulunan Yebusiler, Amori kökenli olabilirler, ama Kutsal Kitap onları ayırıyor; Kudüs'te yaşıyorlardı ve peygamber-kral Davut kenti başkent yaptı sonra da orada yaşamaya devam ettiler.

Kutsal Kitap metinleri Amorilerle Kenanlıları birbirinden kesinlikle ayırsa bile, tarihçilerin gözünde bu ayrım pek geçerli değildir.

Lübnan'dan Fırat'a kadar uzanan büyük Hattuşaş İmparatorluğu'nun Hititleri, Filistin halklarından değillerdi; Musa tarafından gönderilen keşif kolu onlara rastlamıştı, çünkü Hititler, bölgedeki küçük krallıklarla, "büyük koruyucu" olarak ticarî ve siyasî ilişkiler sürdürüyordu. Sayılar kitabında Mısırlıların varlığından söz edilmemiştir. Ama Kadeş'te kazanılan yarım zaferden sonra Mısırlılar, II. Ramses'e kadar, bazen Gazze askerî yoluna tecavüz eden "Apirulara", Bedevîlerle İbranîlere karşı Necef'de bir garnizon bulundurdular.

11. Sayılar kitabında (XIII, 1-XIV, 45) anlatılanlara göre, keşif kolundakilerin, Kaleb ve Yeşu dışında, kuvvet kullanarak Kenan'a girmeyi reddetmelerinin iki sonucu olabilirdi: ya Yahveh, İbranîlere olan güven ve desteğini gelir alırdı ya da Tanrısal bir cezayla, sadece, (Kaleb ve Yeşu dışında) keşfe gidenler değil, bütün İbranîler asla Kenan'a giremezlerdi (Sayılar kitabı, XXIV, 1-6). Burada, romanlara özgü bir aşırılık görülüyor: Mısır'dan o görkemli Çıkış'tan sonra o büyük kalabalığın Kenan kapılarına gelmesiyle her şeyin sona ermiş olacağına ve Vaat Edilmiş Topraklar'a sadece iki kişinin girebileceğini kabul etmek imkânsızdır. Bütün bir kuşak İsrailliler, bir ilahî lanetle, burada, Necef Çölleri'nde ölümü mü bekleyecektir? Olayların akışı da, büyük bölümüyle bu öyküyü yalanlar: İbranîler göçlerini sürdürmüş, Moab Ovaları'na, Eriha'ya, yani Kenan'a çok yakın bir yere kadar gelmişlerdir. Zaten, lanet gerçekleşmiş olsaydı, Ahit Sandığı'yla kutsal eşyayı Kenan'a kim taşıyacak, Yeşu, hangi orduyla Eriha'yı kuşatacaktı?

Aynı öykü, bu kez Tesniye kitabında, lanetin üçüncü bir sonucundan söz eder (I, 38); lanet yüzünden Musa da Kenan'a giremeyecektir. Anlaşılmaz bir ceza, çünkü Musa, Kenan'a zorla girmek istemeyenlerden biri değildir.

Tarafsız bir tarihçi gözüyle ve metinlerin ilahiyatçılar tarafından yapılmış yorumlarının tamamen dışında kalarak, buradaki bir boşluğa işaret etmek gerekir: İbranîlerin o kadar özlem duydukları Kenan'a zor kullanarak girmek istememeleri için hiçbir neden yoktur, Ahiman, Şeşai ve Talmai adındaki üç devden korktukları cevabı verilirse yirmi yedi bin kişi olduklarına göre bu da inanılır bir açıklama değildir.

Mısırlıların gölgesi

1. Kadeş-Barnea'dan sonra gerçekten de İbranîler yollarını değiştirmişlerdir (Sayılar kitabı, XXI).

2. Bu ayrıntılar, sadeleştirilerek, Çıkış kitabından alınmıştır (XXVIII, 13-28).

3. Görüldüğü gibi, din adamlarının giysilerindeki inanılmaz ayrıntılar, yolda yürümekte olan göçmen bir halka değil, kentli bir zanaatkâr takımına hitap etmiş olmalıdır.

4. Filistin o çağda, bugün olduğundan çok daha ormanlıktı.

5. Bu sahne, hiç kuşkusuz bütünüyle kurmacadır. Fakat Kutsal Kitap'ın Musa'nın İbranîlerle ilişkisi hakkında verdiği ipuçlarına uygundur. Peygamber, ölümüne kadar İbranîlerin başkaldırılarına, günümüzün deyimiyle, "kötü niyetler"ine karşı durmak zorunda kalmıştır.

Pentateuhos'ta anlatılanlardan Kadeş-Barnea molasının, Musa'nın İbranîlerle olan ilişkisinin en gergin olduğu dönem olduğu anlaşılır; keşif kolunun raporundan, Kenan'a, şimdiye kadar yürüdükleri yoldan ulaşamayacaklarını anlayınca, Musa'ya başkaldırmışlardır. Sayılar kitabında (XIV, 26-45) ve Tesniye'de (IX, 13-25) bu isyanın suçlusunun "inatçı, kötü ve günahkâr olan bu halk" olduğu yazılıdır. "Seçilmiş halk"a karşı acımasız sözler; o sıralarda şansın dönmüş olduğunu görmek istemeyen yazarların sözleri.

6. Tesniye kitabına (II, 1-3) ve Sayılar kitabına göre (XIV, 24-25) izlenmiş olan yol.

7. Ephah, otuz altı litre karşılığıdır.

8. Bir hin, omerin altmışta biridir, aşağı yukarı altı litre karşılığıdır.

9. Sayılar kitabının (XXVIII, 1 ve XXIX, 40) ayrıntılarını verdiği,

sungu ve kurbanlarla ilgili emirlerin ne zaman bildirildiği bilinmiyor. Herhalde, İbranilerin göç yolunda yaşadığı koşullarda değil, çünkü Tevrat metinlerinin dört yıl boyunca "manna" yiyerek yaşadıklarını söylediği bu insanlar için olacak şey değildi; bu yasa Kenan'a yerleşmelerinden sonra uygulanabilirdi ancak.

Uzaktaki şafak

Yas ve engeller

1. Nadab ve Abihu'nun ani ölümleri karanlıkta kalmıştır: Sayılar kitabına göre (III, 4) "Sina Çölü"nde Tanrı'nın istemediği bir kurbanı sundukları için ölmüşlerdir. Sonra kitap, aynı konuyu, yer ve zaman belirtmeden ikinci kez ele almıştır. Çıkış kitabı (XXIV, 1), onların yokluğunu bilmezden gelerek, bu iki oğulun, Tanrı'nın çağırmasıyla babalarıyla birlikte dağa gittiğini söyler; bu olay "çölden" çıkıldıktan sonra olmuştur. Levililer kitabı, Tanrı'nın istemediği kurban açıklamasıyla anlatırken, öteki metinlerde hiç sözü geçmez. Kuşkusuz iki kardeşin birlikte ve ani ölümü yorumculara, Tanrısal öfkenin simgesi gibi görünmüş ve bir öykü uydurmuşlardır.

2. Burada bir çelişki ve anlaşmazlık görülür: Musa'nın küçük oğlu, Harun'un kendi ölümünden sonra "baş rahip" olan oğlu gibi Eleazar adını taşır. Acaba bir tek Eleazar vardı da, onu Harun'un oğlu olarak göstermeyi mi yeğlemişlerdir? Çünkü Musa'nın oğlu, her an Medyenli kanıyla eleştirilebilirdi. Ayrıca, kronoloji, yüksek mevkideki idareciler arasında, Harun'un oğullarını değil, Musa'nın oğulları Gerşon ve Eleazar'ın adını saymış ve sadece Levili olduklarını söylemiştir.

3. Harun ölümünü anlatan Sayılar kitabının metni (XX, 22-29) Tanrı'nın, Harun ölmeden önce tören giysilerinin çıkarılıp, Eleazar'a giydirilmesini emrettiğini anlatır ve bu aşağılamayı Harun'un Meriba'daki isyanıyla açıklar. Oysa, kutsal metinlerin hiçbirinde böyle bir isyandan söz edilmemiştir, zaten bu öykü Çıkış kitabıyla

Sayılar kitabını da karşı karşıya getirmiştir.

4. Tesniye kitabına göre Edomlular Edom'un, İshak'ın büyük oğlunun soyundan gelmektedir, böylece Edomlular, İsraillilerle "amca çocukları"dır. İsrail gibi Edom da, on iki kabile oluşturmuştur, her oğlu için bir kabile, yani kısaca onlar da Sami ırkındandırlar. Mısır belgelerine göre II. Ramses, Ölü Deniz çevresinde barışı sağlamak için Edom'u (1273-1272 seferi) işgal etmiştir. Ama Hititlerle yarım Kadeş zaferinden sonra o topraklardaki askerî egemenliğinden vazgeçmiş ve siyasî anlaşmalara gitmişti, o zaman Edom da Mısırlılar ve Hititler karşısında, koşullara bağlı da olsa, bir bağımsızlık elde etmişti, Apirular, Bedeviler ve İsraillilerle anlaşma yapmama vaadi de bu koşullar arasındaydı. Bu üç halkın ortaklığı Mısır için tehlike yaratabilirdi. Edom kralının İbranîlere krallığın doğu sınırından geçme izni vermemesinin nedenu budur; bu yol, Ramses'in geçişinin anısına "Kral Yolu" diye anılıyordu.

5. Sayılar kitabında (XXI, 1-3) İbranîlerin, Edom Ülkesi'nin çevresinden geçmeden önce, Kenanlı Kral Arad'ın saldırısına uğradığı konusunda bilgi vardır. Kral birçok tutsak vererek savaşı kaybetmiş, İbranîler kralın birçok kentini yakıp yıkmışlar ve bu yere Hormah "yıkım" adını vermişler. Öncelikle, Arad, Kadeş'ten en az seksen kilometre uzaklıktadır ve İbranîlerin, sonra Edom çevresinden geçmeleri için çok daha güneye kadar inmeleri gerekirdi. Arad kralının onları böylesine kovalaması için bir neden olamaz. Edomlularla Moablılara karşı savaşmaktan kaçınan İbranîlerin de Kenanlı bir kralla neden savaştığı anlaşılamaz. Üstelik, İbranîlerin bazı kentleri yakıp yıkmış ve oraya Hormah adını vermiş olduklarına dair bir belirti de yoktur.

Ola ki, bu öykü Kenan'a kuzeyden girmek isteyen bir İbrani birliğinin düşman tarafından yok edildiği olaydan esinlenmiş bir kurmacadır.

Balam'ın eşeği

1. Tesniye kitabı (XXII, 5) Balam'ın yaşadığı yöreyi Yukarı Mezopotamya'da, Moab'a altı, yedi yüz kilometre uzaklıktaki Aram-Naharaim'de olduğunu yazar. Sayılar kitabı ise "Ammonoğullarının ülkesinde" yani Amoriler ülkesinde olduğunu söyler. Bu çelişkinin

nedeni, Ammonoğullarının da, Aram-Naharaim halkı gibi Sami dili konuşan bir halk olmasıdır. (M. Gérard, *Dictionnaire de la Bible*)

2. Çelişkilere açık olan Sayılar kitabı, Balam'ı Yahveh'le konuşan, gerçek bir peygamber gibi tanıtırken bir yandan da onun, Balak'tan armağanlar kabul eden çıkarcı bir adam olarak gösterir. İnandırıcı bir portre değil: özellikle Tanrısal seslere kulak veren bir doğulu peygamber olan Balam, anlatıldığı gibi rüşvet peşinde olan bir adam değildi, öyle olsaydı, kendisine müşteri kaybettireceğini bile bile vaazlarında İbranîleri ve Tanrılarını övecek sözler söylemezdi. Aramî keşişin kendisine ve Tanrısına bağlılığını anlattığı Musa'yla buluşma sahnesini ben hayal ettim ve yazdım: Kenan'ın kurucu tanrıları el Arami ve Baal, Yahveh'e o kadar yakındır ki, Balam'ın, Musa'nın Tanrı'nın elçisi olduğunu hemen anlamamasına imkân yoktu. Ve Balam, Musa'ya rastlamasaydı, bu kadar çabuk taraf değiştirmezdi.

Sayılar kitabı (XXXI, 16) sözü geçen karalamalara bir yenisini daha ekleyerek, Balam'ı, İbranîlerin Medyenli kadınlarla işlediği günahların hazırlayıcısı olmakla da suçlar, sanki din adamları, halkın daha da ötesi, yabancı toplumların cinsel dürtülerine hükmeden insanlarmış gibi. Şurası kesin, Pentateuhos yazarları, Balam'ı fazlaca öne çıkararak, Musa'nın az da olsa gölgede kalmasına izin vermek istememişlerdir.

3. Kenanlı peygamber Balam'ın, Musa'ya olan saygısı nedeniyle İbranîleri lanetlemeyi reddettiği hemen hemen kesin olarak biliniyor. Ama konuşan eşek öyküsünün, binlerce yıl sonra hâlâ hatırlandığına göre başarılı olmuş bu öykünün, bu sayfalarda yeri olması gerek; Balam bu öyküyü, olumsuz tavrını Balak'a açıklayabilmek için uydurmuş olabilir.

Kayıp kardeşler

1. Filistin'de kalmış İbranîler sorunu, Pentateuhos'un en belirgin boşluklarından biridir. Bu çalışmada da birçok kez bu soruna değinilmiştir. Kutsal Kitap yorumcularının pek çoğu, Kenan'ın fethinin ve sonra uzun süren işgalin, Çıkış öncesinden beri Filistin'de bulunan İbranî unsurların yardımı ve işbirliği sayesinde gerçekleştiği inancındadır. (John Rogerson, *Nouvel Atlas de la Bible;* Paul

Johnson, *A Story of the Jews*, Herper and Row, New York, 1988)

Fakat Pentateuhos'un bu gerçekten tek sözcükle bile bahsetmemiş olması anlaşılır şey değildir. Bu konuda iki kuram ileri sürülmüştür: bu İbranîlerin Çıkış yolculuğunda hiçbir rolü olmamış, olaya Musa'nın ölümünden sonra Kenan'da katılmışlardır; bu nedenle de Kutsal Kitap'a girmemişlerdir. Ayrıca, Musa'nın ilahî liderliğini yaşamamış ve onun vasiyetine tanık olmamış oldukları için mirasçısı olan Yeşu'nun otoritesine her zaman itaatle boyun eğmemişlerdir, Yeşu kitabının onlardan söz etmemesinin nedeni bu olabilir. İki halde de, Pentateuhos'un ve Yeşu kitabının yazarlarını zorda bıraktıkları kesindir. Bu kitaplar, olaylardan çok sonra yazıldığından, Çıkış destanında yabancı İbranîlerden, yerel dinleri, Hitit ve Babil inançlarını benimsemiş olan bu isyancı ırkdaşlardan söz etmenin, gelecek kuşakları lekeleyeceğini düşünmüş olabilirler.

Toprakların kabileler arasındaki garip dağılımı konusunda Pentateuhos'ta ve İbranî törelerinde, anlaşılabilir açıklamalar vardır. Buna rağmen bu paylaşım yanlış, hatta kabul edilmesi zor görünüyor: Dan Kabilesi, örneğin, Hermon Dağı'nın hemen yanında bir toprak parçasına sahip olurken, bir başkasına verilen toprak yüz elli kilometre uzakta, deniz kıyısındadır; Manasse kabilesinin toprağı Ürdün'ün iki kıyısına yayılmıştır ve Gad kabilesinin toprağı bir köşesinden Manasse topraklarına girer; Şimeonların toprakları Yuhuda kabilesinin arazisinin ortasındadır... Ne var ki toprakların sınırları belirsizdi ve paylaşımı anlatan metinler sadece yerleşim yerlerinin adını veriyordu. (Yeşu kitabı, XIII, 19). Ama bunlar, paylaşımdaki garipliği ve Kiryat Yearim'in bazen Yuhudaların, bazen Benyaminlerin elinde oluşunu açıklamıyor; Filistinlilerin ve bazı kabilelerin az çok önemli kentlerinin geliştiği, büyüdüğü ve yayıldığı da hesaba katılmalıdır. Belki de, Mısırlı İbranîlerle Filistinli İbranîlerin birleşmesinden sonra, evvelce bu sonunculara ait olan topraklar esas alınarak paylaşım yapıldığı için bazı tutarsızlık olduğu düşünülebilir.

Onsuz biz ne oluruz?

1. Musa'nın ölümünden sonra da devam eden Mavera Ürdün fetihleri için Sayılar kitabına (XXXII, 33-42) bakınız.

2. Bazen, zamanımızdan iki bin, üç bin yıl önce savaşlarda hangi atların kullanıldığı sorulur: Ortadoğu için, sorunun tek cevabı vardır, Arap atları. Dayanıklı, güçlü, nal gerektirmeyecek kadar sert toynakları olan Arap atının yüksekliği, üzenginin bilinmediği o çağda süratle ata binip inmeye uygundu (1,42 ile 1,50 metre arası; oysa bir Fransız ya da Oldenbourg atının yüksekliği 1,60 metre, yani o çağ insanının ortalama boyu kadardı).

3. Pentateuhos'a göre Musa, Vaat Edilmiş Topraklar'a girmeden ölmüş ve Tevrat bilinmeyen bir yere gömülmüştü (Tesniye kitabı, XXXIV, 6). Mezarının "Moab'daki vadilerden birinde, Bet Peor'a karşı" yani Piskah Dağı'nın çok yakınında olduğu yazılıdır. Bu iddianın gerçekliğinden kuşku duyulmasına neden olacak hiçbir tarihî ve arkeolojik bilgi yoktur. Ama, Musa'nın, sanki Kenan Ülkesi ellerindeymiş gibi, Mavera Ürdün'ü üç kabile arasında (Gad, Ruben, Manasse) bölüştürmesi gariptir, çünkü o çağda harita yoktu. Biz, elimizde başka bir delil olmadığı için, Pentateuhos'un Musa'nın ölümü ve gömüldüğü yerle ilgili beyanlarına saygı göstereceğiz.

Benim öyküm, peygamberin yaşı konusunda Kutsal Kitap'tan ayrılacaktır. Tesniye kitabı (XXXVII, 7) Musa'nın yüz yirmi yaşında öldüğünü ve ölümüne kadar bedeninin ve gözlerinin gücünden hiçbir şey kaybetmediğini yazar. Sanırım, kutsal metin yazarlarının amacı tarihî gerçekleri nakletmek olmadığı gibi, uzmanlık alanları da insan fizyolojisi değildi. Ben, Musa'nın kırk ila elli yaşlarında ölmüş olabileceğini düşünüyorum, unutmamalıyız ki, bu yaşlar da o çağ için ileri yaş sayılırdı (daha uzun süreler için de öyle olacaktır). Büyük savaşımlar ve inanılmaz yoğunluktaki heyecanlarla vaktinden önce yıpranmış olan Musa'nın, basit bir kalp krizi sonucunda ölmüş olması akla yakındır.

Mezarına gelince, Pentateuhos'un bu konudaki belirsizliği şaşırtıcı ve üzücüdür. Gerçekten de Musa'nın, tarih açısından ve simge olarak eşit, hatta üstün olduğu İbrahim'in Hebron'daki Rahipler Mezarı diye anılan mezarı herkesçe bilinen, kutsanan bir yerdir. Musa'nın mezarı neden bilinmezliğe gömülmüştür ? Bu da Pentateuhos'un karanlık kalmış yanlarından biridir. Olayların akışı düşünüldüğünde, mezarın, bir vadinin içinde değil, Nebo diye de bilinen Piskah Dağı'nın tepesinde Musa'nın, Vaat Edilen Toprakları'ı son kez seyretmeye gittiği o dağda bulunması gerektiği sonucuna varılır. Ama kuşkusuz, bu da birçok mantıklı sonuçtan sadece biridir.

İçindekiler

9 Giriş
Yeni dünyayı yaratan adam
13 **Çıkış**
15 Acele
27 Onların bir deniz tanrısı yok
39 İlk pişmanlıklar
51 Altın ve özgürlük
57 Maya
67 "Su! Yemek!"
75 Hesaplar, hesaplar...
83 İlk tartışmalar
91 "O olmadığı zaman,
sen sadece bir baykuşsun"
101 Kervancı Ali'nin dedikleri
107 Unutulan şükran sungusu
111 Gökten inen ziyafet
115 Bıldırcın sorunu
123 İnançsızlar
131 İlk çatışma, ilk zafer
137 Yalnızlık

143 Esion-Geber'e dönüş
147 Tanrı'nın dağı
149 Kılıçların gölgesi
157 Koyunlar ve bozguncular
165 İlk yerleşim
173 Davetsiz misafirler
181 İğneyle iplik
187 Hazırlık Dağı
193 Ateşten yele
201 Bir rüya ve Ahit Sandığı
205 Apis
213 Tanrı'nın Evi
221 Miryam'la konuşma
229 İsyan
239 Yasalar
249 Öfke ve fesat
253 Hastalık ve yılanlar
259 Keşif kolunun gördükleri
265 Mısırlıların gölgesi
275 Uzaktaki şafak
277 Yas ve engeller
283 Üç boru sesi
287 İlk fetih
293 Balam'ın eşeği
299 Kayıp kardeşler
303 Onsuz biz ne oluruz?
309 Kaynakça ve eleştiri notları

Kızıldeniz mucizesi ne kadar gerçekti? Yahudilere çölde bile hayatta kalabilme gücünü veren neydi? Yahveh'in Horeb Dağı'nda görünmesinden önce meydana gelen olağanüstü olay hangisiydi?

Kitabı Mukaddes'te yer alan ve binlerce yıldır tartışılan bu gizemli noktalara ışık tutmak, üstelik de okunması çok keyifli ve heyecanlı bir hikâyeye dönüştürmek için Gerald Messadié gibi bilimsel formasyona sahip bir tarihçi ve usta bir romancı olmak gerekir. Ayrıntılı notlarla beslenen ve hikâyenin aslına bağlı kalmaya özen gösteren bu tarihî tabloda, sorunlu erkek kardeş Harun, tutkularının esiri kız kardeş Miryam, ilk İsrail ordusunun kurucusu Yeşu gibi efsanevî kişiler de, bütün canlılığıyla beliriyor. Ancak hikâye her şeyden önce Musa'nın olağanüstü yaşamı ve "Çıkış" efsanesi etrafında yoğunlaşıyor.

Kahramanın adına uygun bir görkemle yazılan bu roman, Musa'nın önderliğinde Vaat Edilmiş Topraklar'a yapılan yolculuğa ve tektanrılı dinlerin vatanının doğuşuna tanıklık ediyor.

L'homme qui devient Dieu (Tanrılaşan İnsan) adlı seri romanıyla Fransa'da büyük başarı kazanan Gerald Messadié, üretken ve parlak bir romancı olduğunu kanıtlamıştır. Dünya toplumları ve kültürlerine karşı bitip tükenmez bir meraklı olan yazar, bilimsel bir gazetede 25 yıl boyunca yazı işleri müdürlüğü yapmıştır ve Messadié'nin, tarih konusundaki sorgulamacı eğilimi ve derin bilgisi de bundan ileri gelir.

ISBN 975-6817-58-5

